

Tolkutbildning

– nya former för nya krav

Betänkande av Utredningen om kontakttolkar

Stockholm 2005

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2005:37

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Tryckt av Elanders Gotab AB
Stockholm 2005

ISBN 91-38-22346-5
ISSN 0375-250X

Till statsrådet Lena Hallengren

Regeringen beslutade den 8 juli 2004 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att se över frågan om hur ett ökat behov av kvalificerade kontakttolkar inom bl.a. rättsväsendet kan tillgodoses framför allt i ljuset av en förestående ny instans- och processordning för utlänningsärenden (dir. 2004:101). Arbetet skulle vara avslutat den 3 januari 2005. Den 24 februari 2005 beslutade regeringen om tilläggsdirektiv, varvid utredningstiden förlängdes till den 30 april 2005.

Regeringen förordnade den 13 september 2004 tidigare departementsrådet Stig Lundström som särskild utredare. Regeringen förordnade den 28 september 2004 Anna-Sofia Quensel, Integrationsverket, och den 8 november 2004 sakkunnig Kerstin Svensson, Valideringsdelegationen, som sekreterare.

Den 26 oktober 2004 förordnade regeringen som experter: analytiker Else Berglund, Integrationsverket, kansliråd Björn Berselius, Utrikesdepartementet, byråchef Kerstin Björkholm, Kammarkollegiet, auktoriserade rättstolken Jennie Fors, Auktoriserade Tolkars Riksförbund, avdelningsdirektör Anna-Lena Gemming, Tolk- och översättarinstitutet, folkhögskolesekreterare Signild Håkansson, Folkbildningsrådet, verksamjurist Jonas Jonsson, Migrationsverket, auktoriserade rätts- och sjukvårdstolken Ali Labriz, Sveriges Tolkförbund, tolkservicechef Raija Metso Korpela, Tolkservicerådet, projektledare Ulla Pålsson, Domstolsverket, departementssekreterare Malin Ryttberg, Utbildnings- och kulturdepartementet, presschef Gunnar Sommarin, Utlänningsnämnden och verkställande direktör Riitta Öberg-Hörnqvist, Almega. Den 14 december 2004 förordnades advokat Lena Isaksson, Sveriges Advokatsamfund som expert. Utredningens assistent har varit Lena Enstam.

Utredningen har antagit namnet Utredningen om kontakttolkar.
Härmed överlämnar vi vårt betänkande *Tolkutbildning – nya
former för nya krav* (SOU 2005:37).
Utredningsuppdraget är därmed avslutat.

Stockholm i april 2005

Stig Lundström

/Anna-Sofia Quensel
Kerstin Svensson

Innehåll

Sammanfattning	13
1 Uppdraget	17
1.1 Bakgrund	17
1.2 Direktiven.....	18
1.3 Utredningsarbetet.....	19
1.4 Avgränsning	20
2 Förslag	23
2.1 Reformerad kontakttolkutbildning	23
2.1.1 Sammanhållen grundutbildning.....	27
2.1.2 Behovsinventering – dimensionering	30
2.1.3 Rekrytering och information	31
2.1.4 Förkunskapskrav	32
2.1.5 Examen/omdöme	34
2.1.6 Studievägledning.....	35
2.1.7 Tillsyn.....	36
2.2 Vidareutbildning av kontakttolkar.....	37
2.2.1 Övergångsbestämmelser – kompletteringskurser	37
2.2.2 Fördjupningskurser	38
2.3 Förslag till utbildningsinsatser 2005.....	39
2.4 Tvåspråkighetstest	39
2.4.1 Införande av ett tvåspråkighetstest	40
2.5 Nationellt register.....	41
2.5.1 Syften bakom förslaget.....	42

2.5.2	Tolkförmedling	42
2.5.3	Teckenspråkstolkar	43
2.5.4	Införande av ett nationellt register	44
2.5.5	Tänkbara kvalifikationsnivåer i registret	46
2.5.6	Registerhandling	47
2.5.7	Registerhållare	47
2.5.8	Särskilt register inom rättsväsendet	49
2.6	Förbättrad statistik.....	50
2.6.1	Problembild	50
2.6.2	Tidigare översikter	52
2.6.3	Ansvar för statistikproduktion	52
2.7	Forsknings- och utvecklingsarbete	52
3	Finansiering och konsekvensanalys	55
3.1	Finansiering	55
3.1.1	Sammanhållen grundutbildning	57
3.1.2	Vidareutbildning av kontakttolkar.....	60
3.2	Åtgärder som inte bör belasta TÖI:s nuvarande anslag.....	61
3.2.1	Tvåspråkighetstest	61
3.2.2	Nationellt register över tolkar.....	61
3.2.3	Statistik	62
3.3	Konsekvensanalys.....	62
3.3.1	Reformerad grundutbildning	62
3.3.2	Vidareutbildning av kontakttolkar.....	64
3.3.3	Distansutbildning.....	64
3.3.4	Rekrytering av studerande.....	65
3.3.5	Utbildning av akademiker med utländsk examen	66
3.3.6	Tolk- och översättarinstitutet	66
3.3.7	Kammarkollegiet.....	68
3.3.8	Tolkförmedlingarna och kontakttolkutbildningen.....	69
3.3.9	Konsekvenser för tillgången på tolkar	70
3.4	Tolkarnas arbetsmarknadsvillkor	71
3.4.1	Rättsväsendets behov av tolkar	72
3.5	Statistik	72

4	Behov av författningsändringar	75
4.1	Tolk- och översättarinstitutets uppgifter (1993:920).....	75
4.2	Statsbidrag till kontakttolkutbildning (1991:976).....	76
4.3	Ikraftträdande	77
4.4	Särskilda uppdrag till TÖI.....	77
4.4.1	Tvåspråkighetstest	77
4.4.2	Nationellt register över tolkar	78
4.4.3	Statistikansvar	78
5	"Rätten" till tolk och tolkanvändningen	79
5.1	Inledning.....	79
5.2	Tolkning vid myndighetsutövning	80
5.3	Lagar som styr rätten till tolkning	82
5.3.1	Förvaltningslagen	83
5.3.2	Förvaltningsprocesslagen och rättegångsbalken.....	84
5.3.3	Hälso- och sjukvårdslagen	85
5.3.4	Socialtjänstlagen.....	85
5.4	Tolkanvändning vid olika myndigheter.....	86
5.4.1	Kommunerna och landstingen.....	86
5.5	Domstolar och förvaltningsmyndigheter	88
5.5.1	igrationsverkets tolkanvändning och tolkspråken.....	89
5.5.2	Ny instans- och processordning.....	92
5.5.3	Tolkar inom övriga rättsväsendet	93
5.6	Geografiska sammanställningar av tolkanvändningen.....	94
6	Tillgång till tolk.....	101
6.1	Tolk – en heterogen yrkesgrupp	101
6.1.1	Antalet tolkar.....	101
6.2	Antalet auktoriserade tolkar.....	102
6.2.1	Auktoriserade tolkar med speciell kompetens.....	104

6.3	Brist på auktoriserade tolkar och tolkar med speciell kompetens.....	104
6.4	Icke-auktoriserade tolkar.....	107
6.4.1	Tolkspråk i asylprocessen där det saknas auktorisationsmöjlighet.....	107
6.5	Faktisk tillgång på auktoriserade tolkar.....	110
6.5.1	Hög medelålder.....	112
6.6	Icke auktoriserade tolkar som tolkar i auktoriseringspråk.....	115
6.7	Kammarkollegiet och auktorisationsprovet.....	116
6.7.1	Historik.....	116
6.7.2	Rådgivande nämnden.....	118
6.7.3	Tolföreskrifter och God tolksed.....	118
6.7.4	Auktorisationsverksamheten.....	119
6.7.5	Auktorisationsproven.....	119
6.7.6	Antal som klarar provet.....	121
6.7.7	Konstruktion av proven.....	123
6.7.8	Kammarkollegiets krav på konsulter.....	123
6.7.9	Auktorisationspråk och terminologi.....	124
7	Kontakttolkutbildningen.....	127
7.1	Statens ansvar för kvalificerad tolkning.....	127
7.2	Statens ansvar för tolkutbildning.....	128
7.3	Kontakttolkutbildningen – historik.....	129
7.3.1	De första kurserna för kontakttolkar.....	129
7.3.2	Invandrarutredningens förslag.....	129
7.3.3	Kontakttolkutbildning i folkbildningen.....	130
7.3.4	Kontakttolkutbildning i högskolan.....	131
7.3.5	Tolk- och översättarinstitutet.....	131
7.4	Statsbidrag till kontakttolkutbildningen.....	133
7.4.1	TÖI:s fördelning av statsbidrag.....	133
7.4.2	Folkbildningsrådets fördelning av statsbidrag.....	134
7.5	Gällande regler för kontakttolkutbildning.....	136
7.5.1	Övergripande mål för kontakttolkutbildningen.....	137
7.5.2	Test av tolkar i Sverige.....	138

7.6	Kontakttolkutbildningen i dag.....	140
7.6.1	Utbildningen inom folkbildningen	140
7.6.2	Information och rekrytering.....	141
7.6.3	Förkunskapskrav	141
7.6.4	Examination	142
7.6.5	Pågående försöksverksamhet med krav på förkunskaper och omdömen i kontakttolkutbildningen	142
7.6.6	Utbildning i högskolan.....	144
7.6.7	Studiematerial – terminologiskt och lexikaliskt arbete	145
7.6.8	Studiesociala frågor.....	146
7.6.9	Lärare och språkhandledare	147
7.6.10	Studievägledning.....	148
8	Internationella utblickar	149
8.1	Danmark.....	150
8.1.1	Tolkutbildning.....	150
8.1.2	Rigspolitiets tolkeoversigt	151
8.2	England (UK)	152
8.2.1	Tolkutbildning och tester	152
8.2.2	Nationellt register.....	154
8.3	Nederländerna.....	157
8.3.1	Tolförmedling.....	157
8.3.2	Kvalitetsgarantisystem med Kvalitetsinstitut och Register.....	159
8.4	Norge.....	162
8.4.1	Tolkutbildningen	162
8.4.2	Tvåspråkighetstest	163
8.4.3	Domstolsregister	166
	Litteraturförteckning	169

Bilagor

<i>Bilaga 1</i>	Kommittédirektiv (2004:101)	171
<i>Bilaga 2</i>	Tilläggsdirektiv (Dir 2005:18).....	175
<i>Bilaga 3</i>	Lägesrapport angående tillgång på och behov av rättstolkar och vissa förslag rörande kontakttolk- utbildningen år 2005	177
<i>Bilaga 4</i>	Prof. Östen Dahl: ”Hur många språk behöver Sverige tolkar i?”	219
<i>Bilaga 5</i>	Sammanställning av enkätsvaren från de icke auktoriserade tolkarna	231
<i>Bilaga 6</i>	Sammanställning av enkätsvaren från de auktoriserade tolkarna	247
<i>Bilaga 7</i>	Förordning om statsbidrag till kontakttolk- utbildning (SFS 1991:976).....	267
<i>Bilaga 8</i>	Förordning om Tolk- och översättarinstitutet (SFS 1993:920)	269
<i>Bilaga 9</i>	Tabeller	273

Sammanfattning

Utgångspunkter

En central utgångspunkt för vårt arbete har varit de förändringar av utlänningslagstiftningen som kommer att ske i samband med att den nya instans- och processordningen av utlänningsärenden träder i kraft den 1 januari 2006.

En annan viktig utgångspunkt har varit att tolkning vid myndighetsutövning i första hand ska ske genom att anlita auktoriserade tolkar. Detta är än viktigare i ärenden där individens liv och framtid står på spel. Om auktoriserade tolkar inte finns att tillgå måste det ställas krav på de icke auktoriserade tolkarnas kompetens.

Utbildning av kompetenta kontakttolkar är ett av samhällets främsta instrument för att se till att tolkservicen utförs av för uppdraget väl kvalificerade tolkar. Därför finns ett behov av att nationellt styra utbildningen dels i kvantitativa former genom statsbidrag, dels i kvalitativa former genom nationellt fastställda måldokument, kursplaner, utvärdering, dokumentation av kunskaper efter slutförd utbildning samt tillsyn av utbildningen.

Det har mot denna bakgrund varit vår huvuduppgift att sörja för att utbildning av kontakttolkar håller en så hög kvalitet att de utbildade tolkarna ska kunna klara Kammarkollegiets auktorisationsprov. Denna ambition gäller under förutsättning att det finns auktorisationsmöjlighet i språket i fråga.

Våra huvudförslag i sammanfattning

Kontakttolkutbildningen inom folkbildningen föreslås upphöra i sin nuvarande form fr.o.m. den 1 januari 2007. En sammanhållen grundutbildning om två terminer införs fr.o.m. den 1 januari 2007.

TÖI ges i uppdrag att analysera behovet av kontakttolkar, planera och dimensionera utbildningen samt fastställa nationella

förkunskapskrav och mätbara nationella kunskapsmål efter slutförd utbildning. Personer som företräder små tolkspråk kan inom den reformerade utbildningen ges ett intyg som visar vilka moment som personen ifråga har deltagit i och blivit godkänd.

Tolkar som är verksamma men saknar fullständig grundutbildning bör ges möjlighet att få sina kunskaper prövade och komplettera sin utbildning hos utbildningsanordnare under en övergångsperiod.

Vidare föreslår vi att TÖI analyserar behovet av fördjupningskurser och erbjuder sådana i den utsträckning det är möjligt.

Vi föreslår också att TÖI ges i uppdrag att utreda formerna för införande av ett tvåspråkighetstest, ett nationellt register för tolkar samt göra en översyn av behovet av statistik inom tolkområdet.

Sammanfattningsvis innebär våra förslag att kvaliteten på tolkning i myndighetsutövningen förbättras, individens rättssäkerhet tryggas och tolkyrkets status höjs.

I *kapitel 2* redovisar vi argument för och förslag till en reformerad kontakttolkutbildning. De förslag som vi lägger fram, bygger på att inom ramen för nuvarande medel som avsätts för utbildningen höja kvaliteten och anpassa utbildningsvolymen därefter. Vi utgår från att en minskning av antalet utbildningsplatser till förmån för en höjd kvalitet på utbildningen på sikt kommer att leda till en ökad tillgång till tolkar med högre kompetens än vad nuvarande utbildning inom folkbildningen leder till. Ökade satsningar på fördjupnings- och fortbildningskurser samt preparandkurser inför auktorisationsprov syftar till att öka antalet auktoriserade tolkar och höja kompetensen inom yrkeskåren.

Vi föreslår också att det införs ett tvåspråkighetstest och ett nationellt register för tolkar, att behovet av en samlad statistik inom tolkserviceområdet ses över samt lämnar förslag rörande forsknings- och utvecklingsarbete. Vidare diskuterar vi de syften som ligger till grund för förslagen samt behov av och förutsättningar för införandet av dessa.

I *kapitel 3* redogör vi för de kostnader som beräknas uppkomma i samband med införande av en sammanhållen grundutbildning för kontakttolkar samt kostnader som uppstår till följd av våra förslag om vidareutbildning och fördjupningskurser för yrkesverksamma kontakttolkar. Vidare redovisar vi kostnader i samband med de förslag om extraordinära utbildningsinsatser under 2005, som utred-

ningen lämnade till Utbildnings- och kulturdepartementet den 31 januari 2005.

Vi föreslår att TÖI får i uppdrag att analysera förutsättningar, innehåll och implementering av ett tvåspråkighetstest. Vidare att TÖI ges i uppdrag att bl.a. utreda förutsättningarna för införandet av ett nationellt register och analysera formerna för drift och kostnader för detsamma. För dessa uppdrag bör TÖI tillföras extra medel. Uppdraget att se över behoven av statistik inom tolk-serviceområdet förutsätter också att TÖI tillförs medel för detta.

Vi föreslår att det öppnas formella och ekonomiska möjligheter för TÖI att bedriva egen forskning och att frågan om att inrätta forskarutbildning vid institutet och en professur inom tolkning och översättning vid Stockholms universitet bör prövas.

Vi behandlar även konsekvenserna av våra förslag för TÖI:s administrativa uppgifter, utbildningsplanering och tillsynsfunktion vad gäller grundutbildningen.

Högre krav på TÖI och en starkare styrning av utbildningen till kontakttolk måste ses som en kortsiktig lösning när det gäller att tillgodose behovet av kvalificerade tolkar. I ett längre perspektiv bör det övervägas om inte stora delar av det statliga ansvaret för tolkverksamheten bör samlas hos en myndighet för att komma ifrån den nuvarande splittringen på flera myndigheter och organ. Vi har inte mandat att lägga förslag i detta avseende, men vill ändå peka på behovet av en ny översyn av det samlade ansvaret och regelverket för tolkverksamheten med detta syfte.

Vi berör även i vilken mån våra förslag kan komma att påverka kontakttolkarnas arbetsmarknadsvillkor och utbildningssituation. Våra förslag syftar till att höja statusen på tolkyrket. I vissa avseenden kommer våra förslag att marginellt inverka på tolkförmedlingarnas arbete.

Kapitel 4 beskriver de förändringar som behöver göras avseende Förordning (1991:976) om statsbidrag till kontakttolkutbildning och Förordning (1993:920) om Tolk- och översättarinstitutet som styr institutets verksamhet.

I *kapitel 5* redogör vi i korthet för de lagar som reglerar rätten till tolkning och tolkanvändningen inom kommun, landsting och vissa statliga myndigheter, framför allt Migrationsverket och inom rättsväsendet. Vidare har vi sammanställt antalet tolktimmar fördelade på de vanligaste tolkspråken i olika geografiska områden.

Kapitel 6 beskriver tillgången på tolkar, deras kompetens och Kammarkollegiets auktorisationsverksamhet. En översikt visar den

geografiska fördelningen av auktoriserade tolkar och tolkar med speciell kompetens samt andelen tolktimmar som utförs av auktoriserade tolkar. Vidare berör vi kort sysselsättningsgraden och arbetsmarknadsvillkoren för tolkar. Dessa villkor tillsammans med invandringens utveckling har betydelse bl.a. för möjligheterna att rekrytera nya tolkar och möjligheterna för redan verksamma tolkar att försörja sig.

I *kapitel 7* ger vi en återblick över hur utbildningen till kontakt-tolk har vuxit fram och förändrats när det gäller huvudmannskap, utbildningsanordnare, omfattning och innehåll. Vi beskriver bl.a. Tolk- och översättarinstitutets ansvar, gällande regelverk för nuvarande kontakttolkutbildning, statsbidragsfördelning samt pågående försöksverksamhet med krav på förkunskaper och omdömen.

I *kapitel 8* redovisas insamlat internationellt material i samband med våra förslag om införande av dels ett tvåspråkighetstest, dels ett nationellt register över tolkar. De länder vi inhämtat information från är Danmark, England, Nederländerna och Norge.

1 Uppdraget

1.1 Bakgrund

Den svenska arbetsmarknaden hade ett stort behov av arbetskraft efter andra världskrigets slut. De första två decennierna efter krigsslutet arbetade man därför aktivt med rekrytering av utländsk arbetskraft främst från Finland, men också från syd- och mellan-europeiska länder. I och med den kraftiga inflyttningen av arbetskraft uppstod ett starkt behov av tolkar såväl inom näringslivet som inom den kommunala sektorn.

Denna utveckling påskyndade behovet av utbildning av tolkar på alla nivåer. Att folkbildningen tog sig an denna uppgift berodde bl.a. på att folkbildningen var spridd över hela landet. Härigenom minskade de potentiella tolkarnas behov av resor till folkhögskolorna eller om de inte kunde delta i folkhögskoleundervisningen genom att de hade tillgång till studieförbund, oftast på hemorten.

Utbildning av s.k. kontakttolkar har bedrivits i Sverige inom folkbildningen sedan drygt 30 år. Då var svenskundervisningen otillräckligt utbyggd och laglig rätt till s.k. sfi-undervisning på betald tid blev inte en realitet förrän 1970. Timersättning för sfi-undervisning utgick till studerande fram till 31 december 1997. Därefter utgår inte timersättning. Sfi berättigar inte heller till statligt studiestöd. De utländska arbetstagarna gick med andra ord praktiskt taget från den ena dagen i hemlandet till den andra i Sverige direkt in i ett produktivt arbete inom företrädesvis tillverkningsindustrin. Det uppstod härigenom ett behov av språkligt stöd både i arbetslivet liksom i den enskildes samhällskontakter.

Det räckte inte alltid med att tidigare invandrade landsmän tolkade, utan folkbildningen tog i det läget på sig uppgiften att utbilda såväl arbetsplatstolkar som kontakttolkar. Ett system för auktorisation av tolkar infördes 1976. Tolkutbildning vid universitet och högskola har förekommit sedan 1973 och ett Tolk- och översättarinstitut inrättades 1986 vid Stockholms universitet.

Tolkutbildningen har varit föremål för flera utredningar sedan 1980-talets början. I stort sett har formerna för utbildningen varit relativt oförändrade genom åren. Utbildningens volym och innehåll har däremot förändrats i förhållande till förändringar i invandringens sammansättning, språktillhörighet och efterfrågetryck hos bl.a. asyl- och flyktingmottagandet, hälso- och sjukvårdens företrädare samt kommunerna.

Den särskilde utredaren med uppgift att värdera behovet av tillsyn över tolkförmedlingarna föreslog (SOU 2004:15) en översyn av kontakttolkutbildningen mot bakgrund av de brister i denna utbildning som utredaren hade kunnat konstatera.

Regeringen beslutade därefter, den 8 juli 2004, att tillkalla en särskild utredare (dir. 2004:101) med uppgift att bl.a. ”se över frågan om hur ett ökat behov av kvalificerade kontakttolkar inom bl.a. rättsväsendet kan tillgodoses framför allt i ljuset av en förestående ny instans- och processordning för utlänningsärenden.” I direktivet anges att regeringen under 2005 avser lämna ett förslag till riksdagen om hur Migrationsverkets beslut ska kunna överklagas till domstol. Enbart denna reform kan enligt regeringens bedömning medföra ett ökat behov av kvalificerade tolkar i över 100 språk.

Regeringen beslutade den 17 mars 2005 lagrådsremissen Ny instans- och processordning i utlännings- och medborgarskapsärenden. I denna föreslås bl.a. att Utlänningsnämnden ska avvecklas och att överprövningen av Migrationsverkets beslut i dessa ärenden i stället ska ske i migrationsdomstolar och i en Migrationsöverdomstol. Tre länsrätter ska vara migrationsdomstolar medan Kammarrätten i Stockholm ska vara Migrationsöverdomstol. Reformen ska enligt förslaget genomföras den 1 januari 2006.

Tolkförmedlingsutredningen övriga förslag befinner sig fortfarande under beredning i Regeringskansliet.

1.2 Direktiven

De huvudsakliga arbetsuppgifterna som framgår av direktiven är:

- a. att se över frågan om hur ett ökat behov av kvalificerade kontakttolkar inom rättsväsendet kan tillgodoses
- b. pröva frågan om i vilken utsträckning behoven av bl.a. sådana tolkar kan mötas genom fortbildning
- c. värdera möjligheterna till nyrekrytering och utbildning av nya tolkar

- d. belysa hur utbildningen kan förändras och om nya former för utbildningen kan utvecklas
- e. pröva möjligheterna att införa förkunskapskrav och dokumentation av deltagarnas kunskaper
- f. överväga hur en utbildning i små tolkspråk kan bedrivas
- g. belysa svårigheterna att få tillräckligt med kvalificerade lärare för utbildningen i små tolkspråk och kvalificerade examinatorer för auktorisering.

1.3 Utredningsarbetet

Våra direktiv (Dir. 2004:101, bilaga 1) antogs av regeringen den 8 juli 2004. Uppdraget skulle redovisas den 3 januari 2005.

Den expertgrupp om 12 personer som regeringen förordnat har sammanträtt 5 gånger. Därutöver har utredningens sekretariat haft täta kontakter med enskilda experter i specifika frågor. Under februari 2005 har sekreteraren Katarina Jupén deltagit i bearbetningen av utredningens enkätundersökningar.

För att möta det akuta behovet av ytterligare rättstolkar och tolkar inom asylprocessen den 1 januari 2006 har utredningen tillställt Utbildnings- och kulturdepartementet (2005-01-31) en lägesrapport angående tillgång på och behov av rättstolkar och vissa förslag rörande kontakttolktutbildningen år 2005 (Dnr U2004:05/2005/2). Skrivelsen redovisas som bilaga 3.

Professor Östen Dahl vid Stockholms universitet har på utredarens uppdrag bl.a. analyserat de förutsättningar och problem som finns vid tolkning mellan svenska och det främmande språket via ett tredje språk när det saknas auktoriserad eller annan tolk för språket ifråga. Professor Dahls promemoria "Hur många språk behöver Sverige tolkar i?" har beaktats i arbetet och redovisas som bilaga 4.

Sekretariatet har bedrivit utredningsarbetet i nära samarbete med flera pågående utredningar och myndigheters regeringsuppdrag i angränsande frågor. Samråd har också skett med de myndigheter och andra organ som framgår av direktiven. Dessutom har utredningens sekretariat informerat om utredningens arbete vid Tolkservicerådets styrelsemöte den 3 november 2004.

Vi har samrått med utredningen Översyn av teckenspråkets ställning (S 2003:12) eftersom utbildning av teckenspråkstolkar/-dövblindtolkar och vuxendövtolkar sker vid folkhögskolorna, som

även utbildar kontakttolkar. Vi har i samråd med denna utredning lagt förslag om införande av ett nationellt register över tolkar (avsnitt 2.5).

Till utredningen har inkommit en skrivelse (dnr 2005/6) från Tolkservicerådet m.fl. och en skrivelse från experten Riitta Öberg-Hörnqvist (dnr 2005/7).

Internationella kontakter

Utredningen har inhämtat material från bl.a. Danmark, England, Nederländerna, Norge och EU. De frågor som varit av särskilt intresse har varit förekomsten av nationella register över tolkar och tvåspråkighetstest för tolkar samt i viss mån utbildning av tolkar.

Enkätundersökningar

Utredningen har under november/december 2004 genomfört två enkätundersökningar, dels till auktoriserade tolkar och dels till ett stickprov av icke auktoriserade tolkar via några tolkförmedlingar. Syftet har varit att bl.a. få bättre kunskap om de auktoriserade tolkarnas och de icke auktoriserade tolkarnas utbildningsbakgrund samt deras tolkutbildning. Enkätundersökningarna redovisas i bilagorna 5 och 6.

1.4 Avgränsning

Tolförmedlingsutredningen (SOU 2004:15) lade fram förslag som bl.a. gällde införande av en lag om obligatorisk registrering av och statlig tillsyn över tolkförmedlingar, att tillsynsmyndigheten ges ansvar för att det utvecklas en god tolkförmedlingssed, att regeringen tar initiativ till att information om upphandlingsregler och utbildning av upphandlare av tolktjänster förbättras och att en översyn av tolkarnas arbetsmarknadsvillkor genomförs. Dessa förslag är under beredning i regeringskansliet.

Tolförmedlingsutredningens förslag och överväganden har vi, i de delar de berör vår utredning, beaktat i vår analys och våra överväganden. Därutöver har vi diskuterat tolkförmedlingarnas roll när det gäller rekrytering av studerande till den sammanhållna kontakt-

tolkutbildningen och förmedlingarnas medverkan i analys av behovet av fördjupningskurser för verksamma tolkar.

Vi har inte haft till uppgift att behandla frågor som rör konkurrens mellan kommunala och privata tolkförmedlingar. Dessa frågor, liksom frågor som rör upphandling av tolktjänster, diskuterades ingående av Tolkförmedlingsutredningen.

I samband med våra enkätundersökningar har vi ställt frågor som i viss mån berör tolkarnas arbetsmarknadssituation, i synnerhet sysselsättningsgraden.

Det har inte ingått i vårt uppdrag att överväga frågor som gäller utbildningen av tolkar vid Försvarets tolkskola och inte heller varit vår uppgift att gå närmare in på frågor som gäller tolkar för nationella minoriteter.

Även om utbildningen av konferenstolkar ligger inom TÖI:s ansvarsområde har vi inte sett det som vår uppgift att gå närmare in på frågor som kan hänföras till denna utbildning, eftersom det endast är ett fåtal konferenstolkar som är verksamma som kontakttolkar. I vårt förslag om införande av ett nationellt register över tolkar har vi inbegripit konferenstolkarna.

2 Förslag

I detta kapitel redovisar vi argument för och förslag till en reformerad kontakttolkutbildning. De förslag om reformering av den nuvarande kontakttolkutbildningen som vi lägger fram, bygger på att inom ramen för nuvarande medel som avsätts för utbildningen höja kvaliteten och anpassa utbildningsvolymen därefter. Vi utgår från att en minskning av antalet utbildningsplatser till förmån för en höjd kvalitet på utbildningen på sikt kommer att leda till en ökad tillgång till tolkar med högre kompetens än vad nuvarande utbildning inom folkbildningen leder till. Med detta syfte föreslår vi dessutom ökade satsningar på fördjupnings- och fortbildningskurser samt preparandkurser inför auktorisationsprov.

Vi föreslår också att det införs ett tvåspråkighetstest och ett nationellt register för tolkar, att behovet av samlad statistik inom tolkserviceområdet ses över samt lämnar förslag rörande forsknings- och utvecklingsarbete. Vidare diskuterar vi de syften som ligger till grund för förslagen samt behov av och förutsättningar för införande av dessa.

2.1 Reformerad kontakttolkutbildning

Samhällets tolkutbildning på grund- och högskolenivå, liksom tolkservice och auktorisation av tolkar och translatorer, har varit föremål för ett flertal utredningar de senaste trettiofem åren. På senare år har bl.a. tillsyns- och statsbidragsfrågor granskats av Statskontoret. Resultatet av denna granskning redovisas i rapporten *Ny organisation för tolk- och översättarutbildning* (Statskontoret 2002:11). Tolkutbildningen i dess nuvarande form har inte tidigare utvärderats.

Utvecklingen på detta område har kännetecknats av en viss ryckighet och brist på helhetssyn, vilket framgår av vår beskrivning av kontakttolkutbildningens utveckling över tid i kapitel 7. Olika

problemkomplex har behandlats var för sig när de blivit akuta och krävt anpassning till nya förutsättningar och behov. Sambandet mellan invandring, behovet av och tillgång till kvalificerade tolkar, förmedlingstjänster, utbildning av tolkar och auktorisation av dessa har naturligtvis stått klart för de flesta. Detta samband har oftast inte beaktats som en helhet i utredningssammanhang. Enda gången man kan säga att så var fallet skedde i samband med Invandrarutredningens arbete i början på 1970-talet (SOU 1972:83). Inte heller vår utredning gör anspråk på att ta ett helhetsgrepp på detta stora och komplicerade område.

Det finns flera förklaringar till varför utvecklingen skett på detta sätt. Den kanske viktigaste orsaken har varit att tolkservice aldrig varit någon politiskt prioriterad fråga. De politiska partierna har inte lagt någon större tyngd på tolkservice och det har inte kunnat konstateras några partiskiljande åsikter i dessa frågor. Inte heller riksdagen har visat något större intresse för tolkutbildning, tolkning och tolkförmedling, med undantag för vissa reformer som skett inom området, exempelvis införande av auktorisation av tolkar på 1970-talet. Tolkservice, och därmed förknippade frågor, har ofta betraktats som ett instrument i det dagliga arbetet i myndighetsutövningen och inte som en integrerad del av integrationspolitiken. Däremot har medierna ibland uppmärksammat tolkningens kvalitet och allvarliga konsekvenser av felaktig tolkning till följd av bristande kompetens hos personer som anlitas som tolk.

Detta har lett fram till en situation där samhället saknar klara språkpolitiska mål när det gäller tolkautorisation, tolkutbildning och en övergripande politik avseende tolkservice. I det senare fallet har Tolkförmedlingsutredningen (SOU 2004:15) tydligt visat på behovet av reglering av tolkförmedlingsverksamheten. Bilden kan även illustreras med att det råder ett splittrat ansvarsförhållande för dessa frågor inom regeringskansliet. För närvarande har sju departement ansvar för tillgången på tolkar, tolkutbildning och auktorisation: Utbildnings- och kultur-, Justitie-, Finans-, Jordbruks-, Utrikes-, Försvars- och Socialdepartementen. Denna splittning försvårar samordningen inom Regeringskansliet av frågor som rör detta komplexa område.

Utbildning av tolkar är ett av samhällets främsta instrument för att se till att tolkserVICEN utförs av för uppdraget väl kvalificerade tolkar. Därför finns ett behov av att nationellt styra utbildningen dels i kvantitativa former genom statsbidrag, dels i kvalitativa

former genom mätbara nationella kunskapsmål, kursplaner, utvärdering, dokumentation av kunskaper efter slutförd utbildning samt tillsyn av utbildningen.

Under vårt arbete har vi konstaterat att behovet av tolkar och därmed tolkutbildning är svårt att både förutse och beräkna. Som framgår av kapitel 6 har vi kunnat konstatera att det råder brist på tolkar i vissa språk, särskilt gäller det auktoriserade tolkar men även icke auktoriserade tolkar med dokumenterade kunskaper. Detta var något som redan Tolkförmedlingsutredningen slog fast.

Det är många faktorer som spelar in när det gäller att bedöma framtida tolkbehov. Utvecklingen av flyktingströmmar såväl som flyktingarnas/invandrarnas skolunderbyggnad har stor betydelse. I kapitel 6 har vi utifrån det underlag som funnits tillgängligt beskrivit tillgången till och behovet av tolkar på såväl kort som lång sikt.

För att med kort varsel, bl.a. när det kommer nya flyktinggrupper till vårt land, kunna anordna tolkutbildning och anpassa utbildningen efter deltagarnas skilda förutsättningar krävs en utbildning med hög flexibilitet. Vår bedömning är att folkbildningen har de största förutsättningarna att snabbt anordna utbildning när nya och delvis oväntade behov uppstår. Utbildningar som t.ex. kommunal vuxenutbildning, kvalificerad yrkesutbildning och högskoleutbildning kräver betydligt längre framförhållning när det gäller planering och genomförande beroende på de skilda regelverk som styr dessa utbildningsformer.

Under utredningsarbetet har vi även analyserat och diskuterat möjligheten att anordna kontakttolkutbildning som uppdragsutbildning. Ett sådant system skulle bl.a. bli betydligt mer kostsamt för staten, jämfört med en statsbidragsfinansierad utbildning där utbildningsanordnarna ofta direkt eller indirekt skjuter till av egna resurser via sina huvudmän. Själva upphandlingsprocessen skulle även leda till att försvåra och försena insatser för att tillgodose behov av att snabbt utbilda tolkar.

Vi har dock under arbetets gång funnit att den nuvarande utbildningen inom folkbildningen – varken organisatoriskt eller innehållsmässigt – uppfyller de krav som säkerställer att tolken efter slutförd utbildning har fått den kompetens som erfordras för att kunna erbjuda fullgod tolkning. Vi anser därför att nuvarande kontakttolkutbildning inom folkbildningen bör reformeras.

Mot bakgrund av den flexibilitet som folkbildningen erbjuder – kombinerat med den långa erfarenhet, tradition och kompetens av att utbilda kontakttolkar som finns inom folkbildningen – har ut-

redningen kommit fram till att en reformerad utbildning även fortsättningsvis bör förläggas till denna.

I ett längre perspektiv anser vi att TÖI bör sträva efter att högskoleutbildningen till kontakttolk utökas till fler utbildningsplatser och till att omfatta fler språk. En sådan utveckling stämmer också väl överens med övriga nordiska länders utbildningssystem för kontakttolkar. Även i vissa länder inom EU sker utbildning av kontakttolkar på universitets- och högskolenivå. Fortsatt satsning på distansutbildning bör också ingå i en strategi för att på sikt kunna erbjuda utbildning som svarar mot olika målgruppers behov.

Utredningen har tagit del av Statskontorets rapport med förslag om förändring av TÖI:s organisation (Statskontoret, 2002) och delar många av Statskontorets slutsatser och ställningstaganden. Det har inte varit vår uppgift att ta ställning till Statskontorets förslag. Vi vill emellertid påpeka att våra förslag innebär att TÖI får nya och vidgade arbetsuppgifter, som kräver organisatoriska och administrativa förändringar. I synnerhet gäller detta förslagen om den reformerade grundutbildningen av kontakttolkar, införande av tvåspråkighetstest, registerhållning av ett nationellt register över tolkar och samordningsansvaret för statistikproduktion. Dessa förändringar är av sådan omfattning att de sannolikt bör föregås av en ny organisationsöversyn. Om FoU-frågorna får en större tyngd i TÖI:s verksamhet blir detta ytterligare ett argument för en organisatorisk förändring.

Högre krav på TÖI när det gäller behovsanalys och dimensionering av utbildningen, utvecklingsinsatser, uppföljning, utvärdering samt tillsyn måste ses som en kortsiktig lösning. Under en övergångstid, tills den reformerade grundutbildningen av kontakttolkar funnit sin form och TÖI:s analyser av bl.a. ett nationellt register och statistikproduktion genomförts, bör dock den nuvarande organisatoriska strukturen bibehållas.

Vi ställer oss bakom TÖI:s uttalande i planeringsunderlaget för 2006 där TÖI poängterar att ”det finns ett behov av att analysera var och hur ett samlat nationellt ansvar för tolk- och översättarfrågor kan organiseras. För närvarande har TÖI ett övergripande men ganska löst formulerat ansvar inom utbildningsområdet” (TÖI, 2004b).

2.1.1 Sammanhållen grundutbildning

Vårt förslag: Kontakttolkutbildningen inom folkbildningen föreslås upphöra i sin nuvarande form fr.o.m. den 1 januari 2007.

Vi föreslår att en sammanhållen grundutbildning om två terminer införs fr.o.m. den 1 januari 2007. Utbildningen bör omfatta halvtidsstudier och bestå av ett antal sammanhängande block, 500–600 timmar schemalagd undervisning, med mellanliggande perioder av distansstudier.

I utbildningen föreslås att handledd praktik som tolk ska kunna ingå.

Utbildningen dimensioneras till ca 75–100 studieplatser per år. TÖI ges i uppdrag att planera utbildningen.

Utbildningen till kontakttolk inom folkbildningen anordnas i olika former. Det vanligaste är vecko- och veckoslutskurser vid folkhögskolor eller studiecirklar några timmar i veckan vid studieförbund. Som redovisas i kapitel 7 innehåller utbildningen i dag sex delkurser som tillsammans ska omfatta 460 timmar. Ambitionen från TÖI är att samtliga kurser ska ingå i utbildningen och att de ska läsas i en bestämd ordning för att ge den kompetens som tolken bör ha tillägnat sig efter slutförd utbildning. Av tillgänglig statistik framgår inte hur många personer som genomgått en fullständig grundutbildning. I praktiken fungerar det så att alltför få deltagare genomgår samtliga kurser, vilket bekräftas av våra enkätundersökningar.

Resultaten av enkätsvaren (bilagorna 5 och 6) visar att mer än hälften av de auktoriserade tolkarna uppgav att de inte deltagit i samtliga kurser som ingår i grundutbildningen. Eftersom vissa har kryssat i mer än ett alternativ på frågan är resultatet något svårtolkat. Som skäl till varför man inte deltagit i alla kurser anger knappt hälften av dem som besvarat frågan att man *inte behövt alla kurser*, därefter anges *begränsad tid*, *geografiska hinder* och *ekonomiska hinder*.

Av stickprovsundersökningen bland de icke auktoriserade tolkarna framgår att mycket få av dem som besvarat enkäten gått samtliga delkurser inom kontakttolkutbildningen. En fjärdedel av de svarande har inte gått någon introduktionskurs. Även dessa har kryssat i mer än ett svarsalternativ. *Begränsad tid* anges av knappt hälften av de svarande, därefter anges *ekonomiska hinder*, *att man inte behövt alla kurser* och *geografiska hinder*.

Sammanhållen grundutbildning

I avsnitt 7.6.5 har vi redovisat den försöksverksamhet, med krav på förkunskaper och omdömen i kontakttolkutbildningen, som pågår under år 2005 på ett par folkhögskolor. I försöksverksamheten ingår också att utbildningen erbjuds som sammanhållen. Erfarenheterna av denna verksamhet bör utvärderas och läggas till grund för den fortsatta planeringen av en reformerad utbildning till kontakttolk.

Utbildningens innehåll

Utbildningen föreslås omfatta halvtidsstudier och innehålla introduktion och de huvudområden som i dag ingår i grundutbildningen enligt TÖI:s studieplaner, men delas in i ett mindre antal sammanhängande block. I utbildningen bör man ta upp och förbereda tolken på att uppdraget som tolk innebär att kunna möta svåra situationer. Exempel på situationer som tolken ska behärska är när besked ges om allvarlig sjukdom och död eller att uppehållstillstånd inte beviljas. Tolken möter också människor med svåra och traumatiska upplevelser från sitt hemland. Allt detta påverkar tolken. Det är viktigt att dessa frågor tas upp och diskuteras under utbildningen så att tolken blir förberedd på dessa aspekter av tolkyrket.

Studiematerial

Kvaliteten på tolkutbildningen är bl.a. beroende av adekvata och aktuella ordlistor och faktamaterial. Tolkordlistor är terminologiska ordlistor som består av specialtermer, som tolken använder vid olika tolkuppdrag. Som vi redovisar i avsnitt 7.6.7 har det sedan 1970-talet tagits fram tolkordlistor på 17 språk. Detta ska ses mot bakgrund av att hittills ca 140 språk varit representerade i kontakttolkutbildningen. Ett flertal ordlistor är slut på förlaget. Upplagorna är små och behöver revideras kontinuerligt.

Vi vill särskilt framhålla betydelsen av terminologi och aktuella tolkordlistor. Detta är av stor betydelse för att utbildningen ska kunna hålla en hög kvalitet. TÖI bör därför i sin budget ges utrymme att kontinuerligt ta fram nya och uppdaterade ordlistor i alla språk där det behövs. Aktuella och uppdaterade tolkordlistor har även stor betydelse vid anordnandet av prov.

Enligt TÖI finns också ett stort behov av att förbättra och utveckla olika utbildningsmaterial, såväl innehållsmässigt som pedagogiskt. De kompendier som används som kurslitteratur för kontakttolkar skulle behöva revideras kontinuerligt, eftersom de ska beskriva aktuella förhållanden i det svenska samhället. TÖI tillhandahåller även rollspel för användning vid tolkövningar. Sedan länge finns ett behov av att bearbeta och uppdatera rollspel inom de olika huvudområden som ingår i grundutbildningen. Enligt TÖI har detta av personal- och resursskäl inte varit möjligt.

Från lärare vid kontakttolkutbildningen och av våra enkätundersökningar framgår att det finns ett uttalat behov av att ta fram ordböcker i olika språk för den terminologi som förekommer vid tolkning i t.ex. domstolar, vid asylärenden och inom sjukvården. Vi ser det som en mycket allvarlig brist att undervisningsmaterial inte uppdateras i takt med de förändringar som sker av språket och i samhället. TÖI som ansvarig för kontakttolkutbildningen bör tillföras resurser som ger möjlighet att uppdatera studiematerial i önskvärd omfattning.

Utbildningens organisering

Utbildningen bör koncentreras till högst tre folkhögskolor, som sinsemellan samarbetar mycket nära kring rekrytering, språkgrupper, uppläggning, förkunskaper, kunskapsdokumentation etc. Den schemalagda undervisningen bör varvas med perioder av distansstudier. Det bör vara möjligt för folkhögskolorna att samverka med studieförbund lokalt i syfte att fånga upp dem som inte har möjlighet att resa till utbildningsorten.

Praktik med handledning

För att ge den studerande praktisk erfarenhet av tolkyrket bör deltagare, företrädesvis de som inte har erfarenhet av att tolka, få möjlighet att under handledning av en erfaren tolk utföra tolkuppdrag. Resultatet av hur den studerande utfört sitt uppdrag bör följas upp och utvärderas i samråd med den handledande tolken.

Praktiken ska genomföras utanför de schemalagda undervisningstimmarerna och kunna omfatta ett eller flera tillfällen, beroende på individuella behov.

De folkhögskolor, som av TÖI utses till utbildningsanordnare, bör genom samverkan med tolkförmedlingar och/eller offentliga tolkanvändare ha möjlighet att i samråd med dessa ordna praktikplatser med erfarna tolkar som handledare. Praktiken bör kunna genomföras på den ort där den studerande är bosatt.

Vi har övervägt frågan om praktik borde vara ett obligatoriskt inslag i den grundläggande kontakttolkutbildningen, men föreslår att den ska vara frivillig. För studerande som saknar erfarenhet av att tolka bör det enligt vår mening ingå i studieplaneringen att lägga in praktik i den omfattning som kan anses nödvändig.

2.1.2 Behovsinventering – dimensionering

Vårt förslag: TÖI bör ges i uppdrag att analysera behovet av kontakttolkar och mot bakgrund av denna analys planera och dimensionera utbildningen.

Vi har i inledningen till detta kapitel konstaterat att det saknas ett samlat nationellt ansvar för frågor som rör tolkservice. Vidare har vi konstaterat att det saknas uppgifter om antalet verksamma tolkar. Detta leder till svårigheter att bedöma kommande behov av tolkar och därmed utbildning av tolkar, auktorisation m.m. Att långsiktigt kunna göra prognoser och dimensionera utbildning, bedöma behov av kompletterande utbildningar eller andra insatser samt planera för de språk där det på sikt krävs flera tolkar låter sig inte göras så lätt. Behovet av tolkar beror som redovisas i kapitel 5 av många faktorer som snabbt kan förändras. Förändringar i vår omvärld leder till att nya behov med kort varsel kan komma att uppstå.

Ett viktigt motiv för vårt förslag att ge TÖI i uppdrag att se över tillgång och behov av statistik inom tolkserviceområdet är att utan tillgång till tillförlitlig statistik försvåras utbildningsplaneringen. Uppgifter om antal verksamma tolkar och i vilka språk det saknas tolkar är därför mycket viktig kunskap för den som har ansvar för utbildningen av kontakttolkar.

Vi anser att införandet av ett nationellt register, med TÖI som ansvarig registerhållare enligt vårt förslag, skulle utgöra ett värdefullt underlag för TÖI vid planering av utbildningsinsatser på både kort och lång sikt.

Därför bör TÖI, som ansvarig för utbildningen av kontakttolkar, enligt vår mening även ges ett tydligt uppdrag att ansvara för behovsinventering i syfte att planerade utbildningsinsatser tillgodoser behovet av kompetenta tolkar.

2.1.3 Rekrytering och information

Vårt förslag: Formerna för rekrytering bör ses över. TÖI bör ges ett tydligare uppdrag att aktivt föra ut och marknadsföra information om kontakttolkutbildningen.

Vi föreslår vidare att TÖI i rekryteringssyfte ges i uppdrag att samverka med berörda aktörer avseende information kring behovet av rättstolkar i samband med de förändringar som träder i kraft 2006 rörande nedläggningen av Utlänningsnämnden.

Deltagare till utbildningen rekryteras ofta genom tolkförmedlingar och tolkarnas branschorganisationer, som på lokal nivå många gånger samarbetar när det gäller planering och uppläggning av kurser liksom rekrytering av lärare. Många anmäler sig också själva till kurserna.

Av våra enkätundersökningar framgår att mer än hälften av de auktoriserade tolkarna fick information om tillgänglig tolkutbildning genom tolkförmedling, 14 procent genom TÖI:s hemsida och ca en tredjedel angav *på annat sätt*. Stickprovsundersökningen bland icke auktoriserade tolkar visade att drygt två tredjedelar fått information genom tolkförmedling, 13 procent genom TÖI:s hemsida och övriga uppgav *på annat sätt*. På frågan om vad som fick personen ifråga att gå utbildningen har en övervägande majoritet bland både auktoriserade och icke auktoriserade tolkar uppgivit att det berodde på eget intresse.

Vi är medvetna om att det, åtminstone i inledningsskedet, krävs kraftfulla insatser för att rekrytera tillräckligt antal personer till en sammanhållen grundutbildning. I rekryteringssyfte bör informationen peka på att nedläggningen av Utlänningsnämnden kommer att leda till ett ökat behov av kvalificerade tolkar. Information om dessa förändringar bör kunna ge resultat när det gäller att rekrytera studerande till utbildningen. Därför blir det viktigt att marknadsföra detta så brett som möjligt. Ytterligare rekryteringsargument

finns i vårt förslag om nationellt register och fördelarna med att finnas med i detta register.

Utbildning i små tolkspråk

Ett stort problem är hur behovet av att utbilda tolkar i de små tolkspråken ska kunna tillgodoses. TÖI konstaterar i sin verksamhetsberättelse för år 2004 (TÖI, 2004a) att det är svårt att rekrytera tillräckligt många deltagare som motiverar kostnaden för en lärare. Det saknas även språkhandedare i flera av dessa små tolkspråk. Vi inser att detta förhållande inte kan åtgärdas så snabbt.

En möjlighet att öka antalet språk inom kontakttolkutbildningen kan enligt vår mening vara att etablera ett samarbete med modersmålslärare i ungdomsskolan. I dag förekommer modersmålsundervisning i 120 språk i Sverige. Enbart i Stockholm handlar det om ett 80-tal språk. I en delkurs på gymnasienivå ingår momentet tolkning. Som exempel kan nämnas att i Stockholm gavs läsåret 2004/2005 modersmålsundervisning i assyriska/syrianska, dari, swahili, thailändska och bengali, språk som det för närvarande saknas möjlighet att bli auktoriserad i och där det också är brist på tolkar.

Vi anser att en fortsatt satsning på distansundervisning i samarbete med modersmålslärare i ungdomsskolan på sikt bör kunna leda till att fler tolkar utbildas i de små tolkspråken där det för närvarande saknas möjlighet till auktorisation och där det även råder brist på tolkar.

2.1.4 Förkunskapskrav

Vårt förslag: TÖI ges i uppdrag att fastställa nationella förkunskapskrav för tillträde till den reformerade kontakttolkutbildningen.

Kraven bör formuleras som kunskaper på gymnasienivå i svenska och samhällskunskap eller motsvarande samt i det språk utbildningen avser, alternativt godkänt förkunskapsprov/tvåspråkighetstest.

Utbildningen vid folkhögskolor och studieförbund kräver som redovisas i avsnitt 7.6.3 inga formella förkunskaper. Resultatet av våra enkätundersökningar visar att tolkarnas utbildningsbakgrund

är mycket varierande och att auktoriserade tolkar i större utsträckning än icke auktoriserade är högskoleutbildade.

Svaren på frågan om utbildningsbakgrund bland de auktoriserade tolkarna visar att 83 procent kvinnor och 85 procent män har högskoleutbildning antingen från Sverige, utlandet eller både och. Högskoleutbildningen kan avse allt från enstaka kurser till akademisk examen, eftersom vi inte skilt på detta i enkätfrågan. Av vår stickprovsundersökning till icke auktoriserade tolkar framgår att 57 procent kvinnor och drygt 60 procent män har någon form av högskoleutbildning.

Drygt 80 procent av de auktoriserade och 65 procent av de icke auktoriserade tolkarna ansåg att det skulle finnas förkunskapsprov eller liknande för att antas till kontakttolkutbildning. Av de auktoriserade tolkarna uppgav endast 8 procent och av de icke auktoriserade 13 procent att det inte skulle krävas förkunskapsprov. Övriga hade ingen uppfattning eller hade inte besvarat frågan.

Att erbjuda god tolkservice är ett samhällsligt ansvar. Därför bör det också vara ett samhällsligt – nationellt – ansvar att de personer som antas till kontakttolkutbildning har en fastställd kunskapsnivå. Detta gäller både realiakunskaper och kunskaper i svenska språket och modersmålet. Det handlar dels om kvalitetssäkring och att garantera likvärdighet i utbildningen oavsett var och av vem den genomförs, dels ett effektivt utnyttjande av offentliga medel.

Krav på förkunskaper måste kunna kombineras med folkbildningens frihet och självständighet. Vårt förslag utgår från att TÖI, som kriterier för att bevilja utbildningsanordnare statsbidrag för kontakttolkutbildning, fastställer nationella krav på förkunskaper. Samma krav på förkunskaper, oavsett tolkspråk, måste gälla, eftersom tolkanvändare vid sjukhus, försäkringskassor, domstolar m.fl. ställer samma krav på tolkens kompetens, oberoende av det språk som tolkningen gäller.

Det tvåspråkighetstest (avsnitt 2.4) som vi föreslår ska även kunna användas som urvalsinstrument vid antagning till kontakttolkutbildning i de fall den sökande inte har dokumenterade kunskaper i svenska och tolkspråket.

Ytterligare möjlighet att bedöma en sökandes kompetens bör kunna ske genom att utveckla metoder för validering i syfte att bedöma den sökandes kunskaper, om personen ifråga saknar dokumentation.

2.1.5 Examen/omdöme

Vårt förslag: TÖI bör ges i uppdrag att fastställa mätbara nationella kunskapsmål för kontakttolkutbildningen. Efter genomgången grundutbildning till kontakttolk utfärdas ett intyg som visar godkända kunskaper enligt TÖI:s nationella kunskapsmål.

Efter slutförd kontakttolkutbildning i folkhögskolor eller studieförbund sätts inte betyg. Deltagaren får intyg på att de deltagit i utbildningen om de närvarat minst 80 procent av tiden. Detta innebär att det inte framgår vilken kunskap den som genomgått utbildningen har, utan enbart redovisar närvaron i utbildningen, som i sig inte säger något om personen ifråga har tillgodogjort sig utbildningen.

Av våra enkätundersökningar framgår att en övervägande majoritet av de svarande, både auktoriserade och icke auktoriserade tolkar, ansåg att det borde finnas kunskapsprov eller någon form av betyg/examination efter slutförd utbildning.

I praktiken syftar den nuvarande utbildningen till att tolken efter slutförd utbildning ska klara Kammarkollegiets auktorisationsprov. I avsnitt 7.5.1 redovisar vi nu gällande övergripande syfte och mål för utbildningen som TÖI har fastställt. Dessa är formulerade som ”mjuka” kunskaper utan koppling till en konkret utvärderingsbar och mätbar nivå.

Det har visat sig att mycket få klarar auktorisationsprovet. Under perioden 1999–2004 deltog 883 personer i auktorisationsprov (exkl. teckenspråkstolkar). Under samma period auktoriserades 175 tolkar, i genomsnitt ca 30 per år. Av dessa har 151 deltagit i auktorisationsprovet och 24 var godkända från grundläggande kontakttolkutbildning från Stockholms universitet och fick därigenom auktorisation utan att delta i auktorisationsprovet. I avsnitt 6.7 redovisar vi regelverk och resultat när det gäller auktorisation.

Tänkbara förklaringar till att så få klarar auktorisationsprovet är bl.a. att de som anmält sig hade för dåliga förkunskaper för att tillgodogöra sig utbildningen, att de deltagit för kort tid i utbildningen, inte genomgått alla kurser eller att de inte fått tolkträning i sitt eget språk. Andra förklaringar kan vara att det brister i rekryteringsförfarandet, att de inte deltagit i någon tolkutbildning alls eller att de inte känner till vad provet innebär.

För att garantera att kontakttolkutbildningen håller en önskvärd kvalitet föreslår vi att TÖI ges i uppdrag att formulera kunskaps-

mål som ska uppnås efter slutförd kontakttolkutbildning. Dessa mål ska vara mätbara och kunna resultera i att en person blir antingen godkänd eller ej godkänd efter slutförd grundutbildning. En sådan ordning skulle garantera önskvärd kvalitet och likvärdighet i utbildningen oberoende av utbildningsanordnare.

Små tolkspråk

För deltagare som företräder små tolkspråk, som inte fått språkhandledning under grundutbildningen, bör ett intyg utfärdas som visar vilka moment som personen ifråga har deltagit och blivit godkänd i.

2.1.6 Studievägledning

Vårt förslag: Studievägledning bör förekomma som ett obligatoriskt inslag under den sammanhållna grundutbildningen till kontakttolk.

Av våra enkätundersökningar framgår att drygt 75 procent bland de auktoriserade tolkarna inte fått någon studievägledning. Bland de icke auktoriserade var motsvarande siffra ca 65 procent. Flertalet av dem som fått studievägledning uppgav att det skett genom tolkförmedlingen och ett mindre antal angav folkhögskola eller annan.

I den försöksverksamhet som bedrivs vid två folkhögskolor (avsnitt 7.6.5) framhålls vikten av att kunna erbjuda de studerande aktiv och kontinuerlig studievägledning. Vi instämmer i detta och konstaterar att det bl.a. av resursskäl tidigare inte har varit möjligt att erbjuda studievägledning. Eftersom utbildningen hittills varit splittrad på vecko- och veckoslutskurser på folkhögskolor eller erbjudits som cirkelverksamhet har detta också inneburit att kontinuerlig studievägledning i praktiken inte varit möjlig att genomföra.

Inför starten av utbildningen och under introduktionskursen är det viktigt att deltagaren har möjlighet att diskutera sina förutsättningar att delta i utbildningen och hur deltagaren föreställer sig utbildningen osv. Dessa diskussioner bör sedan ligga till grund för den individuella studieplan som bör upprättas för varje individ och vid behov revideras under utbildningens gång. Under studietiden

bör enskilda samtal föras med deltagarna om vilka svårigheter som deltagaren möter, vilka insatser som krävs, om deltagaren behöver komplettera t.ex. sina allmänkunskaper om Sverige eller sina kunskaper i svenska eller det andra språket. Samtal med deltagarna bör även föras utifrån ett övergripande perspektiv om framtiden som tolk, den blivande yrkesrollen, förväntningar m.m.

Det är viktigt att framhålla att vägledning är en process som bör pågå under hela utbildningen och att samtalen bör ha en sådan karaktär att deltagaren själv formulerar målen för sin utbildning. Olika individer har olika behov av vägledning. I de återkommande samtalen kring den enskilde individens studier är vägledningen ett viktigt inslag för att möta skilda behov. För att upprätthålla kontinuiteten i dessa samtal och skapa ett förtroende mellan deltagaren och vägledaren är det viktigt att det är samma person som deltagaren möter under hela processen. En person som mentor/utbildare/vägledare bör därför finnas tillgänglig hos respektive utbildningsanordnare under utbildningen.

2.1.7 Tillsyn

Vårt förslag: TÖI:s ansvar att följa upp, utvärdera och utöva tillsyn över den sammanhållna grundutbildningen till kontakttolk bör förtydligas.

I TÖI:s nuvarande uppdrag ingår som vi redovisar i avsnitt 7.2 att utöva tillsyn samt följa upp och utvärdera utbildningen till kontakttolk. Statskontoret konstaterar i sin rapport (Statskontoret 2002:11) att någon närmare kvalitetsgranskning av kontakttolkutbildningen inte har gjorts. Statskontoret lyfter också fram olika faktorer som innebär svårigheter för TÖI att leva upp till dessa krav. Det handlar bl.a. om målkonflikter mellan å ena sidan statens ansvar att styra och å andra sidan folkbildningens frihet ”att sätta sina egna mål”. Av rapporten framgår vidare att TÖI har ”verkat på folkbildningens villkor”.

Vi anser i likhet med Statskontoret att statens ansvar för tolkutbildningen kvarstår, eftersom den enskilde som behöver tolk är beroende av tolkars kompetens då det gäller rättssäkerhet, rätt behandling etc. Det finns därför ett stort behov av dels styrning i kvantitativa former genom statsbidrag, dels i kvalitativa former genom måldokument, kursplaner och utvärdering.

Vårt förslag innebär att TÖI fortsättningsvis ska ha detta uppdrag att fastställa kriterier för beviljande av statsbidrag genom att:

- kvantifiera och ange innehåll i utbildningen,
- fastställa förkunskapskrav,
- fastställa mätbara nationella kunskapsmål efter slutförd utbildning,
- följa upp, utvärdera och utöva tillsyn över utbildningen
- samt återrapportera till regeringen.

2.2 Vidareutbildning av kontakttolkar

2.2.1 Övergångsbestämmelser – kompletteringskurser

Vårt förslag: Tolkar som är verksamma men saknar fullständig grundutbildning bör ges möjlighet att hos utbildningsanordnare få sina kunskaper prövade och komplettera sin utbildning. Övergångsbestämmelserna föreslås gälla under perioden 2007–2012.

Tolkar som under 2005 och 2006 deltagit i försöksverksamheten och fått sina kunskaper prövade och godkända i utbildningen bör ges samma status som de som kommer att genomgå en reformerad grundutbildning.

För verksamma icke auktoriserade tolkar, som har deltagit i vissa kurser som ingår i den nuvarande grundläggande utbildningen, bör det finnas möjlighet att genom tester hos utbildningsanordnarna få sina kunskaper prövade och dokumenterade. Det bör också finnas möjlighet för tolkar att komplettera en tidigare utbildning, som inte omfattar alla delkurser som ingår i grundutbildningen. Sådan kompletterande utbildning ska kunna erbjudas inom ramen för universitets- och folkhögskolekurser eller i studiecirkelform.

För att undvika att det uppstår någon diskussion och uppdelning av ”sämre” eller ”bättre” tolkar för dem som deltagit i försöksverksamheten (avsnitt 7.6.5) åren 2005 och 2006 är det viktigt att den dokumentation tolkarna får efter att ha slutfört denna utbildning har samma värde som den som kommer att ges efter den reformerade utbildningen.

TÖI som ansvarig för kontakttolkutbildningen bör i samråd med utbildningsanordnare ta upp dessa frågor för att kunna vidta erforderliga åtgärder.

2.2.2 Fördjupningskurser

Vårt förslag: TÖI bör analysera behovet av fördjupningskurser och erbjuda sådana.

Vi har konstaterat att behovet av fördjupningskurser för verksamma kontakttolkar är stort. En avvägning av hur resurserna mellan grundutbildning och andra insatser rimligtvis bör fördelas, måste göras av TÖI som ansvarig för kontakttolkutbildningen i sin helhet.

Språk förändras ständigt. Snabbast sker utvecklingen när det gäller ordförrådet. I takt med nya företeelser i samhällslivet tillkommer nya lagar och nya ord och uttryck skapas. Samtidigt sker förändringar och förskjutningar i ordens betydelse. För den som arbetar som tolk är det av största vikt att följa utvecklingen inom det aktuella språket, liksom även samhällsutvecklingen i det land där det främmande språket talas. Återkommande fortbildning där aktuella språk och samhällsfrågor behandlas bör anordnas för de tolkar som anlitas av samhällsorganen för kvalificerade tolkupdrag.

Enligt uppgifter från TÖI har det av resursskäl inte varit möjligt att erbjuda fördjupningskurser för verksamma tolkar. Det finns dock ett stort behov av sådana, vilket betonas både från utbildare och av dem som besvarat våra enkäter. Som exempel kan nämnas fördjupningskurser i tolkteknik, kurser i att tolka för barn samt kurser i psykiatri, kvinnosjukdomar, rättsmedicin och andra specialkurser.

Fördjupningskurser bör kunna anordnas som universitetskurser, som folkhögskolekurser eller i studiecirkelform.

Av vår enkätundersökning till de auktoriserade tolkarna visar det sig att flera efter sin auktorisation har deltagit i folkhögskolekurser som ingår i grundutbildningen till kontakttolk. En förklaring till detta kan vara bristen under senare år på fördjupnings- och uppdateringskurser. För en tolk som auktoriserades under 1980–1990-talen har en kurs inom grundutbildningen kunnat fungera som uppdatering.

2.3 Förslag till utbildningsinsatser 2005

Vårt förslag: Vi föreslår att specialkurser för auktoriserade tolkar i rättstolkning bör erbjudas och att preparandkurser inför auktorisationsprov enligt den modell som vi föreslagit för 2005 bör permanentas.

Vi har i skrivelse till Utbildnings- och kulturdepartementet, januari 2005, (bilaga 3) föreslagit att extraordinära åtgärder inom kontakttolkutbildningen vidtas under 2005 för att i möjligaste mån förbättra tillgången på rättstolkar och auktoriserade tolkar från och med år 2006.

Förslagen innebär dels en satsning på specialkurser för ca 60–70 auktoriserade tolkar som förberedelse att klara prov i rättstolkning, dels en preparandutbildning för ca 100 icke auktoriserade tolkar i syfte att de ska klara auktorisationsprov. Vidare har vi föreslagit att Kammarkollegiet ges i uppdrag att hösten 2005, alternativt tidigt 2006, anordna särskilda prov för rättstolkar och auktorisationsprov för de tolkar som genomgått preparandutbildningen.

De föreslagna åtgärderna har kostnadsberäknats av utredningen. I regeringens ekonomiska vårproposition (prop. 2004/05:100) tillförs TÖI och Kammarkollegiet medel i enlighet med våra förslag för att genomföra de av oss föreslagna åtgärderna.

För att på sikt få fler auktoriserade tolkar bör TÖI ansvara för att årligen anordna minst två preparandkurser för yrkesverksamma tolkar eller andra sökande inför Kammarkollegiets auktorisationsprov. Efter utvärdering av erfarenheter 2005 kan sådana kurser anordnas efter den modell som vi föreslagit.

2.4 Tvåspråkighetstest

Vårt förslag: Vi föreslår att det införs ett statligt tvåspråkighetstest som ska användas som förkunskapsprov för antagning till den sammanhållna grundutbildningen i de fall sökande till utbildningen inte har dokumenterade kunskaper i svenska och tolkspråket.

Vidare föreslår vi att tvåspråkighetstestet ska vara obligatoriskt för icke auktoriserade kontakttolkar som vill bli uppförda i det nationella registret för tolkar.

Vi föreslår också att TÖI ges i uppdrag att

- utreda formerna för, innehåll i och genomförande av ett tvåspråkighetstest
- administrera och uppdatera testet samt utöva tillsyn av detta,
- analysera kostnader för drift och underhåll samt att
- TÖI tillförs särskilda medel för att genomföra det föreslagna utredningsarbetet.

2.4.1 Införande av ett tvåspråkighetstest

Vårt förslag innebär att tvåspråkighetstestet ska fylla två funktioner. Testet ska dels kunna tjäna som urvalsinstrument till kontakttolkutbildningen, dels som test för att bli upptagen i det nationella registret för tolkar.

För tolkar som söker till kontakttolkutbildningen och som saknar dokumenterade kunskaper i enlighet med de fastställda förkunskapskraven är det viktigt att det finns alternativ som ger dem tillträde till utbildningen. Vi föreslår därför att tvåspråkighetstestet ska vara en möjlighet för dessa. Testet ska kunna användas som förkunskapsprov för att antas till den sammanhållna kontakttolkutbildningen för dem som saknar dokumenterade kunskaper i svenska och tolkspråket (avsnitt 2.1.4).

Den enda tillsyn som idag finns över tolkars kompetens finns hos Kammarkollegiet och avser endast de auktoriserade tolkarna. Myndigheter som exempelvis Migrationsverket, domstolar och rättsväsendet i övrigt, försäkringskassor liksom kommunala förvaltningsorgan samt sjukvården behöver kompetenta tolkar för att kunna ge en fullgod service. Framför allt kommer det ökade behovet av tolkar inom rättsväsendet att ställa stora krav på tolkarnas kunskaper.

Det finns därför många skäl till att införa någon form av tillsyn över icke auktoriserade tolkar. Flyktingars och invandrares hälsa och rättssäkerhet kan stå på spel och äventyras genom bristfällig tolkning. Tolkanvändaren har det juridiska ansvaret för att tolkningen går rätt till, men har inte den kompetens som behövs för att kunna kontrollera kvaliteten i tolkningen. Ett tvåspråkighetstest av de redan verksamma tolkarnas kunskaper i svenska och tolkspråket,

som även testar grundläggande realiakunskaper, kommer att fylla en viktig funktion för såväl tolkanvändarna som tolkförmedlarna.

Det föreslagna tvåspråkighetstestet ska vara öppet för samtliga icke auktoriserade verksamma tolkar, men ersätter inte i något avseende Kammarkollegiets auktorisationsprov eller genomgången grundutbildning för kontakttolkar. De redan yrkesverksamma tolkarna som tolkar i auktorisationsspråk, utan att vara auktoriserade, bör stimuleras till att avlägga auktorisationsprov. För dessa tolkar föreslår vi särskilda preparandkurser. I de språk det inte är möjligt att erlagga auktorisationsprov visar testet endast på en viss grundkunskap, som i och för sig inte säger något om tolkförmågan.

Vi anser att staten som ansvarig för tolkservicen och utbildningen till kontakttolkar därmed bör ansvara för kvalitetskontrollen av de verksamma tolkarna. Det är myndigheter och beställare av tolktjänsten som ska kontrollera tolkens kompetens, men i praktiken är detta inte möjligt för den enskilda tjänstemannen. I samband med upphandlingar läggs ansvaret för att tolken har tillräcklig kompetens på tolkförmedlingarna i och med att myndigheten eller tolkanvändaren i första hand kräver auktoriserad tolk och när det inte finns att få, bästa möjliga tolk. Vad som är bästa möjliga tolk får då tolkförmedlaren avgöra. Det är inte tolkförmedlingarnas ansvar att garantera att tolken har den kompetens som staten ska säkerställa genom tillsyn av utbildningen.

En svårighet är givetvis att ta fram test i mindre frekventa tolkspråk. Här måste man kanske finna andra lösningar.

2.5 Nationellt register

Vårt förslag: Vi föreslår att det inrättas ett nationellt register med TÖI som registerhållare över kontakttolkar, tolkar för döva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade samt konferenstolkar.

Vi föreslår vidare att TÖI ges i uppdrag att utreda förutsättningarna att upprätta ett sådant register samt att

- fastställa kriterier för att bli upptagen i registret och att analysera former och drift av registerhållning,
- TÖI tillförs särskilda medel för att genomföra det föreslagna utredningsarbetet.

2.5.1 Syften bakom förslaget

Statens möjligheter att ”kvalitetssäkra” tolkarnas kompetens är idag inte helt tillfredsställande. Myndigheterna har enligt flera lagar det yttersta ansvaret för att den enskilde som har otillräckliga kunskaper i svenska får kvalificerad tolkning i sina kontakter med myndigheter och andra samhällsorgan. Detta ansvar försöker man leva upp till dels genom kravspecifikationer i samband med upphandling av tolktjänster, dels genom iakttagelser när det gäller tolkarnas sätt att fungera i tolksituationen. Tolkförmedlingarna strävar efter att tillgodose det allmänna med bästa möjliga tolk i överensstämmelse med erhållet anbud, men saknar möjlighet att detaljkontrollera tolkens kompetens och lämplighet.

Ett nationellt register över tolkar syftar till att

- de som rekryterar och efterfrågar tolkar ska veta att den enskilde tolken, som är uppförd i registret, har genomgått grundutbildning till kontakttolk, har motsvarande kunskaper eller är auktoriserad,
- den tolk som är uppförd i registret upplever detta som ett meritvärde,
- kunna bidra till att skapa överblick över antalet yrkesverksamma tolkar i landet och
- i någon mån utgöra underlag för viss utbildningsplanering.

Det bör dock poängteras att den som blivit uppförd i registret inte a priori ska anses lämplig som tolk. Ansvaret att bedöma en tolks lämplighet vilar alltid på avnämarna, som inte får invaggas i någon falsk säkerhet att alla som är uppförda i registret även är lämpliga som tolkar i en viss situation.

2.5.2 Tolkförmedling

Kunskapen om antalet yrkesverksamma tolkar i Sverige är för närvarande bristfällig. Detsamma gäller fördelningen på tolkspråk.

En grundläggande komplikation i sammanhanget är att åtskilliga tolkar är registrerade hos flera tolkförmedlingar. En annan omständighet vid beräkningen av den s.k. ”stocken” yrkesverksamma tolkar är att vissa tolkar är förtecknade hos flera tolkförmedlingar, ibland utan att vara informerade om detta faktum. Detta innebär att det inte alltid är säkert att en tolkförmedling förfogar

över en ”förtecknad” tolk när ett uppdrag för respektive tolk blir aktuellt. Denna situation kan från samhällets perspektiv inte anses vara acceptabel, eftersom offentliga medel svarar för finansieringen av merparten av tolkservicen och samhället har ansvar för att den enskilde får adekvat språkligt stöd i sina myndighetskontakter.

För att komma tillrätta med bl.a. dessa problem föreslog Tolkförmedlingsutredningen (SOU 2004:15) en obligatorisk, i lag reglerad, registrering av tolkförmedlingar. Det nya i sammanhanget var bl.a. förslaget att den föreslagna tillsynsmyndigheten, Kammarkollegiet, skulle föra ett register över tolkförmedlingarna samt ansvara för viss statistikproduktion genom insamling av tolkförmedlingarnas listor över tolkar. Genom att tolkarna gav sitt medgivande till att bli uppförda på listorna kunde man få en aktuell förteckning över de tolkar som utför uppdrag åt förmedlingen. Detta skulle utgöra en stor fördel vid upphandling av tolktjänster.

Ett motiv för detta register var att man därigenom skulle få en tillförlitlig uppgift om antalet aktivt verksamma tolkar i landet. Kammarkollegiets register föreslogs bli ajourfört årligen. Enligt utredningen skulle den tänkta förteckningen föras på ett sådant sätt att kunderna och tillsynsmyndigheten på ett enkelt sätt skulle kunna ta del av vilka tolkar som utför uppdrag åt förmedlingen, vilken kompetens tolken har och vilket eller vilka språk tolken kan tolka emellan.

Tolkförmedlingsutredningens förslag är under beredning i regeringskansliet.

2.5.3 Teckenspråkstolkar

En särskild utredare (Dir. 2003:169, tilläggsdirektiv 2005:40) arbetar för närvarande med en översyn av teckenspråkets ställning. Utredaren ska slutföra sitt arbete den 15 september 2005. Vårt förslag att även förteckna tolkar för döva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade i samma register som kontakttolkarna har övervägts med utredaren. Denne har deklarerat samsyn när det gäller behovet av och principerna för ett nationellt register omfattande alla kategorier av språktolkar.

Det finns flera skäl att sammanföra dessa tolkar med kontakttolkarna i ett och samma nationella register. I första hand gäller detta individens rättssäkerhet och kvalitetsaspekter som rör tolkarnas kompetens. Ytterligare ett skäl är att teckenspråkstolkar för

döva och dövblinda behandlas på samma sätt i auktorisations-sammanhang. Samhällets ansvar för att tillhandahålla kompetenta tolkar för personer med otillräckliga kunskaper i svenska och för personer med funktionshinder är lika stort i båda fallen. Att tolkar för döva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade till cirka två tredjedelar är anställda av landstingen, och resterande är fria företagare som har avtal med landstingen, medan kontakttolkarna är uppdragstagare förändrar inget i detta avseende.

Gemensamt är också att utbildningen av tolkar för döva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade, liksom grundutbildningen av kontakttolkar, bedrivs inom folkbildningen. De sju folkhögskolor som utbildar tolkar för döva, dövblinda respektive för vuxendöva och hörselskadade är de enda i landet som har kompetens att utbilda dessa tolkar. Utbildningen är eftergymnasial och berättigar till statligt studiestöd. Tillsynsmyndighet för båda utbildningarna är TÖI.

2.5.4 Införande av ett nationellt register

En allvarlig situation är att vissa tolkar, hur många är okänt, kan få tolkuppdrag utan att ha formell kompetens att arbeta som tolk. Här avses icke auktoriserade tolkar som inte genomgått fullständig grundutbildning för kontakttolkar. För tolkar i små tolkspråk tillkommer en extra komplikation eftersom det i många av dessa språk varken finns högskoleutbildning i respektive språk, kvalificerad bedömarkompetens eller möjlighet att bli auktoriserad.

Det är enligt vår uppfattning varken lämpligt eller acceptabelt att tolkförmedlingarna engagerar någon som tolk om vederbörande inte kan uppvisa godtagbara kvalifikationer för att få ta på sig tolkuppdrag. Den som saknar dokumenterad kompetens och söker uppdrag som tolk bör därför rekommenderas att genomgå utbildning för kontakttolkar.

Utredningen har mot denna bakgrund funnit att de nuvarande förhållandena för innehållsdeklaration av tolkarnas kompetens i grunden måste förbättras. Det finns ett uppenbart behov av att införa ett rikstäckande instrument som redovisar tolkarnas kompetens.

Något nationellt register över tolkar har tidigare inte funnits i Sverige. De register som vissa myndigheter upprättade i slutet av 1960-talet och under 1970-talet var antingen lokala, regionala eller

upprättade av enskilda tingsrätter. Det av invandrarbyråerna under 1970-talet upprättade tolkregistret upptog visserligen drygt 1 000 tolkar, men var begränsat till 15 språk och inte förenat med några krav på tolkens kompetens. Samtliga dessa register har avvecklats, utom möjligen några få register vid enskilda tingsrätter eller polismyndigheter.

Det bör genast framhållas att ett nationellt register inte är avsett att ersätta tolkförmedlingarna. Det är orealistiskt att tänka sig att man vid anlitan av tolk inom myndighetsutövning skulle söka tolkar direkt via registret. Med beaktande av att det utförs ca 3 000 tolkningar per dag skulle hela systemet omedelbart bryta samman. Myndigheterna är underkastade Lagen om offentlig upphandling, vilket innebär att tolktjänsterna ska upphandlas.

Tolkförmedlingarna utför enligt vår uppfattning en angelägen samhällsfunktion. Registret kommer att utgöra en källa till trygghet för förmedlingarna vid rekrytering av tolkar, eftersom den som vill bli uppförd i registret måste kunna visa att hon eller han uppfyller de kriterier som krävs för att bli registrerad. För tolkarna kommer tillhörighet till registret att vara meriterande när man söker tolkuppdrag. Av den anledningen kan man förmoda att det finns ett intresse bland tolkarna att bli uppförda i registret.

Ett register av detta slag måste vara frivilligt och transparent. Av många skäl är det inte möjligt att genomföra ett obligatorium. Det föreslagna registret behöver på liknande sätt som Kammarkollegiets register uppdateras kontinuerligt, antingen löpande eller årligen. Genom att registret troligen kommer att uppta de flesta yrkesaktiva tolkarna blir registret indirekt ett instrument för planering av såväl grundutbildningen som riktade utbildningsinsatser.

Personuppgiftslagen

För ett register av denna typ gäller Personuppgiftslagen (1998:204). Det tänkta registret ska inte innehålla känsliga personuppgifter. Utöver de obligatoriska uppgifterna om tolkarnas identitet ska uppgifterna i huvudsak begränsa sig till information som rör tolkens kompetens och tolkspråk. Registret får inte innehålla några uppgifter som rör etniskt ursprung.

Kvalitetskrav på tolkarna

Utredningen vill inte gå så långt som att rekommendera att den som inte klarar minimikraven för att bli uppförd i registret inte längre ska få verka som tolk. Det finns bland icke auktoriserade tolkar många som har väl dokumenterad kompetens och gedigen erfarenhet, men som inte vill bli registrerade och ändå har tillgången på tolkuppdrag tryggad. Erfarenhetsmässigt vet vi också att ett fåtal tolkar av olika anledningar arbetar under "skyddad identitet". Ett "yrkesförbud" av här antytt slag skulle också strida mot de regler som gäller för egna företagare. Ansvaret när det gäller att avgöra vilken tolk som ska anlitas vilar ytterst på tolkanvändaren.

En förutsättning för att en tolk ska bli förtecknad i det av oss föreslagna registret är att hon eller han antingen är auktoriserad tolk eller har genomgått och blivit godkänd i en sammanhållen kontakttolkutbildning eller klarat tvåspråkighetstestet. Tolken ska följa god tolksed och uppfylla redbarhetskravet i enlighet med kraven för auktoriserade tolkar.

2.5.5 Tänkbara kvalifikationsnivåer i registret

De tolkar som skulle kunna bli uppförda i registret är:

- Auktoriserade tolkar med speciell kompetens som rättstolk eller sjukvårdstolk.
- Auktoriserade tolkar.
- Tolkar som genomgått och blivit godkända i en sammanhållen grundläggande kontakttolkutbildning, inklusive kurser i asyl- och rättstolkning.
- Tolkar som blivit godkända i tvåspråkighetstestet som anordnas av registerhållaren och som genom validering fått sin tolk-kompetens dokumenterad.
- Övriga tolkar för döva, dövblinda, vuxendöva och hörsel-skadade som uppfyller vissa kriterier för att bli uppförda i registret.
- Examinerade konferenstolkar.

Genom att inrätta en auktorisationsordning för tolkar har staten fastställt att auktorisation är miniminivån för vad som ska räknas som kvalificerad tolk. Därför är det viktigt att de tolkar som införs

i det nationella registret, men saknar auktorisation, aktivt stimuleras att avlägga auktorisationsprov i de språk där det är möjligt.

TÖI bör därför i sin analys överväga om den som genomgått sammanhållna grundutbildning och blivit uppförd i registret och tolkar i språk där auktorisation är möjlig bör ha avlagt prov för auktorisation inom tre år för att inte förlora sin plats i registret.

TÖI bör också överväga om de icke auktoriserade tolkar, som har klarat tvåspråkighetstestet och upptagits i registret, bör avföras ur registret efter tre år om vederbörande inte blivit godkänd i den sammanhållna grundutbildningen. En möjlighet att avföra personer ur registret måste också finnas om det uppdagas att personen ifråga har begått något brott. TÖI bör utreda denna fråga.

2.5.6 Registerhandling

De tolkar som registreras föreslås få någon form av handling, som dels visar att man är registrerad, dels visar vilken tolkutbildning tolken har.

För de tolkar som inte är auktoriserade skulle registreringen kunna bli en form av "id-handling", som kan användas när tolken söker uppdrag hos en tolkförmedling.

2.5.7 Registerhållare

Utredningen har övervägt vilka myndigheter eller statliga organ som skulle kunna vara tänkbara registerhållare. Enligt vår uppfattning finns det i princip endast tre alternativ, nämligen Kammarkollegiet, Integrationsverket och Tolk- och översättarinstitutet.

Det ska finnas ett naturligt samband mellan registerhållaren och utbildningen av tolkar, auktorisation av tolkar eller annat ansvar för tolkservice och myndighetsutövning. En annan viktig principiell grund vid placering av ansvaret är att registerhållaren inte ska vara renodlad brukare av tolktjänster eller ha kommersiella intressen av tolkservice. Detta utesluter bl.a. Migrationsverket och tolkförmedlingarnas branschorganisationer, nämligen Tolkservicerådet och Almega samt tolkarnas organisationer.

Kammarkollegiet

Som vi redovisat i avsnitt 6.7 har Kammarkollegiet en snart trettio-årig erfarenhet av auktorisation av tolkar och registerföring över auktoriserade tolkar och tolkar med speciell kompetens. Sedan 2004 har Kammarkollegiet dessutom ansvaret för auktorisation av teckenspråkstolkar.

Om Tolkförmedlingsutredningens förslag om obligatorisk registrering av tolkförmedlingar genomförs kommer kollegiet att tillföras statistik- och registerhållningsuppgifter genom tolkförmedlingarnas skyldighet att till myndigheten inkomma med årliga uppgifter om sin verksamhet. Som vi visat ovan skulle man härigenom indirekt få en god bild av hur många yrkesaktiva tolkar det finns i landet.

Mot denna bakgrund kunde det vara naturligt att Kammarkollegiet ges i uppdrag att vara registerhållare för ett nationellt register över såväl kontakttolkar som teckenspråkstolkar och konferenstolkar. Mot en lösning med Kammarkollegiet som registerhållare kan anföras att kollegiet varken har ansvar för kontakttolkutbildningen eller tillsyn över densamma.

Integrationsverket

Även Integrationsverket skulle kunna vara registerhållare av ett nationellt register över tolkar. Verket har bl.a. som uppgift att följa tolkutbildningen och tillgången på tolkar. Integrationsverket anlitar relativt sällan tolkar i sin verksamhet. Det främsta skälet som talar emot att förlägga ansvaret för registerhållningen till Integrationsverket är att verket inte har något formellt ansvar för frågor som rör auktorisation av tolkar eller utbildning av dessa. Om det tänkta registret även kommer att omfatta teckenspråkstolkarna m.fl. skulle detta bli en för Integrationsverket främmande uppgift.

Tolk- och översättarinstitutet (TÖI)

Den statliga tillsynen över innehåll och genomförande av kontakttolkutbildningen såväl inom folkbildningen som på universitetsnivå ligger idag hos TÖI vid Stockholms universitet. Vi föreslår inga ändringar av denna ordning. Även ansvaret för utbildning av tolkar för döva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade ligger hos TÖI.

Utgångspunkten för våra överväganden har varit att det bör finnas en koppling mellan utbildningen av tolkar, liksom tillsynen över denna utbildning, och ansvaret för att vara registerhållare. Denna koppling finns endast hos TÖI.

Av denna anledning finner utredningen det lämpligt att TÖI ges i uppdrag att bl.a. närmare utreda förutsättningarna för införande av ett nationellt register över tolkar i enlighet med vårt förslag och dessutom analysera formerna för registrets upprätthållande, besvärfrågor och aktualisering av detsamma samt beräkna kostnaderna för planering och drift.

2.5.8 Särskilt register inom rättsväsendet

Utredningen har även diskuterat behovet av att upprätta ett register som endast omfattar tolkar som ska användas inom rättsväsendet i vid mening – polis, åklagare, domstolar – samt de offentliga biträdenas behov av rättstolkar.

Tolkar med speciella färdigheter i asyltolkning som efterfrågas av Migrationsverket förutsätts bli uppförda i det nationella registret och inte förekomma i ett register inom rättsväsendet.

Tänkbara minimikrav för tolkar inom rättsväsendet

Rättstolkning ställer höga kompetenskrav. För att bli rättstolk måste tolken dels vara auktoriserad och dels genom särskild prövning ha fått behörighet som rättstolk. Tolken ska bl.a. ha gedigen kunskap i de språk man tolkar mellan, aktiv tvåspråkighet är ett krav. Dessutom bör tolken ha goda kunskaper i det specialiserade lagspråket och den juridiska terminologin, men även mycket goda kunskaper i vardagsspråk och slang. Tolken måste även kunna tolka eventuella expertvittnen, varvid krävs kunskaper inom ett flertal ämnesområden. Dessutom måste tolken vara medveten om sin roll i det juridiska systemet, dvs. som neutral mellanhand.

Om ett nationellt register över tolkar inrättas, kan man ifrågasätta om det är rationellt och tjänar något praktiskt syfte att det upprättas ett särskilt register över tolkar inom rättsväsendet eftersom Kammarkollegiet för register över auktoriserade rättstolkar. Denna fråga bör bedömas av Domstolsverket.

2.6 Förbättrad statistik

Vårt förslag: Vi föreslår att TÖI ges i uppdrag att låta göra en översyn av tillgång till och behov av statistik inom tolkserviceområdet med speciell tonvikt på myndighetsutövning och tolkutbildning samt att institutet tillförs särskilda medel för denna uppgift.

Vi har under vårt arbete kunnat konstatera att svensk tolkservice har allvarliga brister när det gäller statistisk redovisning av tolkverksamheten i olika avseenden. Frånvaron av en samlad statistik och uppgifter från landsting, kommuner och statliga myndigheter, försvårar utbildningsplanering och uppföljning. Den otillräckliga statistiska redovisningen av tolkverksamheten har försvårat vårt arbete när det gällt att beskriva både nuvarande förhållanden inom området och att beräkna behovet av tolkar på kort och lång sikt. Även om detta inte ligger i vårt uppdrag har vi ändå ansett frågan så angelägen att vi funnit anledning att behandla problematiken. I det följande pekar vi på en del av de brister som råder i statistikhänseende.

2.6.1 Problembild

Tolkförmedlingsbranschen omsatte år 2002 drygt 400 miljoner kronor, vilket nästan helt utgjordes av offentliga medel. Utöver dessa kostnader för tolkanvändning ska läggas statens kostnader för utbildning av kontakttolkar och konferenstolkar. Till detta kommer kostnader för tolkar för döva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade.

Den nuvarande samlade statistiken över tolkverksamheten i landet begränsar sig huvudsakligen till den översiktliga redovisningen av tolkutbildningen som produceras av TÖI och Kammarkollegiets uppgifter om auktorisationen av tolkar. Viss statistik finns även från folkbildningsområdet om deltagande i tolkutbildningar. När det gäller tolkförmedlingsverksamheten har de kommunala tolkförmedlingarna skyldighet att årligen redovisa sin verksamhet till kommunfullmäktige, medan det saknas rikstäckande statistik över den kommunala tolkanvändningen. De privata tolkförmedlingarna har endast ansvar inför sig själva, alltså i flertalet fall inför de egna bolagsstyrelserna.

De någorlunda aktuella uppgifterna på området inskränker sig i stort sett till Tolkförmedlingsutredningens enkätundersökning bland tolkförmedlingar och våra enkätundersökningar till tolkar.

Den största bristen finns inom de olika myndigheternas verksamhetsområde där det finns mycket lite samlad statistik om tolkanvändning. Inom rättsväsendet redovisar t.ex. Domstolsverket årlig statistik över antalet avgjorda mål vid de allmänna domstolarna och förvaltningsdomstolarna där man har anlitat tolk. Det sker dock ingen redovisning av antalet tolktimmar och fördelning på språk. Användningen av tolk vid s.k. notariemål redovisas inte alls. Rikspolisstyrelsen sammanställer inte heller någon samlad statistik över exempelvis antalet tolktimmar, tolkspråk eller typ av tolk. För Kriminalvårdsstyrelsens del gäller samma förhållande. Detsamma gäller den landstingskommunala sektorn där statistikföringen vilar på de olika vårdenheterna eller de enskilda landstingen i samband med upphandling av tolktjänster. Landstinget gör en sammanställning över kostnader för sjukvård till asylsökande i samband med att dessa kostnader ska återsökas från Migrationsverket.

Migrationsverket har hittills inte haft en samlad bild av tolkanvändningen inom asylprocessen då verket varit organiserat i regionala enheter och upphandlingen och uppföljningen legat vid de olika regionerna.

Kunskapen om hur kostnaderna för tolkning i myndighetsutövningen fördelar sig på skilda samhällssektorer är således för närvarande mycket bristfällig. Politiker, tolkförmedlingsbranschen, tolkanvändare, utbildningsplanerare, journalister och andra har stort intresse av att få information om hur skattemedlen används. Det är dessutom värdefullt att kunna följa utvecklingen inom en viktig samhällsfunktion över en längre tidsperiod. Det behövs viss baskunskap för planering av utbildningen av tolkar, utvärdering och uppföljning av verksamheten.

I SCB:S yrkesstatistik från yrkesregistret vars syfte är att ge årlig information om den arbetande befolkningens fördelning på olika yrkesgrupper finns tolkarna med under yrkeskod 2444. Denna kod omfattar även översättare, lingvister och språkforskare och -granskare, vilket innebär att det inte går att särskilja kontakttolkarna från övriga.

2.6.2 Tidigare översikter

De försök som tidigare gjorts till kvantifiering av exempelvis antalet tolkar inom sektorn, omsättning, tolkuppdragens fördelning och liknande har varit relativt ofullständiga. Kunskapen om exempelvis antal tolktimmar och tolkuppdrag, tolkuppdragens fördelning på språk, tolkanvändare med fördelning på samhällsfunktion är ofullständig eller saknas helt. Detsamma gäller tolkuppdragens fördelning på auktoriserade och icke auktoriserade tolkar, förmedlingarnas ekonomiska omsättning, tolkarnas utbildning och liknande (kapitel 5). Vi har erfarit att flertalet av dessa uppgifter i många fall redan finns hos de skilda aktörerna.

2.6.3 Ansvar för statistikproduktion

Vårt förslag att införa ett nationellt register över tolkar kommer i första hand att förbättra överblicken av tolkarnas utbildning och verksamhetsgrad samt tolkspråken.

Om Tolkförmedlingsutredningens förslag om en obligatorisk registrering av tolkförmedlingar realiserar kommer situationen i statistikhänseende att ytterligare förbättras. Kammarkollegiet och Tolk- och översättarinstitutet får i så fall ett delat ansvar för statistikinsamling, sammanställning av data och publicering av dessa. I vilken form denna publicering lämpligast bör ske blir en gemensam bedömning mellan dessa myndigheter och Statistiska Centralbyrån.

2.7 Forsknings- och utvecklingsarbete

Vårt förslag: Vi föreslår att det öppnas formella och ekonomiska möjligheter för TÖI att bedriva egen forskning. Vi föreslår att frågan om att inrätta forskarutbildning vid institutet och en professur inom tolkning och översättning vid Stockholms universitet bör prövas.

Vi har konstaterat att forskning och utvecklingsarbete (FoU) inom såväl tolkutbildning, tolkning, tolkanvändning som tolkförmedling under de senaste trettio åren varit ytterst begränsad både till tematik och till omfattning. Forskning som varit direkt inriktad på tolkutbildning har inte bedrivits. Den forskning som rört

kontakttolkning har endast resulterat i ett par avhandlingar. De kartläggningar, enkätundersökningar och liknande samt studier som initierats och genomförts av statliga myndigheter och utredningar har varit förhållandevis få. De har inte haft vetenskapliga ambitioner och saknat vetenskaplig anknytning.

TÖI:s styrelse antog redan för tio år sedan (1995-12-07) ett "Måldokument för Tolk- och översättarinstitutets forskning och utvecklingsarbete". Av dokumentet framgår att man redan då framförde krav om en starkare koppling mellan utbildning och forskning. Måldokumentet, som innehåller ställningstaganden som är högst giltiga för dagens diskussion i ämnet, återges här i sin helhet.

Tolk- och översättarinstitutet ska främja kunskapen i det svenska samhället om tolkning och översättning genom att

- samla in information om aktuella förhållanden inom översättning och tolkning;
- dokumentera forsknings- och utvecklingsarbete inom dessa områden i Sverige och utomlands;
- sprida denna information till olika intressenter.

Tolk- och översättarinstitutet ska verka för att forskningsanknyta tolk- och översättarutbildningarna genom att

- med utgångspunkt i kunskap om olika slags villkor för tolkning och översättning och om utbildningarna i vid mening analysera behovet av forskning och utvecklingsarbete;
- utifrån analysen initiera forskning och utvecklingsarbete;
- implementera resultat av forskning och utvecklingsarbete i utbildningarna.

Tolk- och översättarinstitutet ska främja, initiera och bedriva forskning genom att

- fungera som ett dokumentations- och resurscentrum för forskare med intresse för tolkning och översättning;
- verka för att skapa de organisatoriska och ekonomiska ramar som krävs för egen forskningsverksamhet;
- verka för att en professur i översättning och tolkning inrättas;
- verka för att en forskarutbildning i tolkning och översättning inrättas.

Kontakttolkutbildningen, som hittills skett inom folkbildningens ram, har inte haft någon direkt forskningsanknytning. För den högskoleutbildning av kontakttolkar som bedrivits har det funnits viss anknytning till forskning genom koppling till TÖI, som för-

fogar över forskarkompetent personal vilka i mån av tid och resurser främjar och stödjer forskning.

Någon forskarutbildning inom tolk- och översättarområdet har ännu inte kommit till stånd. Det har heller inte inrättats någon professur inom tolkning och översättning. Dessa frågor har prioriteras i TÖI:s budgetunderlag inför 2005. Enligt underlaget har TÖI för avsikt att "utreda förutsättningarna att etablera en nationell forskarskola i tolkning och översättning".

TÖI förfogar inte över egna forskningsmedel utöver de medel som allokeras från Humanistiska fakulteten vid Stockholms universitet till lärares forskning vid TÖI (59 000 kronor under 2004). TÖI är således i stort sett helt beroende av extern finansiering av den egna forskningen. Denna situation anser vi högst otillfredsställande. Det bör även erinras om att denna typ av forskning hittills haft svårt att konkurrera om sponsring till FoU-arbete jämfört med andra vetenskapsområden.

Vi har mot denna bakgrund dragit slutsatsen att om samhället med framgång ska kunna bedriva en reformerad sammanhållen grundutbildning för kontakttolkar och på sikt utvidga den högskolebaserade tolkutbildningen bör det även finnas en stark koppling mellan utbildning och FoU-arbete. Inte minst är det viktigt för att rekrytera de kompetenta lärare som krävs för denna utbildning. Det bör naturligtvis också vara möjligt för tolkar, i synnerhet auktoriserade, att bedriva forskning inom sitt gebit. I den nyligen presenterade forskningspropositionen (prop. 2004/05:80) har situationen för forskning inom områdena tolkning och översättning inte alls diskuterats.

Vårt förslag om att TÖI ges ett samordningsansvar för statistikproduktionen inom tolkområdet förstärker och underlättar likaså förutsättningarna för FoU-arbete inom detta fält.

3 Finansiering och konsekvensanalys

I detta kapitel redovisar vi de kostnader som beräknas uppkomma i samband med införande av en sammanhållen grundutbildning för kontakttolkar samt kostnader som uppstår till följd av våra förslag om vidareutbildning och fördjupningskurser för yrkesverksamma kontakttolkar. Vidare redovisar vi kostnader i samband med de förslag om extraordinära utbildningsinsatser under 2005, som utredningen lämnade till Utbildnings- och kulturdepartementet den 31 januari 2005. (Dnr U 2004:05/2005/2, bilaga 3). Vi diskuterar även på vilket sätt dessa förslag kan finansieras.

Vi föreslår att det utvecklas ett tvåspråkighetstest och att det upprättas ett nationellt register över tolkar samt att TÖI ges i uppdrag att bl.a. utreda förutsättningar och analysera kostnaderna för dessa förslag liksom att utreda behov av statistikproduktion inom tolkområdet.

Konsekvenserna av våra förslag för TÖI:s administrativa uppgifter, utbildningsplanering och tillsynsfunktion vad gäller grundutbildningen behandlas likaså i detta kapitel.

Vi berör även i vilken mån våra förslag kan komma att påverka kontakttolkarnas arbetsmarknadsvillkor och utbildningssituation.

I vissa avseenden kommer våra förslag att marginellt inverka på tolkförmedlingarnas arbete, vilket diskuteras i detta kapitel.

3.1 Finansiering

Tolkförmedlingsutredningen beräknade att samhällets kostnader för tolkservice för år 2002 uppgick till drygt 400 miljoner kronor, vilket avsåg förmedlingen av tolktjänster. Finansieringen sker huvudsakligen av offentliga medel. Hur dessa kostnader fördelar sig mellan staten, landstingen och kommunerna är inte helt klarlagt.

TÖI:s samlade kostnader för utbildning av kontakttolkar, såväl inom folkbildningen som inom högskolan, uppgick år 2004 till

drygt 14,9 miljoner kronor, varav drygt 2 miljoner kronor avsåg högskoleutbildningen av kontakttolkar. Kostnaderna för utbildningen av tolkar för döva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade uppgick till ca 33,6 miljoner kronor och utbildningen av konferenstolkar till drygt 2,2 miljoner kronor. Kostnaderna för utbildningen av kontakttolkar utgör knappt tre procent av de offentliga kostnaderna för tolkservicen. FoU-verksamheten inom området är av obetydlig omfattning.

Man kan konstatera att statens anslag till kontakttolkutbildning är synnerligen blygsamt jämfört med de medel som staten satsar på utbildningen av tolkar för döva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade (anslag 17.25:2.2). Inför år 2005 har TÖI begärt att tillfälligt få föra över 2,6 miljoner kronor från detta anslag för extra insatser inom kontakttolkutbildning (anslag 17.25:3) för att möta behovet av tolkar inför den nya instans- och processordningen. En sådan överföring av medel skedde även år 2004.

TÖI framhåller i sitt budgetäskande inför år 2005 att anslaget sedan länge är underdimensionerat. Den reella utbildningsvolymen har enligt TÖI ökat med ca 16 procent sedan år 2000. Däremot har anslaget inte ökat i motsvarande grad. Enligt TÖI har den ökade utbildningsvolymen kunnat finansieras genom periodiseringar¹ över åren, men detta är inte längre hållbart eftersom periodiseringen nu motsvarar 30 procent av hela anslaget till utbildningen. TÖI framhåller att anslaget inte räcker till både grundutbildning och angelägna fördjupningskurser.

Vi instämmer med TÖI i deras begäran om att ytterligare medel bör tillföras utbildningen av kontakttolkar i syfte att förstärka och höja kvaliteten i denna utbildning så att nuvarande och kommande behov av kvalificerade tolkar kan mötas.

¹ Enligt TÖI har den verksamhet som genomförts de senaste åren överskridit kalkylerna beroende på svårigheter att förutse efterfrågan på utbildning. Kostnaderna för utbildningen har ökat på grund av att så gott som all utbildning genomförts till skillnad från tidigare år då en del kurser ställts in beroende på för få anmälningar.

3.1.1 Sammanhållen grundutbildning

Vårt förslag: En sammanhållen grundutbildning om två terminer införs fr.o.m. den 1 januari 2007. Kostnaderna för utbildningen finansieras inom ramen för nuvarande anslag, vilket begränsar dimensioneringen till utbildningen.

Utbildningen dimensioneras till 75–100 studieplatser per år och föreslås omfatta ett antal sammanhängande block/delkurser motsvarande 500–600 timmar schemalagd undervisningstid. Därtill kommer mellanliggande perioder av distansstudier. En studiegrupp begränsas till högst 25 deltagare.

Den nuvarande grundutbildningen för kontakttolkar inom folkbildningen innehåller ett antal delkurser som tillsammans omfattar 460 timmar. Vårt förslag innebär en ökning av antalet timmar jämfört med dagens utbildning. Motivet till ett ökat timantal är att detta ska ge möjlighet att genomföra förkunskapstest i samband med antagning till utbildningen, kunskapstest inom varje block/delkurs och efter slutförd utbildning samt studievägledning för de studerande under studietiden.

Vårt förslag innebär att den reformerade grundutbildningen ska bedrivas som halvtidsstudier på folkhögskola och därmed berättiga till statligt studiestöd.

Kostnadsberäkning för den sammanhållna grundutbildningen

I våra beräkningar utgår vi från att deltagarna bör kunna studera med statligt studiestöd. Enligt TÖI:s bestämmelser ingår kostnader för stipendier, resor och inackorderingsbidrag i nuvarande statsbidrag. Dessa kostnader ingår inte i beräkningen nedan. Beräkningen av kostnaden för grundutbildningen utgår dessutom från att den kan genomföras som reguljär folkhögskolekurs.

Undervisningen förutsätts ske i 5 tolkspråk

Undervisningen föreslås omfatta 600 timmar

Kostnad per timme enligt TÖI:s timschablonbidrag 600 kronor
(600 x 600 = 360 000) 360 000 kr

Undervisning med 4 extra språklärare under 110 timmar

Läro- och administrationskostnad för varje extra språk 600 kronor per timme

Kostnad för 4 extra språk (4 x 110 x 600=264 000) 264 000 kr

Extra svensklärare/bedömare 100 timmar à 600 kronor (100 x 600 = 60 000)	60 000 kr
Beräknad kostnad för distanslärare	200 000 kr
<i>Beräknad kostnad per kurs</i>	<i>884 000 kr</i>
Kostnaden för 3 kurser (3 x 884 000 = 2 652 000)	
<i>Beräknad kostnad för 3 kurser per år</i>	<i>2 652 000 kr</i>

Den budgeterade totala timkostnaden blir ca 1 500 kronor i dagens penningvärde (884 000: 600=1 473, exkl. stipendier, resor, inackorderingsbidrag).

Statligt studiestöd; studiemedel (anslag 25:2)

Nuvarande regler för studiemedel innebär att det finns två nivåer för bidragsdelen, dels en lägre om 34,5 procent, dels ett högre bidrag om 82 procent. Vilken bidragsnivå den enskilde individen är berättigad till avgörs av CSN utifrån gällande regelverk (1999:1395 och 2000:655).

Alternativ 1

Till detta kommer statens kostnad per individ som uppbär halvt studiemedel är år 2005 299 kronor per vecka och individ med bidragsdel 34,5 procent. Studierna beräknas omfatta 35 veckor inklusive distansstudier. Kostnaden för 75 deltagare blir knappt 800 000 kronor (299 x 35 x 75 = 784 875).

Studiestöds kostnad	800 000 kr
---------------------	------------

Alternativ 2

Statens kostnader för studerande som uppbär halvt studiemedel med 82 procent bidragsdel är år 2005 709 kronor per vecka och individ. Kostnaden blir för motsvarande tid och samma antal deltagare som ovan knappt 1,9 miljoner kronor (709 x 35 x 75 = 1 861 125)

Studiestöds kostnad	1 900 000 kr
---------------------	--------------

En rimlig bedömning är att ca hälften av deltagarna kommer att vara berättigade till den högre bidragsdelen enligt CSN:s regler. Den beräknade studiestödskostnaden blir då 1 350 000 kronor
 $((800\ 000 + 1\ 900\ 000) : 2 = 1\ 350\ 000)$

Beräknad studiestödskostnad

1 350 000 kr

Enligt vårt förslag blir den sammanhållna grundutbildningen till kontakttolk studiestödsberättigad. Därmed upphör det nuvarande systemet med stipendier som kompensation för förlorad arbetsförtjänst för deltagande i grundutbildningen. Stipendierna uppgick enligt TÖI:s årsredovisning för år 2004 till 13 procent av det totala anslaget till kontakttolkutbildningen (anslag drygt 12,5 miljoner). Sammanlagd stipendiekostnad år 2004 var således drygt 1,6 miljoner kronor.

Studiestödskostnaden för den sammanhållna grundutbildningen beräknas till ca 1,3 miljoner kronor vilket belastar anslaget 25:2.

Vårt förslag: Finansiering sker genom att TÖI:s anslag reduceras med den beräknade studiestödskostnaden, 1,3 miljoner kronor. Detta innebär att det ändå återstår medel till stipendier för deltagare i kortare fort- och vidareutbildningskurser som sker på folkhögskolor.

Kostnader för resor och inackordering

Under förutsättning att det framgår av Förordningen (1991:976) om statsbidrag till kontakttolkutbildningen att TÖI kan bevilja statsbidrag för deltagarnas kostnader för resor och inackordering kan sådan ersättning betalas ut av TÖI för att täcka de studerandes kostnader även om de uppbär statligt studiestöd.

Resersättning maximalt 1 000 kr per resa

15 restillfällen för 25 deltagare

Kostnad $(1\ 000 \times 15 \times 25 = 375\ 000)$

Inackorderingsbidrag utgår med 400 kronor per dygn

Kostnad för 70 dygn och 25 deltagare $(400 \times 70 \times 25 = 700\ 000)$

Beräknad kostnad $(375\ 000 + 700\ 000)$

1 075 000 kr

3.1.2 Vidareutbildning av kontakttolkar

Vårt förslag: Utifrån en behovsanalys bör TÖI erbjuda fördjupningskurser av olika slag.

Kostnad för fördjupningskurser som folkhögskolekurs

Kostnadsberäkningen utgår från att deltagarna bör vara berättigade till reseersättning och inackorderingsbidrag om studierna sker vid en folkhögskola, vilket inkluderas i beräknad timkostnad.

1 kurs med 25 deltagare, 4 språk

Omfattning 100 timmar

Timkostnad 3 000 kronor (inkl. reseersättning, inackorderingsbidrag)

Beräknad kostnad per kurs ($100 \times 3\,000 = 300\,000$) 300 000 kr

Kostnad för fördjupningskurser inom studieförbunden
(reseersättning och inackorderingsbidrag ingår inte)

1 studiecirkel med 20-25 deltagare, 4 språk

Omfattning 100 timmar

Timkostnad 875 kronor

Beräknad kostnad per cirkel ($100 \times 875 = 87\,500$) 87 500 kr

Antalet fördjupningskurser bör anpassas till givna resurser och till det behov som finns.

Kompletterande utbildning

Vårt förslag: När den nya utbildningen för kontakttolkar införs 2007 bör tolkar, som inte har genomgått en fullständig grundutbildning till kontakttolk, ges möjlighet att hos utbildningsanordnare få sina kunskaper prövade och vid behov komplettera sin utbildning. Sådan utbildning bör anpassas till givna resurser och till det behov som finns. Kostnaderna för dessa prov borde kunna finansieras genom avgifter.

3.2 Åtgärder som inte bör belasta TÖI:s nuvarande anslag

Preparandkurser

Vårt förslag: Specialkurser i rättstolkning för auktoriserade tolkar och preparandkurser inför auktorisationsprov bör permanentas och erbjudas enligt den modell som vi föreslagit 2005. En förutsättning är att extra medel tillförs TÖI för detta ändamål.

Utbildningskostnad ca 4 miljoner kr (Kostnadsberäkning bilaga 4 i bilaga 3)

Beräknad kostnad 4 000 000 kr

3.2.1 Tvåspråkighetstest

Vårt förslag: TÖI ges i uppdrag att utreda förutsättningar för testet, innehåll i detta och hur det ska implementeras samt bedöma kostnader för att administrera, uppdatera och utöva tillsyn av testet.

TÖI har tidigare haft ett test, det s.k. TÖI-testet, som användes i rekryteringssyfte. Testet fanns i 22 språk och användes av tolkförmedlingarna. Det är möjligt att detta test kan vara en stomme till ett tvåspråkighetstest. Utredningen har varken haft tidsmässiga eller ekonomiska möjligheter att analysera förutsättningar, innehåll och implementering av ett tvåspråkighetstest.

Vi föreslår därför att TÖI tilldelas 400 000 kronor för att utföra detta arbete. Arbetet bör kunna bedrivas i anslutning till utredningsarbetet om ett nationellt register.

Beräknad kostnad 400 000 kr

3.2.2 Nationellt register över tolkar

Vårt förslag: Det bör införas ett nationellt register över tolkar. TÖI ges i uppdrag att bl.a. utreda förutsättningarna för ett sådant register och analysera formerna för drift och kostnader för det samma. TÖI bör för ändamålet tillföras 400 000 kronor för att genomföra analysarbetet.

Utredningen har varken haft tidsmässiga eller ekonomiska möjligheter att analysera förutsättningar, krav, administration och drift av det föreslagna registret. Institutet saknar för närvarande de personella och ekonomiska resurser som krävs för att genomföra denna analys.

Beräknad kostnad

400 000 kr

3.2.3 Statistik

Vårt förslag: Vi föreslår att TÖI ges i uppdrag att låta göra en översyn av tillgång till och behov av statistik inom tolkserviceområdet. TÖI bör för ändamålet tillföras 400 000 kronor för att genomföra analysarbetet.

Beräknad kostnad

400 000 kr

3.3 Konsekvensanalys

Våra förslag förutses få en rad praktiska, administrativa, ekonomiska, kvalitetsmässiga och organisatoriska konsekvenser i alla led inom utbildningen av kontakttolkar. Detta gäller i första hand utbildningsanordnarna, men även den samlade planeringen och styrningen av utbildningen samt statens tillsynsfunktion. I förlängningen kommer förändringarna inom utbildningen av tolkar att indirekt påverka även Kammarkollegiets auktorisationsverksamhet.

3.3.1 Reformerad grundutbildning

Det har under utredningstiden inte framkommit några krav om att antalet utbildningsplatser bör ökas. I stället har önskemål framförts om en höjd kvalitet i utbildningen, ökning av antalet auktorisationsspråk och förstärkning av vidareutbildnings- och fördjupningskurser för såväl auktoriserade som icke auktoriserade tolkar med syftet att höja kompetensen inom kåren.

Våra förslag pekar klart i dessa riktningar genom en satsning på färre studerande och högre kvalitetskrav på utbildningen. Det finns i dag en större acceptans inom folkbildningen för nationella, av

TÖI fastställda, krav på förkunskaper och fastställd kompetensnivå efter slutförd utbildning. I samband med den försöksverksamhet som pågår (avsnitt 7.6.5) ställer sig folkbildningens anordnare positiva till att fortsätta på den inslagna vägen.

Vi bedömer det som sannolikt att en sammanhållen grundutbildning med förkunskapskrav och slutprov kommer att resultera i att antalet personer som har förutsättningar att klara auktorisationsproven kommer att öka. Antalet auktoriserade tolkar stiger härigenom i högre grad än hittills. Våra förslag om preparandkurser inför auktorisationsproven förstärker denna slutsats.

Genom att erbjuda samma utbildning i icke språkbundna moment till studerande i språk där det i dag saknas möjlighet att bli auktoriserad innebär detta en generell kompetenshöjning av tolkar. Dessa får sina färdigheter både i realia och i tolkning dokumenterade. Om deras språk senare blir auktoriseringsbara har de större förutsättningar att klara auktorisationen.

Folkhögskolor

Vårt förslag, att högst tre folkhögskolor ska anlitas som utbildningsanordnare för den reformerade kontakttolkutbildningen, innebär att betydligt färre folkhögskolor jämfört med tidigare år involveras i verksamheten. Som jämförelse kan nämnas att under år 2004 anordnade nio folkhögskolor sådan utbildning. De folkhögskolor som av TÖI utses som utbildningsanordnare av den reformerade utbildningen förutsätts kunna genomföra denna inom ramen för folkbildningsanslaget. Till detta kommer förstärkningsbidrag från TÖI. Folkhögskolor som inte kommer ifråga som utbildare av kontakttolkar får ett större utrymme att anordna utbildning inom andra områden.

För att tillräckligt många språk, inte minst små tolkspråk, ska kunna erbjudas inom den nya utbildningen krävs att TÖI har ett nära samarbete med utbildningsanordnarna och att dessa samarbetar sinsemellan. Om ett sådant nära samarbete ska kunna ske innebär det med nödvändighet att antalet utbildningsanordnare minskar.

Studieförbund

Enligt vårt förslag blir det inte möjligt för studieförbunden att inom ramen för gällande regelverk vara anordnare av en sammanhållen grundutbildning. När det gäller vidareutbildning – fördjupningskurser av olika slag, preparandkurser samt kompletterande utbildning – kan studieförbunden vara väl så lämpade att erbjuda sådana utbildningar. Genom sina lokalavdelningar finns studieförbunden representerade runt om i landet och har därmed möjlighet att nå tolkar som kanske inte annars skulle ha möjlighet att fördjupa sina kunskaper.

3.3.2 Vidareutbildning av kontakttolkar

Vi har erfarit att olika slag av fördjupningskurser av ekonomiska skäl inte varit möjliga att erbjuda under senare år. Enligt våra förslag bör TÖI ansvara för att fördjupningskurser, kompletteringskurser och preparandkurser kommer till stånd i en omfattning som täcker uppdämda och kommande behov.

3.3.3 Distansutbildning

Det utvecklingsarbete som TÖI startat kring distansutbildning av kontakttolkar (avsnitt 7.6.6) ser vi som mycket positivt och helt i linje med den utveckling som pågår. Ett stort och verkligt hinder för många att kunna delta i en längre sammanhållen utbildning är av ekonomisk eller praktisk karaktär.

I samband med att informationstekniken utvecklats har olika former av distansutbildning blivit allt vanligare. Att studera på distans innebär en större flexibilitet för den enskilde i tid och rum. Det kan t.ex. passa personer som inte kan studera på annan ort än bostadsorten samt dem som inte har möjlighet att studera på dagtid eller som vill kunna kombinera studier med arbete.

Distansutbildning kräver kontinuerliga och aktiva insatser från utbildningsanordnarens sida för att stödja den enskilde i studiearbetet. Olika hjälpmedel för att underlätta distansstudier har tagits fram de senaste åren, t.ex. videokonferenser, nätbibliotek och digitala plattformar. Runt om i landet har det också vuxit upp kommunala studie- eller lärcentra med tillgång till datorer och Internet-uppkoppling för den som inte har tillgång till Internet på annat

sätt. I ett lärcentrum erbjuds en studiemiljö på hemmaplan. Där finns också kontaktpersoner som fungerar som en länk mellan utbildningsanordnaren, lärcentret och den studerande.

Distansstudier på folkhögskola bedrivs med hjälp av Internet och är ofta mötes- och dialogbaserade i sammanhållna grupper. Vissa kurser erbjuds helt på distans medan andra kombinerar distansstudier med ett antal gemensamma fysiska samlingar på folkhögskolan. Hur lång tid och hur ofta man är på respektive folkhögskola varierar från kurs till kurs.

Inom högskolor och universitet har distansutbildningen i dag en stor omfattning och erbjuds av de flesta lärosäten. Nätuniversitetet är en sammanslutning mellan 35 högskolor och universitet i Sverige som arbetar för att många fler ska få chansen att läsa på högskola och kunna göra det mesta från hemmet. I dag finns närmare 3 000 kurser och mer än ett 70-tal program att välja mellan.

I många fall samverkar olika utbildningsanordnare, t.ex. en folkhögskola eller ett studieförbund med ett universitet eller en högskola för att kunna erbjuda distansutbildning.

Samverkan mellan TÖI och olika utbildningsanordnare för att utveckla metoder inom distansutbildningen ser vi som mycket angelägen.

3.3.4 Rekrytering av studerande

För att kunna rekrytera deltagare till den reformerade utbildningen krävs kraftfulla insatser och ett utvecklat samarbete mellan TÖI och utbildningsanordnarna av kontakttolkutbildningen. Vi har erfarenhet att relativt få som deltagit i kontakttolkutbildning, både bland auktoriserade och icke auktoriserade tolkar, fick information om aktuellt utbildningsutbud direkt från TÖI (avsnitt 2.1.3). Vi anser därför att TÖI måste satsa mer på marknadsföring av den nya utbildningen och etablera samverkan med tolkförmedlingar och tolkarnas branschorganisationer i syfte att rekrytera tillräckligt antal studerande.

TÖI:s satsning på distansutbildning av kontakttolkar (avsnitt 7.6.6) ser vi som ett sätt att på sikt nå en stor geografisk spridning när det gäller att utbilda kontakttolkar från hela landet.

3.3.5 Utbildning av akademiker med utländsk examen

Det finns i dag många högutbildade personer med utländsk bakgrund i Sverige som antingen är arbetslösa eller har arbeten som långt ifrån motsvarar deras kompetens. Många av dem skulle med individanpassade utbildningsinsatser kunna bli auktoriserade tolkar. Dessutom bör de efter ytterligare påbyggnad kunna klara provet för speciell kompetens som rättstolk.

Ett sätt att ta reda på vad de har för kunskaper och påskynda deras väg till auktorisation är att validera deras kunskaper om sociala och juridiska termer samt sjukvårdstermer i svenska och i det egna språket.

Många av dessa personer representerar språk som inte har funnits länge i Sverige och i vilka det saknas eller finns få tolkar. I dessa språk är det för närvarande inte möjligt att bli auktoriserad, eftersom det saknas examinatorer. Även de som representerar sådana små tolkspråk borde kunna erbjudas samma utbildning, trots att den inte leder till auktorisation. För att beskriva deltagarnas uppnådda kunskaper efter slutförd utbildning bör dokument som beskriver uppnådda kunskaper kunna utfärdas.

För arbetslösa och deltidarbetslösa personer med utländsk bakgrund och för dem som riskerar arbetslöshet bör sådana satsningar vara möjliga att erbjuda inom ramen för de regler som gäller för deltagande i arbetsmarknadsutbildning.

Personer som har en anställning har normalt inte möjlighet att delta i arbetsmarknadsutbildning. Under perioden den 1 juli 2003 till och med den 31 december 2005 pågår en försöksverksamhet med bristyrkesutbildning för personer med anställning. Målgruppen är i första hand personer med utländsk akademisk utbildning som arbetar inom ett yrke som de är överkvalificerade för. Om försöksverksamheten visar sig vara framgångsrik, skulle den kunna vara lämplig att förlänga och använda även för tolkutbildning.

3.3.6 Tolk- och översättarinstitutet

Genom våra förslag kommer TÖI att tillföras nya arbetsuppgifter som, efter en analysfas, kräver att institutet måste kompletteras med ny expertis. Detta gäller i första hand förslaget om det nationella registret och att institutet får ett samordningsansvar för statistikproduktion. Till detta kommer ökad arbetsbelastning i samband

med utformning, revidering och genomförande av tvåspråkighets-test samt en starkare tillsynsfunktion.

Även ett intensifierat FoU-arbete och större insatser för terminologiskt och lexikaliskt utvecklingsarbete kan medföra en högre arbetsbörda. Detta kan leda till behov av personalförstärkning. Hur stora dessa behov kan komma att bli går inte att överblicka förrän de av oss föreslagna analyserna är redovisade. Vi konstaterar dock att reduktionen av antalet anordnare av kontakt-tolkutbildningen inom folkbildningen bör frigöra arbetskraft hos TÖI under år 2007. Hur stor denna besparing blir är för tidigt att säga.

Styrelsen för TÖI

Som vi redovisat i kapitel 7 ska styrelsen för TÖI enligt Förordning (1993:920) om Tolks- och översättarinstitutet bestå av högst 13 personer, som utses av regeringen för en period om tre år. Vi har konstaterat att TÖI under ett antal år saknade styrelse och att styrelsen för åren 2002–2004 bestod av endast sju ordinarie ledamöter inklusive en studeranderepresentant.

Enligt våra förslag ges TÖI en betydligt starkare och tydligare styrfunktion av utbildningen till kontakttolk när det gäller att ställa krav och att sätta upp mål, utöva tillsyn samt följa upp och utvärdera utbildningens effektivitet.

Vi anser därför att styrelsen bör ha en bredd som i betydligt större omfattning än i dag företräder avnämare av tolktjänster. Myndigheter, kommuner och landsting som stora tolkanvändare, liksom tolkförmedlingarnas branschorganisationer och tolkarnas egna organisationer har kunskaper och erfarenheter som bör tas tillvara när det gäller planering av frågor som rör utbildningen av kontakttolkar. Dessutom bör det ligga i många myndigheters och organisationers intresse att påverka utbildningen så att den fyller de krav som tolkanvändare ställer.

Samlat ansvar för tolkverksamheten

Statskontoret bedömde i sin rapport (Statskontoret, 2002) att Stockholms universitet skulle ges ansvar för högskoleutbildningen och forskningen inom tolkning och översättning vid Stockholms universitet och att TÖI skulle göras till en nämndmyndighet med ansvar för kontakttolkutbildningen.

I ett längre perspektiv bör det övervägas om inte stora delar av det statliga ansvaret för tolkverksamheten bör samlas hos en myndighet för att komma ifrån den nuvarande splittringen på flera myndigheter och organ. Vi har inte mandat att lägga förslag i detta avseende, men vill ändå peka på behovet av en ny översyn av det samlade ansvaret för tolkverksamheten med detta syfte.

Vi anser att högre krav på TÖI och en starkare styrning av utbildningen till kontakttolk måste ses som en kortsiktig lösning när det gäller att tillgodose behovet av kvalificerade tolkar. Avsaknad av ett sammanhållet regelverk samt brist på nationell samordning och ansvar för tolkutbildning, tolkservice och tolkförmedling är ett i längden ohållbart förhållande. Detta påpekades redan av Integrationsverket i rapporten *Tillgång till tolk – en samhällsfråga* (Integrationsverket 1999, rapport 2).

3.3.7 Kammarkollegiet

Vårt förslag: Preparandkurser inför auktorisationsprov, som anordnas under år 2005 med anledning av den nya instans- och processordningen i utlänningsärenden, bör permanentas.

En sammanhållen grundutbildning för kontakttolkar och en fast ordning med preparandkurser inför Kammarkollegiets auktorisationsprov förväntas medföra fler sökande till kollegiets auktorisationsprov och flera auktorisationer. Detta antagande behöver inte nödvändigtvis leda till ett ökat antal auktorisationstillfällen. En begränsad ökning av det administrativa arbetet i samband med proven kan förutses. Däremot krävs det att utvecklingsarbetet när det gäller att få fram flera auktorisationsspråk intensifieras. Detta är i sin tur beroende av om man kan rekrytera fler bedömare/examinatorer i sådana språk. En kärnfråga i sammanhanget är att det lexikaliska och terminologiska arbetet utvecklas i de språk utbildningen anordnas.

Det är för närvarande inte möjligt att förutse hur många fler examinander till auktorisationsproven som våra förslag kommer att generera. Effekterna av de extraordinära insatserna under år 2005 visar sig först under år 2006. De merkostnader som uppstår under innevarande år har kollegiet kompenserats för. Under förutsättning att våra förslag om preparandkurser permanentas från år 2007 kommer detta att medföra att Kammarkollegiet måste tillföras extra resurser för provverksamheten. Enligt kollegiet kan dessa kostnader beräknas uppgå till ca 1 miljon kronor årligen.

3.3.8 Tolkförmedlingarna och kontakttolkutbildningen

Tolkförmedlingarnas reguljära verksamhet har ingående beskrivits av Tolkförmedlingsutredningen (SOU 2004:15). Vissa förmedlingar har i varierande omfattning anordnat egna eller gemensamma utbildningsinsatser för tolkar, ofta inom ramen för sina sammanlutningar.

Sedan 1996 finns Tolkservicerådet (TSR) som är ett rikstäckande samarbetsorgan för i första hand de kommunala tolkförmedlingarna. TSR arrangerar årliga tolkförmedlarträffar med utbildningsinslag. Några privata tolkförmedlingar har slutit sig samman under Almega. Även bland de privata tolkförmedlingarna förekommer korta, ofta specialinriktade, utbildningsinsatser.

TÖI har fortlöpande kontakter med tolkförmedlingarna i frågor som gäller tolkutbildning. Förmedlingarna utgör en viktig informationskanal för TÖI till de potentiella kursdeltagarna. Tolkförmedlingarna analyserar, var för sig eller inom branschorganen, de mest akuta utbildningsbehoven och förmedlar sina iakttagelser till TÖI. Denna dialog är ett viktigt inslag i utbildningsplaneringen.

Tolkförmedlingarna fyller även en viktig funktion när det gäller att stimulera blivande eller yrkesverksamma tolkar att söka sig till den grundläggande kontakttolkutbildningen eller olika fördjupningskurser. Vi förutsätter att tolkförmedlingarna även i fortsättningen kommer att fylla dessa betydelsefulla funktioner.

Våra förslag om förstärkning av vidareutbildning och fördjupningsinsatser för yrkesverksamma tolkar, liksom våra förslag om preparandkurser inför auktorisationsprov, kommer att medföra intensifierade insatser från tolkförmedlingarna och deras organisa-

tioner. En ny uppgift för tolkförmedlingarna blir att stimulera sina tolkar att låta registrera sig i det nationella registret över tolkar.

Tvåspråkighetstestet, som vi föreslår i avsnitt 2.4, kommer inte att belasta tolkförmedlingarna mer än i mycket begränsad omfattning. Vi bedömer att pågående och nya uppgifter för tolkförmedlingarna i relation till kontakttolkutbildningen är av marginell omfattning och inte kommer att belasta förmedlingarna med extra kostnader.

3.3.9 Konsekvenser för tillgången på tolkar

Enligt våra direktiv har vi till uppgift att se över frågan om hur ett ökat behov av kvalificerade kontakttolkar inom bl.a. rättsväsendet kan tillgodoses, framför allt i ljuset av en förestående ny instans- och processordning för utlänningsärenden.

Rättsväsendets behov av rättstolkar har vi redovisat i en särskild skrivelse till Utbildnings- och kulturdepartementet (2005-01-31).

Behoven av och tillgången på tolkar diskuteras i kapitel 5 och 6. En avgörande fråga i sammanhanget är i vilken grad tillväxten av den befintliga "stocken" av tolkar, alltså antalet aktivt yrkesverksamma tolkar, kommer att påverkas av en kraftigt reducerad dimensionering av grundutbildningen av kontakttolkar. Kommer en neddragen utbildningsvolym att medföra att det uppstår brister på tolkar inom specifika samhällssektorer? En annan fråga är om ett färre antal utbildningsplatser inom grundutbildningen får återverkningar för tillgången på tolkar i de små tolkspråken.

Det bekymmersamma i sammanhanget är att det inte existerar några behovsanalyser utöver de vi företagit. De brister på tolkar som uppmärksammas av tolkanvändarna och tolkförmedlingarna gäller ofta den otillräckliga tillgången på auktoriserade tolkar, liksom bristen på väl kvalificerade tolkar i udda och i landet nya språk. Efterfrågan på tolkar i de olika tolkspråken varierar kraftigt över tiden. Ett starkt behov av tolkar under en viss tid, t.ex. förändringar av antalet asylsökande eller av invandring från nya språkområden, kan relativt snabbt klinga av. Under 1960- och 1970-talen fanns ett stort behov av tolkar i finska och ett stort antal auktoriserades, vilket har lett till ett stort överskott av finska tolkar idag.

Våra förslag om vidareutbildning m.m. kan leda till att avgången från yrket minskar. Även bättre förtjänstmöjligheter genom ökad efterfrågan på tolkar i allmänhet kan påverka omsättnings- och

sysselsättningsgraden. En faktor som styrker detta antagande är att en del auktoriserade tolkar har dubbel kompetens som rätts- och sjukvårdstolk. De sjukvårdstolkar som även har rättstolkning-kompetens kan komma att ägna större tid åt tolkning inom rättsväsendet. Detta kan leda till en större efterfrågan på sjukvårdstolkar.

Effekterna av våra förslag om en sammanhållen grundutbildning beräknas slå igenom tidigast år 2008 och intill dess bedöms "stocken" av kontakttolkar att i stort sett vara oförändrad.

3.4 Tolkarnas arbetsmarknadsvillkor

Vi har enligt våra direktiv inte till uppgift att utreda tolkarnas arbetsmarknadssituation. I vissa avseenden har vi ändå inte kunnat undvika att belysa några förhållanden som rör tolkarnas arbetsmarknadsvillkor. Tolkning är ett yrke, som till övervägande del bedrivs på deltid och som bisyssla. Förklaringarna är många, vi diskuterar några av dem i kapitel 6. I samband med våra enkätundersökningar har vi kommit in på tolkarnas sysselsättningsgrad, vilket vi närmare har redovisat i avsnitt 6.5. Av de auktoriserade tolkarna arbetade 40 procent av männen heltid som tolk, för kvinnorna var motsvarande andel 30 procent. I stickprovsundersökningen till de icke auktoriserade tolkarna visade det sig att endast 25 procent arbetade heltid som tolk.

Att situationen är så bristfälligt kartlagd beror på bl. a. att varken Tolkförmedlingsutredningen (SOU 2004:15) eller vi har haft detta till uppgift. Såvitt bekant har inte branschorganen eller de fackliga organisationerna genomfört några studier beträffande sysselsättningsgrad och inkomstförhållanden. Tolkförmedlingsutredningen föreslog en översyn av tolkarnas arbetsmarknadsvillkor i samverkan med tolkförmedlingarnas branschorganisationer, fackliga organisationer och arbetsgivarorganisationer.

Vi bedömer det som sannolikt att övergången till en ny instans- och processordning för utlänningsärenden den 1 januari 2006 kommer att medföra att fler auktoriserade tolkar kommer att skaffa sig kompetens som rättstolkar och härigenom få en tryggare sysselsättning och bättre inkomster. Detta kan också bli fallet för de mest kvalificerade icke auktoriserade tolkarna som anlitas inom rättsväsendet i språk där det för närvarande inte är möjligt att bli auktoriserad.

Denna lätt förutsebara utveckling för efterfrågan på tolkar inom rättsväsendet i vid mening kommer att innebära en viss kompetensförlust för övriga samhällssektorer. Våra förslag om såväl en sammanhållen kontakttolkutbildning som fortbildnings- och fördjupningskurser syftar därför till att höja kompetensen hos de icke auktoriserade tolkarna och möta behovet av kompetenta tolkar.

En positiv följd av att en del av de auktoriserade tolkarna i högre grad kommer att anlitas av rättsväsendet är att övriga tolkars sysselsättningsgrad automatiskt ökar och att inkomstförhållandena förbättras. Resonemanget gäller i första hand för de mest frekventa tolkspråken, medan tolkar i de små tolkspråken med relativt få uppdrag, sannolikt får oförändrade villkor. Dessa tolkar måste även i fortsättningen ha andra inkomstkällor för sin försörjning. Det är med andra ord inte realistiskt att tänka sig att tolkar i närmare hundra små tolkspråk någonsin ska kunna försörja sig enbart genom tolkning.

3.4.1 Rättsväsendets behov av tolkar

De extraordinära insatser, som kommer att genomföras under år 2005 i enlighet med våra förslag i skrivelsen till Utbildnings- och kulturdepartementet (2005-01-31), är inte tillräckliga för att tillgodose rättsväsendets behov av tolkar på längre sikt. För närvarande kan vi inte överblicka det framtida behovet av denna kategori tolkar. Det står dock klart att det kommer att föreligga stor efterfrågan på dessa tolkar under överskådlig tid. Ett förhållande som förstärker detta antagande är att ärendebalansen hos Utlänningsnämnden vid överlämnandet till migrationsdomstolarna enligt vad vi erfarit kommer att överstiga den tidigare bedömningen. Detta innebär att det kommer att ta relativt lång tid att avveckla denna balans, vilket i sin tur medför en konstant, möjligen ökad, efterfrågan på rätts-tolkar.

3.5 Statistik

Som vi framhåller i avsnitt 2.6 har vårt arbete försvårats av den bristfälliga statistikföringen som gäller bl.a. tolkanvändning med fördelning på olika variabler, kostnadsfördelning och liknande. Denna otillfredsställande situation gäller inom såväl statliga som

kommunala myndigheter och organ. Samordning och redovisning av övergripande statistik inom tolkområdet är så gott som obefintlig. Statistiken är sektoriell och splittrad. En någorlunda acceptabel situation råder inom tolkutbildningen, men även denna har sina brister.

Vårt förslag att ge TÖI i uppdrag att analysera situationen och lägga fram förslag i frågan kommer att medföra visst merarbete för de myndigheter, och i viss mån även de tolkförmedlingar, som kommer att beröras av TÖI:s analysarbete. Merarbetet kommer företrädesvis att bestå i överläggningar och framtagning av underlag för institutets slutsatser och förslag. Några ekonomiska konsekvenser för berörda myndigheter och övriga intressenter kommer våra förslag inte att föranleda.

4 Behov av författningsändringar

Kontakttolkutbildningen styrs i huvudsak av Förordning (1991:976) om statsbidrag till kontakttolkutbildning. Förordning (1993:920) om Tolk- och översättarinstitutet styr institutets verksamhet. Förordningarna återges in extenso i bilagorna 7 och 8.

Våra förslag medför att genomgripande ändringar måste vidtas av nu lydande bestämmelser i dessa förordningar. Konsekvenserna av dessa förslag behandlas i kapitel 3.

De viktigaste ändringarna våra förslag medför är att utbildningen av kontakttolkar i sin nuvarande form upphör den 31 december 2006.

4.1 Tolk- och översättarinstitutets uppgifter (1993:920)

Förslag som påverkar TÖI:s uppgifter har behandlats utförligt i kapitel 2. När det gäller inriktning, innehåll och styrning av utbildningen bör det av förordningen framgå att det är TÖI:s uppgift att kvantifiera och ange innehåll i utbildningen, fastställa förkunskapskrav och mätbara nationella kunskapsmål efter slutförd utbildning, kontinuerligt följa upp och utvärdera utbildningens effektivitet samt utöva tillsyn över utbildningen och återrapporera till regeringen.

Följande förslag berör TÖI:s uppgifter:

2.1.1 Sammanhållen grundutbildning om 75–100 studieplatser.

2.1.2 Uppdrag till TÖI att analysera behovet av kontakttolkar och dimensionera utbildningen.

2.1.3 Ett tydligt uppdrag till TÖI att i rekryteringssyfte informera om utbildningen och de förändringar som införs den 1 januari 2006.

2.1.4 Uppdrag till TÖI att fastställa nationella förkunskapskrav.

2.1.5 Uppdrag till TÖI att fastställa mätbara nationella kunskapsmål.

2.1.7 Ett förtydligat uppdrag till TÖI avseende tillsyn och uppföljning av kontakttolkutbildningen.

2.2 Av förordningen bör framgå att olika fördjupningskurser bör erbjudas.

2.7 Förslag om att TÖI får bedriva egen forskning. I den nuvarande förordningen ges TÖI endast möjlighet att främja forskning och utvecklingsarbete.

3.3.6 Vi har inte haft till uppgift att överväga TÖI:s organisation, personella resurser och dimensionering. Vi har ändå mot bakgrund av våra förslag dragit slutsatsen att TÖI:s styrelse bör bestå av 11 ledamöter och representera ett brett spektrum av aktörer på området, vilket föranleder en ändring i förordningen.

Våra förslag medför inga genomgripande ändringar av TÖI:s nuvarande uppgifter, men de innebär en precisering och utvidgningar av dessa.

4.2 Statsbidrag till kontakttolkutbildning (1991:976)

Flera ändringar i denna förordning måste företas till följd av vårt förslag om reformerad grundutbildning för kontakttolkar. Denna utbildning kommer i fortsättningen endast att anordnas av ett begränsat antal folkhögskolor. Detta innebär att studieförbunden inte längre kan beviljas statsbidrag enligt denna förordning för en sammanhållen utbildning av kontakttolkar. Studieförbunden kan däremot även i fortsättningen beviljas statsbidrag för anordnande av exempelvis fördjupningskurser, kompletteringskurser eller preparandkurser.

Vårt förslag om studiefinansiering innebär dessutom att de nuvarande möjligheterna att få stipendier via TÖI upphör. Möjligheten att få resebidrag och ersättning för inackorderingskostnader kvarstår under förutsättning att det framgår av förordningen om statsbidrag till kontakttolkutbildningen att TÖI från statsbidraget kan bevilja ersättning för dessa kostnader.

Följande förslag berör fördelning av statsbidrag:

2.1.1 Den nya utbildningen innebär att TÖI ska fördela statsbidrag till folkhögskolor för den sammanhållna grundutbildningen för kontakttolkar.

2.1.4, 2.1.5 och 2.1.6 Kriterier för att kunna beviljas statsbidrag är att utbildningsanordnaren tillämpar fastställda förkunskapskrav, dokumenterar uppnådda kunskaper efter slutförd utbildning i enlighet med de nationellt fastställda kunskapsmålen samt erbjuder studievägledning.

2.2.1, 2.2.2 Statsbidrag ska även fördelas till folkhögskolor och studieförbund för fördjupningskurser, kompletteringskurser samt preparandkurser av olika slag.

Av statsbidragsförordningen bör även framgå att statsbidrag ska kunna fördelas till utbildning av lärare, språkhandledare och bedömare samt till utvecklingsarbete inom kontakttolkutbildningen.

4.3 Ikraftträdande

Ändringarna i förordningarna bör träda i kraft den 1 januari 2007.

Övergångsbestämmelser bör införas som innebär att godkänt resultat från utbildningen i försöksverksamheten åren 2005 och 2006 (avsnitt 7.6.5) ska likställas med godkänt resultat från den reformerade grundutbildningen.

4.4 Särskilda uppdrag till TÖI

Särskilda uppdrag till TÖI bör ges avseende våra förslag att utreda och analysera införandet av tvåspråkighetstest, nationellt register över tolkar samt statistikansvar. Om dessa förslag effektueras kommer de att leda till att nya förordningsändringar avseende TÖI:s uppgifter behöver göras.

4.4.1 Tvåspråkighetstest

Förslaget behandlas i avsnitt 2.4 och innebär att TÖI ges i uppdrag att utreda formerna för, innehåll i och genomförande av ett tvåspråkighetstest.

TVåspråkighetstestet ska kunna användas dels som förkunskapsprov för antagning till den sammanhållna grundutbildningen, dels vara obligatoriskt för icke auktoriserade kontakttolkar som vill bli uppförda i det nationella registret för tolkar.

4.4.2 Nationellt register över tolkar

Förslaget behandlas i avsnitt 2.5. För närvarande saknas ett nationellt register över tolkar. Införande av ett nationellt register kräver att det föregås av en ingående analys. Vi föreslår därför att TÖI får i uppdrag att bl.a. analysera förutsättningarna för och innehåll i det nya registret samt till regeringen inkomma med förslag om dess implementering, praktiska handhavande, kostnader, besvärsordning m.m.

4.4.3 Statistikansvar

Förslaget behandlas i avsnitt 2.6. Vi föreslår att TÖI ges i uppdrag att göra en översyn av tillgång till och behov av statistik inom tolkserviceområdet.

5 ”Rätten” till tolk och tolkanvändningen

I detta kapitel redogör vi i korthet för de lagar som reglerar rätten till tolkning. Vi redogör även för tolkanvändningen inom kommun, landsting och vissa statliga myndigheter, framför allt Migrationsverket och inom rättsväsendet. Vidare har vi gjort översiktliga sammanställningar över antalet tolktimmar fördelade på de vanligaste tolkspråken i olika geografiska områden.

5.1 Inledning

Användningen av tolkar ökar och det ställs större krav på tolkningen. Det finns flera skäl till detta. Invandringen och den ökade rörligheten över gränserna, bl.a. turistströmmarna är ett skäl. Den tidigare arbetskrafts- och flyktinginvandringen till Sverige har lett till att vi har en ökning av antalet språk som talas här mer eller mindre permanent. Den ökade internationaliseringen har bidragit till att Sverige som tidigare var en i huvudsak enspråkig stat har blivit ett mångetniskt samhälle med en rik språkblandning. Språk som var ovanliga i Sverige på 1970-talet har blivit mer frekventa. Detta avspeglar sig bland annat i att det finns ca 160 000 elever i grund- och gymnasieskolan som är berättigade till modersmålsundervisning i ett hundratal språk idag.

Samtidigt med att behov och användning av tolkar ökar sker en förändring i vilka tolkspråk som efterfrågas. Med de senaste årens nyanlända har det uppkommit behov av tolkar i andra språk jämfört med behoven för dem som kom på 1970-talet när de första tolkutbildningarna startade. Språk som exempelvis finska och spanska, som var bland de mest efterfrågade tolkspråken på 1970- och 1980-talen, behöver inte lika många tolkar idag. Nu behövs tolkar i exempelvis vietnamesiska, thailändska, dari och det största tolkspråket arabiska. Behovet av tolkning i vissa språk vid asylärenden har försvunnit genom EU-utvidgningen. Den fria rörlig-

heten inom EU leder till att behovet av tolkning inom EU-språken ökar inom hälso- och sjukvården och rättsväsendet. När det gäller EU-medborgarna finns det dessutom ett förslag under arbete inom EU till lag om rätt till tolk vid domstolarna.

Även andra förändringar i omvärlden leder till behov av tolkar i nya språk. Sovjetunionens upplösning har t.ex. medfört att ryska inte längre kan anses gångbart som tolkspråk vid asylärenden för framför allt yngre medborgare från forna sovjetstater som Georgien och Vitryssland. Behovet av tolkar i vitryska och georgiska ökar därmed.

Inte bara asylsökande har behov av tolkning. Av de närmare 60 000 som fick uppehållstillstånd under 2004 var, enligt Migrationsverket, 11 procent flyktingar och 15 000 eller 25 procent, beviljades uppehållstillstånd i enlighet med EES-avtalet¹. Andelen inom EES-avtalet som fick uppehållstillstånd är således större än andelen flyktingar. Närmare 9 000 fick uppehållstillstånd av arbetsmarknadsskäl och 22 000 fick det av anknytningskäl (tabell 2, bilaga 9). Alla dessa kategorier har i varierande omfattning och skäl behov av tolkning.

Behovet av tolk är inte liktydigt med rätten till tolk. I utredningen fokuserar vi i första hand på behovet och rätten till tolk vid myndighetsutövning och i synnerhet handläggning och prövning av asylärenden. Ett flertal lagar reglerar vem som får tolk och när det ska finnas. I viss utsträckning anger också regelverken vilken kompetens som tolken ska ha.

5.2 Tolkning vid myndighetsutövning

Vid myndighetsutövning ska vissa grundläggande principer uppfyllas av myndigheten i ärendehantering. Myndigheten måste se till att ärendet handläggs effektivt utan dröjsmål och till en rimlig kostnad. Andra viktiga aspekter som myndigheten måste ta hänsyn till är bl.a. kravet på likabehandling. Likabehandlingsprincipen innebär att den som ska få ett ärende behandlat av en förvaltningsmyndighet har rätt till lika behandling av sin sak inför myndigheten

¹ Medborgare från EU-länderna Belgien, Cypern, Danmark, Estland, Finland, Frankrike, Grekland, Irland, Italien, Lettland, Litauen, Luxemburg, Malta, Nederländerna, Polen, Portugal, Slovakien, Slovenien, Spanien, Storbritannien, Sverige, Tjeckien, Tyskland, Ungern och Österrike har rätt att vistas i ett annat medlemsland en kortare eller längre tid, men behöver uppehållstillstånd om vistelsetiden är mer än tre månader. Bestämmelserna omfattar också medborgare från Island, Norge och Liechtenstein. I Sverige har dock nordiska medborgare rätt att vistas här utan uppehållstillstånd.

samt en opartisk prövning av saken. Rättigheten uttrycks i 1 kap. 9 § regeringsformen. Där finns även den s.k. objektivitetsprincipen som innebär att ett förvaltningsorgan i sin verksamhet inte får låta sig vägledas av andra intressen än dem de är satta att tillgodose. De får inte heller grunda sina avgöranden på annat än vad som enligt gällande författningar ska anses som omständigheter som får beaktas.

Att inte behärska det svenska språket kan vara ett hinder för den som har att göra med ett samhällsorgan som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen. Bristfällig kommunikation mellan tjänstemannen och den enskilde individen kan få ödesdigra konsekvenser i myndighetsutövningen. Det är inte bara fråga om den sökandes behov utan ett tvåpartsförhållande där myndigheten eller tjänstemannen har samma behov av att bli förstådd och förstå för att säkerställa att informationen är korrekt.

Vid kontakttolkning, som utförs med stöd av förvaltningslagens (1986:223) 8 §, används både tolkar med auktorisation, auktoriserade tolkar med speciell kompetens och icke auktoriserade tolkar. Varje dag utförs det enligt Tolkförmedlingsutredningen (SOU 2004:15) ca 3 000 tolktimmar. De uppgifter vi inhämtat och redovisar under avsnitt 5.6 omfattar närmare 650 000 tolktimmar i fler än 120 språk under 2004. Uppgifterna kommer från ett antal tolkförmedlingar i såväl storstadsområdena som övriga landet.

I enlighet med ovan nämnda principer måste en myndighet vid myndighetsutövning eller i ärenden med anknytning till myndighetsutövning se till att individen får lika behandling och en opartisk prövning av sin sak. Myndigheten har därmed en skyldighet att se till att bristfällig svenska inte påverkar beslutet. Av detta följer att myndigheten måste anlita en kvalificerad tolk i en situation då man har att göra med en person som inte behärskar svenska. Det finns dock inget absolut krav på att anlita enbart auktoriserade tolkar i vare sig förvaltningslagen eller förvaltningsprocesslagen (1971:291). Enligt propositionen 1985/86:80 om ny förvaltningslag ansåg föredragande statsrådet att en auktoriserad tolk oftast var att föredra framför en oauktorerad då auktorisationen är en garanti för att tolken har tillräcklig kvalifikation. "I princip anser /.../ att myndigheterna bör använda oauktorerade tolkar bara när auktoriserade inte finns att tillgå." (ibid., sid. 28.)

Om ärendet rör myndighetsutövning mot enskild i form av beslut eller ingripande åtgärd är det än viktigare att den tolk som myndigheten anlitar har tillräckliga kvalifikationer. Handläggning

av asylärenden ställer stora krav på tolkens kompetens. Även i rättegångssituationer blir detta satt på sin spets. Bristfällig tolkning kan här få förödande konsekvenser för utgången av en process. Det har förekommit fall där tolkens bristande kompetens och kunskaper har medfört att den åtalade blivit felaktigt dömd.

5.3 Lagar som styr rätten till tolkning

I huvudsak regleras myndigheters användning av tolk i förvaltningslagen (1986:223), förvaltningsprocesslagen (1971:291) och rättegångsbalken (1942:740). Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) och socialtjänstlagen (2001:453) ger stöd för användning av tolk, även om det inte uttryckligen regleras i dessa lagar. Nordisk språkonvention (SÖ 1982:93) och Nordisk konvention om socialt bistånd och sociala tjänster (SÖ 1996:21) stärker de nordiska medborgarnas rätt att använda sitt eget språk i kontakt med myndigheter vid vistelse i ett annat nordiskt land än det egna. Det finns ett förstärkt stöd för att använda samiska, finska och meänkieli vid möte med förvaltningsmyndigheter och domstolar. Dessa regler återfinns i lag (1999:1175) om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar samt lag (1999:1176) om rätt att använda finska och meänkieli hos förvaltningsdomstolar och domstolar.

EU

Inom EU har det skett en del arbete med att förbättra situationen inom tolkområdet, i synnerhet gäller detta Europakommissionens förslag till regler som ska tillförsäkra misstänkta och åtalade vissa minimirättigheter i samband med förhör och rättegång i medlemsstaterna². En misstänkt eller åtalad person ska enligt förslaget automatiskt ha rätt till tolk om han eller hon inte kan förstå eller tala språket som används i domstolen. De tolkar som används vid domstolen ska vara kvalificerade och utöva korrekt tolkning. Rättegångsförhandlingarna ska vidare spelas in i händelse av att domen överklagas. Fokus ligger förutom på rätten till tolk även på tolkens

² Green Paper from the Commission: Procedural Safeguards for Suspects and Defendants in Criminal proceedings throughout the European Union. Chapter 5: The right to a competent, qualified (or certified) interpreter and/or translator so that the accused knows the charges against him and understands the procedur.

kvalifikationer och hur man inom EU ska fastställa jämförbara standarder inom rättstolkningen.

5.3.1 Förvaltningslagen

I förvaltningslagen (1986:223), som alla myndigheter måste följa i sin hantering av ärenden, finns bl.a. regler om jäv, hur beslut omprövas eller överklagas, hur beslut ska motiveras och vilken rätt man som part har att ta del av uppgifter. Lagen innehåller också en regel som handlar om anlitande tolk.

Förvaltningslagens 8 § om tolk har följande lydelse:

När myndighet har att göra med någon som inte behärskar svenska eller som är allvarligt hörsel- eller talskadad, bör myndigheten vid behov anlita tolk.

Uttrycket "vid behov" i förvaltningslagens 8 § ska tillämpas så att det är myndigheten som avgör om tolk ska användas men att individens behov och önskemål bör styra avgörandet. Ett flertal utredningar har diskuterat om det ska vara tvingande att anlita tolk, men man har hittills kommit till slutsatsen att det inte är rimligt. Rekommendationen är att myndigheterna i första hand bör anlita auktoriserad tolk om sådan finns att tillgå och om ärendets art och svårighetsgrad motiverar det.

Även frågan om tolkens kompetens har diskuterats i olika utredningar, men man har stannat vid att beslutet ligger på tjänstemannen som dels ska bedöma vilken kompetens som tolken bör ha, dels bedöma om tolken har den kompetens som krävs. I propositionen om ny förvaltningslag (prop. 1985/86:80 sid. 28) sägs att det inte fanns någon anledning att komplettera förvaltningslagen med en föreskrift om att endast använda auktoriserade tolkar då en sådan föreskrift "lätt kan missförstås och leda till en onödig byråkratisk syn på tolkfrågan".

Ett argument för att införa en tvingande bestämmelse om att använda auktoriserade tolkar är att staten satsar betydande resurser för att kontrollera och upprätthålla nivån på de auktoriserade tolkarna. I rapporten *Att godkänna tolkar och auktorisera översättare – en utvärdering* (Ds H 1982:2) menar utredaren att det av den anledningen vore

en bättre tingens ordning om anvisningarna till myndigheterna utformades så att oauktoriserade tolkar/översättare får användas endast om auktoriserade sådana inte finns att tillgå eller det av särskilda skäl är motiverat att använda en oauktoriserad.

5.3.2 Förvaltningsprocesslagen och rättegångsbalken

Användandet av tolk i domstolarna regleras dels i förvaltningsprocesslagen (1971:291) och dels i rättegångsbalken (1942:740). En självklar förutsättning är att handläggning av mål och ärenden i domstolen sker på svenska, vilket styrs av principen om domstolsförhandlingars offentlighet. Den allmänna regeln är att tolk ska anlitas om en person som ska höras inför rätta eller vittna inte behärskar svenska tillräckligt. Tolk kan också behövas för att en part som inte behärskar svenska tillräckligt ska förstå vad som sker i rättssalen.

I förvaltningsprocesslagen är regeln utformad som en skyldighet för domstolarna att anlita tolk om part, vittne eller annan inte behärskar svenska språket.

Behärskar part, vittne eller annan som skall höras inför rätten ej svenska språket eller är han allvarligt hörsel- eller talskadad, skall rätten vid behov anlita tolk. Rätten får även i annat fall vid behov anlita tolk. (Förvaltningsprocesslagen (1971:291) 50 § 1 stycket.)

Uttrycket ”skall” anlita tolk är strängare än förvaltningslagens ”bör” eftersom en domstol bedriver dömande verksamhet som kan åsamka allvarliga konsekvenser för en person. Men även här är det alltid myndigheten, i det här fallet domstolen, som avgör när behov av tolk föreligger.

I rättegångsbalken 5 kap. 6 § formuleras skyldigheten att använda tolk på följande vis:

Är part, vittne eller annan, som skall höras inför rätten, ej mäktig svenska språket må tolk anlitas att biträda rätten. Finnes vid rätten allmän tolk för det språk, varom är fråga, skall han anlitas. I annat fall förordne rätten lämplig person att i målet biträda som tolk.

Är den som skall höras allvarligt hörsel- eller talskadad, må ock tolk anlitas att biträda rätten.

Ej må den anlitas som tolk, vilken till saken eller till någondera parten står i sådant förhållande, att hans tillförlitlighet därigenom kan anses förringad.

Om anställande av allmän tolk så ock om anlitande av tolk, då den som skall höras är allvarligt hörsel- eller talskadad, meddelas bestämmelser av regeringen.

5.3.3 Hälsa- och sjukvårdslagen

Inom hälso- och sjukvårdsområdet finns ingen uttrycklig skyldighet att tillhandahålla tolk för personer som inte behärskar svenska. Det finns allmänna skrivningar om att målet för hälso- och sjukvården ska omfatta hela befolkningen på "lika villkor" och att "vården skall ges med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet" (Hälso- och sjukvårdslagen 1982:763 2 §). I förarbeten till hälso- och sjukvårdslagen framgår att särskild hänsyn ska tas till personer som tillhör språkliga och religiösa minoriteter. Om de som inte behärskar svenska ska kunna få vård på samma villkor som övriga invånare, måste förvaltningslagens tolkparagraf tillämpas inom sjukvården. Det innebär att om en person som inte behärskar svenska uppsöker en vårdinrättning eller annan institution inom hälso- och sjukvårdslagens område bör det därför vara naturligt att vårdinrättningen anlitar en tolk för att bistå personen.

5.3.4 Socialtjänstlagen

Det finns inte heller i socialtjänstlagen (2001:453) något uttryckligt krav att anlita tolk, men enligt socialtjänstlagen ska verksamheten grunda sig på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet och att främja människors jämlikhet i levnadsvillkor, ekonomisk och social trygghet samt aktiva deltagande i samhällslivet. För socialtjänsten gäller också likabehandlings- och objektivitetsprincipen. Konsekvensen är att man bör anlita tolk om en person som inte behärskar svenska språket vänder sig till någon inom socialtjänstlagens tillämpningsområde för stöd, rådgivning och behandling.

5.4 Tolkanvändning vid olika myndigheter

Anlitandet av tolk och tolkspråk varierar stort mellan olika verksamheter och över landet. De största behoven av tolkning och tolkspråk finns, förutom vid Migrationsverket, hos landsting, kommuner och rättsväsende i de storstadsområden där en stor andel av den utrikes födda befolkningen är bosatt. Landstinget dominerar som största kund både för de kommunala och de privata tolkförmedlingarna. Näst största kund är kommunerna. Endast en mindre del av uppdragen kommer från arbetsförmedlingar, försäkringskassor, advokatbyråer och andra.

Tolkspråken varierar dessutom mellan de olika storstadslänen. Tolkspråken varierar också beroende på användningsområde. Inom asylprocessen finns mer behov av vissa språk än inom den bofasta befolkningen. Den fria rörligheten inom EU medför behov av tolkning i EU-språken. Både behovet av tolktjänster och tolkförmedling varierar också från tid till annan, bl.a. beroende på förändringar i invandringen till Sverige, sekundärflyttningar och vistelse-tid i landet.

För att kunna göra en bedömning av behoven av tolkar och tolkspråk är vi beroende av uppgifter från de största användarna av tolktjänster. Dessa uppgifter finns oftast inte samlade hos tolkanvändarna centralt. För att få uppgifter om tolkning och tolkspråk måste uppgifter hämtas hos de olika tolkförmedlingarna.

5.4.1 Kommunerna och landstingen

Kommunernas och landstingens behov av tolkar har under alla tider varit beroende av invandringens omfattning och invandrades och flyktingars språktillhörighet. De tolkade språken, liksom frekvensen anlitade tolkar, har växlat från tid till annan. Sverige blev ett invandringsland först på 1930-talet och det stora behovet av tolkning uppkom under 1960–1970-talen då kommunerna byggde ut sin tolkservice gentemot invandrarna. De största behoven fanns då för den finska befolkningsgruppen. 1971 års förvaltningslag, som gav myndigheterna ett större ansvar att anlita tolk eller översättare, drev också på utvecklingen. Flera kommuner med stark invandring inrättade särskilda invandrarnämnder. Dessa är numera i stor utsträckning nedlagda.

I 1968 års Invandrarutredning (SOU 1972:83) där förslag om de invandrapolitiska målen presenterades – jämlikhet, valfrihet och samverkan – gjordes i delbetänkandet om tolkservice en genomgång av tolkbehoven inom ett flertal myndigheter. Sett ur dagens perspektiv var antalet tolktimmar blygsamt. Det mest efterfrågade språket idag – arabiska – behövde i Malmö stad endast 15 tolktimmar 1970.

Förutom Tolkförmedlingsutredningen, (SOU 2004:15) och Integrationsverkets rapport (*Tillgång till tolk – en samhällservice*) från 1999 samt, i vissa delar, Statens Invandrarverks (SIV, nuvarande Migrationsverket) och TÖI:s gemensamma rapport om utbildning av kontakttolkar från 1994 har inte några ytterligare kartläggningar, utredningar eller rapporter om tolkservice och tolkspråk genomförts.

Tolkförmedlingsutredningen kartlade förmedlingsverksamheten och tolkarnas förhållande till förmedlingarna. Utredningen behandlade inte vilka tolkspråk som efterfrågades eller inom vilka verksamheter det finns behov av tolk. Inte heller Integrationsverkets rapport om tolkanvändning går in på de olika tolkspråken eller antalet tolktimmar/tolkar. Rapporten är en genomgång av olika myndigheters användning av tolk och uppgifterna baseras på en enkätundersökning. Den visade att majoriteten av de kommuner som besvarade enkäten använde tolk vid behov och att de alltid anlätade tolk vid myndighetsutövning.

SIV:s och TÖI:s gemensamma rapport var en kartläggning och analys av vissa frågor i samband med utbildningen av kontakttolkar. Här redogjordes bl.a. för användning och behov av tolkar inom flyktingmottagandet under 1993/1994, men även inom andra myndigheters områden.

Frågan om behovet av tolkning inom äldreomsorgen har berörts i *Invandrare i vård och omsorg – en fråga om bemötande av äldre* (SOU 1997:76) där man gjort en kartläggning av vårdbehovet för äldre. En enkätundersökning riktades till personer med 35 olika modersmål. En av frågorna rörde behovet av tolk och resultatet visade att ca 60 procent av de svarande behövde tolk. De vanligaste språken var finska, arabiska, serbokroatiska och persiska. Fler personer från Mellanöstern behövde tolk än personer från Väst-europa – undantaget Finland. Språkkunskaperna var givetvis beroende av vistelsetiden i Sverige. De äldre som kommit under mitten på 1900-talet behövde tolk i mycket mindre utsträckning än de som anlät under 1990-talet. Utredaren påpekade behovet av planering

inom kommunerna och pekade på problemet med ofullständiga statistiska uppgifter, bl.a. att det inte sker någon registrering av modersmål.

Landstingen som har hand om hälso- och sjukvården och även folktandvården är en av landets största beställare av tolkar. För sjukvårdens behov finns ett begränsat antal auktoriserade tolkar med speciell kompetens som sjukvårdstolk. Tolkförmedlingsutredningen uppskattade att landstinget och Migrationsverket som är de två största beställarna av tolktjänster tillsammans svarar för över 500 000 tolktimmar om året.

Enligt Integrationsverkets rapport 1999 anlätade 77 procent av de sjukvårdsenheter som besvarat enkäten alltid tolk vid behov. Vid beställda besök anlätades tolk nästan hundra procentigt. Inom tandvården användes tolk mer sällan, där hände det att man lät anhöriga fungera som tolk. Några senare uppgifter än dessa finns inte.

Det finns ingen samlad statistik om tolkanvändningen inom kommun och landsting. Kommunerna och landstingen samlar inte in uppgifter centralt för någon totalredovisning av tolkanvändningen. När det gäller sjukvård för asylsökande görs dock en särredovisning eftersom landstingen återsöker dessa kostnader från Migrationsverket. För år 2002 var kostnaderna 39 miljoner kronor. Sammanställningen visar dock inte vilka språk och hur många timmar det handlar om.

5.5 Domstolar och förvaltningsmyndigheter

Vid bedömningen av hur man ska tillgodose behovet av kvalificerade kontakttolkar har utredningen enligt direktiven i första hand fokuserat på förändringen som sker då den nya instans- och processordningen i utlänningsärenden kommer att införas den 1 januari 2006. Förslaget i den lagrådsremiss regeringen beslutade den 17 mars 2005 innebär att Utlänningsnämnden läggs ned och att överprövningen av utlänningsärenden i stället kommer att ske i nya migrationsdomstolar, vissa av regeringen utsedda länsrätter och i en migrationsöverdomstol, Kammarrätten i Stockholm. En central del i reformen är att inslaget av muntliga förhandlingar kommer att bli betydligt vanligare än vad som hittills varit fallet i framförallt ärenden som rör skyddsbehov. Även asylprocessen vid Migrationsverket är under förändring. Inom asylutredningarna efterfrågar Migrationsverket auktoriserade tolkar. De offentliga biträdena

frågar i större utsträckning efter auktoriserade tolkar med speciell kompetens som rättstolk.

5.5.1 Migrationsverkets tolkanvändning och tolkspråken

Under 2004 har Migrationsverket registrerat 23 161 asylsökande som talar ca 155 språk och kommer från ett 80-tal länder. Cirka 60 procent av de asylsökande talar språk där det finns auktoriserade tolkar. För tolkning i övriga språk fanns endast icke auktoriserade tolkar att tillgå. Det absolut största språket som de asylsökande uppgett som modersmål är arabiska, 4 174 individer. Därefter kommer ryska med 2 509 asylsökande och romani/romanes med 2 505 sökande (tabell 3 i bilaga 9).

Asylutredningar idag

Behoven av tolkning vid Migrationsverket varierar. Störst är behovet av tolkning i asylutredningarna. Samtliga som söker asyl behöver i initialskedet tolkning men efter den s.k. grundutredningen minskar antalet asylsökande. De som faller ifrån är så kallade uppenbart ogrundade ärenden och Dublinärenden – personer som kommer från ett annat EU-land där de ska/skulle ha ansökt om asyl. Dessa personer går inte vidare i asylutredningarna utan avvisas med omedelbar verkställighet. Beslutet om avvisning kan överklagas, men i väntan på överprövning får sökanden inte stanna i Sverige.

Övriga asylsökande går vidare till fortsatt utredning. För de personer där den troliga utgången på ansökan är avslag förordnar Migrationsverket ett offentligt biträde.

Under tiden sökanden väntar på beslut från Migrationsverket ingår han/hon i Migrationsverkets organiserade verksamhet. Den organiserade verksamheten innebär att den sökande bereds möjlighet till praktik eller studier. Om väntetiden beräknas till fyra månader eller längre beviljas den sökande som regel undantag från kravet att ha arbetstillstånd och kan då söka vanligt arbete.

Samtliga asylsökande har möjlighet till utbildning i Svenska för invandrare (SFI) under väntetiden. Barn och ungdomar har rätt till skolgång i den vanliga skolan.

De sökande är inskrivna vid en av Migrationsverkets mottagningsenheter och bor antingen på mottagningsenheten, s.k. anläggningsboende (ABO), eller genom eget ordnat boende, s.k. eget boende (EBO). Vid såväl anläggningsboende som eget boende finns behov av tolkning, men denna har inte alltid direkt anknytning till själva asylutredningen och därmed huvudsakligen inte heller till myndighetsutövning utan rör sig snarare om vardagliga situationer i samband med boendet.

I takt med att sökanden lär sig svenska, minskar behovet av tolkning. Är sökanden boende på någon av Migrationsverkets anläggningar är det Migrationsverket som ordnar tolk, har man eget boende måste man ordna med tolk på annat sätt och ofta är det kommunen, eller den myndighet man besöker som ordnar med tolk. Då samtliga asylsökande har rätt till en hälsoundersökning är det som regel landstingets uppgift att ordna med tolk till dessa, även om Migrationsverket då står för kostnaderna. Vid behov av annan akut sjukvård måste landstinget ordna tolk och stå för denna kostnad.

Majoriteten av dem som efter asylutredningen får avslag, överklagar beslutet. Fram till år 2006 prövar Utlänningsnämnden besluten. I avvaktan på slutligt beslut får sökanden uppehålla sig i Sverige. Nuvarande handläggning i Utlänningsnämnden är till största delen skriftlig. I de fall – ytterst sällan förekommande – det blir muntlig handläggning ordnar Utlänningsnämnden med tolk och står för kostnaderna.

Den förändrade asylprocessen vid Migrationsverket – offentliga biträden får större roll

Migrationsverkets handläggning av asylärenden har förändrats under de senaste två åren. Under 2003 genomförde Migrationsverket en försöksverksamhet i olika delar i landet i syfte att finna en ny modell för handläggningen. Den s.k. modellverksamheten gav goda resultat och en ny arbetsprocess som bygger på erfarenheterna från denna införs i hela landet från och med 1 juli 2005. Förändringen innebär att den sökande träffar både handläggare och beslutsfattare i ärendet. Det nya arbetssättets huvudsakliga syfte är att öka rättssäkerheten i asylprövningen och att koncentrera tyngdpunkten av prövningen till första instans. Förändringen inne-

bär också att de offentliga biträdena får en större roll i processen och i utredningsarbetet.

Efter att Migrationsverket genomfört sin grundutredning och sorterat bort uppenbart ogrundade asylansökningar och så kallade Dublinärenden förordnar verket ett offentligt biträde. Migrationsverket skickar grundutredningen och ev. övrigt material till biträdet som kallar den asylsökande och tolk till sitt kontor. Det offentliga biträdet upprättar en fullständig asylansökan, en inlägga där yrkanden, grunder och omständigheter anges. Tiden för att upprätta inläggen är cirka tre veckor. Den skickas till verket som skyndsamt ska kalla den asylsökande tillsammans med det offentliga biträdet och en tolk för genomgång av yttrandet. Vid genomgången ska den person på verket som fattar beslutet vara närvarande. Syftet med genomgången är att klargöra eventuella oklarheter och där-efter får den asylsökande veta Migrationsverkets position i ärendet samt inom vilka tidsramar beslut i ärendet kan komma att fattas. Efter sammanträdet upprättas ett protokoll som den sökande och biträdet får yttra sig över inom en vecka. Den sökande får också möjlighet att yttra sig slutligt i ärendet. Om yttrandet inte medför några ytterligare kompletteringar kan Migrationsverket meddela beslut inom en vecka. Om det blir ett avslag kan beslutet överklagas till Utlänningsnämnden, och efter den 1 januari 2006 till en migrationsdomstol.

Den nya handläggningsprocessen får till följd att det offentliga biträdet kommer in tidigare i processen och har en mer omfattande kontakt med sin klient. Det blir också det offentliga biträdet som måste kalla in tolken under tiden ansökan upprättas. Till den muntliga handläggningen vid Migrationsverket kallar verket in tolk. De offentliga biträden efterfrågar auktoriserade tolkar samt rätts-tolkar, det senare medför en ökad efterfrågan på rättstolkar. Var och hur de offentliga biträdena får sina tolkar varierar. En del anlitar tolkförmedlingar, en del har egna kontakter och anlitar tolken direkt. Enligt uppgifter från Migrationsverket räknar man med att vid en genomsnittlig tolktid på 8 timmar per ärende kommer ca hälften att ske hos de offentliga biträdena.

5.5.2 Ny instans- och processordning

De överklagandeärenden som behandlats i Utlänningsnämnden kommer, enligt förslaget i regeringens lagrådsremiss, efter den 1 januari 2006 att hanteras av tre migrationsdomstolar i Malmö, Göteborg och Stockholm och en migrationsöverdomstol i Stockholm. De ärenden som är aktuella för muntlig förhandling är avvísnings- eller utvisningsärenden som rör en flyktings skyddsbehov.

Denna nya instans- och processordning i utlännings- och medborgarskapsärenden innebär ett ökat inslag av muntliga förhandlingar i asylprocessen än vad som är fallet idag. Enligt 9 § förvaltningsprocesslagen är handläggningen i förvaltningsdomstol som regel skriftlig, men muntlig förhandling kan hållas om det är till fördel för utredningen eller om det kan leda till ett snabbare avgörande av frågan. I bestämmelsen föreskrivs att muntlig förhandling ska hållas om enskild som för talan i målet begär det samt förhandlingen inte är obehövlig eller om det inte finns särskilda skäl som talar emot det. I den lagrådsremiss regeringen beslutade den 17 mars 2005 föreslås en muntlighetsregel med motsvarande innehåll. Det kan antas att muntlig förhandling närmast blir regel i ärenden som rör utlänningars skyddsbehov.

Merparten av övriga överklagandeärenden kan antas avgöras på det skriftliga materialet. Inslaget av muntlig förhandling kommer att bli betydligt mindre i ärenden som inte rör asyl eller annat skyddsbehov.

Beräkningar av tolkanvändningen totalt sett inom asylprocessen

Den totala framtida användningen av tolk för asylsökande är svår att beräkna. Behovet av tolkning innebär inte bara myndighetsutövning vid Migrationsverket, utan tolk behövs även för de asylsökandes hälso- och sjukvård inom landstingen samt vid daghem, skolor m.m. inom den kommunala sektorn. Efter den 1 januari 2006 kommer behovet av tolkning att öka i och med de muntliga förhandlingarna vid migrationsdomstolarna.

I den skrivelse utredningen lämnade till Utbildnings- och kulturdepartementet 31 januari 2005 (bilaga 3) gjordes en överslagsberäkning av behovet av tolkar till de kommande förhandlingarna i migrationsdomstolar. Denna beräkning byggde på uppgifter för 2004.

Antalet asylsökande varierar från år till år. Tolkspråken varierar också, det kan finnas ett stort behov i vissa språk under initialutredningen, men om många i den språkgruppen direktavvisas minskar behovet av språket i den kommande processen. I och med EU-utvidgningen minskar behoven av tolkar inom asylutredningen för flera språk. Bulgarien och Rumänien är kandidatländer som kan bli medlemmar i relativt nära framtid. Turkiet, Makedonien, Kroatien och Ukraina är andra länder som antingen ansökt eller kommer att ansöka om medlemskap inom de närmaste tio åren.

5.5.3 Tolkar inom övriga rättsväsendet

Domstolsverket

Enligt Domstolsverkets officiella statistik användes tolkar vid 7,6 procent av 58 645 avgjorda brottmål år 2004, en ökning av tolkanvändningen från 4,7 procent av målen år 1999. Vid 1,7 procent av sammanlagt 65 917 avgjorda tvistemål användes tolkar år 2004. Andelen har legat någorlunda konstant sedan år 1999 då den var 1,6 procent.

I statistiken redovisas inte vilka språk som man tolkat emellan eller hur många timmar det rör sig om. De fall där man använt tolkar vid förhandling i s.k. notariemål ingår inte heller. Det finns inte heller några samlade uppgifter inom Domstolsverket om andelen auktoriserade tolkar, tolkar med speciell kompetens som rättstolk eller icke auktoriserade tolkar som anlåtats. En del tingsrätter har haft avtal med tolkförmedlingar, en del tar direkt kontakt med tolkar. Detta försvårar insamlandet av uppgifter.

Några uppgifter om andelen mål i kammarrätt, hovrätt eller högsta domstolen där tolk använts finns inte i den officiella statistiken (Domstolsstatistik 2004).

Det finns däremot en redovisning för tolkkostnaderna under perioden 1999–2003. För de allmänna domstolarna (tingsrätt, hovrätt och högsta domstolen) steg kostnaden från 14,5 miljoner kronor 1999 till 25,7 miljoner kronor 2003. Tingsrätten hade den största andelen, 85 procent 2003. Motsvarande siffror för förvaltningsdomstolen var 1,5 miljoner 1999 och 2,0 miljoner kronor 2003.

Polismyndigheter, offentliga biträden och kriminalvårdsstyrelsen

Vid sidan om domstolarna anlitas tolkar i stor utsträckning av polis och av offentliga biträden, offentliga försvarare och målsägandebiträden i brottmål. Inte heller här finns någon samlad statistik om tolktimmar, språk eller antal uppdrag. Polismyndigheterna har ingen samlad upphandling av tolktjänster utan de enskilda polismyndigheterna sköter själva upphandlingen. De offentliga biträdena i sin tur är inte skyldiga att upphandla tjänsterna. De är inte heller bundna av den förvaltningsrättsliga lagstiftningen om tolkning. Var och en av dem skaffar sig tolk med de kvalifikationer och på det sätt som de finner är bäst.

Vid kriminalvårdsstyrelsen finns uppgifter om kostnaden för tolkning och översättning under 2004. Det görs ingen särredovisning mellan tolk och översättare, inte heller vilka språk eller antal timmar det har tolkats i. För år 2003 var kostnaden 5,2 miljoner kronor.

I vår utredning har vi inte hämtat in uppgifter från övriga statliga myndigheter. Erfarenhetsmässigt vet vi att Tullverket och Vägverket (i samband med körkortsprov) anlitar tolk i förhållandevis stor omfattning. Även vid försäkringskassan och vid arbetsförmedlingarna finns behov av tolkar, fast i mindre omfattning.

5.6 Geografiska sammanställningar av tolkanvändningen

För att få uppgifter om tolkanvändningen, språken och i vilken utsträckning kommunen och landstinget fått tolkningen utförd av auktoriserade tolkar har vi vänt oss till olika tolkförmedlingar. Dessa har dock inte alltid resurser att särredovisa uppgifterna från beställarna. Vi har därför valt att inhämta så många uppgifter som möjligt om tolkanvändningen i såväl stat som kommun och landsting i de tre län där de kommande migrationsdomstolarna ska placeras. Det är också i dessa tre län som tolkbehovet är störst och de flesta tolkarna är bosatta (avsnitt 6.3). De uppgifter vi inhämtat ger en översiktlig bild över de i dag mest förekommande tolkspråken i de tre storstadslänen.

Vi har också fått en del uppgifter om tolkanvändningen i andra län, dessa redovisas separat.

Totalt har vi fått in uppgifter om 650 000 tolktimmar utförda under 2004 i dessa län.

Skåne län

Uppgifterna om Skåne län gäller för 2004 och 107 525 timmar i 109 språk. Vi redovisar de tio största auktoriseringsbara respektive icke auktoriseringsbara språk.

Tabell 5.1
De tio mest frekventa auktoriseringsbara språken i Skåne län under 2004. Antal timmar

Auktoriseringsbara språk	Antal timmar
Arabiska	35 670
BKS	15 358
Albanska	8 873
Ryska	7 218
Somaliska	4 689
Persiska	3 314
Polska	3 128
Sorani	2 934
Spanska	2 082
Turkiska	1 847

Tabell 5.2
De tio mest frekventa icke auktoriseringsbara språken i Skåne län under 2004. Antal timmar

Icke auktoriseringsbara språk	Antal timmar
Dari	2 219
Vietnamesiska	1 681
Pashto	1 563
Romani	825
Armeniska	817
Badinani	778
Azerbajdzjanska	747
Thailändska	657
Georgiska	474
Tjetjenska	350

Västra Götalands län

Vi har uppgifter om totalt 101 566 timmar. De tio största auktoriseringsbara språken samt icke auktoriseringsbara språk och antalet timmar återfinns i tabellerna nedan. Det sammanlagda antalet språk är 94.

För Västra Götalands län vi viss kunskap om fördelningen mellan landsting, kommun, Migrationsverket samt rättsväsende. Av 83 410 timmar använde Göteborgs stad 18 815 tolktimmar, landstinget 29 979, Migrationsverket 10 487 samt rättsväsendet 8 988 timmar.

Tabell 5.3
De tio mest frekventa auktoriseringsbara språken i Västra Götalands län under 2004.
Antal timmar

Auktoriseringsbara språk	Antal timmar
Arabiska	18 484
BKS	13 763
Sorani	9 868
Persiska	7 752
Somaliska	7 639
Ryska	5 805
Albanska	5 557
Turkiska	3 086
Spanska	2 734
Kantonesiska	1 611

Tabell 5.4
De tio mest frekventa icke auktoriseringsbara språken i Västra Götalands län under 2004.
Antal timmar

Icke auktoriseringsbara språk	Antal timmar
Badinani	2 286
Vietnamesiska	2 163
Dari	1 758
Assyriska	1 359
Romani	1 835
Thailändska	921
Armeniska	499
Azerbajdzjanska	462
Amarinja	415
Mongoliska	340

Stockholms län

Uppgifterna gäller såväl landsting, kommun som rättsväsende.

Totalt har vi uppgifter om 235 415 tolktimmar i 135 språk. Även för Stockholms län har vi viss kunskap om hur många timmar som fördelade sig på de olika tolkanvändarna. Av 83 000 timmar anlidade landstinget tolk 68 800 timmar, kommunerna 14 600 timmar.

Tabell 5.5
De tio mest frekventa auktoriseringsbara språken i Stockholms län under 2004.
Antal timmar

Auktoriseringsbara språk	Antal timmar
Arabiska	70 052
Ryska	22 513
Spanska	22 188
Turkiska	15 160
Persiska	12 957
Somaliska	11 275
Sorani	9 030
BKS	7 622
Finska	5 147
Polska	4 551

Tabell 5.6
De tio mest frekventa icke auktoriseringsbara språken i Stockholms län under 2004.
Antal timmar

Icke auktoriseringsbara språk	Antal timmar
Assyriska/Syrianska	2 474
Dari	3 771
Bengali	5 555
Thailändska	2 371
Mongoliska	1 959
Armeniska	1 523
Amarinja	1 298
Badinani	1 278
Wollof	1 104
Punjabi	1 021

Övriga landet

Vi har även uppgifter om tolkanvändningen utanför storstadslänen. Dessa uppgifter rör tolkanvändningen i Södermanland, Östergötland, Blekinge, Jönköping, Västmanland, Uppland och Halland och omfattar 204 425 timmar i ca 100 språk. I vissa fall gäller uppgifterna hela län, i andra fall bara kommuner.

Tabell 5.7
De tio mest frekventa auktoriseringsbara språken i vissa län utanför storstadslänen under 2004. Antal timmar

Auktoriseringsbara språk	Antal timmar
Arabiska	66 359
BKS	36 772
Ryska	21 462
Sorani	20 313
Albanska	17 077
Somaliska	16 165
Persiska	13 974
Spanska	6 023
Turkiska	5 889
Kurmandji	4 204

Tabell 5.8
De tio mest frekventa icke auktoriseringsbara språken i vissa län utanför storstadslänen under 2004. Antal timmar

Icke auktoriseringsbara språk	Antal timmar
Vietnamesiska	4 523
Dari	4 624
Romani	3 734
Badinani	3 994
Armeniska	2 539
Keldani/Östassyriska	2 207
Thailändska	1 909
Azerbajdzjanska	1 628
Syrianska/assyriska	1 500
Kirundi	959

Migrationsverket – södra regionen

Vi har fått uppgifter från en av Migrationsverkets regioner. Uppgifterna ingick även i tabellerna 5.7 och 5.8 men är intressanta att särredovisa. Totalt rör det sig om 43 177 timmar och drygt 90 språk.

Tabell 5.9
De tio mest frekventa auktoriseringsbara språken vid Migrationsverkets södra region under 2004. Antal timmar

Auktoriseringsbara språk	Antal timmar
Arabiska	11 993
Ryska	5 374
Albanska	5 336
BKS	4 362
Somaliska	2 523
Persiska	982
Engelska	799
Kurmandji	726
Franska	676
Sorani	671

Tabell 5.10
De tio mest frekventa icke auktoriseringsbara språken vid Migrationsverkets södra region under 2004. Antal timmar

Icke auktoriseringsbart språk	Antal timmar
Dari	1 423
Romani	718
Azerbajdzjanska	603
Vietnamesiska	564
Armeniska	477
Georgiska	424
Pashto	326
Badinani	311
Tjetjenska	265
Mongoliska	240

Likheter och skillnader mellan länen

Sammantaget är arabiska, bks, ryska och spanska de vanligaste tolkspråken. Arabiska står för 30 procent av de 650 000 tolktimmarna, bks för 9 procent samt ryska och spanska för cirka 5 procent.

Det finns flera skillnader mellan länen – albanska som förekommer bland de tio mest frekventa språken i Skåne och Västra Götalands län finns inte bland de tio mest frekventa i Stockholms län. Polska är stort i Skåne och Stockholms län, men inte i Västra Götaland. Kantonesiska finns med på Västra Götalands tio-i-topp lista men saknas där för de övriga länen, finskan finns endast med bland de tio mest frekventa språken i Stockholms län. Spanska är mer frekvent i Stockholms län.

Jämför vi med länen utanför storstadsområdena förekommer i princip samma språk, med undantag för kurmandji som inte fanns med bland de mest frekventa språken i storstadslänen.

Bland de mest frekventa icke auktoriseringsbara språken i alla områdena förekommer dari, vietnamesiska, badinani oftast bland de tre toppspråken. Pashto tillhör de mest frekventa i Skåne län, men är inte lika vanligt i de andra områdena. Mongoliska finns mest i Västra Götalands län och Stockholms län. Wollof och

punjabi förekommer enbart i Stockholms län och kirundi är mer frekvent utanför storstadslänet.

I de fall det rör sig om ett förhållandevis lågt antal timmar (kring 1 000) är det svårt att dra några hållbara slutsatser om frekvensen och rangordningen. Ytterligare uppgifter från fler tolkförmedlingar kan raskt kasta om ordningen bland de språk med minst antal timmar.

Urdu förtjänar att nämnas särskilt eftersom det finns möjlighet att auktorisera sig i språket, men ingen hittills har gjort det. Det anlitas tolk i urdu under 375 timmar i Skåne och över 1 100 timmar i Stockholms län.

Uppgifterna från Migrationsverkets södra region visar att engelska och franska återfinns bland de mest frekventa tolkspråken. Förekomsten av engelska och franska kan förklaras av att de används som tredje språk i situationer där man saknar tolk i den asylsökandes modersmål.

Samma språk som förekommer bland de icke auktoriseringsbara språken vid Migrationsverket förekommer i storstadslänet och övriga län.

6 Tillgång till tolk

I detta kapitel beskriver vi tillgången på tolkar, deras kompetens och Kammarkollegiets auktorisationsverksamhet. En översikt visar den geografiska fördelningen av auktoriserade tolkar och tolkar med speciell kompetens samt andelen tolktimmar som utförs av auktoriserade tolkar. Vidare berör vi kort sysselsättningsgraden och arbetsmarknadsvillkoren för tolkar. Dessa villkor tillsammans med invandringens utveckling har betydelse bl.a. för möjligheterna att rekrytera nya tolkar och möjligheterna för redan verksamma tolkar att försörja sig.

6.1 Tolk – en heterogen yrkesgrupp

När man talar om ”tolkar” i allmänna ordalag förefaller de flesta uppfatta tolkar som en enhetlig grupp yrkesutövare med likvärdig utbildning och kompetens. Detta är en i grunden missvisande generalisering. ”Tolkar” är en i många avseenden heterogen grupp; alltifrån auktoriserade tolkar, varav vissa har speciell kompetens som rättstolk eller sjukvårdstolk, till tolkar som endast deltagit i folkhögskole- eller studieförbundsutbildningen. Titeln tolk är inte skyddad, vilket gör att vem som helst kan kalla sig tolk.

6.1.1 Antalet tolkar

Hur många verksamma auktoriserade och icke auktoriserade tolkar det sammantaget finns är mycket svårt att ange. Kammarkollegiet för ett register över tolkar med giltiga auktorisationer, därutöver finns inga andra register än de som varje tolkförmedling själv har hand om. De flesta kontakttolkar som är verksamma är inte auktoriserade, och de har därför ingen skyddad titel och den utbildning de har gått har inte registrerats. Det finns ännu ingen statistik base-

rad på yrket i SCB:s yrkesregister. Den yrkeskod där tolkar ingår skiljer inte på kontakttolkar, teckenspråkstolkar, konferenstolkar eller andra som arbetar med språktjänster. Överhuvudtaget föreligger det en stor brist på statistik när det gäller antalet tolkar och tolkanvändningen i olika verksamheter.

De uppgifter vi har om antalet tolkar härrör från Tolkförmedlingsutredningen (SOU 2004:15) som uppskattade antalet verk samma aktiva tolkar till ca 5 000 år 2002, varav drygt 4 000 var icke auktoriserade. Det är denna siffra vi utgår från i vår utredning.

6.2 Antalet auktoriserade tolkar

En av våra uppgifter är att beräkna behovet av tolkar både på kort och något längre sikt. Sådana beräkningar är förknippade med en rad svårigheter. Som vi redogjort för i kapitel 5 finns flera faktorer som påverkar behovet av tolkar och tolkanvändningen och därmed är svåra att bedöma. Flyktingströmmar, EU-utvidgning och övrig invandring är faktorer där snabba förändringar påverkar behovet av tolkar på kort sikt. Andra beräkningsproblem beror på bristfälligt statistiskt underlag och svårigheter att prognostisera efterfrågan på tolkar för dem som bott en längre tid i landet. Människors behov av språklig assistans i deras kontakter med myndigheter är dessutom omöjliga att med större säkerhet uttala sig om. Utvecklingen de närmast föregående åren blir därför ofta styrande vid bedömningen av efterfrågan. Akuta behov styr ofta rekryteringen av tolkar och därmed även behovet av utbildning.

År 1978 uppgick de "godkända" tolkarna till 215 och antalet auktorisationer ökade successivt till ca 700 vid 1980-talets slut. Av olika anledningar har antalet minskat från 1997 till 2003, men tycks nu stiga igen. Från och med 2004 auktoriseras även teckenspråkstolkar vid Kammarkollegiet.

Tabell 6.1 Antalet auktoriserade tolkar (auktioner) 1992–2004

1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
779	752	790	814	855	865	853	845	826	833	825	825	846*

* exklusive 6 teckenspråkstolkar.

Källa: Tolkförmedlingsutredningen SOU 2004:15, samt för år 2004 Kammarkollegiets förteckning.

Tabell 6.2 Antal auktorisationer och speciella kompetenser i de olika auktorisationsspråken den 31 december 2004. Teckenspråk är ej inkluderat

<i>Språk</i>	<i>Auktorisation</i>	<i>Rättstolk</i>	<i>Sjukvårdstolk</i>
Albanska	26	3	5
Arabiska	94	8	7
Bosniska/kroatiska/serbiska (bks)	113	19	24
Bulgariska	1	-	-
Danska	1	-	-
Engelska	33	13	-
Estniska	5	1	-
Finska	121	40	21
Franska	10	5	1
Grekiska	9	2	1
Italienska	5	1	-
Japanska	7	-	-
Kantonesiska	9	1	-
Lettiska	10	1	-
Litauiska	2	-	-
Makedoniska	6	-	-
Meänkieli	1	-	-
Nederländska	3	-	-
Nordkurdiska/Kurmandji	4	-	-
Nordsamiska	3	-	-
Persiska	62	17	9
Polska	62	18	9
Portugisiska	1	-	-
Rikskinesiska	12	2	2
Rumänska	2	-	1
Ryska	51	2	2
Somaliska	8	-	-
Spanska	97	26	34
Sydkurdiska/Sorani	21	4	3
Tigrinska	5	1	-
Tjeckiska	14	3	-
Turkiska	26	5	7
Tyska	11	4	-
Ungerska	11	-	-
<i>Totalt</i>	<i>846</i>	<i>176</i>	<i>126</i>

Auktorisationerna den 31 december 2004 fördelar sig på språken enligt tabell 6.2. I tabell 6.2 redovisas också antalet speciella kompetenser i rättstolkning och sjukvårdstolkning. I auktorisations-språken isländska och urdu saknas auktoriserade tolkar. En del tolkar har auktorisationer i mer än ett auktorisations-språk. Antalet auktorisationer är alltså inte detsamma som antalet tolkar.

Största antalet auktorisationer finns det i finska, spanska, bosniska/kroatiska/serbiska (bks) samt arabiska. Därefter kommer ett stort antal auktorisationer i persiska, polska och ryska. Antalet auktorisationer avspeglar till viss del invandringsvågorna; finska, spanska och jugoslaviska (numera auktorisations-språket bosniska/kroatiska/serbiska) under 1970-talet, persiska under 1980-talet.

6.2.1 Auktoriserade tolkar med speciell kompetens

Av de auktoriserade tolkarna har 176 speciell kompetens som rättstolk fördelade på 21 språk. Rättstolkar är kvalificerade att arbeta i domstol och i andra juridiska sammanhang. Flest rättstolkar finns det i finska, spanska, bks och persiska.

De 126 sjukvårdstolkarna har speciell kompetens när det gäller medicinsk terminologi m.m. De tre största språken är spanska, bks och finska.

En del av tolkarna har såväl speciell kompetens som rättstolk (drygt 60 personer) och som sjukvårdstolk. Dessa finns framförallt i finska, spanska och persiska. Några har speciell kompetens i mer än ett språk.

6.3 Brist på auktoriserade tolkar och tolkar med speciell kompetens

Det råder brist på auktoriserade tolkar och därmed rättstolkar och sjukvårdstolkar i många språk. Även i språk med ett stort antal auktoriserade tolkar räcker inte de auktoriserade tolkarna till, exempelvis i arabiska. I arabiska tolkades det närmare 200 000 timmar under år 2004 (avsnitt 5.6).

Bristen på auktoriserade tolkar framhålls ofta av såväl tolkförmedlingar som beställare av tolkar, exempelvis Migrationsverket. Endast en del av alla tolkningar där användaren beställer tolk med auktorisation utförs av sådana. Den enkät som Tolkförmedlings-

utredningen (SOU 2004:15) genomförde visade att knappt en tredjedel av alla tolkuppdrag räknat i tolktimmar totalt sett i Sverige utförts av auktoriserade tolkar. Men dessa siffror omfattade all tolkning, även tolkning inom språk där det inte finns auktoriserade tolkar.

Utifrån uppgifter om 650 000 tolktimmar under år 2004 (avsnitt 5.6) har vi har gjort en sammanställning över antalet tolktimmar utförda av auktoriserade tolkar för de olika områdena¹. Den visar på stora geografiska skillnader. Chansen att få en auktoriserad tolk är störst i Stockholm och minskar i de övriga storstadslänen för att vara lägst i övriga län.

Tabell 6.3 Antalet tolktimmar i auktoriseringspråken och antalet timmar tolkade av auktoriserad tolk. Län och Migrationsverkets södra region

	Antal timmar i auktoriseringspråk	Antal timmar utförda av auktoriserad tolk	Andel utförda av auktoriserad tolk
Stockholms län	150 300	80 900	54 %
Västra Götalands län	84 100	34 100	40 %
Skåne län	95 100	33 100	29 %
Övriga län	231 000	34 900	15 %
<i>Totalt</i>	<i>560 500</i>	<i>183 000</i>	<i>33 %</i>
Migrationsverkets södra region (ingår i Övriga län)	38 200	10 700	28 %

Tabellen korresponderar med hur tillgången på auktoriserade tolkar varierar geografiskt. I Stockholms län finns det största antalet tolkar i flest språk, därefter kommer Västra Götalands län och Skåne län. I vissa län saknas helt auktoriserade tolkar i några språk. Exempelvis finns den enda auktoriserade tolken i bulgariska i Göteborg. Dessutom finns det län som helt saknar auktoriserade tolkar (tabell 6, bilaga 9).

De uppgifter vi har samlat in visar också att tolktimmarna i de olika språken varierar geografiskt. Som vi visade i avsnitt 5.6 anlitas tolkar i albanska i högre utsträckning i Västra Götalands och Skåne län än i Stockholms län. Stockholms län har å sin sida ett högre

¹ När det gäller Stockholm har vi tyvärr inte fått uppgift över antalet tolktimmar utförda av auktoriserade tolkar från alla uppgiftslämnare.

antal tolktimmar i turkiska. I hela landet är arabiska det språk som det tolkas mest i.

Vi har inga uppgifter om tolkanvändningen i de norra länen där antalet auktoriserade tolkar är mycket lågt. Troligen hade enbart ett fåtal procent av all tolkning utförts av auktoriserade tolkar.

Bristen på auktoriserade tolkar och den ojämna geografiska fördelningen får konsekvenser för likabehandlingsprincipen som innebär att den som ska få ett ärende behandlat av en förvaltningsmyndighet har rätt till lika behandling av sin sak inför myndigheten. Auktorisationen är miniminivån för en kompetent tolk. Om en tolkning utförs av en icke auktoriserad tolk i språk där sådan finns bryter det mot likabehandlingsprincipen. En bristfällig tolkning kan innebära allvarliga konsekvenser för rättssäkerheten. Principen är ännu mera satt ur spel om man är bosatt i ett län där auktoriserad tolk i det språk som krävs saknas. I hur stor utsträckning man rekryterar auktoriserade tolkar från andra län har inte kartlagts.

Sammanställningarna i avsnitt 5.6 visar inte fördelningen av tolktimmar i respektive språk utförda av auktoriserade tolkar, exempelvis antalet tolktimmar i somaliska utförda av auktoriserad tolk i somaliska. De visar förhållandet mellan antal timmar i samtliga auktoriseringsbara språk och antal timmar utförda av auktoriserad tolk (oavsett språk). En uppdelning på förhållandet i de olika språken skulle visa på uppenbara skillnader mellan språken. I vissa län kan man få en hundraprocentig eller nästintill hundraprocentig täckning, medan det i andra län finns uppenbara brister. Det är en öppen fråga hur många av de närmare 5 000 tolktimmarna i somaliska under år 2004 i Skåne som utfördes av en auktoriserad tolk då ingen av de auktoriserade tolkarna i somaliska är bosatt i Skåne.

I språk där det saknas auktoriserade tolk gäller likabehandlingsprincipen eftersom ingen tolkning kan utföras av en auktoriserad tolk. Utgångspunkten borde vara att all tolkning vid myndighetsutövning oavsett språk och geografisk belägenhet ska utföras av auktoriserad tolk, i verkligheten är det mån av tillgång på dessa som får styra.

Av de tolktimmar som vi har uppgifter om, 650 000 timmar under 2004, utgör de auktoriseringsbara språken drygt 612 000 timmar, 94 procent. I genomsnitt tolkas var tredje timme i auktoriseringsbara språk av en auktoriserad tolk (tabell 6.3).

Situationen är något annorlunda för användningen av tolk i asylprocessen. Av de drygt 23 000 personer som sökte asyl under 2004

talade 14 900 personer auktoriseringsbara språk, 65 procent. Det är en lägre andel än vad som gäller för tolkning inom övriga samhällsområden.

6.4 Icke-auktoriserade tolkar

Utöver de 37 auktoriseringsbara språken behövs tolkar i närmare 170 språk. Antalet språk varierar över tiden. I vissa av dessa språk finns en lång erfarenhet av att tolka, några av språken är helt nya. Några av dessa språk behövs nästan uteslutande vid asylprövningen – en del av språken behövs även inom övriga samhällsområden. Det finns uppskattningsvis 4 000 icke auktoriserade tolkar.

Vilken kompetens de icke auktoriserade tolkarna har går inte att bedöma. Spännvidden är stor. Många av de som tolkar i de icke auktoriseringsbara språken har säkert en kompetens som motsvarar de auktoriserades, men kan inte få den verifierad då det saknas möjlighet att erlägga auktoriseringsprov. Tolkförmedlingarna har en hel del uppgifter om dem, bl.a. vilka tolkutbildningar de deltagit i, men denna information är inte samlad och allmänt tillgänglig. I vår stickprovsundersökning riktad till de icke auktoriserade tolkarna framgick att endast 23 av 200 gått en fullständig grundutbildning på antingen folkhögskola eller studieförbund (bilaga 5).

Många av de icke auktoriserade tolkarna utför tolkning inom språk där det finns möjlighet att auktorisera sig (avsnitt 6.6).

Behovet av tolkar inom de icke auktoriseringsbara språken varierar i likhet med behovet av auktoriserade tolkar geografiskt men även inom olika verksamheter (avsnitt 5.6).

6.4.1 Tolkspråk i asylprocessen där det saknas auktorisationsmöjlighet

Många som söker asyl kan för närvarande inte få någon auktoriserad tolk på sitt språk och de allra flesta språken talas bara av ett mindre antal asylsökande. Under 2004 gällde detta framför allt ett hundratal språk som talas av mellan en till trettio asylsökande, enligt Migrationsverket (tabell 3, bilaga 9). Totalt sett rörde det sig om 8 000 asylsökande som talade språk där det endast fanns icke auktoriserade kontakttolkare att tillgå.

Det finns tolkar till så gott som samtliga språk som talas av de asylsökande. Det är ytterst sällan som exempelvis Migrationsverket inte kan finna någon tolk till ett språk. En av de större tolkförmedlingarna har enligt egna uppgifter tolkar i ca 175 språk utöver de auktoriseringsbara språken.

Kommer rättstolkarna att räcka till i migrationsdomstolarna?

För många av de stora språkgrupperna finns auktoriserade tolkar och även tolkar med speciell kompetens i rättstolkning. Det är emellertid relativt god tillgång på rättstolkar endast i några språk, nämligen spanska, bks samt persiska. Även i finska finns ett flertal rättstolkar, men detta är inte ett språk som behövs i migrationsdomstolen.

För migrationsdomstolarnas behov räcker inte antalet rättstolkar i albanska, arabiska, kurmandji, kantonesiska, makedonska, portugisiska, rikskinesiska, ryska, somaliska och tigriska till. I några språk saknas helt rättstolkar, exempelvis i somaliska och kurmandji. De auktorisationsspråk där det finns störst behov av rättstolkar sammanlagt är arabiska, ryska och bks, trots det förhållandevis höga antalet rättstolkar i bks.

De icke auktoriseringsbara språk som vi uppskattar kommer att behöva flest tolkar i asylprocessen och vid de kommande förhandlingarna i migrationsdomstolarna är romanes, azerbajdzjanska, armeniska, georgiska, mongoliska och dari. Våra beräkningar visade på att behovet av tolkning i dessa språk var minst 1 000 tolktimmar per år (bilaga 3).

S.k. tredjespråklösningar

Frågan om s.k. tredjespråklösningar är mycket aktuell vid Migrationsverket och kommer att aktualiseras vid de kommande muntliga förhandlingarna i migrationsdomstolarna. I asylprocessen vid Migrationsverket kan förekomma asylsökande som har som modersmål språk där det saknas möjlighet att få en kompetent tolk. Flera av dessa asylsökande kommer från länder där man även talar s.k. officiella språk. Det finns då en möjlighet att tolka på det officiella språket istället för på modersmålet, exempelvis engelska, ryska och franska (jämför tabellen över antalet tolktimmar vid

Migrationsverket avsnitt 5.6). Resonemanget bygger på att engelska och franska är officiellt språk i det land den asylsökande kommer ifrån. Ryska var officiellt språk i de forna sovjetstaterna. Andra språk som kan komma ifråga kan vara näraliggande språk som tolken eller den tolkbehövande behärskar väl.

Det finns argument mot tredjespråklösningen. Mot användandet av ryska till exempel kan man anföra att det inte längre är obligatoriskt språk i skolorna i de forna sovjetstaterna – yngre asylsökande får undervisning i de inhemska språken georgiska, ukrainska m.fl.

Frågan om tredjespråklösning har belysts av professor Östen Dahl i den promemoria som återfinns i sin helhet som bilaga 4. I denna promemoria beskriver han tre situationer där man kan använda sig av en tredjespråklösning; för det första när det tredje språket är så likt tolkanvändarens modersmål att kommunikationen är möjlig, för det andra när det tredje språket behärskas så väl av tolkanvändaren att han eller hon kan kommunicera någorlunda obehindrat på det. En tredje möjlighet som diskuteras är när tolken – utan att vara auktoriserad i språket – likväl kan det tillräckligt bra för att kunna tolka det.

Problemen är flera enligt Östen Dahl. När det gäller länder med ett officiellt språk är det svårt att generalisera. I länder med hög utbildningsnivå kan man i allmänhet räkna med att de flesta behärskar det officiella språket. Om det handlar om länder där stora delar av befolkningen har kort skolutbildning är det inte alls säkert. Dahl exemplifierar med afrikanska länder där det gamla kolonialspråket behållits som officiellt språk, men där detta behärskas av bara några procent av befolkningen. I exempelvis Demokratiska Republiken Kongo finns ett par hundra olika modersmål för lika många folkgrupper, och fyra större språk som används för kommunikation mellan de olika folkgrupperna, medan förvaltningspråket är franska och detta behärskas av ett fåtal. Här behövs det snarare tolkar i de mellanfolkliga språken, kikongo, lingala, swahili och tshiluba.

Tredjespråklösningarna är ofta en fråga om rättssäkerhet. För asylsökande är detta oerhört viktigt. Risken för felöversättningar är betydande när det gäller närliggande språk, det är lätt att missta sig på ord och uttryck som betyder olika saker i de båda språken. Enligt Östen Dahl måste tolkens kunskaper vara omfattande:

För att fungera väl som tolk behöver man inte bara ha språkkunskaper utan även kunskaper om det ämne som avhandlas och om den kulturella kontexten. För en kontakttolk handlar det kanske oftast om kunskaper om det land där man befinner sig; därför ingår också orientering om det svenska samhället i kontakttolkutbildningen. Men också kunskaper om den tolkade personens kulturella bakgrund är viktiga och kan bli kritiska exempelvis vid asyltolkning, vilket gör att man i första hand bör försöka hitta en tolk som kommer från samma område och etniska grupp som den asylsökande. I många fall går detta förmodligen inte att åstadkomma. (Bilaga 4.)

Går det exempelvis att använda en tolk som har som modersmål ett språk som det inte går att bli auktoriserad i om tolken har auktorisation i ett annat språk? I många fall kan detta säkert gå bra, menar Dahl. Men problemet är att det är svårt att fastställa detta utan att pröva kompetensen i modersmålet. Det är exempelvis ingen garanti att man har tillräckligt hög kompetens för att man talat språket i sitt hem under uppväxttiden. Det finns en risk för att värdet av tolkauktorisation kan urholkas om man allmänt börjar tillämpa den idén, anser Dahl.

6.5 Faktisk tillgång på auktoriserade tolkar

Kammarkollegiets förteckning över auktoriserade tolkar innehåller information om giltiga auktorisationer men säger inget om huruvida tolken är verksam på heltid eller om han eller hon endast på deltid har uppdrag som tolk. Det är därför vanskligt att utgå ifrån att antalet verksamma tolkar är detsamma som antalet auktorisationer. På Kammarkollegiets hemsida finns däremot en möjlighet att söka ”tolk-online”. I mars 2005 fanns 582 aktiva tolkar (inkl. teckenspråkstolkar) på hemsidan. De tolkar som finns med i denna förteckning har själva anmält sig och söker aktivt uppdrag.

Den enkätundersökning till de auktoriserade tolkarna som utredningen genomfört visar att ett stort antal av dessa arbetar halvtid eller deltid. Endast en tredjedel var verksamma på heltid. Av de 465 som besvarat frågan om arbetstid arbetar 153 heltid, 64 halvtid och resterande 248 deltid, dvs. under 70 timmar per månad. Några av dem som arbetar på deltid har angett att de arbetar så lite som 0–10 timmar per månad. En utförlig redovisning finns i bilaga 6.

Tabell 6.4 Antal heltids- respektive deltidsarbetande auktoriserade tolkar i enkätundersökningen

Heltid		Halvtid		Deltid	
Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
69	84	22	42	85	163

Andelen män som arbetar heltid är i genomsnitt större än andelen kvinnor, 39 procent respektive 29 procent. I några språk är andelen kvinnor betydligt högre än andelen män, exempelvis i ryska, spanska och polska.

Varför så många inte arbetar heltid som tolk kan ha flera förklaringar. De kan vara bosatta i kommuner där det inte finns många uppdrag, de kan vara auktoriserade i språk där det är för liten efterfrågan.

Även fluktuationer i efterfrågan gör det svårt för tolken att veta om han eller hon har arbete på heltid. Inom storstadsområdena finns en större möjlighet att arbeta heltid som tolk. Inom vissa språk är möjligheterna mycket större, t.ex. arabiska och persiska, medan det inom de små tolkspråken finns betydligt färre uppdrag. Här är tolkningen sannolikt enbart en bisyssla – det finns kanske bara uppdrag under några timmar per månad.

Möjligheten att helt försörja sig som tolk är liten om det är fråga om få tolktimmar även om ersättningen är hög. Den effektiva arbetstiden per dag är inte mer än 5 timmar i snitt, enligt uppgift från Tolkservicerådet. För att komma upp i en heltidssysselsättning behöver man tolkuppsdrag motsvarande drygt 1 500 timmar per år. Om man inte har ett annat arbete och är arbetslös medför reglerna för a-kasseersättning att man inte kan stämpla upp till en heltidsersättning. I sådana lägen måste man kanske avsäga sig uppdragen.

Andra skäl kan vara att uppdragets längd varierar från en halvtimme/timme inom t.ex. sjukvården eller kommunen upp till flera dagar under en rättegång. Det kan också vara svårt att på förhand fastställa uppdragets längd. Detta gör att tolkningen blir en mycket osäker inkomstkälla.

Flera kan ha valt att ha tolkningen som en bisyssla till andra tjänster på hel- eller halvtid. För de tolkar som har annan sysselsättning kan det vara svårt att göra sig tillgänglig för tolkuppsdrag och de svarar då att de endast arbetar ett fåtal timmar i månaden. Få yrken tillåter att man med kort varsel tar ledigt för att ta ett tolkuppsdrag.

Några har i sina enkätsvar uppgett att de tolkar endast på deltid, eller inte alls eftersom de bl.a. arbetar som översättare, som modersmåls lärare, språklärare, högskolelärare. Någon arbetar som journalist, några har olika tjänster vid universiteten, andra har angett att de är sjukpensionärer eller blivit förtidspensionärer. Ett par av de auktoriserade tolkarna är konferenstolkar och arbetar i princip endast med konferenstolkning.

För de resterande cirka 300 tolkar som inte besvarat enkäten är det rimligt att anta att det råder samma förhållande mellan heltidsarbetande och halvtids/deltidsarbetande. Det skulle innebära att det endast finns 300 heltidsarbetande och 100 halvtidsarbetande att "räkna med" när vi ska bedöma tillgången på auktoriserade tolkar.

6.5.1 Hög medelålder

De auktoriserade tolkarna har en hög medelålder, för kvinnor 52 år, och för män 54,5 år. Den yngsta tolken är 27 år och den äldsta med giltig auktorisation är 85 år. 54 personer är över 65 år. Majoriteten av tolkarna, 526 stycken är mellan 41 och 60 år gamla.

Enligt Kammarkollegiet har tolkarna en hög medelålder när de auktoriseras, omkring 40 år. Av de som auktoriserades 2003 och 2004 var endast 4 personer under 30 år, 4 var över 55 år.

Tillväxten av de auktoriserade tolkarna sker långsamt. Ca trettio auktorisationer tillkommer varje år inom nuvarande auktorisationspråk. På fem år blir det ca 150 auktorisationer. Samtidigt faller ett antal ifrån. Om fem år kommer ytterligare 88 personer att ha kommit upp i pensionsåldern.

Flest till antalet är finska tolkar. Behovet av tolkning på finska har minskat kraftigt från 1970-talet fram till idag. Många av de finska tolkarna har en hög ålder, 22 procent av dem finns i åldersgrupperna 56–65, tabell 6.5. Situationen är likartad för tolkarna i polska. Finska och polska är så kallade "gamla" invandrarspråk. För ett annat "gammalt" invandrarspråk, jugoslaviska, (numera auktoriseringspråket bosniska/kroatiska/serbiska, bks) ser det annorlunda ut då behovet av tolkar ökade i samband med den stora flyktinginvandringen under 1990-talet. I dessa språk finns ett betydligt större antal tolkar under 45 år.

Tabell 6.5 Antal auktoriserade tolkar totalt och i de största språken fördelade i åldersgrupper

Ålder	Totalt antal tolkar	Därav Finska	BKS	Spanska	Polska	Ryska	Persiska	Arabiska
0–30	11	-	2	1	-	2	-	2
31–35	43	1	14	6	1	3	2	5
36–40	75	2	25	16	-	4	5	12
41–45	110	7	16	17	4	9	13	18
46–50	128	12	11	17	9	8	12	23
51–55	152	31	14	18	12	11	20	11
56–60	136	28	7	15	22	9	8	12
61–65	88	20	12	11	10	2	1	8
66–70	32	10	8	4	1	1	-	1
71–75	13	6	-	2	-	-	-	-
76–80	3	-	-	-	1	-	-	-
81–	6	2	-	-	1	-	-	-
<i>Summa</i>	<i>797</i>							

Många slutar att tolka kring 60-årsåldern. Enligt Kammarkollegiet beror detta inte enbart på att de kommit upp i pensionsåldern. Ett skäl till att de slutar är att tolkyrket är ett slitsamt yrke med dåliga villkor. Få orkar vara yrkesverksamma mer än 20 år.

Om tjugo år har tolkarna i de största åldersgrupperna (668) kommit upp i pensionsåldern. Med nuvarande tillväxttakt kommer 600 nya auktorisationer ha utfärdats – med våra förslag kommer takten högst sannolikt att öka. En utökning av antalet auktorisationspråk kommer också att medföra en ökning av antalet auktoriserade tolkar.

Tillväxttakten av tolkar varierar mellan språken. Det har under de senaste 3 åren inte tillkommit några nya tolkar i exempelvis grekiska eller kurmandji. I de ”stora” tolkspråken, exempelvis arabiska, är antalet nytillkomna tolkar högre. Från 2002 till 2004 har sammanlagt 119 nya tolkar auktoriserats i tjugo språk, knappt trettio om året, tabell 6.6.

Tabell 6.6 Nya auktoriserade tolkar, rättstolkar och sjukvårdstolkar mellan 2002–2004. Språk och antal

<i>Språk</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>
Albanska	1	4	2
Arabiska	11	1	12*
Bks	1	4	2
Engelska	1	2	3
Estniska	-	-	1
Finska	2	2	3
Franska	-	-	2
Italienska	-	1	-
Kantonesiska	-	1	-
Lettiska	-	-	1
Nordsamiska	2	-	1**
Persiska	-	2	4
Polska	1	1	-
Rikskinesiska	-	1	2
Ryska	2	2	3
Somaliska	2	2	2
Spanska	-	-	2
Sydkurdiska	6	2	2
Turkiska	1	1	1
<i>Rättstolkar</i>			
Arabiska	2	-	1
Bks	-	1	4
Engelska	1	1	-
Polska	1	-	1
Ryska	-	-	1
Spanska	-	2	-
<i>Sjukvårdstolkar</i>			
Arabiska	-	1	1
Finska	-	-	1
Turkiska	-	1	-

* varav 8 utexaminerats från TÖI.

** utexaminerad från TÖI.

6.6 Icke auktoriserade tolkar som tolkar i auktoriseringspråk

Vår stickprovsundersökning bland de icke auktoriserade tolkarna (bilaga 5) visade att 138 av de svarande hade som första tolkspråk ett auktoriseringsbart språk. Det fanns exempelvis 34 icke auktoriserade tolkar i arabiska varav 17 var bosatta i Stockholms län. Av dessa uppgav 6 att de arbetade heltid. I arabiska som är det största tolkspråket råder det brist på auktoriserade tolkar. Bristen på auktoriserade tolkar leder till att de icke auktoriserade får uppdragen. Vi har inhämtat uppgifter från en tolkförmedling i Stockholms län att enbart 40 procent av tolktimmarna i arabiska utfördes av auktoriserade tolkar.

Bland de svarande i vår undersökning fanns även 8 icke auktoriserade tolkar i spanska, språk där det finns ett mycket stort antal auktoriserade tolkar och där det inte råder någon direkt brist. Av dessa 8 var 3 bosatta i Stockholm och hade uppdrag på heltid. Samtidigt har vi i vår enkätundersökning riktad till de auktoriserade tolkarna funnit att flera av de auktoriserade tolkarna i spanska och arabiska inte har uppdrag på heltid. Vad denna obalans beror på kan ha flera förklaringar. Den främsta förklaringen är att den auktoriserade tolken endast har tolkning som bisyssla. En annan orsak kan vara att man anlitar en icke auktoriserad tolk beroende på tillfälliga beställningstoppar.

De många olika beställarna gör det svårt att planera uppdragen. Ena dagen kan det finnas så många uppdrag inom språket att det inte finns tolkar så det räcker, andra dagar finns inga uppdrag alls. Vid akuta situationer, ex. häktningsförhandlingar eller akuta sjukdomsfall, är det inte säkert att det går att få en auktoriserad tolk även om man beställt det eftersom de auktoriserade redan är upptagna på andra uppdrag.

Avstånden mellan uppdragen påverkar också möjligheterna att ta ett uppdrag. Restiden kan variera mycket. En tolk bosatt i Stockholms län måste kanske för uppdrag inom Stockholms läns landsting förflytta sig flera mil mellan uppdragen. För snäva tidsmarginaler kan göra att en auktoriserad tolk måste tacka nej till uppdraget som då utförs av en icke auktoriserad tolk.

Skäl till att inte auktorisera sig

I stickprovsundersökningen hade 23 respondenter försökt bli auktoriserade men misslyckats i det skriftliga provet, 8 i det muntliga provet. De som inte försökt bli auktoriserade har bl.a. uppgett som skäl att det inte har behövts auktorisation, de har inte haft så många tolkuppdrag, det finns ingen jobbgaranti eller det är ingen idé eftersom det ändå är så ont om tolkjobb. Några har uppgett ekonomiska skäl – provet är dyrt säger en, någon ska först gå alla kurser, ytterligare några saknar kursmaterial på det aktuella språket. Några säger att det inte finns utbildningar på orten eller att det saknas språkhandledning under utbildningen, andra har för avsikt att göra provet under det kommande året.

6.7 Kammarkollegiet och auktorisationsprovet

6.7.1 Historik

Behovet av att staten godkände tolkar hörde samman med myndigheternas ökade behov av tolkar under 1970-talet. En del myndigheter förde då register över lämpliga tolkar. 1970 inledde Statens invandrarverk (SIV) en försöksverksamhet med examination av rättstolkare. I december 1971 begärde SIV och Föreningen auktoriserade translatorer (FAT) en utredning om auktorisation av tolkar och översättare. Denna begäran lämnades över till Invandrarutredningen (IU) som 1972 lade fram ett delbetänkande om tolkservice och en nordisk språkkonvention (SOU 1972:83). IU föreslog bl.a. att en nämnd med uppgift att auktorisera tolkar och översättare skulle tillsättas. De statliga myndigheterna hade inte tillräckliga kunskaper att som ”köpare” av tolk- eller översättartjänster bedöma kvaliteten på den vara som levererades och det fanns ett behov av verifiering från samhällets sida av tolkens kompetens för att råda bot på problemet med personer med dåliga språkkunskaper som anlätades som tolk.

Regeringen avvisade förslaget om en statlig auktorisation, men riksdagen uttalade att frågan ytterligare skulle prövas. En utredning tillsattes i regeringskansliet och i promemorian *Auktorisation av tolkar och översättare* (Ds A 1974:9) föreslogs ett system med statlig auktorisation av tolkar och översättare. Auktorisationen skulle bygga på frivillighet: de tolkar och översättare som anlätades av offentliga organ och stod till allmänhetens förfogande skulle ha en

möjlighet att få sin kompetens prövad. Prövningen skulle syfta till att få fram en kader av kompetenta och pålitliga tolkar och översättare. Enligt förslaget skulle kunskapsprovet ge garantier för en god minimistandard på de auktoriserade tolkarna, det ställdes krav på tolkarnas personliga redbarhet, lämplighet och tystnadsplikt. Man föreslog vidare att auktorisationerna skulle vara giltiga i fem år och därefter kunna förnyas om villkoren för godkännandet fortfarande var uppfyllda. Förslaget innebar också skydd för titeln ”godkänd tolk”.

Den förordning (1975:590) om godkännande av tolkar och auktorisation av översättare som trädde i kraft 1 januari 1976 gav Kommerskollegiet rätten och skyldigheten att

- definiera de krav i fråga om språklig kompetens och personlig redbarhet som den som vill bli godkänd som tolk ska uppfylla,
- pröva om varje enskild sökande uppfyller kraven
- kontrollera att de som är godkända på ett godtagbart sätt fullgör de uppdrag som lämnas dem och i övrigt lever upp till de krav som ställs för godkännande. I denna tillsynsfunktion ligger också behörigheten att ingripa mot dem som brister i något av de angivna hänseendena.

År 1981 gjordes en utvärdering av verksamheten. Utredningen diskuterade bl.a. hur många tolkuppdrag som skulle krävas för förnyelse av auktorisationen och vilken typ av tolkning som kunde tillgodoräknas. I promemorian *Att godkänna tolkar och auktorisera översättare* (Ds H 1982:2) föreslår den särskilde utredaren att auktorisationen skulle gälla tills vidare, dock längst till dess att vederbörande tolk fyller 70 år, då nytt prov obligatoriskt skulle avläggas. Men detta tillägg infördes inte, utan man behöll den tidigare ordningen med en giltighetstid på fem år. Däremot infördes beteckningen auktoriserad tolk istället för godkänd tolk. Förordningen ersattes med förordningen (1985:613) om auktorisation av tolkar och översättare.

I juli 1994 överfördes verksamheten från Kommerskollegium till Kammarkollegiet.

6.7.2 Rådgivande nämnden

Enligt 13 § förordningen (1985:613) om auktorisation av tolkar och översättare ska det finnas en rådgivande nämnd knuten till Kammarkollegiet. Nämnden ska ge råd och upplysningar till Kammarkollegiet när det prövar ärenden enligt förordningen.

I det nuvarande rådet ingår representanter för 12 organisationer och myndigheter. Dessa utses av Kammarkollegiet för tre år i taget. Representanterna kommer från myndigheter och organisationer som har anknytning till tolk- och översättarverksamheten.

Numera sammanträder nämnden ungefär en gång per år. Sedan juli 1994 har nämnden sammanträtt nio gånger. Vid sammanträdena behandlas ärenden av principiell karaktär.

6.7.3 Tolföreskrifter och God tolksed

Kommerskollegiet utfärdade i oktober 1980 en tolkkungörelse (KFS 1980:14) om bl.a. ansökningsförfarande och kunskapsprov för godkännande av tolk. Denna har ersatts av Kammarkollegiets tolföreskrifter (senaste föreskriften är KAMFS 2004:1).

Föreskrifternas riktlinjer och den yrkeskodex som gäller inom tolkområdet finns presenterade i vägledningsskriften *God tolksed*. Senaste versionen kom i november 2004. Tolföreskrifterna gäller den auktoriserade tolken. Kammarkollegiet kan upphäva en auktorisation om tolk ”uppsåtligen gör orätt i sin verksamhet eller på något annat sätt förfar oredligt”.

God tolksed och tolföreskrifterna innebär att tolken ska återge allt som kommer till uttryck och får inte lägga till, dra ifrån eller ändra något av det som sägs. Tolken ska vara neutral – tolken är till för bägge parter i ett samtal och får inte delta i detta samtal. Neutralitetsprincipen ställer stora krav på den tvåspråkliga kompetensen, men även på tolkens realiakunskaper och fackkunskaper. Den som tolkar ska avböja uppdrag som han eller hon bedömer att vederbörande inte kan fullgöra.

För de icke auktoriserade tolkarna är föreskrifterna en rekommendation. Det finns inte heller några sanktioner mot icke auktoriserade tolkar som inte följer god tolksed.

6.7.4 Auktorisationsverksamheten

Kammarkollegiet anordnar auktorisationsprov för tolkar samt prov för speciell kompetens som rättstolk respektive sjukvårdstolk. Auktorisation kan en enskild person få efter särskild prövning av dennes kunskaper och färdigheter. Den är inte nödvändig för att utöva yrket, utan syftar till att peka ut de särskilt kompetenta och kvalificerade tolkarna. En auktorisation är giltig i fem år och kan därefter förnyas. För att få förnyad auktorisation ska tolken ha varit verksam i yrket eller ägnat sig åt språklig verksamhet som styrker eller vidmakthåller kunskaperna i auktorisationsspråket. För tillfället är det möjligt att genomgå auktorisationsprov i 37 språk, varav teckenspråk är ett. Auktoriserad tolk är en skyddad titel.

Auktoriserade tolkar kan efter särskilda prov få speciell kompetens som rättstolk eller sjukvårdstolk i alla auktorisationsspråk utom somaliska.

Villkor för auktorisation

Den som vill bli auktoriserad ska enligt § 4 i förordningen (1985:613) om auktorisation av tolkar och översättare uppfylla vissa villkor. Tolken ska ha klarat Kammarkollegiets kunskapsprov med godkänt resultat eller ha ett utbildningsbevis över fullgjord tolkutbildning vid Tolk- och översättarinstitutet vid Stockholms universitet. Han eller hon ska vara bosatt i Sverige eller inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), ha fyllt 18 år och vara känd för redbarhet. Dessutom ska hon eller han vara lämplig som tolk.

6.7.5 Auktorisationsproven

Auktorisationsprovet består av två delar, ett skriftligt prov och ett muntligt prov med rollspel. Tolken måste behärska både svenska och tolkspråket, vara insatt i båda språkens ordförråd, grammatik och uttrycksmöjligheter samt ha god läsförståelse och skrivkunnighet. Tolken ska även ha tillräckliga terminologi- och realia-kunskaper i sociala frågor, sjukvård, socialförsäkring, arbetsmarknad och vardagsjuridik och vara tillfredsställande orienterad om hur det svenska samhället fungerar. I rollspel provas tolkens förmåga att tolka.

Prov för speciell kompetens

För bevis om speciell kompetens som sjukvårdstolk eller rättstolk krävs ytterligare kunskaper i terminologi och realiakunskaper inom specialområdet. Vid dessa prov ingår två rollspel, terminologiprov till och från svenska samt realiaprov. (Ur: Tolkföreskrifter (KAMFS 2004:1), § 4 och 5).

Skriftligt prov

Det skriftliga provet består av två delar, realiaprov och terminologiprov.

Realiaprovet består av 50 frågor inom ämnesområdena sjukvård, sociala frågor, arbetsmarknad och allmän försäkring, vardagsjuridik samt allmän samhällskunskap. En förutsättning för att terminologiprovet ska rättas är att man klarar realiprovet. Man ska ha 80 procent rätta svar för att bli godkänd.

Terminologiprovet består av 100 facktermer som ska översättas till svenska och 100 facktermer som ska översättas från svenska. Termerna är hämtade från de ovan nämnda ämnesområdena. Även här ska man ha klarat en viss del av frågorna, 80 procent.

Bägge delproven inom den skriftliga delen måste vara godkända för att man ska gå vidare till det muntliga provet. Om det skriftliga realiprovet är på gränsen till godkänt kan man få ett kompletterande muntligt realiaförhör.

Muntligt prov

Som tolkningsprov genomförs högst fyra rollspel inom ämnesområdena sjukvård, sociala frågor, arbetsmarknad och allmänna försäkringar samt vardagsjuridik. Rollspelen utförs så autentiskt som möjligt och bedöms av en bedömarkommitté. Vid proven får man använda hjälpmedel som exempelvis ordböcker, papper och penna. Det muntliga provet omfattar också förhör i tolknings teknik och yrkesetik.

Blir man underkänd i antingen det kompletterande realiaförhöret eller i tolkningsprovet kan man få delta i ett nytt muntligt prov inom ett år. Det nya provet omfattar enbart det moment man blev underkänd i.

6.7.6 Antal som klarar provet

Antalet sökande varierar år från år från knappt 100 till knappt 200, tabell 6.7. I genomsnitt klarar 20 procent provet för allmän auktorisation årligen. Till proven i rättstolkning och sjukvårdstolkning ansöker cirka 20–25 respektive 10–20 personer varje år, av dem klarar 25 respektive 30 procent provet.

Vårterminen 2004 deltog personer 123 personer i auktorisationsprovet, av dessa blev 18 underkända på realiaprovet och ytterligare 50 på terminologiprovet. 55 personer gick vidare till det muntliga provet.

Hösten 2004 deltog 61 personer (exkl. teckenspråkstolkarna), 7 av dessa underkändes på realiaprovet och 33 på terminologiprovet. 21 personer gick vidare till det muntliga provet.

Tabell 6.7 Deltagare i auktorisationsprov och utfärdade diplom 2001–2004

År	Antal deltagare i skriftligt prov	Därav antal som kallas till muntligt prov	Antal utfärdade diplom resp. år
2001	AT 103	40	21
	Utexaminerade från TÖI = AT	-	9
	RT 17	13	6
	ST 12	11	10
2002	AT 155	57	29
	RT 17	8	5
	ST 11	6	-
2003	AT 213	64	27
	RT 27	12	4
	ST 15	8	2
2004	AT 184 (exkl. teckenspråkstolkarna)	76	33
	Utexaminerade från TÖI = AT	-	9
	RT 25	15	7
	ST 20	10	5

AT = Auktoriserad tolk

RT = Rättstolk

ST = Sjukvårdstolk

Kommentar: Antalet utfärdade diplom avser kalenderåret och kan inte direkt jämföras med antalet deltagare i skriftliga prov samma år.

Proven anordnas två gånger per år, i februari och i september i Stockholm, Göteborg, Lund och Umeå.

Ansökningsavgiften, som regleras av avgiftsförordningen (1992:191), är 1 650 kronor för att delta i auktorisationsprovet eller i provet för speciell kompetens som rättstolk eller sjukvårdstolk.

Språkplan

Kammarkollegiet har ett rullande schema över de språk man kan söka auktorisation i. Under hösten 2004 arrangerades proven i bosniska/serbiska/kroatiska, kantonesiska, litauiska, nederländska, polska, rikskinesiska, turkiska och ungerska samt teckenspråk. Dessutom anordnades prov i grekiska, meänkieli, nordsamiska och tigrinska men ingen sökande deltog i provet. Språkplanen för de kommande åren finns som tabell 5, bilaga 9.

Det har från tolkarnas sida riktats viss kritik mot att det dröjer så länge mellan provtillfällena i de olika språken. I de större språken, arabiska, bosniska/kroatiska/serbiska, har det anordnats prov varje år, men nu anordnas prov med ett och ett halvt års intervall. I exempelvis kantonesiska ges möjlighet vartannat år. Det finns samtidigt inte alltid sökande till de språk som det anordnas auktorisationsprov i. Tidigare har det erbjudits provtillfällen i isländska och urdu men ingen har anmält sig.

Alternativ till rullande språkplan

Kammarkollegiet har diskuterat möjligheten att inte på förhand bestämma i vilka språk auktorisationsproven ska genomföras utan ha öppna anmälningar och efter genomgång av ansökningarna bestämma språk. Ett sådant förfaringssätt skulle, enligt Kammarkollegiet, medföra att kostnaderna för proven, ökar genom att bl.a. planeringen och genomförandet av framför allt de muntliga proven blir mycket mer omfattande än dagens system.

6.7.7 Konstruktion av proven

Realiaprovet

Personal vid Kammarkollegiet konstruerar och rättar realiaprovet för auktorisation. Realiaprovet för de speciella kompetenserna som rättstolk och sjukvårdstolk har så höga krav på ämneskunskaper att proven måste konstrueras och bedömas av personer med kvalificerad juridisk, respektive medicinsk utbildning.

Terminologiprovet

Terminologiproven från främmande språk till svenska för såväl auktorisation som för de speciella kompetenserna beställs av konsulter. Kammarkollegiets personal utarbetar terminologiprovet från svenska för tolkauktorisationen. I likhet med realiaprovet för de speciella kompetenserna konstrueras terminologiprovet från svenska av konsulter med kvalificerad juridisk respektive medicinsk utbildning. Samtliga terminologiprov bedöms av språkkonsulter. Såväl realiaprovet som terminologiprovet från svenska är gemensamt för alla språken.

6.7.8 Kammarkollegiets krav på konsulter

Språkexperter

Konsulten som ska arbeta som språkexpert vid tolkproven måste ha gedigna kunskaper både i svenska och det främmande språket. Oftast har konsulten det främmande språket som sitt modersmål, men det är inte ett krav. Den som ska vara språkexpert bör helst ha akademisk examen antingen från hemlandet eller från Sverige. Han eller hon ska dessutom ha en bred allmänbildning och vara väl förtrogen med förhållandena i båda länderna. Konsulten ska även ha goda kunskaper om tolkarnas arbetssituation och de speciella krav som finns på tolkyrket.

Förutom språkexperter används även språkassistenter vid tolkprov. Språkassistenterna spelar invandrarrollen i rollspelen. Språkassistenterna ska ha gedigna kunskaper i svenska och det främmande språket som han dessutom bör ha som sitt modersmål. Han eller hon ska även vara förtrogen med tolkarbetet och dess krav.

Vid proven för rättstolk medverkar två jurister, en som agerar rättens ordförande och en åklagare eller advokat. Vid proven till sjukvårdstolk deltar en läkare. Även personal från Kammarkollegiet kan delta som provledare eller assistent vid rollspelen, men oftast köps dessa tjänster in utifrån.

Språkkonsulterna/experterna rekryteras i första hand från universiteten. Eftersom det inte finns undervisning i många invandraspråk vid universiteten är det svårt att finna experter. En möjlighet är då att rekrytera via tidigare anlitade konsulter som ofta har kännedom om lämpliga personer.

6.7.9 Auktorisationspråk och terminologi

Det finns år 2005 sammanlagt 37 auktorisationspråk inklusive teckenspråk, som var det språk som det senast infördes auktorisation i. Innan teckenspråk blev auktorisationspråk tog Kammarkollegiet fram prov i litauiska och somaliska. Kammarkollegiet undersöker för närvarande förutsättningarna för att anordna auktorisationsprov för tolkar i nya språk, bl.a. thailändska, vietnamesiska, slovenska, swahili samt hindi. Prov i något eller några nya språk kan tidigast anordnas om ca ett år. Även andra språk kan bli aktuella. Det tar cirka ett år att arbeta fram ett nytt språk. Ambitionen hittills har varit att lägga till ett språk om året.

Terminologiproblematiken

Den största svårigheten med att få fram ytterligare auktoriseringsbara språk är att få fram terminologi för de nya tolkspråken. En del av dessa saknar en etablerad terminologi för företeelser i Sverige, särskilt på nivån för speciella kompetenser. Så är till exempel fallet med somaliska, där det i dagsläget inte finns någon möjlighet att få speciell kompetens som rättstolk. Bedömaren menar att det inte finns någon etablerad terminologi på somaliska. Möjligheten att ta hjälp av terminologiprov från andra länder är inte genomförbart eftersom provet bygger på svenska företeelser.

En annan svårighet är att få fram språkkonsulter/bedömare med nödvändig kompetens. Kammarkollegiet har nyligen anställt ytterligare en person som arbetar med att vidareutveckla auktorisationsverksamheten bl.a. för att rekrytera bedömare till fler auktorisationspråk.

Internationellt samarbete

Kammarkollegiet har enligt uppgift sedan länge anlitat examinators/bedömare som är verksamma vid universiteten i Norge, i danska, persiska och turkiska. I dessa fall kan bedömningen ske på skandinaviska. Bedömare från Finland har däremot inte anlitats beroende på att det inte har funnits bedömare i Finland som behärskat aktuellt tolkspråk och dessutom svenska. Bedömningen sker alltid mellan svenska och tolkspråket. Bedömning via ett tredje språk tillämpas aldrig. Under förutsättning att bedömarna behärskar svenska har Kammarkollegiet anlitat även bedömare bosatta i det land, företrädesvis de baltiska länderna, där tolkspråket talas.

7 Kontakttolkutbildningen

I detta kapitel ger vi en återblick över utbildningen till kontakttolk och hur utbildningen vuxit fram och förändrats när det gäller huvudmannaskap, utbildningsanordnare, omfattning och innehåll. Vi beskriver bl.a. Tolk- och översättarinstitutets ansvar, gällande regelverk för nuvarande kontakttolkutbildning, statsbidragsfördelning samt pågående försöksverksamhet med krav på förkunskaper och omdömen.

7.1 Statens ansvar för kvalificerad tolkning

Myndigheter, domstolar och andra offentliga organ har ett lagstadgat ansvar att vid behov anlita tolk, s.k. kontakttolkar. Detta ansvar har med åren skärpts och regleras i flera lagar. Mängden av lagar och förordningar för området är svåröverskådligt genom att det saknas ett sammanhållet regelverk för tolkfrågorna (kapitel 5).

Svensk tolkservice bygger på att man ser tolken som en neutral part i ett samtal mellan tolkanvändaren och den svenske tjänstemannen. Tolken är inte ombud för någondera part utan fungerar som en språklig bro i kommunikationen, vars syfte t.ex. kan vara att fastställa skäl för asyl, lämplig behandling av en sjukdom eller yrkes- och studierådgivning.

Personer som är beroende av tolk står i en stark beroendeställning till tolkarna. För tolkanvändaren är det därför av största vikt att tolken har god kompetens inom sitt område. Det handlar t.ex. om rättssäkerhet för den enskilde individen och att likvärdig tolkning kan erbjudas oavsett var i landet tolkanvändaren finns.

Av detta ansvar att erbjuda fullgod tolkservice följer det statliga åtagandet att se till att tillräckligt många tolkar utbildas och att utbildningen håller hög kvalitet.

7.2 Statens ansvar för tolkutbildning

Utbildningen till kontakttolk finansieras av staten, vilket är en förutsättning för att utbildning ska komma till stånd. Det är också en markering av att det ligger i samhällets intresse att de invandrare och flyktingar som Sverige tar emot får ett rättssäkert och likvärdigt bemötande genom användning av utbildade och helst auktoriserade tolkar.

Det statliga ansvaret för tolkutbildning i Sverige vilar på Tolk- och översättarinstitutet (TÖI) (7.3.5). Sverige är därmed unikt i världen med ett särskilt tolk- och översättarinstitut, som inom sina ramar rymmer alla former av tolk- och översättarutbildning med undantag för den militära tolkutbildningen.

Enligt förordningen (1993:920) har TÖI till uppgift att

- anordna tolkutbildning och översättarutbildning
- fördela statsbidrag till kontakttolkutbildning mellan studieförbund och folkhögskolor, utöva tillsyn över sådan verksamhet samt följa upp och utvärdera utbildningen
- fördela statsbidrag till teckenspråkstolk- och teckenspråkslärarutbildning mellan folkhögskolor, utöva tillsyn över sådan verksamhet samt följa upp och utvärdera utbildningen
- svara för pedagogiskt och metodiskt utvecklingsarbete, initiera och samordna lexikaliskt arbete i för utbildningarna aktuella språk samt vara engagerat i terminologiskt arbete med invandrar-språk
- främja forskning och utvecklingsarbete
- verka för information och kompetensutveckling
- fungera som kontaktorgan i nordiskt samarbete kring tolk- och översättarfrågor.

Sedan TÖI:s tillkomst har uppgifterna och ansvaret successivt ökat. Merparten av institutets medel hänför sig i dag till utbildning vid folkhögskolor och studieförbund av dels kontakttolkar, dels tolkar för döva, dövblinda och vuxendöva. Sveriges inträde i EU har medfört att konferenstolk- och översättarutbildningarna har kommit allt mer i fokus.

7.3 Kontakttolkutbildningen – historik

Utbildning av kontakttolkar har förekommit i Sverige i drygt 30 år. Under dessa år har utbildningen utvecklats och förändrats när det gäller innehåll, antal studerande och antal språk som utbildningen erbjuder. Även huvudmannaskapet för kontakttolkutbildningen har ändrats under årens lopp.

7.3.1 De första kurserna för kontakttolkar

På initiativ av arbetsgruppen för invandrarfrågor inom dåvarande Inrikesdepartementet startade år 1968 försöksverksamhet med utbildning av tolkar för invandrare, s.k. kontakttolkar. Till en början utbildades finska tolkar vid Nordens folkhögskola på Biskops Arnö. Statens invandrarverk (SIV) tog över ansvaret för verksamheten i och med att verket bildades år 1969.

Försöksverksamheten fortsatte i Invandrarverkets regi. Efter hand utökades kurserna från några dagar till att omfatta två veckor med en mellanliggande period om sex till åtta veckor för självstudier. Utbildning av tolkar gavs så småningom på 14 språk inom huvudområdena social-, sjukvårds/försäkrings-, arbetsmarknads-/arbetsplats- och rättstolkning. Genom Invandrarverket utbildades 90 personer som skulle fungera som studiecirkelledare och folkhögskolelärare inom tolkutbildningen på finska, serbokroatiska och grekiska.

7.3.2 Invandrarutredningens förslag

Invandrarutredningen föreslog år 1972 i sitt delbetänkande, *Tolk-service, Nordisk språkkonvention* (SOU 1972:83) bl.a. att studieförbund och folkhögskolor skulle svara för den fortsatta tolkutbildningen. Utredningen föreslog också en breddning av kontakttolkutbildningen, auktorisation av tolkar och översättare genom en statlig nämnd samt tystnadsplikt för tolkar. Huvudansvaret för den regionala och lokala kontakttolkutbildningen skulle enligt utredningens förslag överföras från Invandrarverket till Skolöverstyrelsen (SÖ).

Utredningen föreslog att en statlig tolkskola, som en universitetsinstitution med egen styrelse, skulle inrättas. Styrelsen för tolkskolan föreslogs bestå av företrädare för myndigheter och organi-

sationer inom utbildnings-, invandrar- och arbetsmarknadsområdena. Tolkskolan skulle stå i nära kontakt med berörda studieförbund och folkhögskolor i tolkutbildningsfrågor samt utbilda tolkar och bedriva utvecklingsarbete på tolk- och översättarområdet.

Utredningen ansåg det väsentligt att tolkskolan tillförsäkrades effektiva möjligheter till samverkan med sådana universitetsinstitutioner som bedriver undervisning och forskning i ämnen med anknytning till tolkskolans undervisningsplan. Utredningen utgick ifrån det tolkbehov som fanns för invandrare, men ansåg också att tolkskolan skulle kunna byggas ut för utbildning även av tolkar för näringslivets behov.

Vidare föreslog utredningen att en högre tolkutbildning om 60 poäng skulle anordnas vid universiteten. Målet för utbildningen skulle vara att tillgodose behovet av lärare för olika former av lägre tolkutbildning samt att utbilda tolkar för kvalificerade tolkningsuppdrag.

7.3.3 Kontaktolktutbildning i folkbildningen

Skolöverstyrelsen (SÖ) övertog ansvaret för kontaktolktutbildningen budgetåret 1974/75 och förslag till ny utbildningsplan lämnades till regeringen hösten 1976. Riksdagen beslutade att utbildningen till kontaktolk skulle starta budgetåret 1977/78 och förläggas till av SÖ utsedda studieförbund och folkhögskolor.

Studierna omfattade social-, sjukvårds-, arbetsmarknads-, arbetsplats- och rättstolkning. Särskilda introduktionskurser om ca 30 studietimmar inledde tolkutbildningen. Inom varje ämnesområde rekommenderades språk- och terminologiövningar, tolketik, tolkningstekniska övningar och realia. Varje ämnesområde skulle omfatta 90 studietimmar. Studierna kunde enligt SÖ bedrivas i studiecirkelform, som folkhögskolekurs, som kombination av studiecirkel och folkhögskolekurs eller som lång folkhögskolekurs. I det senare fallet med minst två ämnesområden varvade med undervisning i skolans ordinarie långa kurs.

Fram till budgetåret 1982/83 kunde 1 800 tolkar utbildas varje läsår.

7.3.4 Kontakttolkutbildning i högskolan

I enlighet med Invandrarutredningens förslag (SOU 1972:83) har kontakttolkutbildning, sedan år 1973, i enstaka språk anordnats som universitets-/högskoleutbildning.

Tanken på att inrätta en särskild tolkskola övergavs i och med att dåvarande Universitetskanslersämbetet (UKÄ) år 1974 fick i uppdrag att utreda på vilket sätt den högre tolkutbildningen kunde organiseras inom filosofisk fakultet. Uppdraget redovisades i maj 1977 och den 1 juli samma år trädde Högskolereformen 1977 i kraft. Detta innebar bl.a. att tolklinjen inrättades som allmän utbildningslinje om 60 poäng. För antagning till linjen krävdes allmän behörighet till högskolestudier och godkänt antagningsprov. Provet mätte språkfärdighet och språkförståelse i svenska och det andra språket.

Från hösten 1980 fram till 1986 omfattade utbildningen 80 poäng i vissa språk med möjlighet till etappavgångar. Den första etappen på 40 poäng ledde fram till nivån för dåvarande Kommerskollegiets prov som godkänd tolk. En andra etapp på 60 poäng ledde fram till nivån för prov för speciell kompetens inom bl.a. sjukvårds- eller rättstolkning. Utbildning förekom i 12 språk.

I den ursprungliga planeringen för högskolans tolkutbildning hade man räknat med att det skulle finnas ett behov av fast anställda högutbildade tolkar, men efterfrågan blev mindre än förväntat. Tillströmningen till utbildningen minskade och omfattningen av utbildningen skars därför successivt ned. Från början fanns 240 nybörjarplatser för att år 1984 ha minskat till 80 platser.

7.3.5 Tolk- och översättarinstitutet

Tolk- och översättarinstitutet (TÖI) tillkom 1986 efter riksdagsbeslut med anledning av propositionen om tolk- och översättarutbildning m.m. (prop. 1984/85:132). Propositionen baserades bl.a. på förslag i betänkandet *Reformerad tolkutbildning* (DS U 1982:10) och rapporten *Tolk- och översättarservice i utveckling* (DS A 1984:11). Syftet var bl.a. att få till stånd en samordning av frågor rörande tolk- och översättarutbildning. Vidare skulle institutet bedriva handledarutbildning, pedagogiskt utvecklingsarbete, framställa läromedel och tolkordlistor, främja forskning samt samverka med övriga nordiska länder.

Institutet, som enligt förslaget skulle ledas av en styrelse utsedd av regeringen, knöts till Stockholms universitet med uppgift att ansvara för merparten av tolkutbildningen i landet. Styrelsen föreslogs bestå av representanter från Stockholms universitet, dåvarande Skolöverstyrelsen, Invandrarverket, Kommerskollegium, Rikspolisstyrelsen, Domstolsverket, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet och Sveriges exportråd. Enligt förordningen om Tolk- och översättarinstitutet (1993:920) ska styrelsen bestå av högst 13 personer som förordnas för en tid av tre år. De första åren efter bildandet av TÖI hade styrelsen en bred representation. Under åren 1998–2001 saknade TÖI styrelse. Åren 2002–2004 utgjordes styrelsen av sju ordinarie ledamöter med representanter från bl.a. Stockholms universitet, Integrationsverket, Kammarkollegiet och Folkbildningsrådet. I mars 2005 fanns ny ordförande men inte ny styrelse utsedd.

Genom att inrätta ett särskilt tolk- och översättarinstitut i Stockholm och koncentrera utbildnings- och utvecklingsarbetet dit var förhoppningen att verksamheten skulle få den kontinuitet som dittills saknats inom högskolan. Man såg också en möjlighet att utnyttja de mest kvalificerade tolklärarna på ett mer rationellt sätt än vad som skett tidigare.

I och med att TÖI bildats övergick ansvaret för kontakttolkutbildningen till TÖI år 1986. I institutets uppdrag ingick dock inte att fördela statsbidrag, utan detta uppdrag låg kvar på SÖ. Ansvaret att fördela statsbidragen till kontakttolkutbildningen fördes över från SÖ till TÖI budgetåret 1991/92 i enlighet med regeringens förslag i propositionen om folkbildning (prop. 1990/91:82).

Högskoleutbildningen till tolk vid TÖI inordnades i den humanistiska fakulteten 1999 men med fortsatt tillhörighet till TÖI.

Överföringen av ansvaret för kontakttolkutbildningen till TÖI har inneburit större möjligheter att i enlighet med förordningen (1991:976, ändrad 1996) om kontakttolkutbildning påverka inriktning och lokalisering med hänsyn tagen till aktuella behov av tolkar.

Utbildningsvolymen i timmar räknat ökade kraftigt de första åren efter att TÖI övertagit ansvaret för utbildningen. Som exempel kan nämnas en ökning med ca 3 800 timmar de första tre åren. Under dessa år steg även deltagarantalet. Därefter har en successiv minskning av utbildningsvolymen skett, samtidigt som man satsat på fler tolkövningar i olika språk. I dag befinner man sig på ungefär

samma nivå som 1992/93 när det gäller antalet studietimmar. Antalet deltagare har dock stadigt ökat.

Det är viktigt att poängtera att antalet personer som genomgått kontakttolkutbildningen inom folkbildningen är färre än antalet deltagare, eftersom en person som deltar i t.ex. tre kurser räknas som tre deltagare. I tillgänglig statistik saknas uppgifter om hur många personer som deltagit i utbildningen.

7.4 Statsbidrag till kontakttolkutbildningen

Statsbidraget till utbildning av kontakttolkar regleras i förordningen (1991:976, ändrad 1996) om statsbidrag till kontakttolkutbildning. Enligt förordningen prövas frågor om statsbidraget av TÖI vid Stockholms universitet. Av förordningen framgår att folkhögskolor och studieförbund kan få statsbidrag till kontakttolkutbildning om de uppfyller villkoren för att få statsbidrag enligt förordningen (1991:977) om statsbidrag till folkbildningen. Vidare sägs i förordningen att vid fördelningen av statsbidrag ska TÖI särskilt sträva efter att kontakttolkutbildningen lokaliseras till de regioner och inriktas på de språk där behovet av kontakttolkar är störst.

När TÖI övertog ansvaret för kontakttolkutbildningen innebar bestämmelsen i förordningen att statsbidrag skulle lämnas till utbildning av kontakttolkar inom huvudområdena social-, sjukvårds-, arbetsmarknads-, arbetsplats- och rättstolkning. En ändring av förordningen trädde i kraft i januari 1997 som innebar att utbildningen ska ske inom de huvudområden som TÖI bestämmer.

Statsbidraget till kontakttolkutbildningen utgörs dels av ett schablonbidrag och kostnadsersättningar till folkhögskolor och studieförbund som TÖI fördelar, dels av det generella statsbidrag till folkhögskolor och studieförbund som Folkbildningsrådet (FBR) fördelar.

7.4.1 TÖI:s fördelning av statsbidrag

Stockholms universitet betalar ut statsbidrag till folkhögskolor och studieförbund efter särskilt beslut av TÖI. Enligt TÖI:s årsredovisning för år 2004 uppgick statsbidraget till 11 562 269 kronor, fördelat på 9 090 417 kronor till folkhögskolor och 2 471 852 kronor

till studieförbund. Dessutom genomfördes utbildning för 1 305 230 kronor som periodiserades till år 2005. Från anslaget till högskoleutbildning fördelade TÖI 2 050 565 kronor till kontaktolkutbildning i högskolan.

Enligt regleringsbrev för år 2005 (U2004/5004/UNG) är statens bidrag till kontaktolkutbildningen 10 043 000 kronor innevarande år. TÖI får använda högst 1 000 000 kronor av anslaget till förvaltningskostnader.

TÖI beslutar om ett schablonbidrag per undervisnings-/studietimme för folkhögskolekurs och studiecirkel som innefattar kostnader för lärare alternativt språkhandledare, kursadministration, lokaler och medverkandes inackorderings- och resekostnader. Schablonbidraget utgår med 600 kronor per undervisningstimme för folkhögskolekurs och 470 kronor per studietimme för studiecirkel. Cirka tio procent av schablonbidraget går normalt till administration hos anordnarna.

Enligt TÖI:s årsredovisning för 2004 fördelades statsbidraget till grundkurser inom huvudområdena samt till olika slag av introduktions-, fördjupnings- och specialkurser. Förutom timschablonbidraget ges ett extra schablonbidrag för varje språkhandledd grupp per undervisnings-/studietimme.

Statsbidrag kan även ges för inackorderings- och resekostnad för deltagare i folkhögskolekurs och i särskilda fall studiecirkel, samt för skattefria stipendier till deltagare på folkhögskolor och studieförbund. Ersättning betalas endast till deltagare som saknar finansiering från annat håll.

7.4.2 Folkbildningsrådets fördelning av statsbidrag

Statens stöd till folkbildningen anges i Förordningen om statsbidrag till folkbildningen (1971:977, ändrad 1998 och 2000).

Statens stöd till folkbildningen ska ha till syfte att

1. främja en verksamhet som gör det möjligt för kvinnor och män att påverka sin livssituation och som skapar engagemang för att delta i samhällsutvecklingen,
2. stärka och utveckla demokratin,
3. bredda kulturintresset i samhället, öka delaktigheten i kulturlivet samt främja kulturupplevelser och eget skapande.

Verksamhet som syftar till att utjämna utbildningsklyftor och höja utbildningsnivån i samhället ska prioriteras liksom verksamhet som riktar sig till utbildningsmässigt, socialt eller kulturellt missgynnade personer. Personer med utländsk bakgrund, deltagare med funktionshinder och arbetslösa utgör särskilt viktiga målgrupper.

I 1998 års folkbildningsproposition (prop. 1997/98:115) slogs fast att statens stöd till folkbildningens organisationer syftar till att bevara och utveckla folkbildningens egenvärde – friheten, frivilligheten, idéstyrningen och självständigheten.

Folkbildningsrådet (FBR) ger ut allmänna råd till folkhögskolor och studieförbund avseende statsbidragsvillkorade avsnitt. Statsbidraget till folkhögskolor utgörs av ett allmänt statsbidrag och ett förstärkningsbidrag om 10 procent av det allmänna bidraget. Statsbidraget till studieförbunden består av tre delar; ett basbidrag, som utgör 70 procent av det allmänna bidraget, samt målgrupps- och utvecklingsbidrag.

Enligt FBR:s årsredovisning för år 2004 uppgick det totala statsbidraget till folkbildningen under detta år till 2 600 818 000 kronor. Av anslaget fördelades 1 261 917 000 kronor till folkhögskolor och 1 322 351 000 kronor till studieförbund.

Enligt regleringsbrev för år 2005 (U2004/5004/UNG) är det totala statsbidraget till folkbildningen 2 635 231 000 kronor. Av anslaget fördelar FBR innevarande år 1 278 082 000 kronor till folkhögskolor och 1 339 291 000 kronor till studieförbunden.

Enligt FBR utgår statsbidrag med 1 200 kr per deltagare och vecka för en folkhögskolekurs. Till detta kommer landstingsbidrag om ca 300 kronor, totalt bidrag är således 1 500 kronor per deltagare och vecka, s.k. deltagarveckor. En veckas folkhögskolestudier beräknas till 30 lektionstimmar, vilket innebär att bidraget är ca 50 kronor per individ och lektionstimme. Kontakttolkutbildningen omfattade totalt 1 700 deltagarveckor, fördelade på 8 folkhögskolor, under år 2004, vilket innebär en kostnad om ca 2,5 miljoner kronor.

Det genomsnittliga statsbidraget, inklusive målgruppsbidrag, som utgår till studieförbunden är ca 135 kronor per grupp och studietimme. Till detta kommer ett kommunbidrag på i genomsnitt ca 45 kronor per timme. Totalt bidrag per timme är ca 180 kronor. Studieförbundens kontakttolkutbildning omfattade enligt TÖI:s årsredovisning 4 193 studietimmar år 2004, vilket innebär en kostnad om knappt 755 000 kronor.

7.5 Gällande regler för kontakttolkutbildning

Utbildningen till kontakttolk styrs av förordningen (1991:976, ändrad 1996) om statsbidrag till kontakttolkutbildning (avsnitt 7.4). Enligt denna förordning har TÖI rätt att utfärda kompletterande föreskrifter.

Av dessa föreskrifter (Dnr TÖI 124/04) framgår att utbildningen kan anordnas som folkhögskolekurs, som studiecirkel eller som en kombination av dessa utbildningsformer. Vidare framgår att utbildningen ska ske som grundkurser inom följande fem huvudområden: social-, försäkrings- och arbetsmarknadstolkning, sjukvårdstolkning, juridikens grunder för tolkar, rättstolkning samt asyltolkning. Dessutom kan introduktionskurser och fördjupnings- samt specialkurser anordnas liksom utbildning av tolklärare/språkhandledare.

Grundutbildningen bör bestå av en inledande grundkurs om 30 timmar och efterföljande grundkurser inom respektive huvudområde enligt TÖI:s vägledande studieplaner. En grundkurs inom de fem huvudområdena ska omfatta ca 100 timmar och innehålla realia, terminologi, tolketik, tolkningsteknik och tolkövningar. Kursen i asyltolkning samt fördjupnings- och specialkurser kan vara kortare (avsnitt 7.6.1).

Som målgrupp för utbildningen anges verksamma tolkar och blivande tolkar som aktivt behärskar svenska och det aktuella tolkspråket.

Av TÖI:s kompletterande föreskrifter framgår att tolkläraren/språkhandledaren bör vara auktoriserad tolk, om sådan finns att tillgå, och ha genomgått de språkhandledarutbildningar och seminarier som anordnas av TÖI och folkhögskolor respektive studieförbund. Dessutom framhålls att tolklärare som leder realialektionerna bör vara pedagogiskt lämplig och ämneskompetent.

7.5.1 Övergripande mål för kontakttolkutbildningen

Övergripande syfte och mål är fastställda av TÖI:s styrelse (2004-12-01).

Övergripande syfte

Kontakttolkutbildningens övergripande syfte är att medverka till att tillgodose behovet av fullgod tolkservice i samhället mellan den som inte behärskar det svenska språket och myndigheter, serviceorgan och organisationer.

Övergripande mål

- Utveckla kontakttolkens språkfärdigheter och terminologikunskaper i svenska och tolkspråket i ett kontrastivt perspektiv.
- Ge träning i tolkningsteknik samt god kännedom om tolkningens etiska och psykologiska krav.
- Ge kunskaper i realia inom ämnesområdet, samt ge en god orientering i sociala, samhälleliga, politiska, kulturella och arbetsmaktmässiga förhållanden i Sverige och i de andra i tolkningen aktuella språken.

Utbildningen bör vidare vara upplagd så att tolkarna själva under och efter utbildningen har förmåga att på egen hand utöka sina kunskaper samt ge upplysning om de kanaler för detta som finns inom respektive arbetsområde.

Förutom ovan nämnda styrdokument har TÖI tagit fram och fastställt vägledande studieplaner för de olika kurser som enligt TÖI:s kompletterande föreskrifter ska ingå i kontakttolkutbildningen.

Vidare finns en handledning för lärare och cirkelledare inom kontakttolkutbildningen samt råd för utbildning av dessa lärare.

Några formella krav på förkunskaper för att antas till utbildningen finns inte. Den som genomgått utbildningen får heller inte betyg eller motsvarande som visar hur personen ifråga har tillgodogjort sig studierna.

För närvarande pågår försöksverksamhet med krav på förkunskaper och betyg/omdömen i kontakttolkutbildningen vid två

folkhögskolor. En beskrivning av försöksverksamheten ges i avsnitt 7.6.5.

7.5.2 Test av tolkar i Sverige

TÖI tog med hjälp av dåvarande Invandrarverket i början av 1990-talet fram ett diagnostiskt test som skulle användas vid rekryteringen av nya tolkar, s.k. tolkspiranter. Det s.k. TÖI-testet var ett urvalsinstrument, inte ett kunskapstest; endast de som klarade testet bedömdes ha tillräckliga förutsättningar för att arbeta som tolk efter utbildning. Syftet med testet var även att rekrytera aspiranter med tillräckliga baskunskaper för att de efter två års intensiva tolkstudier skulle klara auktorisationsprovet. (Helge Niska, 1998).

Testet prövade färdigheter i hörförståelse, tal, läsförståelse samt skrivförmåga i svenska och det främmande språket. Testet bestod av ett antal allmänna kunskapsfrågor som syftade till att värdera den testades realiakunskaper både om Sverige och om det andra landet. Ett prov i terminologi fanns också med frågor om lättare specialord från medicinsk, juridisk och socialpolitisk terminologi. Enligt TÖI borde kunskaperna för den potentielle tolken motsvara gymnasiekompetens i svenska och i det andra språket. Testet prövade också kunskaper och lämpligheten för tolkning genom rollspel.

Testet togs fram i sammanlagt i 22 språk och såldes till tolkförmedlingarna. De som ville arbeta som tolk skulle först testas med TÖI-testet, och om de klarade testet skulle de skickas vidare till tolkutbildningen. Avsikten var alltså att tolkförmedlingen inte skulle skicka någon tolk på uppdrag utan att denne hade genomgått utbildning.

De tolkförmedlingarna som köpte testet var tvungna att delta i en endags utbildning på TÖI för att lära sig använda testet. Testet genomfördes sedan ute på tolkförmedlingarna. En för ändamålet specialutbildad tolk deltog som språktestare tillsammans med den svenskspråkiga rekryteraren.

Priset för testet var 4 000 kr för baspaketet samt 1 000 kr för varje språkversion och 2 000 kr för en språkbedömare. Vissa kostnader för rättning och språkbedömarens resekostnader tillkom. Priset för testet finansierade försäljningsadministrationen och revideringen av testet samt en kontinuerlig utbildning av bedömare.

Att testet inte var kostnadsfritt upplevdes som ett problem av många tolkförmedlingar.

En del tolkförmedlingar nöjde sig med att testa tolken. Den tolk som blev godkänd fick arbeta utan vidare utbildning, vilket inte var avsikten med testet. Tolkförmedlingarna använde även testet som ett bevis på tolkens kunskaper och åberopade i samband med upp-handlingar och liknande att man hade TÖI-testade tolkar som om det vore en garanti för att tolken hade tillräckliga kunskaper. TÖI tog därför testet ur bruk i slutet av 1990-talet och har inte ersatt det med något nytt test.

Enligt Helge Niska (1998) använde tolkförmedlingarna även testet för att testa standarden hos redan verksamma tolkar. Trots att testet var elementärt underkändes en del sedan länge verksamma tolkar. Huruvida dessa tolkar fick fortsätta att tolka bestämde respektive tolkförmedling.

Andra test

Riksförbundet för personal vid invandrarbyråer (RIB) tog 1981 fram ett särskilt test, det s.k. RIB-testet, som användes vid rekrytering av tolkar. I slutet av 1990-talet ändrade förbundet inriktning mot integrationsåtgärder och ändrade samtidigt namn till Riksförbundet för personer som arbetar med integrationsbefrämjande verksamhet. Testet används inte längre.

Tolkservicerådet (TSR) har 2004 tagit fram ett eget test som ersättning för TÖI-testet. TSR:s rekryteringstest är avsett för blivande tolkar och har till syfte att bedöma tolkarnas språkkunskaper, allmänbildning, realia och terminologiska kunskaper samt aspirantens inställning till tolkyrkets etiska regler.

Förutom rekryteringstestet tog TSR 1998 fram kunskapstester för tolkar. Dessa mäter kunskaperna hos dem som gått kurser i sjukvårds-, social- och försäkringstolkning och juridik samt rätts-tolkning. Testerna förnyades år 2000 och används även som förberedelse för Kammarkollegiets auktorisationsprov.

En del tolkförmedlingar har också tagit fram egna test för sina tolkar i framför allt rekryteringssyfte. Vissa tolkförmedlingar rekryterar inte tolkar utan att de först genomgått hela eller delar av kontakttolkutbildningen och därefter klarat tolkförmedlingens eget test.

7.6 Kontakttolkutbildningen i dag

7.6.1 Utbildningen inom folkbildningen

Av TÖI:s årsredovisning för 2004 framgår att 9 folkhögskolor och 10 studieförbundsavdelningar anordnade kontakttolkutbildningar för 3 174 deltagare inom folkbildningen, varav 1 760 i folkhögskolekurser och 1 414 i cirkelverksamhet.

Som tidigare nämnts är antalet deltagare betydligt fler än antalet personer som genomgått utbildningen. Av tillgänglig statistik framgår inte hur många personer som faktiskt deltagit i utbildningen.

Antalet genomförda studietimmar under 2004 var totalt 7 659, varav 3 466 timmar i folkhögskolekurser och 4 193 studiecirkeltimmar. Under året genomfördes utbildning i ca 80 tolkspråk och tolkövningar/språkhandledning gavs i 22 språk.

Utbildningens innehåll och omfattning

Grundutbildningen syftar till att tolken ska klara Kammarkollegiets auktorisationsprov. Kurserna bör läsas enligt ordningen nedan, vilket framgår av TÖI:s anvisningar i studieplanen.

Introduktionskursen utgör grund för vidare studier och är därför den första kursen i tolkutbildningen. Studiematerialet består av God tolksed och kompendiet Tolkkunskap.

Kursen *Social-, arbetsmarknads- och försäkringstolkning* innehåller grunderna för hur statsförvaltningen fungerar och hur lagstiftningen i Sverige sker. I denna kurs ingår även Arbetsmarknadstolkning, som tidigare var en särskild kurs. Kurslitteraturen utgörs av Samhällsguiden med tillhörande ordlistor.

I kursen *Sjukvårdstolkning* utgörs studiematerialet av ett kompendium i sjukvårdstolkning, vilket kan kompletteras med delar ur fördjupnings- och psykiatrikompendierna eftersom dessa kurser inte längre förekommer så ofta.

I *Juridikens grunder för tolkar* ingår kompendiet Juridik för tolkar. Terminologin i kompendiet kan kompletteras med Domstolsverkets ordlista som finns på TÖI:s hemsida. Studiebesök på tingsrätt ingår, vilket kan genomföras enskilt av de studerande mellan kurstillfällena. Denna kurs utgör grundvalen för Rättstolkning och Asyltolkning.

Kursen i *Rättstolkning* har som mål att underlätta för auktoriserade tolkar att klara av provet för speciell kompetens som rättstolk. Kursmaterialet utgörs av sådana juridiska dokument som tolken möter vid tolkningen i domstol.

Asyltolkningskursen utgår från Lagen om mottagande av asylsökande (LMA), utlänningslagen, utlänningsförordningen samt det informationsmaterial och de ordlistor som finns på Migrationsverkets hemsida. Den intervjumetodik som Migrationsverket använder är viktig för tolken att känna till.

Enligt TÖI:s rekommendationer ska Introduktionskursen och Asyltolkningskursen omfatta minst 30 timmar vardera och övriga kurser ca 100 timmar vardera. Totalt ska utbildningen således omfatta ca 460 timmar. Det vanligaste är att utbildningen är upplagd som vecko- och veckoslutskurser på folkhögskolor eller studiecirkel några timmar i veckan vid ett studieförbund.

7.6.2 Information och rekrytering

TÖI informerar tolkförmedlingar m.fl. om kursutbudet hos alla utbildningsanordnare en gång per år. Vissa utbildningsanordnare skickar regelbundet information om sina kurser till tolkförmedlingar i landet. Information om aktuellt kursutbud inom folkhögskolorna finns på TÖI:s och Folkhögskolornas informationstjänsts hemsidor.

Deltagare till utbildningen rekryteras ofta genom tolkförmedlingar. Många anmäler sig också själva till kurserna. På regional eller lokal nivå samarbetar en del utbildningsanordnare med tolkförmedlingar och tolkorganisationer när det gäller planering och uppläggning av kurser liksom rekrytering av lärare.

7.6.3 Förkunskapskrav

Det saknas kunskap om tolkarnas utbildningsbakgrund. Utredningen har därför gått ut med en enkät till dels icke auktoriserade tolkar, dels auktoriserade tolkar för att få en så god bild som möjligt av tolkarnas utbildningsbakgrund. Av resultatet framgår att deras utbildningsbakgrund väsentligt skiljer sig åt.

Avsikten med enkäterna var också att få tolkarnas egna synpunkter på utbildningen samt deras uppfattningar om förkunskaps-

krav och betyg efter genomförd utbildning. Resultatet av enkäterna redovisas utförligt i bilagorna 5 och 6.

7.6.4 Examination

Efter avslutad kurs i folkhögskolor och studieförbund sätts varken betyg eller ges omdöme. Deltagarna i kontakttolkutbildning får intyg på att de deltagit i utbildningen om de närvarat minst 80 procent av tiden. Intyget är numera tudelat och visar om deltagaren genomgått även momentet med språkhandledda tolk- och terminologiövningar.

Studieomdömen i folkhögskolekurser

FBR har utarbetat riktlinjer för studieomdömen på folkhögskolekurser. Studieomdömet avser den studerandes förmåga att bedriva studier och syftar till att bedöma den studerandes förutsättningar att tillgodogöra sig fortsatt utbildning. Enligt riktlinjerna ges studieomdöme endast för heltidskurser som omfattar minst 30 veckor. Varje enskild skola bedömer vilka kurser som berättigar till omdöme. Studieomdömet ska i första hand ges på allmänna kurser som efter ett eller flera år kan leda fram till grundläggande behörighet för högskolestudier. Kurser som av skolan anses ligga på eftergymnasial nivå där grundläggande behörighet är inträdeskrav berättigar inte till studieomdöme.

7.6.5 Pågående försöksverksamhet med krav på förkunskaper och omdömen i kontakttolkutbildningen

TÖI initierade en försöksverksamhet hösten 2004 för att utreda möjligheter och förutsättningar att införa förkunskapskrav, aktiv studievägledning och betyg/omdömen i kontakttolkutbildningen.

Projektet leds av två folkhögskolelärare och sker i samarbete med TÖI. Planering skedde hösten 2004 och försöksverksamhet pågår vårterminen 2005 på Katrinebergs och Åsa folkhögskolor. Enligt projektets planer utvidgas försöksverksamheten eventuellt hösten 2005 till flera utbildningsanordnare för att genomföras helt år 2006.

I försöksverksamheten ingår att en sökande till introduktionskurs fyller i ett inträdesprov, som laddas hem från respektive skolas hemsida, och bifogas ansökan. Under introduktionskursen genomförs skriftlig och muntlig språktest som kompletteras med ett samhällstest. Resultatet av testerna avgör om deltagaren blir antagen till fortsatt utbildning.

På Katrinebergs folkhögskola beräknas ca 125 studieplatser under 2005 och Åsa folkhögskola erbjuder under samma period utbildning för 230 deltagare. Tanken är att samma personer ska delta i alla delkurser för att få en sammanhängande tolkutbildning. Under grundkurserna genomförs kunskapstester i samband med realiaundervisningen. Dessutom bedömer språkhandledare och kursledare under och i samband med språkhandledningen deltagarnas lämplighet som tolk utifrån resultatet av genomförda tolkövningar. Med utgångspunkt i provresultaten genomförs vägledningssamtal av den utbildningsansvarige med var och en av de studerande. Den som inte blir godkänd på en delkurs tillåts inte fortsätta utbildningen.

Syftet med utbildningen är att den ska underlätta för tolkarna att skaffa sig auktorisation i de språk där det är möjligt. För studerande i språk där det inte är möjligt att bli auktoriserad handlar det om att höja kompetensen i syfte att förse samhället med en hög kvalitet på de tolktjänster man köper.

Planerade förändringar 2006

Med utgångspunkt i den försöksverksamhet med förkunskapskrav och kunskapsdokumentation som TÖI genomför 2005, planerar TÖI att år 2006 koncentrera utbildningarna till längre kurser hos färre anordnare. Grundutbildningen är tänkt att för varje deltagare innehålla samtliga huvudområden i en kurs med samma innehåll hos alla utbildningsanordnare. Fördjupningskurser, utbildning av tolklärare och språkhandledare planeras också i mindre skala.

7.6.6 Utbildning i högskolan

Den nuvarande högskoleutbildningen för kontakttolkar som omfattar 40 poäng, dvs. två terminer, startade 1986.

Grundläggande kontakttolkutbildning ges i dag vid Stockholms universitet eller hos annan högskola i TÖI:s regi. För antagning till utbildningen krävs allmän behörighet samt särskild behörighet på 40 högskolepoäng, eller motsvarande kunskaper i det språk utbildningen anordnas i. Behörigheten prövas i ett skriftligt och ett muntligt antagningsprov.

Kursens mål och uppläggning

Kursen ska ge en introduktion till yrkesverksamhet som tolk med speciell inriktning på tolkning inom olika områden i samhället. I utbildningen varvas teoretiska och praktiska moment. De teoretiska delarna omfattar bl.a. det aktuella språket, svenska, realia, och terminologi. I de praktiska momenten tränas tolkning, etik och teknik.

Utbildningen ska vidare förbereda för yrkesverksamhet som tolk och leda fram till den kunskaps- och färdighetsnivå som krävs för auktorisation som kontakttolk. Utbildningen ska ge kunskaper och färdigheter som utvecklar förmågan att behärska svenska och det aktuella språket i olika autentiska tolksituationer. Obligatorisk närvaro krävs.

Totalt omfattar utbildningen följande delkurser som samtliga är obligatoriska och läses båda terminerna; svenska, tolkspråket, tolkövningar med tolketik och tolkningsteknik samt realia med terminologi. I varje delkurs sker examination, dessutom avslutas utbildningen med ett muntligt slutprov. Samtliga delkurser bedöms med något av betygen IG och G. Under varje delkurs anges kriterierna för att få G.

Den som har godkänt utbildningsbevis från grundläggande tolkutbildning vid universitet får auktorisation som tolk från Kammarkollegiet efter prövning av redbarhet m.m.

Fr.o.m. 1986 har totalt 177 personer slutfört kontakttolkutbildning omfattande 40 poäng på högskolenivå, med undantag för utbildningen i finska som omfattar 20 poäng. Det saknas uppgifter om hur många av dessa som sökt auktorisation. Aktuella tolkspråk har varit arabiska, finska, kurdiska, lettiska, persiska, polska, ryska,

samiska, bosniska/kroatiska/serbiska och spanska. Utbildningarna har erbjudits vid universiteten i Göteborg, Uppsala, Umeå och Stockholm.

Distansutbildning

Av TÖI:s årsredovisning för 2004 framgår att det pågått ett utvecklingsarbete under året som resulterat i att TÖI under år 2005 kommer att erbjuda en högskoleanknuten distanskurs i terminologi i samarbete med Terminologicentrum (TNC). Syftet är bl.a. att i nya och flexibla former nå deltagare i små tolkspråk och deltagare med svårigheter att vara borta från hemmet under längre perioder. Vidare planeras en distanskurs på folkhögskola i rättstolkning för auktoriserade tolkar. Ett utbyte har också pågått med Oslo universitet angående tolkutbildning på distans. Fortsatt satsning på distansutbildning kan framöver leda en ökad geografisk spridning bland de studerande.

7.6.7 Studiematerial – terminologiskt och lexikaliskt arbete

Det finns ordlistor för tolkar som innehåller specialtermer inom sjukvård, juridik, försäkring m.m. som användbara hjälpmedel för verksamma tolkar. Dessutom har TÖI tagit fram kompendier för de olika delkurser som ingår i kontakttolkutbildningen.

Tolkordlistor

Invandrarverket gav år 1970 ut en serie små tolkordlistor på skilda språk som omfattade termer inom rättsväsendet, den allmänna försäkringen, sjukvården och arbetsmarknaden. Dessa separata ordlistor sammanfördes år 1972 till en ordlista.

SÖ och senare TÖI gav från år 1979 ut en utökad basordlista med knappt 6 000 termer på 17 språk. Basordlistan tar i första hand upp fackord inom rättsväsende, socialförsäkring, sjukvård och arbetsmarknad. Basordlistan reviderades och aktualiserades år 1997 av TÖI och en rysk ordlista gavs ut 2001. Den senaste ordlistan (arabiska) gavs ut 2003. Kostnaden för att ta fram denna var ca 530 000 kronor, som till stor del finansierades av bidrag från

Integrationsverket, eftersom TÖI under senare år saknat medel att framställa nya ordlistor eller revidera inaktuella sådana.

Studiematerial

TÖI:s tolkkompender för de olika kurser som ingår i utbildningen är skrivna och anpassade för kontakttolkar. Till stöd för utbildningen reviderar TÖI varje år en lista med aktuella termer hämtade ur Samhällsguiden samt utarbetar studiefrågor kring innehållet. Detta material finns tillgängligt på TÖI:s hemsida. Det senaste reviderade kompendiet är Juridik för tolkar från 2002. Sjukvårds- och psykiatrikompndiet är enligt TÖI inte reviderat på mycket länge på grund av personal- och resursbrist.

Av TÖI:s årsredovisning för 2004 framgår att flera nationella projekt avseende utveckling av studiematerial har pågått under detta år. Det har bl.a. handlat om att utveckla läromedel för flexibelt lärande och att ta fram webbaserat kursmaterial för kontakttolkutbildningen.

7.6.8 Studiesociala frågor

TÖI får enligt förordningen (1991:976, ändrad 1996) besluta om att statsbidrag ska lämnas till utbildningsanordnarens kostnader för deltagarnas resor och inackordering samt för stipendier till deltagarna. Av TÖI:s årsredovisning för 2004 framgår att 24 procent av det totala anslaget till kontakttolkutbildning avsåg inackorderingskostnader, 4 procent deltagarnas resekostnader och 13 procent stipendier. Ersättningen för rese- och inackorderingskostnaderna samt stipendiekostnaderna betalas ut till utbildningsanordnaren mot rekvisition efter slutförd utbildning. Gällande regler för reseersättning, inackordering och stipendier framgår av TÖI:s kompletterande föreskrifter (Dnr. TÖI 124/04).

Folkhögskolekurser

Kurserna för studerande på folkhögskolor är kostnadsfria. En mindre avgift, 400–600 kronor, tas ut för kurslitteratur och kopior. Deltagarna bor och äter utan kostnad på skolan.

Studieförbund

Deltagare i studieförbund betalar en kursavgift, som kan variera beroende på utbildningsanordnare. Vissa tolkförmedlingar ersätter sina registrerade tolkar för deras kursavgifter.

Högskoleutbildning

För studerande i högskoleutbildningen till kontakttolk utgår studiemedel enligt samma principer som gäller för all universitets- och högskoleutbildning. Studiemedelsbeloppet är innevarande år (2005) 1 729 kronor per vecka, varav 34,5 procent är ett bidrag och övrigt är ett lån.

7.6.9 Lärare och språkhandledare

Undervisningen av kontakttolkar sker dels i svenska, det aktuella tolkspråket och tolkkunskap, dels i realia inom respektive delkurs och i tolkning. Det finns inte någon tillgänglig statistik som visar hur många lärare som undervisar inom respektive utbildning och inte heller om dessa lärare har pedagogisk utbildning.

Av det totala anslaget till kontakttolkutbildning inom folkbildningen 2004 användes 51 procent av anslaget till undervisning och administration hos utbildningsanordnarna.

Lärare inom folkbildningen

Det saknas formella behörighetskrav för att undervisa blivande kontakttolkar inom folkbildningen. Enligt TÖI:s kompletterande föreskrifter ska språkhandledarna vara auktoriserade tolkar, om det gäller ett auktorisationsspråk. Dessutom ska språkhandledarna ha genomgått de språkhandledarutbildningar och seminarier som arrangerats av TÖI samt av folkhögskolor och studieförbund.

Undervisningen i realia inom varje delkurs sker oftast av folkhögskolans lärare eller av auktoriserade tolkar. När det gäller språkutbildningen finns enligt uppgifter från TÖI ca 190 språkhandledare i mer än 50 språk. Det saknas således språkhandledare i ca 100 språk. De största svårigheterna när det gäller lärarförsörjning är enligt TÖI att få fram språkhandledare i de små tolk-

språken. Dessa ska ha tid och möjlighet samt anse det ekonomiskt motiverat att satsa på en egen utbildning för att därefter ta på sig rollen som språkhandledare, som det oftast inte går att försörja sig på. De ska också ha viss pedagogisk begåvning samt arbeta enligt en folkbildande metodik.

Lärare inom högskoleutbildningen

För undervisningen i språk och realia ansvarar universitetslärare, dvs. högskoleadjunkter och/eller högskolelektorer. Beroende på när de fick sin anställning ingår krav på pedagogisk erfarenhet. Enligt TÖI är det svårt att ange hur många och vilka lärare som undervisar, eftersom det varierar beroende på det tolkspråk det gäller och tillgången på lärare. Ofta använder man samma lärare inom högskolan och folkbildningen. Särskilt gäller det utbildning i tolkteknik och tolkning där språkhandledare, som ofta även har erfarenhet av utbildning på högskola, undervisar.

7.6.10 Studievägledning

I den reguljära utbildningen av kontaktolktolk finns varken resurser eller möjlighet att erbjuda kontinuerlig studievägledning, eftersom utbildningen är splittrad på vecko- och veckoslutskurser på folkhögskolor eller cirkelverksamhet.

I samband med den försöksverksamhet som pågår på Katrinebergs och Åsa folkhögskolor (avsnitt 7.6.5) pågår även försök med studievägledning under studietiden. Från dessa skolor framhålls att aktiv studievägledning skulle innebära en avsevärd kvalitetshöjning om den studerande vid slutet av en pågående kurs får återkoppling på sina insatser. För detta ändamål upprättas en individuell studieplan vid slutet av den första grundkursen.

8 Internationella utblickar

I detta kapitel har vi sammanfört en del av de iakttagelser vi gjort vid genomgång av internationellt material i samband med våra förslag om införande av dels ett tvåspråkighetstest, dels ett nationellt register över tolkar. De länder vi inhämtat information från är Danmark, England, Nederländerna och Norge.

I Nederländerna och Norge har under början av 2005 lagts förslag om kvalifikationskriterier för framför allt rättstolkar och uppbyggnaden av register. I de olika länderna använder man sig av olika tester/bedömningar för att testa redan yrkesverksamma tolkar och/eller som förkunskapstest innan man börjar tolkutbildning.

Det är inte möjligt att kopiera andra länders system, som är uppbyggda utifrån andra samhällsförhållanden, traditioner, behov och förutsättningar. Däremot är det möjligt att hämta förebilder och idéer som kan ligga till grund för en transformering av system från ett land till ett annat lands förhållanden.

Inom EU pågår dessutom ett arbete med att dels fastställa rätten till tolk och omfattningen av tolkningen inom rättsväsendet, dels med att fastställa kvalitetskriterier för rättstolkar och säkerställa att kvalitén på rättstolkarna är likartad inom EU.¹

Det norska tvåspråkighetstestet ligger nära våra utgångspunkter för att föreslå införande av ett tvåspråkighetstest som urvalsinstrument vid antagning till den sammanhållna grundutbildningen av kontakttolkar.

Problemen med kompetenta tolkar i de små tolkspråken och hur man bedömer deras kunskaper uppmärksammas på olika sätt i de fyra länderna.

¹ I samband med Grönbok från kommissionen om rättsgarantier för misstänkta och tilltalade i brottmål i EU har medlemsstaterna fått förfrågningar om bl.a. behov av nationella register över juridiska tolkar, system för auktorisering och ackrediteringar. Även en fråga om ett gemensamt europeiskt register över rättstolkar ställdes. Inom Grotius projektet arbetar man bl.a. med kvalitetskriterier för rättstolkar. (Aequalitas. Equal Access to Justice across Language and Culture in the EU. Grotius project 2001/GRP/015).

8.1 Danmark

8.1.1 Tolkutbildning

Det finns två utbildningar i Danmark, dels till cand. ling. merc och dels till Statsprøvet Tolk. Utbildningen till Statsprøvet Tolk (mot-svarar vår auktoriserade tolk) är en deltidsutbildning på universitetsnivå som tar två år. Utbildningen erbjuds vid Handelshøjskolen i Köpenhamn och ges i de språk som man inte kan utbilda sig till cand.ling.merc, exempelvis albanska, arabiska, farsi, polska, bosniska/kroatiska/serbiska, somali, urdu, m.fl.

Förkunskapskrav

De med dokumenterade kunskaper i danska och det andra språket på "studentereksamensniveau" (A-nivå), är berättigade att bedriva studierna. Om de sökande inte kan visa betyg eller intyg på sina språkkunskaper måste de genomgå olika prov.

De sökande som har en utländsk examen men som inte kan dokumentera att de behärskar danska på A-nivå måste avlägga Handelshøjskolens prov i danska för utlänningar.

Sökande som har en dansk examen men som inte uppfyller kraven på det andra språket ska genomgå ett särskilt antagningsprov till Statsprøvet tolk. Provet består av en skriftlig och en muntlig del. Man måste ha klarat den skriftliga delen för att få gå upp i det muntliga provet.

Den skriftliga delen består av en översättning till och från danska, den muntliga delen utgörs av ett samtal på danska och/eller det andra språket samt en "prima vista"² översättning av en tryckt text på danska och/eller det andra språket. Provet är kostnadsfritt och ges en gång om året.

² Prima vista eller "Sight translation": Ett prov där tolkens förmåga att muntligt översätta ett skriftligt dokument testas. Tolken har möjlighet att förklara ord han eller hon inte har den korrekta översättningen för, men översättningen i sin helhet måste vara korrekt och inget får utelämnas eller läggas till.

8.1.2 Rigspolitiets tolkeoversigt

För tolkning i domstol finns Rigspolitiets tolkeoversigt som är det enda centrala registret förutom förteckningen över auktoriserade tolkar och översättare. Politimyndigheten är ansvarig registerhållare.

Rigspolitiets tolkeoversigt har tagits fram för i första hand polis och åklagare, men används utöver domstolarna även av Udländingestyrelsen och Flygtningenævnet. Det är kostnadsfritt att använda sig av registret.

Tolkarna är indelade i fyra kategorier:

- Översättare (Translator)
- Annan högre språklig utbildning
- Statsprøvet tolk
- Övriga

Det fanns cirka 2 500 tolkar/översättare uppförda i förteckningen den 31 mars 2003. Av dessa var cirka 500 antingen översättare, ”statsprøvet” tolk eller hade annan högre språklig utbildning. Färre än 20 tolkar på förteckningen är ”statsprøvet” tolk.

Tolkförteckningen har inte registrerat uppgifter om tolkarnas utbildning t.ex. privata kurser eller utbildning i rättstolkning. Förteckningen omfattar tolkar i 140 språk och dialekter.

För att bli upptagen under kategorien ”Övriga” är kravet för de icke utbildade tolkarna att deras tolkspråk är deras modersmål, dvs. det språk som de talade/talar i hemmet, eller i skolan i det område som de växte upp i. Dessutom måste de träffa en handläggare vid polisen för samtal. Handläggaren ska informera tolken om tolketik och bilda sig en uppfattning om den sökandes kompetens framför allt vad gäller rollen som neutral och opartisk språkförmedlare.

Sökandes muntliga och skriftliga kunskaper i danska och det språk som han eller hon vill tolka i testas genom ett muntligt och skriftligt prov, om det finns tillräckligt material i det språk som avses. I provet använder man sig av texter med såväl allmänt innehåll som av juridisk karaktär.

Det förs diskussioner i Danmark om att även andra myndigheter eller organisationer, bl.a. advokater, ska kunna använda sig av registret.

8.2 England (UK)

8.2.1 Tolkutbildning och tester

En grundförutsättning för att få arbeta som tolk vid rättegångar etc. i UK är att man är förtecknad i det nationella registret (8.2.2). För att kunna bli registrerad måste man ha vissa utbildningar eller bevis på kompetens. Det högsta beviset på en tolks kvalifikationer är Diploma in Public Service Interpreting (DPSI). Ett test är Metropolitan Police Test. Det finns även fastställda nationella standarder inom utbildningsväsendet för språkkunskaper och tolkkunskaper.

DPSI garanterar att tolken fyller vissa professionella kvalifikationer för att få arbeta som tolk inom den offentliga sektorn. Enligt DPSI ska tolken ha:

- goda kunskaper i engelska och det andra språket
- kunskaper om och förståelse för respektive kulturer
- ha kompetens inom de relevanta tolkteknikerna
- kunna fungera professionellt i alla situationer
- följa tolketiken och tolkpraxisen så som den definierats av National Register of Public Service Interpreters (NRPSI)
- en gedigen kunskap om ämnet och terminologin inom de områden hon eller han tolkar i.

DPSI finns inom fyra områden: engelsk juridik, skotsk juridik, hälso- och sjukvård samt "Local government" (ungefär kommunala förvaltningar). Deltagarna måste ange vilket prov de vill ta. Man examineras i engelska och ytterligare ett språk. Proven finns i ett fyriotal språk.³

Provet för DPSI är i allmänhet tillgängligt för studenter som deltar i kurser godkända av Institute of Linguists (IoL) som även administrerar proven, men det är inget krav att man gått någon kurs innan man går upp i proven. Under 2004 deltog över 1 000 personer vid proven.

Ett flertal skolor (college) erbjuder preparandkurser inför provet i DPSI. Kurserna är inriktade mot de olika proven och ges på de

³ DPSI utfärdas inom följande språk: albanska, amhariska, arabiska (två varianter), bengali, kantonesiska, kroatiska, tjeckiska, dari, holländska, estniska, farsi, franska, tyska, grekisk gujarati, hindi, ungerska, italienska, jamaikiska, japanska, kiswahili, sorani, lettiska, litauiska, mandarin, punjabi (punjabi/urdu), pashto, polska, portugisiska (europeisk eller brasiliansk), rumänska, ryska, serbiska, slovakiska, slovenska, somali, spanska, tamil, thai, turkiska, och urdu (mirpuri/urdu).

olika språken. Man kan t.ex. studera inför provet för hälso- och sjukvårdsdiplom vid South Thames College i London på språken dari, spanska och urdu. Samma college ger också en kurs inriktad mot provet i engelsk juridik och lokala myndigheter. Preparandkurser ges också på distans vid South Tyneside College. De erbjuder kurser i ett flertal språk.

Provet består av två delar, en muntlig och en skriftlig.

I det muntliga provet testas kandidatens grundläggande språkkunskaper och tolkkunskaper. Det ingår också en prima vista översättning.

I det skriftliga provet ska provtagaren ge en skriftlig översättning av en text på ungefär 250 ord från engelska till det andra språket och vice versa. Här får provtagarna använda sig av lexikon eller ordböcker. Vid betygssättningen av provet tar man hänsyn till hur korrekt översättningen är, hur pass kunnig kandidaten är på den specifika terminologin etc.

Kandidaterna måste genomföra alla deluppgifterna vid ett examinationstillfälle, men kan göra om proven i "Prima vista" och den skriftliga översättningen om de misslyckats vid första provtillfället. Alla delproven måste ha blivit avklarade och godkända inom en femårsperiod för att kandidaten ska få sitt diplom. Proven är avgiftsbelagda.

Metropolitan Police Test

The Metropolitan Police Test är mer inriktat på specifik polisterminologi och omfattar t.ex. förhörsterminologi och översättning och tolkning av förhör till engelska. Kandidaterna testas separat i såväl konsekutiv som simultantolkning. I det muntliga provet ingår att tolka vittnesmål och redogörelser i samband med förhör. Förhöret/vittnesmålet ska även översättas till det andra språket som en del av det skriftliga provet.

Metropolitan Police Test finns på drygt 50 språk. Den sökande måste genomföra alla delproven vid ett examinationstillfälle, men om han/hon misslyckas med en eller flera deluppgifter ges ytterligare fyra tillfällen att genomföra testet inom en tvåårsperiod.

Nationella standarder

Det finns även nationellt fastställda ämnesbeskrivningar och betygskriterier för tolkyrket. I National Standards in Interpreting (NSI) från 1996 och i National Vocational Qualification in Interpreting (NVQI) beskrivs tolkämnet och betygskriterierna. NSI och NVQI förutsätter att tolken har språkkunskaper som motsvarar nivå 4 i National Language Standards (NLS), ungefär vår gymnasiekompetens. För att bli tolk måste man ha den nödvändiga kunskapsnivån i bägge språken och de kunskapsnivåer som fastställs för tolk i NSI och NVQI.

8.2.2 Nationellt register

I England finns National Register of Public Service Interpreters (NRPSI) över tolkar inom den offentliga sektorn (public service) dit myndigheter, kommuner och sjukhus m.fl. kan vända sig när de behöver professionella, kvalificerade och "kvalitetssäkrade" tolkar.

NRPSI är ett register och inte en tolkförmedling och administreras av NRPSI Ltd., som är en helägd icke vinstdrivande del av Institute of Linguists. Registret är inte tillgängligt för allmänheten, utan endast för organisationer eller myndigheter mot en avgift. Genom registret kan de söka efter en tolk som de själva därefter kontaktar och sluter avtal med. Mer än 150 organisationer använder sig av registret.

Genom registret motverkar man att myndigheter eller organisationer anlitar barn, andra familjemedlemmar eller släkt som tolkar. Eftersom användaren själv inte kan bedöma tolkens kvalitet säkerställer registret att tolkanvändaren inte anlitar en okvalificerad tolk. Det är en rekommendation att rättsväsendet i första hand ska använda sig av tolkar som är uppförda i NRPSI.

Registret är en landsomfattande förteckning över tolkar inom den offentliga sektorn och över tolkar i ett flertal språk. De registrerade tolkarna arbetar med tolkning inom rättsväsendet och sjukvården. På det lokala planet (ungefär våra kommuner) arbetar de med tolkning av ärenden som rör bostäder, skola, välfärd, miljö och hälsa samt social service.

Registrering

För att bli registrerad måste tolken ha dokumenterad erfarenhet av tolkning och hans/hennes kunskap och kompetens ska ha bedömts objektivt. Tolken måste betala en årlig avgift till registret. Tolkarna ska också ha anslutit sig till den professionella yrkeskodexen och tolketiken ”Code of Conduct”. Alla tolkar måste även lämna in en CRB (Criminal Records Bureau) Disclosure, dvs. ett utdrag ur straffregister som bevis på sin redbarhet. Att vara registrerad som tolk är inte en garanti för att få arbete men genom att vara registrerad höjs tolkarnas professionella status.

Tabell 8.1 Kategorier och utbildningskriterier i NRPSI

Kategorier	Kvalifikationer	Arbetade timmar
Full status	<ul style="list-style-type: none"> • CCI*/DPSI** <p>eller</p> <ul style="list-style-type: none"> • Metropolitan Police Test (efter 1997) <p>eller</p> <ul style="list-style-type: none"> • Motsvarande 4/5 nivån i National Interpreting Standards 	Mer än 400 dokumenterade tolktimmar inom offentlig sektor.
Interimistisk status	<p><i>Alternativ A</i> = som ovan</p> <p><i>Alternativ B</i> Delstudier i engelska (eller det språk som är tolkens andra språk) där tolk och översättningskunskaper ingått.</p>	<p>För alternativ A krävs inga dokumenterade tolktimmar, men för att bli uppgraderad till full status måste man ha fullgjort 400 timmar enligt ovan.</p> <p>Mer än 400 dokumenterade tolktimmar inom offentlig verksamhet</p>
Begränsad värdering	<p><i>Alternativ C***</i> = IAA Assessment (LSL) <i>Alternativ D***</i> = IND Assessment (LSL) <i>Alternativ E</i> = Metropolitan Police test innan 1997 <i>Alternativ F</i> = DPSI (godkänd muntliga del) <i>Alternativ G</i> = Metropolitan Police Test efter 1997 (godkänd muntlig del)</p>	Mer än 400 dokumenterade tolktimmar inom offentlig sektor.
Udda språk	Det finns så kallade ”udda språk” där man bedömer att behovet av tolkspråket är viktigare än utvärderingsinstrument. I den här kategorin finns tolkar som uppfyller kravet på 100 tolktimmar inom den offentliga sektorn. Tolkarna utvärderas årligen.	Mer än 100 dokumenterade tolktimmar inom offentlig sektor.

*CCI = Certificate in Community Interpreting (förelöpare till DPSI).

**DPSI = Diploma in Public Service Interpreting.

***Alternativ C och D. Vid IAA (Immigration Appellate Authority) Assessment och IND (Immigration & Nationality Directorate) Assessment testas konsekutiv och simultantolkning. Hittills har Language Services Ltd. (dotterbolag till IoL) genomfört valideringar/språktester av ca 2 000 tolkar i 150 språk under 4 år. Valideringarna utförs när kunden behöver dem.

Krav på uppgradering:

Tolkarna förväntas uppgradera sig till full status inom en viss tidsrymd. För de med:

Interimistisk status

- 3 år om de blivit registrerade enligt alternativ B
- 5 år om de blivit registrerade enligt alternativ A

Begränsad värdering

- 2 år

Udda språk

- Årlig utvärdering.

Polisregister

Även polisen har ett eget register över tolkar. Tolkarna i polisens register måste vara registrerade i National Register. Varje tolk som vill finnas med i polisens register blir intervjuad och får genomgå en omfattande säkerhetskontroll (Metropolitan Police Full Counter Terrorist Check for Unacceptable Criminal Convictions). Tolkarna som finns med på polisens lista bör också ha genomfört Metropolitan Police Test.

Central Interpreters Unit

I England finns ytterligare en databas: Central Interpreters Unit, (CIU) över tolkar som anlitas av Immigration & Nationality Directorate (IND) – en del av Home Office.

I databasen finns 4 500 tolkar i sammanlagt 120 språk som används av immigrationsmyndigheterna. Det är en förteckning över frilanstolkar, och endast tolkar som finns i databasen får användas av tjänstemännen inom IND. CIU annonserar när det uppstår en bristsituation inom ett språk. Man förtecknar inte fler tolkar än vad man tror behövs. Tolkar som är intresserade av upp-

drag inom IND måste anmäla sig dit, men blir alltså inte automatiskt registrerade. Tolkarna måste uppfylla fastställda kvalifikationskrav. Att vara medlem i NRPSI räknas som tillräckligt för att bli registrerad av CIU.

8.3 Nederländerna

Vi har inte inhämtat någon närmare information om olika utbildningar till tolk i Nederländerna. Vi redovisar här istället det arbete som bedrivits i Nederländerna under de senaste åren och som resulterat i en rapport med förslag till kriterier för tolkar och översättares kompetens och inrättandet av ett nationellt register. Rapporten lämnades i mars 2005 till Justitiedepartementet. Det finns även ett lagförslag om rättstolkar och auktoriserade översättare i Nederländerna.

8.3.1 Tolkförmedling

I Nederländerna är tolk en oskyddad titel. Vem som helst kan kalla sig tolk och tolkanvändarna har ingen möjlighet att kontrollera kvaliteten på tolkningen. När det gäller rättstolkning finns det föreskrifter för själva rättegångsproceduren, tolken ska avlägga ed m.m. men det finns hittills inga bestämmelser om tolkens kunskaper. I allmänhet har man ansett att det räcker med att tolken har tillräckliga kunskaper i nederländska och att han eller hon kan visa upp ett "statement of good conduct", dvs. inte har någon kriminell bakgrund (redbarhetsgranskning).

The Netherlands Interpreting and Translation Centre, med 900 tolkar i ungefär 100 språk och dialekter var tidigare finansierat av Justitiedepartementet. I mars 2004 beslöt departementet om en ny organisation för tolk och översättartjänster. Enligt det nya förslaget skulle departementet inte längre finansiera tolktjänsterna, utan medel för tolktjänster skulle fördelas på respektive myndighet.

Centret tillhandahöll tolkservice och fungerade som tolkförmedlare åt myndigheter inom följande områden: rättshjälp (advokater), asylmottagning, hälso- och sjukvård, social välfärd, kommunala myndigheter och polis.

Fyra kategorier av tolkar

1. Nederländska medborgare med någon form av akademisk utbildning eller speciell träning i språk och/eller tolkning. Dessa arbetar mest med tolkning av EU-språken, i rättegångar och inom asylmottagningen.
2. Andra generationens invandrade med tvåspråkig kompetens, vilka oftast inte har någon specifik utbildning när det gäller språk eller tolkning.
3. Asylsökande som har kommit till Nederländerna och som behärskar nederländska. De tolkar oftast i språk som inte kan tillhandahållas av grupp ett eller två och tolkar mest i asylärenden.
4. I viss mån en undergrupp till grupp 3. Denna grupp utgörs av tolkar som behärskar dialekter och stamspråk.

Arbete med kvalitetssäkring av tolktjänsterna

Tolkservicetjänsterna i Nederländerna startade under 70-talet och behovet har stadigt ökat, men ännu har ingen specifik yrkeskompetens fastställts eller minimnivå för tolkarna utarbetats. Ett förslag med bl.a. kvalitetskriterier har lämnats i en rapport av Kommittén för kvalitetskrav på tolkar och översättare (Praktisch en effectief. Rapport van de Commissie Kwaliteitseisen Tolken en Vertalers), i februari 2005 till Justitiedepartementet.

Innan dessa förslag hade Justitiedepartementet 1998 utvecklat ett program för tolkar. För att få delta i programmet måste tolkarna skriva under en överenskommelse om att de var villiga att uppnå de kvalitetskrav som rättsväsendet krävde. Det viktigaste kravet var att tolkar som inte genomgått en erkänd tolkutbildning skulle testas och godkännas i ett teoretiskt och ett praktiskt test.

Det teoretiska testet bestod av fyra delar:

1. Kunskap om Nederländerna och det nederländska samhället.
2. Kunskap om kulturen och samhället i tolkspråkets land.
3. Kunskap om nederländsk lagstiftning och allmänna juridiska termer.
4. Kunskap om det nederländska sjukvårdssystemet och allmänna medicinska termer.

Det praktiska testet bestod av en muntlig examination i två delar:

1. Rollspel.
2. Prima vista översättning.

Justitiedepartementet höll extra träningstillfällen (preparandkurser) där tolkarna kunde förbereda sig för testen. Kurserna var utformade för att hjälpa de tolkar som hade otillräckliga kunskaper om Nederländerna och den nederländska kulturen att öka sina kunskaper till den nivå som krävdes. De tolkar som blev godkända fick förtur till tolkuppdrag av de olika myndigheterna.

8.3.2 Kvalitetsgarantisystem med Kvalitetsinstitut och Register

I december 2003 beslöt man utreda frågan om tolkarnas kompetens och kvalitet. Justitiedepartementet menade att de inte längre skulle organisera test eller ackreditering av tolkar. Däremot skulle departementet formulera de specifika krav som man ska ställa på tolkning inom framför allt rättsområdet (myndighetsutövning). Utredningen skulle fokusera på att ta fram ett kvalitetsgarantisystem. En central del av detta var inrättandet av ett kvalitetsinstitut.

I rapporten som lämnades i februari 2005 finns förslag om ett kvalitetsgarantisystem som omfattar kompetenser och kunskapsnivåer, kvalitetsgaranti, kvalitetsinstitut, register och registrering av tolkar och översättare samt tillsyn och kontroll. Rapporten utgör en viktig grund för den lag om "rättstolkar och auktoriserade översättare" som är föreslagen.

Kvalitetsinstitut

I rapporten finns förslag om inrättandet av ett Kvalitetsinstitut för tolkar och översättare med bland annat följande uppgifter:

1. upprätta ett offentligt rikstäckande register över tolkar och översättare och sköta driften av det
2. fastslå kompetensnivåer för dem som ska ingå i registret
3. fastslå kompetensnivån för tolkar och översättare inom det juridiska området

4. utveckla och hantera de instrument som behövs för kvalitetsgarantisystemet
5. rapportera till justitiedepartementet om utbud och efterfrågan på arbetsmarknaden för tolkar och översättare
6. ta fram enhetliga nationella kompetensprofiler för utbildning av tolkar och översättare
7. informera och stödja avnämarna om användningen av tolk.
8. främja upprättandet av en uppförande/beteendekodex för tolkar och översättare
9. inrätta ett informationscentrum för avnämare på det juridiska området.

Kvalitetsinstitutet bör enligt utredningen inrättas i form av en stiftelse där "chefen" och "tillsynsrådet" utses av justitieministern.

Inrättandet av ett nytt register

Det har sedan några år funnits ett register över tolkar och översättare, KTV (Kvalitetsregister tolkar och översättare) inom det juridiska och medicinska området. Det nya registret föreslås omfatta alla tolkar och få en central plats i det nya kvalitetsgarantisystemet. I lagförslaget om rättstolkar och översättare har det fastslagits att en tolk eller översättare som vill bli upptagen i registret måste uppfylla vissa kvalitetskrav.

I rapporten framhåller kommittén att det visserligen ankommer på tolken eller översättaren att bevisa att han uppfyller kompetenskraven, men att det ingår i Justitiedepartementets ansvarsområde att klargöra vilka krav som ställs för registrering i registret. Kvalitetsinstitutets uppgift blir därför att ta fram de olika nivåerna. Endast tolkar och översättare som uppfyller kompetenskraven ska tas med i registret. För tolkar och översättare med betyg från godkänd tolkutbildning är det inga problem att komma in i registret. Men för de tolkar och översättare i framför allt språk som i mycket begränsad omfattning används i Nederländerna och där det är svårt att fastställa kunskapsnivån menar Kommittén att Kvalitetsinstitutet måste söka alternativa metoder samt utveckla test för att bedöma deras kunskapsnivå. Dessa språk förekommer sällan i några utbildningar.

Registret ska vara frivilligt för tolkar och översättare. Om en tolk eller översättare som vill bli registrerad inte kan visa att han

uppfyller registreringskraven ska han inte kunna tas med. Men Registret ska ändå kunna innehålla uppgifter om tolkar och översättare som (ännu) inte uppfyller kraven, speciellt i språk där det är svårt att kontrollera kunskapsnivån. Dock ska man ställa samma registreringskrav på dem i de delmoment som är oberoende av den språkliga kunskapsnivån och krävs av en god tolk eller översättare. Exempel på dessa delkomponenter är: kunskap i nederländska, tolk- eller översättningsförmåga och realiakunskaper om Nederländerna och det andra landet. Dessa tolkar ska endast kunna förmedlas om en godkänd tolk eller översättare inte finns i detta språk.

Rekommendationerna om kompetenskraven för tolkar och översättare utgör grunden för kvalitetsgarantin. Kvalitetsgarantin är en dynamisk och ständigt pågående process som ska vara inriktad på önskvärd kvalitet på tolk- och översättartjänsterna. Med hjälp av upprätthållande (definitioner av kompetensnivåer), kontroll (utvärderingssystem av den kontinuerliga utbildningen) och tillsyn (system för klagomål och kontroll av tolkar) kan man garantera att nivån på kompetenserna som krävs upprätthålls.

Förslag till registreringskriterier för Tolkar och översättare:

1. Administrativa kriterier: personuppgifter, lämplighetsintyg (uppförande och beteende), kopia av pass eller ID-handling.
2. Kriterier för tillfällig registrering som tolk
 - a. Tolken ska visa upp intyg på tolkerfarenhet eller godkänd, avslutad tolkutbildning, eller
 - b. Tolk som talar ett sällan förekommande språk där det saknas godkänd utbildning ska visa upp intyg på tolkerfarenhet i språket. Registrering får endast ske efter överläggning med avnämarna.
3. Kriterier för definitiv registrering som tolk
 - a. Tolken har genomgått godkänd tolkutbildning samt har tillräcklig tolkerfarenhet.
 - b. Tolken ska med gott resultat ha genomgått kvalitetstesten. Dessa tester ska omfatta såväl kunskapsprov som prov på praktisk tolkförmåga. Tolken ska även ha tillräcklig tolkerfarenhet.

8.4 Norge

8.4.1 Tolkutbildningen

I Norge är tolkutbildningen förlagd till universitetet och bedrivs både som ordinarie kurs och som distansstudier på deltid. Studierna är inriktade på tolkning inom den offentliga sektorn.

Utbildningen vid Universitetet i Oslo (UiO) består av flera delkurser på deltid. Den första kursen ”Tolking i offentlig sektor” ges varje hösttermin. Kursen ger en introduktion i tolkens ansvarsområde och funktion, förutsättningar för att klara tolksituationen samt praktiska övningar i att behärska olika situationer. UiO avgör vilka språk det ska undervisas i beroende på de sökande och vilka resurser som står till buds. Utbildningen riktar sig till ”nybörjare” och till redan verksamma tolkar inom den offentliga sektorn. Efter genomgången grundkurs finns två påbyggnadskurser, ”Tolking i helsevesenet”, ”Tolking i politi og rettsvesen” som bägge är på 10 studiepoäng. Dessa ges varje vårtermin. Därefter har studenterna möjlighet att gå ytterligare fördjupningskurser, t.ex. i psykiatri, rättsväsen och även näringsliv. Utöver dessa finns en praktikkurs varje hösttermin.

För att gå utbildningen ställs som förkunskapskrav att man har mycket goda kunskaper i norska och det aktuella tolkspråket och generell kompetens för studier vid universitetet. Alla som söker måste dessutom genomgå ToSPoT-testet (avsnitt 8.4.2) och ett muntligt prov.

På initiativ av Utlendingsdirektoratet (UDI) genomförs en 2-årig försöksverksamhet med distansutbildning av tolkar i offentlig sektor av fyra utbildningsanordnare (Universitetet i Oslo och Bergen samt högskolorna i Sør-Trøndelag och Telemark). Projektet ska utbilda 500 tolkar i 25 språk under år 2004–2005. Samtidigt testas pedagogiska och organisatoriska aspekter av en nätbaserad distansutbildning. Utbildningen är på sammanlagt 30 studiepoäng och motsvarar en termins heltidsstudier fördelat på två terminer.

Exempel på kursinnehåll

Vid universitetet i Bergen ges två tolkkurser, vardera är på 15 studiepoäng. Kurserna är inriktade på att täcka behoven av speciellt efterfrågade språk inom asylprocessen som swahili,

kirundi, uiguriska, lingala, luanda, tigrinja, thai, kantonesiska, mandarin, tamil, hebreiska, pashto, punjabi, urdu m.fl.

Förkunskapskraven är goda språkkunskaper i norska (motvarande gymnasienivå). Kunskaperna i det andra språket testas. Den första kursen är en teoretisk delkurs och är språkoberoende vilket medför att inga språktest kommer att genomföras innan kursstarten. Tidigare tolkerfarenheter värdesätts.

Den teoretiska kursen tar upp tolkning ur ett språkvetenskapligt och kommunikationsvetenskapligt perspektiv. Vidare studeras tolketik med utgångspunkt i UDIs tolketiska riktlinjer. Den tredje delen av kursen handlar om tolkteknik.

Den andra kursen är inriktad på norsk terminologi och realia och går igenom terminologi inom hälso- och sjukvård, medicin, juridik och arbetsliv. Kursen behandlar de områden som auktorisationsprovet i Norge omfattar. Tolspråken varierar från kurstillfälle till kurstillfälle. Inför denna kurs testas språkkunskaperna, bl.a. genom ToSPoT-testet.

Vid bägge distanskurserna finns inplanerade helgsamlingar. Kurserna är kostnadsfria men man tar ut en viss avgift för helgsamlingarna.

Statsauktorisering

Statsauktorisationsprov för tolkar inrättades 1997. Till skillnad från den danska och svenska högskoleutbildningen leder inte genomgången godkänd norsk universitetsutbildning fram till auktorisation. Man menar att grundutbildningen på 30 studiepoäng ger en god grund men att den inte är tillräcklig. För att bli auktoriserad måste man genomgå auktorisationsprov som i princip är uppbyggda på samma sätt som de svenska. Universitetet i Oslo ansvarar för auktorisationsproven som hålls varje år. Ansvarig myndighet är det norska Kommunal- og regionaldepartementet. Hittills har 80 personer auktoriserats i 16 språk.

8.4.2 Tvåspråkighetstest

Det norska tvåspråkighetstestet ToSPoT är ett verktyg som bl.a. UDI använder för att kunna bedöma tolkkandidatens tvåspråkliga kunskap. Det ger inte något godkännande av tolk, utan är ute-

slutande en del i en rekryteringsprocess. Testet togs fram av UDI år 2000 i samband med att UDI skulle överta asylintervjuerna från polisen och man stod inför ett reellt problem med kvalitets-säkringen av tolkningen.

Testet utvärderar provtagarens kunskaper såväl i norska som i tolkspråket och är uppbyggt som ett stickprovstest på kandidatens ordförråd. Det är mycket viktigt att ha ett stort ordförråd på de språk man tolkar mellan, och ett stort ordförråd är avhängigt de erfarenheter man har från olika områden och ens livserfarenheter.

Det är omöjligt att konstruera ett test som kontrollerar en sökandes hela ordförråd. Därför konstruerades ToSPoT som ett eliminationstest, en effektiv utgallring av de tolkar som inte har tillräckliga kvalifikationer. Testet kan givetvis inte garantera att den som får ett tillfredsställande resultat på testet även fungerar tillfredsställande som tolk. Målet är att kontrollera om den sökandes grundläggande ordförråd på norska och tolkspråket är tillfredsställande.

ToSPoT är ett skriftligt test. Någon muntligt prov görs inte. Det finns indikationer på att det finns ett samband mellan resultatet av det skriftliga ordspråkstestet och tolkförmågan.

ToSPoT testar både översättning av termer i löpande text (kontext) och enskilda ord. ToSPoT utarbetades ursprungligen i femtio språk. Det består av två deluppgifter, A som är en översättning från norska till tolkspråket och B som översätter till norska. A består oftast av en juridisk text på 300–500 ord med ett femtiotal understruken ord och begrepp som ska översättas med den betydelse de har i kontexten. De femtio ord som har valts ut är mer vardagliga än vad textens huvudtema indikerar, 60 procent är vardagsspråkliga uttryck, 10 procent idiomatiska och 30 procent mer terminologinriktade ord.

I uppgift B testar man mest substantiv och substantivfraser. Det är ett enkelt ordlistetest där man ska översätta enskilda ord från tolkspråket till norska. Närmare hälften av de valda orden är fackspråkliga, men av den karaktären att en lekman ska kunna förstå begreppet. Termerna och orden kommer från det centrala förvaltningsområdet och hälso- och sjukvårdsområdet.

De tolkar som saknar dokumenterad tolkkompetens måste genomföra ToSPoT-testet för att få uppdrag som tolk vid asylintervjuerna. Testet är första ledet i rekryteringsprocessen och de tolkar som inte klarar testet går inte vidare i UDI:s program som består av följande komponenter:

1. ToSPoT-testet.
2. Rekryteringssamtal.
3. Introduktionsseminarium om tolketik.
4. Introduktionsseminarium riktat till handläggare om tolkens ansvarsområden.
5. Uppföljningsseminarium för såväl tolkar som handläggare/asylintervjuare.
6. Ett skriftligt utvärderingsschema som såväl tolk som handläggare/intervjuare ska fylla i efter varje intervju.
7. Inspelning av asylintervjuerna.

Utvärderingsrapport av ToSPoT-testet

ToSPoT har använts i Norge sedan 2000. Enligt UDIs utvärderingsrapport 2003 (*Tospråklig sjekk for potensielle tolker (ToSPoT). En evalueringsrapport*, UDI 2003) testades 535 blivande och redan yrkesverksamma tolkar mellan juli 2000 och december 2002. För att klara testet skulle tolken ha minst 80 procent rätt. Av de 535 testade tolkarna fick 60,4 procent underkänt, dvs. 323 tolkar klarade inte tvåspråkighetstestet. Testresultatet visade dessutom att tidigare erfarenhet som tolk inte var en garanti för att tolken hade ett elementärt kärnordförråd i de två språken.

Resultatet var ännu mera nedslående för de tolkar som menade att de kunde tolka på mer än ett språk, 57 procent av dem fick underkänt i testet på deras modersmål och hela 78 procent av dem underkändes i testet på det tredje språket.

För de 83 tolkar som var verksamma inom rättsväsendet, dvs. tolkar som redan tolkade vid domstolen eller polismyndigheten var situationen direkt bekymmersam, 63 procent av dem uppfyllde inte miniminivån för godkänt.

Resultaten från det norska tvåspråkighetstestet är ur rättsäkerhetssynpunkt alarmerande. Testet har emellertid visat sig effektivt som eliminationsinstrument.

En ny utvärderingsrapport om perioden 2000–2004 är under utarbetande och kommer att publiceras under 2005.

8.4.3 Domstolsregister

Norge har ett tolkregister för domstolarna. Det är upprättat för att säkerställa att tolkarna har tillräckliga kvalifikationer för att tolka i domstolen. Registret förs av Oslo byrett och ansvarig myndighet är Domstolsadministrationen. Registret är ingen tolkförmedling, utan en förteckning som domstolen kan använda sig av kostnadsfritt när de söker efter en tolk.

För att få tolka i domstolarna i Norge ska man finnas med i registret. Tolkar som inte kan hänföras till någon av nedanstående fem kvalifikationskategorier kan inte räkna med att få uppdrag inom domstolen.

1. Statsauktoriserade tolkar/översättare med tolkutbildning från högskola
2. Statsauktoriserade tolkar
3. Statsauktoriserade översättare
4. Tolkutbildade (från högskola/universitet)
5. Tolkar som genomgått ToSPot-Testet (UDI) med tillfredsställande resultat.

Domstolsadministrationen i Norge arrangerar i samarbete med Oslo tingrett olika kvällsseminarier för tolkar och det är även de som tillsammans med UDI anordnar ToSPoT-testerna.

Registret visar även de tolkar som inte klarat ToSPoT-testen men dessa tolkar anlitas inte. De som tolkar i språk där det saknas test blir inte registrerade.

Det finns inget formellt regelverk kring registret eller för i vilken turordning tolk ska tillkallas. Alla domstolar använder inte registret. En del har egna listor, några anlitar tolkförmedlingar.

Nationellt register

Våren 2003 beslutade Kommunal- och regionaldepartementet att det skulle upprättas ett nationellt tolkregister (NTREG). Ansvaret för registret delegerades till Integreringsavdelningen vid UDI. UDI har tagit på sig ansvaret som systemägare och för driften av registret för perioden 2004–2006. Därefter ska registret utvärderas.

Syftet med registret är att skapa en samlad översikt över de personer som anses kompetenta att tolka inom offentlig myndighetsutövning inom hela landet. Registret ska:

- Öka tillgången på kvalificerade tolkar över hela landet.
- Öka tolkens möjligheter att få uppdrag och stanna i yrket.
- Ge insyn i vilken kompetens den enskilde tolken besitter.

Registret ska inte fungera som tolkförmedling. Det är inte myndigheternas uppgift att involvera sig i tolkförmedling. Däremot ska registret ge insyn i de olika tolkarnas kompetens. Personer som tas in i registret ska rangordnas i förhållande till kvalifikationer inom ett visst tolkspråk.

Minimikraven för att bli uppförd i det nationella registret är något högre än i domstolsregistret. NTREG ska inte bara vara ett hjälpmedel för att finna en kompetent tolk utan även vara en del i en generell strategi för kvalitetssäkringen av tolkning inom den offentliga sektorn. Det ska även ses som ett medel för att stimulera personer som vill arbeta som tolk för att kvalificera sig på bästa möjliga sätt för tolkuppdrag.

Det nationella registret är än så länge skilt från domstolsregistret.

Hela frågan om tolk och översättning i det norska rättsväsendet har behandlats i en utredning, *Retten til tolk* utgiven i mars 2005 av Justis- och politidepartementet. Utredningen fokuserar på rätts säkerheten för den enskilda individen och diskuterar ingående vilka krav man ska ställa på tolkarna, användningen av tolk i rätten och behovet av tolkning. I utredningen diskuteras även regelverket för Domstolsregistret över tolkar.

Litteraturförteckning

- Diploma in Public Service Interpreting. Handbook* (rev. 2004)
Institute of Linguists Educational Trust, London
- Domstolsstatistik 2004*. Domstolsverket
- DS A 1974:9 *Auktorisation av tolkar och översättare*
- Ds H 1982:2 *Att godkänna tolkar och auktorisera översättare – en utvärdering*
- Ds U 1982:10 *Reformerad tolkutbildning*. Betänkande av en särskild utredare
- Ds A 1984:11 *Tolk- och översättarservice i utveckling*. Rapport från en arbetsgrupp inom regeringskansliet.
- God tolksed*. (2004) Vägledning för auktoriserade tolkar, Kammarkollegiet
- Green Paper from the Commission (2003), *Procedural Safeguards for Suspects and Defendants in Criminal Proceedings throughout the European Union*. (Grönbok från kommissionen om rättsgarantier för misstänkta och tilltalade i brottmål i EU)
- Integrationsverket (1999) *Tillgång till tolk – en samhällsservice*, Integrationsverkets rapport 1999: 2
- Kammarkollegiets tolkföreskrifter, KAMFS 2004:1
- Niska, Helge (1998) *Testing community interpreters: a theory, a model and a plea for research*. Föredrag. <http://lisa.tolk.su.se/-defhelge.html>
- Ny instans- och processordning i utlännings- och medborgarskapsärenden*. Lagrådsremiss 17 mars 2005
- Oweini, Saleh (1995) "Nomader", ur *Världen i Sverige. En internationell antologi*, En bok för alla 1995
- Praktisch en effectief* (2005) Rapport van de Commissie Kwaliteitseisen Tolken en Vertalers. Rapport till nederländska Justitiedepartementet
- Prop. 1984/85:132 *om tolk- och översättarutbildning m.m.*
- Prop. 1985/86:80 *om en ny förvaltningslag*

- Prop. 1990/91:82 *Om folkbildning*
Prop. 1997/98:115 *Folkbildning*
Prop. 2004/05:80 *Forskning för ett bättre liv*
Retten til tolk. Tolking og oversettelse i norsk straffeprosess, Justis- og Politidepartementet, Oslo, 2005
SFS 1942:740 *Rättegångsbalk* (1942:740)
SFS 1971:291 *Förvaltningsprocesslag* (1971:291)
SFS 1982:763 *Hälso- och sjukvårdslag* (1982:763)
SFS 1986:223 *Förvaltningslag* (1986:223)
SFS 1985:613 *Förordning 1985:613 om auktorisation av tolkar och översättare*
SFS 1998:204 *Personuppgiftslag* (1998:204)
SFS 1999:1175 *Lag (1999:1175) om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar*
SFS 1999:1176 *Lag (1999:1176) om rätt att använda finska och meänkieli hos förvaltningsdomstolar och domstolar*
SFS 1999:1395 *Studiestödslag* (1999:1395)
SFS 2000:655 *Studiestödsförordning* (2000:655)
SFS 2001:453 *Socialtjänstlag* (2001:453)
SOU 1972:83 *Invandrarutredningen 2 Tolkservice. Nordisk språkkonvention*
SOU 1997:76, *Invandrare i vård och omsorg – en fråga om bemötande av äldre. Rapport till utredningen om bemötande av äldre*
SOU 2004:15, *Tolkförmedling - kvalitet registrering tillsyn*
SÖ 1982:93 *Nordisk språkkonvention*
SÖ 1996:21 *Nordisk konvention om socialt bistånd och sociala tjänster*
Statskontoret (2002) *Ny organisation för tolk och översättarutbildning*, Statskontoret 2002:11
TÖI, (2003) *Budgetunderlag budgetåret 2005*, stencil
TÖI, (2004a) *Verksamhetsberättelse budgetåret 2004*, stencil.
TÖI, (2004b) *Planeringsunderlag för budgetåret 2006*, stencil
TÖI, (1995) *Måldokument för Tolk- och översättarinstitutets forskning och utvecklingsarbete*
UDI (2003) *Tospråklig sjekk for potensielle tolker (ToSPoT)*. En evalueringsrapport, Utlendingsdirektoratet, Oslo, 2003
van der Vlis, Evert-Jan (2003) "Implementing a model: The Dutch Experience", ur Hertog, Erik (ed.) *Aequalitas Equal Access to Justice across Language and Culture in the EU*. Grotius project 2001/GRP/015.

Kommittédirektiv

Utbildning av kontakttolkar

Dir.
2004:101

Beslut vid regeringssammanträde den 8 juli 2004.

Sammanfattning av uppdraget

En utredare skall se över frågan om hur ett ökat behov av kvalificerade kontakttolkar inom bl.a. rättsväsendet kan tillgodoses framför allt i ljuset av en förestående ny instans- och processordning för utlänningsärenden. Utredaren skall pröva i vilken utsträckning behoven kan mötas genom dels fortbildning och auktorisation av befintliga tolkar, dels nyrekrytering och utbildning av nya tolkar. Utredaren skall belysa hur ett ökat antal tolkar skall kunna utbildas, hur utbildningen kan förändras för att säkerställa högt ställda kvalitetskrav och om nya former för utbildningen kan behöva utvecklas. Möjligheten att införa någon form av förkunskapskrav och dokumentation av deltagarnas kunskaper skall prövas. Utredaren skall vidare överväga hur en utbildning i små tolkspråk skall kunna bedrivas mot bakgrund av nuvarande svårigheter att få tillräckligt kvalificerade lärare för utbildningen och kvalificerade examinatorer för en auktorisering. Utredaren skall lämna förslag till författningsändringar som utredningen kan ge anledning till.

Bakgrund

Kontakttolkutbildning

Kontakttolkutbildning har bedrivits på folkhögskola sedan 1968. Budgetåret 1974/75 fick Skolöverstyrelsen ansvaret för ett särskilt anslag för bidrag till kontakttolkutbildning avsett att täcka folk-

högskolornas merkostnader samt deltagarnas kostnader för resor, inackordering och inkomstbortfall.

I samband med att Skolöverstyrelsen skulle läggas ner tog regeringen upp frågan om kontakttolkutbildningen i propositionen om folkbildningen (prop. 1990/91:82, s. 34). Föredragande statsrådet ansåg att Tolk- och översättarinstitutet vid Stockholms universitet, TÖI, som redan ansvarade för tolkutbildningen på högskolenivå och dessutom hade vissa uppgifter i fråga om utbildning av kontakttolkar, borde få ett övergripande ansvar också för kontakttolkutbildningen. Detta reglerades senare i förordningen (1991:976) om statsbidrag till kontakttolkutbildningen.

Statskontoret lämnade i sin rapport *Ny organisation för tolk- och översättarutbildning* (2002:11) förslag till former för det statliga ansvaret för tolk- och översättarutbildningen i Sverige och redovisade alternativa organisatoriska lösningar för Tolk- och översättarinstitutets ansvarsområden.

Utbildningen av kontakttolkar sker vid folkhögskolor och studieförbund och omfattar bl.a. social- och försäkringstolkning, sjukvårdstolkning, arbetsmarknadstolkning, juridikens grunder för tolkning samt rättstolkning. TÖI fördelar statsbidrag till utbildningarna. För budgetåret 2004 har 12,5 miljoner kronor anvisats för ändamålet. Under 2003 anordnades tolkutbildning av elva folkhögskolor och elva studieförbundsavdelningar och omfattade över 80 olika språk.

Auktorisation av tolkar

Frågor om auktorisation av tolkar prövas av Kammarkollegiet enligt förordningen (1985:613) om auktorisation av tolkar och översättare. Auktorisation sker oftast inte i samband med utbildningen. Den kan ske efter några års erfarenhet av att arbeta som tolk. I dag förekommer auktorisation i 34 språk. Det fanns 2003 cirka 5 000 aktiva tolkar i Sverige, varav 825 var auktoriserade. 172 av dessa 825 var auktoriserade rättstolkar. Enligt uppgift från Kammarkollegiet är det mycket svårt att finna kvalificerade examinatorer i små tolkspråk.

Utgångspunkter och utredningsbehov

Det råder i dag brist på tolkar med tillfredsställande kompetens, speciellt i små tolkspråk. Det är också mycket svårt att få kompetenta lärare för tolkutbildning i sådana språk. I Tolkförmedlingsutredningens betänkande *Tolkförmedling* (SOU 2004:15) konstateras att det kan bero på bl.a. att möjligheterna att försörja sig som tolk är dåliga, att tolkyrket kan betraktas som ett genomgångsyрке och att det är en hög avgång av yrkesverksamma tolkar. Incitamenten att genomgå auktorisation är i dag svaga på grund av dålig efterfrågan på auktoriserade tolkar; de är dyrare att anlita än icke auktoriserade. Utredningen rekommenderade att regeringen låter utreda möjligheten att införa någon form av förkunskapskrav, aktiv studievägledning och examination i kontakttolkutbildningen. I samband med en sådan utredning borde, enligt utredaren, dimensioneringen, innehålllet och studietidens längd ses över.

Avsaknaden av inträdeskrav och examination eller betyg över genomgången utbildning medför dels en osäkerhet i kvalitets-säkringen av utbildningen, dels att tolkarnas kunskaper inte dokumenteras på ett tillfredsställande sätt. Avsaknaden av krav på formella förkunskaper kan också leda till att en del deltagare efter genomgången kurs ännu inte är beredda att arbeta som tolkar.

En parlamentarisk kommitté, Kommittén om ny instans- och processordning i utlänningsärenden, NIPU, lade i februari 1999 fram ett betänkande med förslag till en ny instans- och processordning i utlänningsärenden (SOU 1999:16). Regeringen beslutade, med utgångspunkt i NIPU:s betänkande, den 6 juni 2002 om lagrådsremiss i vilken föreslogs att överprövningen av utlänningsärenden skulle föras över från Utlänningsnämnden till allmänna förvaltningsdomstolar, att tvåpartsprocess skulle införas samt att möjlighet till muntlig förhandling i enlighet med förvaltningsprocesslagens bestämmelser skulle införas. Lagrådet avstyrkte regeringens förslag hösten 2002.

Regeringen avser att återkomma till riksdagen under 2005 med ett nytt förslag till hur Migrationsverkets beslut skall kunna överklagas till domstol.

Enbart denna reform kan medföra ett ökat behov av kvalificerade tolkar i över 100 språk varav många är små. Invandringen till Sverige samt den stora inströmningen av asylsökande till Sverige ställer i sig krav på kvalificerad tolkning, bl.a. i rättsväsendet i övrigt samt inom sjukvården.

Uppdraget

En utredare skall se över frågan om hur ett ökat behov av kvalificerade kontakttolkar inom bl.a. rättsväsendet kan tillgodoses, framför allt i ljuset av en förestående ny instans- och processordning för utlänningsärenden. Utredaren skall pröva i vilken utsträckning behoven kan mötas genom dels fortbildning och auktorisation av befintliga tolkar, dels nyrekrytering och utbildning av nya tolkar. Utredaren skall belysa hur ett ökat antal tolkar skall kunna utbildas, hur utbildningen kan förändras för att säkerställa högt ställda kvalitetskrav och om nya former för utbildningen kan behöva utvecklas. Möjligheten att införa någon form av förkunskapskrav och dokumentation av deltagarnas kunskaper skall prövas. Utredaren skall vidare överväga hur en utbildning i små tolkspråk skall kunna bedrivas mot bakgrund av nuvarande svårigheter att få tillräckligt kvalificerade lärare för utbildningen och kvalificerade examinatorer för en auktorisering. Utredaren skall lämna förslag till författningsändringar som utredningen kan ge anledning till.

Kostnadsberäkningar och andra konsekvensbeskrivningar skall göras enligt bestämmelserna i kommittéförordningen (1998:1474).

Redovisning av uppdraget

Utredaren skall i sitt arbete samråda med Integrationsverket, Domstolsverket, Migrationsverket, Kammarkollegiet, Stockholms universitet, Tolk- och översättarinstitutet och Folkbildningsrådet.

Utredaren skall redovisa sitt uppdrag senast den 3 januari 2005.

(Utbildningsdepartementet)

Kommittédirektiv

**Tilläggsdirektiv till utredningen om
kontakttolkar (U 2004:05)**

**Dir.
2005:18**

Beslut vid regeringssammanträde den 24 februari 2005.

Förlängd tid för uppdraget

Med stöd av regeringens bemyndigande den 8 juli 2004 har chefen för dåvarande Utbildningsdepartementet tillkallat en särskild utredare med uppdrag att se över hur ett ökat behov av kvalificerade kontakttolkar bl.a. inom rättsväsendet kan tillgodoses vid en förestående ny instans- och processordning för utlänningsärenden. Utredaren skulle, enligt direktiven (dir. 2004:101), ha slutredovisat sitt uppdrag senast den 3 januari 2005.

Utredningstiden för uppdraget förlängs, vilket innebär att betänkandet skall redovisas senast den 30 april 2005.

(Utbildnings- och kulturdepartementet)

Lägesrapport angående tillgång på och behov av rättstolkar och vissa förslag rörande kontakttolkutbildningen år 2005

*Till Utbildnings- och kulturdepartementet
(Dnr U2004:05/2005/2)*

Uppdraget

Utredningen om Utbildning av kontakttolkar har enligt direktiven (Dir. 2004:101) bl.a. till uppgift att ”se över frågan om hur ett ökat behov av kvalificerade kontakttolkar inom bl.a. rättsväsendet kan tillgodoses framför allt i ljuset av en förestående ny instans- och processordning för utlänningsärenden.”. Vi har också till uppgift att ”belysa hur ett ökat antal tolkar ska kunna utbildas, hur utbildningen kan förändras för att säkerställa högt ställda kvalitetskrav och om nya former för utbildningen kan behöva utvecklas.”.

Sammanfattning

I denna rapport konstaterar vi att beräkning av behov av tolkar inom rättsväsendet liksom vid myndighetsutövning inom andra samhällsområden är en mycket komplicerad uppgift. De bristfälliga eller obefintliga underlagen gör det i vissa fall relativt svårt att komma med något annat än antaganden, i synnerhet är det svårt att uppskatta tillgången på kvalificerade tolkar i små tolkspråk.

Vi har emellertid i samband med beräkningen av behovet av tolkar, på kort och något längre sikt, funnit sådana allvarliga brister i den nuvarande tillgången på auktoriserade tolkar och auktoriserade tolkar med speciell kompetens som rättstolk att vi redan nu till departementet inkommer med en redogörelse för situationen inför den nya instans- och processordning i utlänningsärenden som enligt planerna träder i kraft den 1 januari 2006. Denna förändring och nedläggningen av Utlänningsnämnden vid samma tidpunkt innebär att överprövning av utlänningsärenden med ett stort inslag av muntliga förhandlingar i fortsättningen kommer att ske i länsrätt och kammarrätt.

Den nya ordningen medför en ökad efterfrågan på såväl auktoriserade tolkar som tolkar med speciell kompetens som rättstolkar. Kompetenta tolkar behövs även i asylutredningsprocessen.

Som vi senare i denna rapport relativt utförligt redovisar är tillgången på tolkar med speciell kompetens som rättstolkar alarmrande låg i relativt många språk. Utgångspunkten är att man bör anlita rättstolkar till de muntliga förhandlingarna i domstol i den mån det är möjligt. Vi lägger av denna anledning förslag till extraordinära utbildningsinsatser under år 2005.

Bara i några få språk finns det en relativt god tillgång på rättstolkar, nämligen finska, spanska, bosniska/kroatiska/serbiska, persiska och polska varav finskan och polskan saknar intresse i relation till den nya instans- och processordningen. Situationen är något bättre när det gäller enbart auktoriserade tolkar utan speciell kompetens i de 34 auktorisationsspråken.

För drygt hundra av de språk som talas av asylsökande i Sverige, finns det inte möjlighet till auktorisation. Förvisso finns det dock tolkar med andra kvalifikationer, men om dessa tolkars kompetens vet vi för närvarande alldeles för lite. Utredningen genomför därför ett par enkätundersökningar som syftar till att nå bättre kunskap om tolkarnas kvalifikationer och utbildningsbakgrund. Den ena enkätundersökningen är ställd till samtliga auktoriserade tolkar, den andra är ställd till ett stickprov av icke auktoriserade.

Det råder ett dokumenterat akut behov av att förbättra läget när det gäller tillgången på tolkar i de små tolkspråken liksom att höja dessa tolkars kompetens.

Det är mot denna bakgrund vi har ansett det angeläget att innan vårt betänkande läggs lämna en delrapport till departementet om det rådande läget avseende tillgången på tolkar i allmänhet och rättstolkar i synnerhet.

Vi har framför allt bedömt det som nödvändigt att beskriva behovet av åtgärder inom kontakttolkutbildningen under år 2005 för att i möjligaste mån förbättra tillgången på rättstolkar och auktoriserade tolkar i övrigt från och med 2006.

Utredningens betänkande ska överlämnas under april 2005. I betänkandet kommer de mer långsiktiga frågorna att behandlas, t.ex. den angelägna frågan om tillgången på auktoriserade tolkar med speciell kompetens som sjukvårdstolk. Detsamma gäller den långsiktiga reformeringen av den grundläggande kontakttolkutbildningen inom folkbildningen. I denna skrivelse behandlar vi det omedelbara behovet att öka tillgången på auktoriserade tolkar

med speciell kompetens som rättstolk samt auktoriserade tolkar överhuvudtaget.

Förslag

Utredningen har i sin analys funnit det angeläget att i föreliggande rapport lämna förslag på vissa extraordinära insatser under år 2005 för att bl.a. förbättra tillgången både på auktoriserade tolkar och tolkar med speciell kompetens som rättstolkar. För att öka antalet kvalificerade tolkar föreslår vi därför att en särskild utbildnings-satsning genomförs år 2005. Extra åtgärder som aktiv rekrytering och studievägledning i samband med en sådan utbildning kan komma att behövas.

Åtgärder inom kontakttolkutbildningen

1. Specialkurser för auktoriserade tolkar i rättstolkning

Vi föreslår att 60–70 auktoriserade tolkar på ca tio språk erbjuds särskilt anpassade kurser i rättstolkning i syfte att klara det extra provet för rättstolkar (se punkt 3 nedan).

Kostnaden för denna extraordinära insats redovisas i bilaga 4.

2. Preparandkurser inför auktorisationsprov

Vi föreslår att cirka 100 icke auktoriserade tolkar på ca åtta språk som genomgått grundutbildningen till kontakttolk inom folkbildningen erbjuds vidareutbildning under 2005 som syftar till att de ska klara det extra auktorisationsprovet (se punkt 3) under hösten 2005 alternativt tidigt 2006.

Kostnaden för denna extraordinära insats redovisas i bilaga 4.

3. Särskilda auktorisationsprov samt prov för rättstolkar

Vi föreslår att Kammarkollegiet ges i uppdrag att hösten 2005 alternativt tidigt 2006 anordna särskilt prov för rättstolkar samt auktorisationsprov för de tolkar som genomgått preparandutbildningen.

Kostnaden för Kammarkollegiets extra insatser redovisas i bilaga 4.

Bakgrund och överväganden

Kontakttolkning

Vid kontakttolkning, som utförs med stöd av förvaltningslagens 8 §, används både tolkar med auktorisation, auktoriserade tolkar med speciell kompetens och icke auktoriserade tolkar. Varje dag utförs det enligt Tolkförmedlingsutredningen (SOU 2004:15) ca 3 000 tolktimmar. Ur rättsäkerhetssynpunkt är det givetvis önskvärt att alla tolkar som utför tolkningar inom rättsväsendet och vid alla former av myndighetsutövning samt vid komplicerade vård- och behandlingssituationer inom sjukvården har auktorisation och speciell kompetens. Det finns för närvarande inget absolut krav på att anlita enbart auktoriserade tolkar i varken förvaltningslagen eller förvaltningsprocesslagen, men enligt propositionen 1985/86:80 om ny förvaltningslag bör icke auktoriserade tolkar anlitas endast när auktoriserade inte finns att tillgå.

Bristen på tvingande bestämmelser om tolkarnas kompetens innebär att det är beställaren av tolktjänsten som bestämmer om tjänsten ska utföras av en auktoriserad resp. icke auktoriserad tolk. Problemet med kompetensbedömningen av tolkarna är att det endast finns en "kvalitetsgaranti" för de auktoriserade tolkarna – för övriga tolkar måste beställaren förlita sig på att tolkförmedlingarna kan garantera tolkarnas kompetens. Beställaren av tjänsten saknar oftast möjlighet att själva bedöma tolkens kunskap. En del myndigheter har infört direktiv eller regler om vilken tolk man i första hand ska använda.

Behovet av tolkar i allmänhet

Samhällets behov av tolkar bestäms av en rad faktorer. I denna rapport kommer dessa endast att summariskt beröras. Här har vi lagt tyngdpunkten på behovet av tolkar inom rättsväsendet och då är följande faktorer av särskild vikt.

- Antalet asylsökande.
- Antalet beviljade uppehållstillstånd.
- Språktillhörighet.
- Förändrad utlänningslagstiftning.
- EU-regler om tolkning.

- Behov av tolkar inom myndighetsutövning och inom särskilda samhällsfunktioner.
- Invandrades kunskaper i svenska.

Utöver dessa allmänna behov finns det också anledning att se över

- Behov av kvinnliga tolkar i specifika situationer.
- Behov av tolkar med speciella kunskaper och erfarenhet av att tolka barn.

Vissa av dessa faktorer har samhället små möjligheter att påverka, framför allt asyltillströmningen.

Efterfrågan på tolktjänster bestäms bl.a. av de invandrades språkliga kompetens, dvs. deras utbildningsbakgrund, förmågan att lära in ett nytt språk och effektiviteten av sfi – svenska för invandrare. En annan faktor är den tid det tar innan man som nyanländ kommer in på arbetsmarknaden. Under den första tiden finns ett större behov av tolktjänster för de nyanlända i deras kontakter med myndigheter, exempelvis inom flyktingmottagningen, skolan, socialtjänsten m.m.

Trots en effektiv svenskundervisning och en lång vistelsetid i Sverige elimineras inte alltid behovet av tolktjänster hos den enskilde utan behovet av (språkligt stöd) tolk kan mycket väl kvarstå vid komplicerade kontakter med myndigheterna, exempelvis inom rätts- och polisväsendet. Även inom sjukvården kvarstår behovet av kompetenta tolkar.

Behovet av tolkspråk skiljer sig också åt. Inom asylprocessen är det hög efterfrågan på tolkar i vissa språk medan det inom övriga samhällssektorer kan röra sig om andra språk. EU-utvidgningen har till exempel medfört att Migrationsverket inte längre har samma behov av tolkning i vissa språk. Men dessa språk kräver ändå tolkning inom andra sektorer beroende på den fria rörligheten inom EU, exempelvis inom rättsväsendet och inom sjukvården. Exempel på sådana språk är polska, litauiska, estniska och lettiska.

Migrationsverkets behov av tolkar

I november 2004 hade Migrationsverket registrerat drygt 21 000 asylsökande som talar 150 språk. Av dem talar 13 000 (60 procent) något av de språk som det finns auktoriserade tolkar i. För de övriga 120 språken och 8 000 individerna fanns endast icke auktoriserade tolkar att tillgå. (Se bilaga 1.)

Migrationsverkets huvudprincip är att man anlitar en auktoriserad tolk när det gäller myndighetsutövning, men i ärenden av enklare karaktär använder man även icke auktoriserade tolkar. Drygt 60 procent av uppdragen genomfördes av auktoriserade tolkar.

Någon direkt efterfrågan på auktoriserade tolkar med speciell kompetens som rättstolk finns inte hos Migrationsverket.

Migrationsverket har även behov av tolkar som kan tolka barn och i en del utredningar frågar den asylsökande särskilt efter kvinnliga tolkar.

Asylprocessen vid Migrationsverket

Under år 2003 har Migrationsverket bedrivit en försöksverksamhet i olika delar i landet i syfte att finna en ny modell för arbetsprocessen vid asylutredningarna. Den kommande ordningen med överprövning av asylärenden i länsrätten medför ett stort inslag av muntlighet med Migrationsverket som ena parten vid domstolen. Den s.k. modellverksamheten har gett goda resultat och en ny arbetsprocess som bygger på erfarenheterna från denna införs i hela landet från och med 1 juli 2005.

Den nya handläggningen av asylärenden innebär att den asylsökande tillsammans med sitt offentliga biträde lämnar in en ansökan till Migrationsverket där asylskälen tydligt framgår. Det offentliga biträdet kommer in tidigare i processen och har en mer omfattande kontakt med sin klient. De offentliga biträdena efterfrågar rättstolkar i första hand och genom att de har mer kontakt med de asylsökande i den nya ärendehanteringens kommer behovet av rättstolkar att öka. Eftersom såväl de asylsökande som de offentliga biträdena finns i hela landet kommer behovet av rättstolkar att finnas även utanför Stockholm, Göteborg och Malmö.

Tolkar inom rättsväsendet

Inom såväl polismyndigheterna som de allmänna domstolarna anlitas tolkar vid ett stort antal uppdrag. Som exempel kan nämnas att det under perioden 1 april–30 september 2004 utfördes drygt 5 500 tolkuppdrag vid Polismyndigheten i Stockholms län. Ryska, arabiska och spanska var de tre språk som efterfrågades mest. Vid Polismyndigheten i Västra Götaland under samma period frågades

mest efter tolkar på arabiska, turkiska och sorani. Ryska kom på fjärde plats.

Enligt Domstolsverkets officiella statistik användes tolkar vid närmare 5 228 avgjorda mål år 2004. Det har skett en ökning inom framför allt brottmålen under de senaste åren, från 4,7 procent av målen år 1999 till 7,6 år 2004. Statistiken redovisar inte vilka språk som man tolkat emellan eller hur många timmar det rör sig om. I statistiken ingår inte heller de fall där man använt tolkar vid förhandling i s.k. notariemål. Det finns inte heller några samlade uppgifter inom Domstolsverket om andelen auktoriserade tolkar, tolkar med speciell kompetens som rättstolk eller icke auktoriserade tolkar som anlitas.

Utredningen har inhämtat uppgifter från ett par tolkförmedlingar i Göteborg, vilket rörde 960 uppdrag på 65 olika språk som de haft åt Göteborgs tingsrätt under perioden första april till sista september år 2004. De flesta tolkuppdragen var i arabiska därefter följde sorani och bosniska/kroatiska/serbiska. Ryska kom först på sjätte plats.

Det har inte gått att få fram några uppgifter om användningen av tolkar vid tingsrätten i Malmö och från Stockholm har vi mycket få uppgifter. Vi har därför gjort överslagsberäkningar. Se bilaga 3 om beräkningsmodellen.

Kommun och sjukvård

Förutom asylprövningen och rättsväsendet har hälso- och sjukvården och kommunerna behov av tolkar, främst inom flyktingmottagningen, socialtjänsten och skolverksamheten.

Hur stort behov landstingen har av tolkar med speciell kompetens som sjukvårdstolk är oklart. Det finns inte några samlade uppgifter om antal uppdrag, kvalitet på tolkar samt vilka språk som efterfrågas inom landstingen. Det finns endast 123 sjukvårdstolkare i ett begränsat antal språk. Det är osannolikt att dessa räcker till i dagsläget och om man dessutom tar i beaktande att ca 60 sjukvårdstolkare även är rättstolkare blir bristen desto större. Kommunernas och landstingens behov av tolkar kommer att beröras ytterligare i vårt betänkande.

Behovet av auktoriserade tolkar och tolkar med speciell kompetens som rättstolk

Det är framförallt vid alla former av myndighetsutövning som det behövs auktoriserade tolkar. Kommunerna har behov av auktoriserade tolkar inom exempelvis socialtjänsten. Migrationsverket anlitar i första hand auktoriserade tolkar vid asylutredningarna, men ställer inte krav på speciell kompetens som rättstolk. Det är inom rättsväsendet som det behovet och kravet finns, framför allt vid polismyndigheterna och i domstolarna. De offentliga biträdena efterfrågar i första hand rättstolkar.

Antalet tolkar

En svårighet med att beräkna antalet verksamma tolkar är bl.a. att det inte finns något nationellt register över tolkar förutom Kammarkollegiets förteckning över antalet giltiga auktorisationer. Utredningen är därför till stor del hänvisade till de uppgifter som tolkförmedlingarna tillhandahåller. Tolkförmedlingsutredningen uppskattade det sammanlagda antalet tolkar till 5 000 år 2003.

I det kommande betänkande kommer vi att diskutera förutsättningarna för ett nationellt register över såväl auktoriserade tolkar som rättstolkar och icke auktoriserade tolkar med dokumenterad kompetens att tolka inom rättsväsendet.

För att kunna bli upptagen i ett sådant register förutsätts att samtliga icke auktoriserade tolkar har genomgått dels grundutbildning till kontakttolk och dels ett särskilt tvåspråkighetstest. Både förslaget om ett nationellt register över verksamma tolkar och införandet av ett tvåspråkighetstest är förknippade med en rad komplicerade problem som kräver ytterligare analys. Vi återkommer med överväganden och eventuella förslag i båda dessa frågor i utredningens betänkande.

Auktoriserade tolkar och tolkar med speciell kompetens som rättstolkar och sjukvårdstolkar

Av de 5 000 tolkarna fanns 800 auktoriserade tolkar fördelade på 34 språk enligt Kammarkollegiets förteckning från september 2004, eller 838 auktorisationer eftersom några tolkar är auktoriserade i mer än ett språk.

Av de auktoriserade tolkarna har 176 speciell kompetens som rättstolk fördelade på 21 språk. Flest rättstolkar finns det i finska, spanska, bosniska/kroatiska/serbiska och persiska. 123 auktoriserade tolkar har även speciell kompetens som sjukvårdstolk. De tre största språken är spanska, bosniska/kroatiska/serbiska och finska. En del av rättstolkarna (62 personer) har dubbel kompetens och är även sjukvårdstolkar. Dessa finns i framförallt i finska, spanska och persiska.

Det tillkommer ca 30 auktoriserade tolkar varje år, varje auktorisation är giltig under fem år. Hur stor avgången är, alltså avlidna, pensionerade eller tolkar som av andra orsaker inte längre är verksamma, är inte känt. Antalet auktorisationer och speciell kompetens som rättstolk och sjukvårdstolk i de olika språken finns i bilaga 2.

Preliminära resultat från en av utredningens enkätundersökningar

Kammarkollegiets förteckning innehåller information om giltiga auktorisationer och säger inget om huruvida tolken är verksam på heltid eller om han eller hon ens har uppdrag som tolk. Den enkätundersökning som var riktad till de auktoriserade tolkarna visar att av dem som besvarat enkäten – 351 personer exkl. de med auktorisation i finska eller samiska – arbetar endast 137 heltid som tolkar, 48 arbetar halvtid och 149 deltid. 17 personer är inte verksamma längre. För de resterande drygt 400 personer som inte besvarat enkäten är det rimligt att anta att det råder samma förhållande mellan heltidsarbetande och halvtids/deltidsarbetande. Det skulle innebära att det endast finns 300 heltidsarbetande och 100 halvtidsarbetande att ”räkna med” när vi ska bedöma tillgången på auktoriserade tolkar. Några av dem som arbetar på deltid har angett att de arbetar så lite som 5–10 timmar per månad. Vi har även fått in enkätsvar från 5 konferenstolkar. Några av dessa har kompetens som rättstolk, men arbetar inte med uppdrag som rättstolkar. I tabell 1 i bilaga 5 finns en sammanställning av de preliminära resultaten när det gäller heltidsarbetande rättstolkar.

I tabell 2 i samma bilaga visar vi i vilka län de heltidsarbetande rättstolkarna är bosatta. Vi redovisar tre län, nämligen de tre län där länsrätten (Länsrätten i Stockholms län, Länsrätterna i Skåne län och Länsrätten i Göteborg) enligt regeringsbeslutet (Ju2004/-9859/DOM) ska hantera överprövningen av Migrationsverkets beslut. I Stockholms län finns 24 heltidsarbetande rättstolkar i nio

språk, flest (8) finns i spanska. I Västra Götaland och Skåne län finns 8 respektive 7 heltidsarbetande rättstolkare enligt enkätresultaten.

Vad det är som gör att så många inte arbetar heltid har flera förklaringar. Antingen är det brist på uppdrag, de kan vara verksamma i språk med en liten efterfrågan, eller så är de bosatta på orter där behovet inte är så stort. Flera kan också ha valt att ha tolkningen som en bisyssla. Det sistnämnda är troligast. Några har uppgett att de studerar eller har annat arbete, exempelvis som modersmåls-lärare. Dessa resultat kommer att ytterligare belysas i vårt betänkande.

Hög medelålder

De som har besvarat enkäten har en hög medelålder, 50 år. Ett tiotal personer som svarat är över 67 år. Av dem är fortfarande några verksamma på deltid eller halvtid. Den äldste som angett att han/hon arbetar heltid som tolk är 67 år, den äldste som besvarat enkäten är 85 år.

Brist på auktoriserade tolkar och tolkar med speciell kompetens

Det råder brist på auktoriserade tolkar och tolkar med speciell kompetens. Detta är ett känt faktum som ofta framhålls av såväl tolkförmedlingar som beställare av tolkar, exempelvis Migrationsverket. Endast en del av alla tolkningar där det finns möjlighet att få tolk med auktorisation utförs av sådana. Den enkät som Tolkförmedlingsutredningen (SOU 2004:15) genomförde visade att knappt en tredjedel av alla tolkuppsdrag räknat i tolktimmar totalt sett i Sverige utförts av auktoriserade tolkar. Men dessa siffror omfattade all tolkning, även tolkning inom språk där det inte finns auktoriserade tolkar. Det innebär att vi egentligen inte vet hur ofta man frågar efter auktoriserade tolkar i språk där det finns sådana och inte får någon.

Bristen på statistik och uppgifter från landsting, kommuner och statliga myndigheter gör att det blir mycket svårt att göra mer än överslagsberäkningar när det gäller bristen på tolkar i dagsläget. Det kan också bara bli kvalificerade antaganden när det gäller utbildningsinsatser som ska täcka kommande behov.

Bedömning av behovet av rättstolkar i länsrätterna efter Utlänningsnämndens nedläggning

De faktorer som är väsentligast för beräkningen av behovet av tolkar inom länsrätterna till följd av att Utlänningsnämnden läggs ned är asylinströmningen och ändringar i den svenska utlänningslagstiftningen. Övriga faktorer är Migrationsverkets ärendehantering, benägenheten att överklaga och de kommande EU-reglerna om asyl. I denna rapport utgår vi dock från det som gäller för Migrationsverket idag.

När Utlänningsnämnden läggs ned kommer de ärenden som ännu inte avgjorts av nämnden (den s.k. balansen) att lämnas till de avsedda länsrätterna. År 2005 fanns drygt 8 400 avlägsnandeärenden i den ingående balansen för Utlänningsnämnden. Hur många ärenden som kommer att finnas den 1 januari 2006 är osäkert, men balansen kommer att medföra en högre belastning på länsrätterna under de första åren. Hur stor denna blir har vi av detta skäl inte kunnat ta hänsyn till i våra beräkningar.

Utredningen har använt en beräkningsmodell för att ta fram antalet tolktimmar inom rättsväsendet, se bilaga 3. Med rättsväsende avser vi här endast polismyndigheterna, tingsrätterna och länsrätterna. Vi har även lagt till det beräknade antalet tolktimmar för de offentliga biträdena vid asylutredningarna. Vi har inte räknat med tolktimmar vid kammarrätt då man hittills inte haft något större antal mål där tolk anlitas. Enligt Domstolsverkets statistik anlitas tolk endast vid 185 mål (av ca 92 000 mål) år 2003. Hur många mål i utlänningsärenden som kommer att överprövas i kammarrätt går inte att förutse.

Det antal tolktimmar vi får fram i beräkningen används därefter för att göra en uppskattning av behovet av rättstolkar. Beräkningen gäller hela landet och tar inte någon hänsyn till var i landet det finns rättstolkar eller var länsrätter, tingsrätter m.m. finns. Vi gör inte heller någon uppskattning av eventuella restider, uppgifterna avser tolkade timmar. Resultaten är med sannolikhet en underskattning av det verkliga behovet.

Vårt underlag är, som vi påpekat ovan, i en del avseenden bristfälligt. Det finns således ingen samlad statistik från vare sig Domstolsverket eller polismyndigheterna. Vi har därför inhämtat vissa uppgifter från olika tolkförmedlingar och använder dessa uppgifter i vår modell för att få fram antalet tolktimmar i de olika språken. Beräkningarna görs utifrån den information som utredningen för-

fogar över idag och kan komma att ändras i vårt betänkande. Även modellen kan i någon mån komma att justeras. Modellen beskrivs och kommenteras i bilaga 3. Där finns även tabeller över det beräknade antalet tolktimmar i auktorisationsspråken samt i vissa andra språk där auktorisationsmöjligheter saknas.

Kommer rättstolkarna att räcka till i länsrätterna?

För många av de stora språkgrupperna finns auktoriserade tolkar och även tolkar med speciell kompetens i rättstolkning. Det är emellertid relativt god tillgång på rättstolkar endast i några språk, nämligen finska, spanska, bosniska/kroatiska/serbiska samt persiska, varav finskan saknar intresse i relation till den nya instans- och processordningen. I språk som ryska och arabiska är det en stor brist på auktoriserade tolkar med speciell kompetens som rättstolkar. Flera språk där det finns auktoriserade tolkar saknar tolkar med speciell kompetens som rättstolk, exempelvis litauiska, rumänska och somaliska (se tabell 1 nedan). Våra beräkningar visar att det behövs minst två heltidsarbetande rättstolkar i dessa tre språk. I somaliska kan man inte i dagsläget få speciell kompetens som rättstolk på grund av svårigheter med terminologi.

För att kunna få fram rättstolkar i ett större antal måste det finnas tillräckligt många auktoriserade tolkar som kan avlägga rättstolksprovet. Enligt Tolkförmedlingsutredningen uppgick det totala antalet tolktimmar (såväl auktoriserade som icke auktoriserade) till drygt en miljon år 2002. Rättsväsendets andel av det sammanlagda antalet tolktimmar i hela landet torde uppgå till ca en tiondel. Den samlade efterfrågan på *auktoriserade tolkar* är alltså cirka 10 gånger högre än den vi beräknat i bilaga 3. Den effektiva tolktiden för en heltidsarbetande tolk är enligt Tolkservicerådets beräkning 1 175 timmar om året. Ser vi till resultaten i vår enkätundersökning arbetar endast hälften av alla auktoriserade tolkar heltid, eller knappt 400 tolkar. Det innebär att det finns en stor brist på auktoriserade tolkar i de flesta språken och endast i ett tiotal språk är situationen tillfredsställande.

Det finns även en kraftig geografisk snedfördelning av auktoriserade tolkar och rättstolkar. I Stockholmsområdet finns det största antalet tolkar inom så gott som samtliga auktorisationsspråk. I Göteborg och Malmö saknas såväl auktoriserade tolkar som rätts-

tolkar i många språk. Stora lokala brister finns i vissa språk, exempelvis i albanska.

När framför allt de länsrätter år 2006² till följd av den nya instans- och processordningen i utlänningsärenden kommer att efterfråga rättstolkar blir bristen än mer markant i Malmö och Göteborg. Det är knappast troligt att man kan lösa behovet av tolkar genom att tolkar från Stockholmsområdet reser till Malmö och Göteborg. Vi återkommer till problematiken kring restider i vårt betänkande. Vi har bl.a. därför gjort bedömningen att man behöver minst en rättstolk i så gott som samtliga auktorisations-språk vid vardera av de tre aktuella länen.

I tabellen nedan har vi gjort en försiktig beräkning av behovet av rättstolkar dels i länsrätterna, dels sammanlagt för rättsväsendet. Om man ser till enbart behoven i länsrätten finns det en akut brist på rättstolkar i albanska, arabiska, kurmandji, kantonesiska, makedonska, portugisiska, rikskinesiska, ryska, somaliska och tigrinska. I några av dessa språk saknas helt rättstolkar, exempelvis i somaliska och kurmandji. De auktorisationsspråk där det finns störst behov av rättstolkar sammanlagt är arabiska, ryska och bosniska/kroatiska/serbiska.

² Med länsrätterna avser vi de länsrätter där de kommande överprövningarna av Migrationsverkets beslut ska ske enligt regeringsbeslut Ju2004/9859/DOM.

Tabell 1 Brist respektive tillgång på rättstolkar

Språk	Beräknat behov av rättstolkar för länsrätt	Beräknat behov av rättstolkar totalt	Befintligt antal rättstolkar	Tillgång + brist -
Albanska	3	5	3	-2
Arabiska	5	16	8	-8
Bulgariska		1	-	-1
Bosniska/kroatiska/serbiska	3	7	19	+12
Danska		1	-	-1
Engelska	3	3	13	+10
Estniska		1	1	-
Finska		1	40	+39
Franska	3	3	5	+2
Grekiska		1	2	+1
Italienska		1	1	-
Japanska		1	-	-1
Kantonesiska	3	1	1	-2
Kurmandji	3	3	-	-3
Lettiska		1	1	-
Litauiska		2	-	-2
Makedonska	1	1	-	-1
Nederländska		1	-	-1
Persiska	3	3	17	+14
Polska		4	18	+14
Portugisiska	3	3	-	-3
Rikskinesiska	3	3	2	-1
Rumänska		2	-	-2
Ryska	3	12	2	-10
Spanska	3	5	26	+21
Somali*	3	4	-	-4
Sorani	3	3	4	+1
Tigrinska	3	3	1	-2
Tjeckiska		1	3	+2
Turkiska		3	5	+2
Tyska		1	4	+3
Ungerska		1	-	-1

* I somali finns det i dagsläget ingen möjlighet att avlägga provet för speciell kompetens som rättstolk.

Tolkspråk där det saknas auktorisation

Många som söker asyl kan för närvarande inte få någon auktoriserad tolk på sitt språk och de allra flesta språken talas bara av ett mindre antal asylsökande. Detta gäller framför allt ett hundratal språk som talas av mellan en till trettio asylsökande, enligt en förteckning från Migrationsverket, se bilaga 1. Totalt sett rörde det sig om 8 000 asylsökande som talade språk där det endast fanns icke auktoriserade kontakttolkar att tillgå.

Det finns tolkar till så gott som samtliga språk som talas av de asylsökande. Det är ytterst sällan som exempelvis Migrationsverket inte kan finna någon tolk till ett språk. En av de större tolkförmedlingarna har uppgett att man kan erbjuda tolkar i 175 språk. Den svåra frågan är hur pass kompetent den icke auktoriserade tolken är och hur kvalificerad den tolkning är som utförs. Tolkförmedlingarna garanterar att deras tolkar genomgått grundutbildningen. Några förmedlingar testar också tolkarnas kompetens.

De språk som är mest förekommande är romanes, azerbadjanska, armeniska, georgiska, mongoliska och dari där det tolkas under minst 1 000 timmar per år, se tabell 3 i bilaga 3. I dessa språk, och flera andra, vore det önskvärt att det fanns auktoriserade tolkar med speciell kompetens som rättstolk. Flertalet av tolkarna inom de s.k. små tolkspråken har kvalifikationer som motsvarar de auktoriserades. I brist på möjligheten till auktorisation bör man överväga andra möjligheter att fastställa dessa tolkars kompetens. I betänkandet återkommer vi till möjligheterna att införa tvåspråkighetstest och någon form av omdöme/betyg efter genomgången grundutbildningen för tolkar.

Tolkar som tolkar i såväl auktorisationsspråk som icke auktoriseringsbara språk

I vårt betänkande kommer vi mer i detalj att redovisa resultaten av våra enkätundersökningar, som bl.a. beskriver kontakttolkarnas utbildningsbakgrund. Här berör vi bara kort några av resultaten från den enkätundersökning som vände sig till de auktoriserade tolkarna. Vi frågade bl.a. tolkarna om de hade ett annat modersmål än det språk de var auktoriserade i, och om de tolkade i fler språk än sitt auktorisationsspråk.

Bland de auktoriserade tolkarna som besvarat enkäten finns det flera som har som modersmål ett språk där det i dagsläget inte är

möjligt att få auktorisation och som utför tolkningar på detta språk, exempelvis tolkar med auktorisation i arabiska men med assyriska som modersmål. Fler exempel på detta är tolkar med auktorisation i persiska som även tolkar på dari eller azerbadjanska samt auktoriserade tolkar i tigrinja som även tolkar på amhariska.

Såväl dari som azerbadjanska är språk som kommer att efterfrågas inom överprövningarna i länsrätterna. Eftersom vi inte fått svar från samtliga auktoriserade tolkar är det svårt att säga hur stort antal det finns bland dem att även på ett kompetent sätt tolka mellan de efterfrågade små tolkspråken och svenska.

Motsvarande situation råder säkert bland de icke auktoriserade tolkarna som tolkar i språk där det finns möjlighet att auktorisera sig. Om man kan få ett antal av dessa att skaffa sig auktorisation i de språk där det är möjligt, kan man få ytterligare ett större antal kompetenta tolkar inom de övriga icke auktoriseringsbara språken.

Kontakttolkarnas utbildningsbehov – åtgärder som krävs på kort sikt

Nuläge

Av TÖI:s årsredovisning för 2003 framgår att 3 207 personer deltagit i kontakttolkutbildning inom folkbildningen, varav 1 925 i folkhögskolekurser och 1 282 i cirkelverksamhet. Vid Stockholms universitet har 24 kontakttolkar i arabiska utbildats under samma år.

Kontakttolkutbildningens övergripande syfte är att medverka till att tillgodose behovet av fullgod tolkservice i samhället mellan den som inte behärskar det svenska språket och myndigheter, serviceorgan och organisationer. I praktiken syftar utbildningen till att tolken efter slutförd utbildning ska klara Kammarkollegiets auktorisationsprov. Det har visat sig att alltför få klarar provet. Under perioden 1999-2003 godkändes 22 procent av 709 i auktorisationsprovet. Det innebär att under dessa år har ca 30 tolkar per år blivit auktoriserade. Våren 2004 ansökte 123 personer och hösten 2004 ansökte 61 personer om att genomgå auktorisationsprov. Hur många av dem som blir auktoriserade innevarande år är ännu inte klart.

Tänkbara förklaringar till att så få klarar auktorisationsprovet är bl.a. att de som anmält sig hade för dåliga förkunskaper för att till-

godogöra sig utbildningen, att de deltagit för kort tid i utbildningen eller att de inte fått tolkträning i sitt eget språk. Andra förklaringar kan vara att det brister i rekryteringsförfarandet eller att de inte deltagit i någon tolkutbildning.

Ett annat problem när det gäller auktorisation är att det saknas behöriga examinatorer i många språk som talas av de personer som söker sig till Sverige som flyktingar eller kommer hit av någon annan anledning. Auktorisationen utförs av Kammarkollegiet. De examinatorer som anlitas måste vara oberoende och opartiska samt ha dokumenterad språklig kompetens. Examinatorerna måste behärska både svenska och det främmande språket på en mycket hög nivå. Det kan vara svårt att finna kompetenta personer i de språk som talas av ett fåtal personer i Sverige och där det heller inte finns akademisk undervisning i språket vid något nordiskt universitet.

Vi ser inte någon möjlighet att snabbt under år 2005 åstadkomma att många fler språk blir tillgängliga för auktorisation. Utredningen avser att återkomma i betänkandet med ställningstaganden och förslag i denna fråga.

Förkunskapskrav och omdömen i kontakttolkutbildningen

Något som måste beskrivas som ett problem med tolkutbildningen inom folkbildningen är att det saknas formella förkunskapskrav för att antas till utbildningen. Den som genomgått utbildningen får heller inte betyg eller motsvarande som visar hur personen ifråga har tillgodogjort sig studierna.

Försöksverksamhet med krav på förkunskaper och omdömen i kontakttolkutbildningen

TÖI initierade en försöksverksamhet hösten 2004 för att utreda möjligheter och förutsättningar att införa förkunskapskrav, aktiv studievägledning och betyg/omdömen i kontakttolkutbildningen.

Projektet leds av två folkhögskolelärare och sker i samarbete med TÖI. Planering skedde hösten 2004 och försöksverksamhet pågår vårterminen 2005 på Katrinebergs och Åsa folkhögskolor. Hösten 2005 utvidgas försöksverksamheten till flera utbildningsanordnare enligt projektets planer för att ev. genomföras helt 2006.

Försöksverksamheten inleds med att en sökande fyller i ett inträdesprov, som laddas hem från respektive skolas hemsida och bifogas ansökan till introduktionskurs. Under introduktionskursen genomförs skriftlig och muntlig språktest som kompletteras med en samhällstest. Resultatet av testerna avgör om deltagaren blir antagen till fortsatt utbildning. Under grundkurserna genomförs kunskapstester i samband med realiaundervisningen. Dessutom bedömer språkhandledare och kursledare under och i samband med språkhandledningen deltagarnas lämplighet som tolk, dvs. deras förmåga att genomföra tolkningsövningar. Den som inte blir godkänd på en grundkurs tillåts inte fortsätta utbildningen.

Införande av kunskapskrav och omdömen i kontakttolkutbildningen

Utbildningen till kontakttolk vid folkhögskolor och studieförbund kräver som tidigare redovisats inga formella förkunskaper. Man kan fråga sig om det är rimligt att inte ställa krav på viss kunskapsnivå när det gäller utbildning till kontakttolk. Om man ser tolkservice som ett samhälleligt ansvar kan man diskutera om det inte också bör vara ett nationellt samhällsansvar att de personer som antas till kontakttolkutbildning har en viss kunskapsnivå både när det gäller realiakunskaper och kunskaper i modersmålet och svenska språket. Det handlar om kvalitetssäkring och att garantera likvärdighet i utbildningen oavsett var och av vem den genomförs.

Efter avslutad kurs i folkhögskolor och studieförbund sätts inte betyg. Deltagaren får intyg på att de deltagit i utbildningen om de närvarat minst 80 procent av tiden. Intyget är numera tudelat och visar om deltagaren genomgått även momentet med språkhandledda tolk- och terminologiövningar. Avsaknad av examination eller betyg efter slutförd utbildning medför en stor osäkerhet om vilken kompetens den som genomgått utbildningen har. Frågan är om det bör införas slutprov och examination efter slutförd utbildning. En sådan ordning skulle garantera önskvärd kvalitet och likvärdighet i utbildningen oberoende av utbildningsanordnare.

Vi kommer att så långt möjligt följa försöksverksamheten vid Katrinebergs och Åsa folkhögskolor rörande deras arbete med krav på förkunskaper och kunskapstester efter slutförda kurser.

Vi avser att återkomma i betänkandet med ställningstaganden och förslag rörande krav på förkunskaper till kontakttolkutbildning och prov/examination efter slutförd utbildning. En viktig fråga blir att belysa om och hur detta kan kombineras med folkbildningens

frihet och självständighet bl.a. när det gäller att besluta om förkunskaper och bedöma vilka som kan antas till en utbildning.

Tvåspråkighetstest enligt norsk modell

Utredningen har tagit del av Norges tvåspråkighetstest för tolkar som syftar till att kvalitetssäkra tolkverksamheten och garantera tolkanvändare rättssäkerhet. Utlendingsdirektoratet (UDI) i Norge har tagit fram och ansvarar för denna språktest som infördes år 2000. Alla som önskar uppdrag som tolk i asylärenden och som inte har dokumenterad tolkkompetens måste genomgå testet med godkänt resultat.

Utredningen avser att undersöka möjligheten att överföra det norska testet till svenska förhållanden. Införandet av ett liknande obligatoriskt test i Sverige kräver en grundlig analys och överväganden.

Särskilda kurser i asyltolkning – vidtagna åtgärder

Som ett resultat av överläggningar mellan den särskilde utredaren och TÖI har TÖI inför 2005 i samverkan med utbildningsanordnarna inom folkbildningen omdisponerat och omprioriterat kursutbudet för att koncentrera en del av resurserna på kurser i juridik och asyltolkning. Enligt TÖI innehåller därmed 40 procent av utbudet som planeras 2005 kurser i asyltolkning och juridik, vilket är en markant ökning jämfört med tidigare år. Som jämförelse kan nämnas att 2002 hade 25 procent av kursutbudet juridisk inriktning. Dessa kurser leder till ett ökat antal tolkar med kompetens i asyltolkning. Kurserna i juridik kan även utgöra grund för tolkar som vill skaffa sig speciell kompetens som rättstolk.

Av TÖI:s kursprogram framgår att fem folkhögskolor och sex studieförbundsavdelningar erbjuder särskilda kurser i asyltolkning under 2005.

Av TÖI:s årsredovisning 2003 framgår att man under året i samverkan med Långholmens folkhögskola har utbildat 18 lärare inom asyltolkning.

Specialkurser för auktoriserade tolkar i rättstolkning – två alternativa möjligheter för tolkar att snabbutbildas

Det finns behov av att öka antalet rättstolkar när den nya instans- och processordningen i utlänningsärenden införs den 1 januari 2006.

Vi föreslår därför att 60–70 auktoriserade tolkar erbjuds vidareutbildning till rättstolk.

Vilka språk som ska prioriteras bör analyseras i samverkan mellan TÖI och aktuella utbildningsanordnare. Följande språk kan exempelvis vara aktuella: arabiska, kurmandji, makedonska, portugisiska, ryska, somaliska, sorani. Romergrupper bör erbjudas utbildning i rumänska, bulgariska och albanska.

För att kunna rekrytera tillräckligt antal deltagare föreslår vi alternativa utbildningar som tolkarna kan välja mellan, antingen på folkhögskola eller i studieförbund. Inom ramen för den föreslagna dimensioneringen kan antalet deltagare i respektive utbildning komma att ändras beroende på vilken variant tolkarna väljer. Utbildningsstatsningen bör leda fram till att minst 50 deltagare bedöms klara provet för rättstolk.

Folkhögskoleutbildning

Målgrupp

30 auktoriserade tolkar, ca 5 språk

Innehåll och omfattning

Realia 10 poäng, motsvarande juridisk grundkurs

Terminologi- och rollspelsövningar inkl. simultantolkning i lärostudion på Stockholms universitet

Studiebesök i domstolar (Stockholm)

Internetkunskap och informationssökning

Utlänningslagen

324 timmar under en termin, varav 100 timmar juridisk introduktionskurs (JIK)

Studieförbundsutbildning

Målgrupp

30-40 auktoriserade tolkar, ca 5-10 språk, riksrekrytering.

Omfattning, innehåll, uppläggning

Studieförbund (2 cirklar) varvad med distansutbildning och hemstudier.

125 timmar, varav 75 timmar realia och 50 timmar rollspelsövningar.

Lärostudio och domstolsbesök (Stockholm).

Extra lärarresurs under språkhundledning.

Planering av utbildningarna – utbildningsanordnare

TÖI får i uppdrag att planera kurserna.

Rekrytering

Rekrytering av deltagare bör kunna ske dels genom tolkförmedlingar som har kännedom om auktoriserade tolkar, dels genom att TÖI och de utbildningsanordnare som ska genomföra utbildningen marknadsför och sprider information om den planerade utbildningen. Utbildningen bör vara riksrekryterande.

Tidplan – särskilt prov för rättstolkar

Utbildningarna bör starta snarast under 2005. Kammarkollegiets särskilda prov för att bli godkänd som rättstolk genomförs som regel på våren. Enligt underhandsbesked från Kammarkollegiet finns möjlighet att anordna ett särskilt prov för rättstolkar under hösten 2005, alternativt tidigt under 2006. Extra medel måste dock tillföras Kammarkollegiet för en sådan insats.

(Kostnadsberäkning se bilaga 4.)

Vidareutbildning av kontakttolkar – preparandkurser inför auktorisationsprov

Det råder som tidigare redovisats brist på auktoriserade tolkar på både kort och något längre sikt. Detta framhålls av tolkförmedlingarna och andra beställare av tolkuppdrag. Vi har också redovisat uppgifter om att knappt en tredjedel av alla tolktimmar totalt i Sverige utförs av auktoriserade tolkar.

Vi föreslår därför att 100 icke auktoriserade tolkar som genomgått grundutbildningen i folkbildningen erbjuds vidareutbildning våren/sommaren 2005 som syftar till att de ska klara auktorisationsprovet hösten 2005. Vilka språk som ska prioriteras bör ske i samverkan mellan TÖI och aktuella utbildningsanordnare. För att

öka rekryteringsunderlaget föreslår vi att även denna utbildning ska förläggas till både folkhögskola och studieförbund.

Utbildningen kan även vara aktuell för att utbilda tolkar i små tolkspråk, t.ex. azerbadjanska, armeniska, georgiska, som det för närvarande inte finns möjlighet att bli auktoriserad i. För dessa deltagare är det viktigt att ett omdöme ges som talar om vilken kompetens utbildningen har lett till. Vi är dock medvetna om att en del språk är så små att det kan vara svårt att hitta både deltagare och lärare till en sådan utbildning liksom även läromedel.

Förslag till utbildning

Målgrupp

100 tolkar, ca 8 språk.

Folkhögskolekurs 100 timmar, 4 språk

25 deltagare, riksrekrytering.

Följande språk kan exempelvis vara aktuella: albanska, estniska, litauiska, portugisiska, rumänska, somaliska, tigrinja.

Studiecirkel 100 timmar

25 deltagare per studiecirkel, 3 cirklar, 4 språk, (Stockholm, Göteborg, Malmö, riksrekrytering).

Några av följande språk kan exempelvis vara aktuella: arabiska, sorani, kurmandji, ryska, somaliska, estniska, lettiska, portugisiska, spanska, persiska.

Innehåll och omfattning

(Gemensamt för både folkhögskola och studieförbund)

Repetition sjukvård 20 timmar.

Kurser i social-, försäkrings- och arbetsmarknadstolkning samt juridikens grunder för tolkar, sammanlagt 30 timmar.

Rollspelsövningar 50 timmar.

Utbildningsplanering

Uppdrag ges till TÖI att i samråd med ansvariga utbildningsanordnare planera utbildningen.

Rekrytering

Rekrytering av deltagare bör kunna ske dels genom tolkförmedlingar som har kännedom om verksamma tolkar som genomgått grundutbildningen i folkbildningen, dels genom att TÖI och

den/de utbildningsanordnare som ska genomföra utbildningen marknadsför och sprider information om den planerade utbildningen. Utbildningen bör vara riksrekryterande.

Tidplan – auktorisationsprov

Utbildningen bör starta snarast under 2005. Kammarkollegiet har enligt underhandsbesked förklarat sig ha möjlighet att anpassa tidpunkt och språk för auktorisationsprov, i de språk där det är möjligt, för dem som deltagit i utbildningen. Extra medel måste dock tillföras Kammarkollegiet för en sådan insats.

(Kostnadsberäkning se bilaga 4.)

Övriga åtgärder 2005

För att lyckas med de extraordinära utbildningsinsatserna under 2005 bedömer vi att det krävs särskilda åtgärder och resurser för rekrytering och studievägledning.

Rekrytering

Genom en utökad samverkan mellan tolkförmedlingar, TÖI och den/de utbildningsanordnare som ska genomföra de extra utbildningsinsatserna 2005 bör tillräckligt antal deltagare kunna rekryteras till de föreslagna utbildningarna. En sådan samlad information och marknadsföring i rekryteringssyfte kan kräva att extra medel tillförs TÖI och aktuella utbildningsanordnare. Vi har i dagsläget inte underlag att precisera hur mycket en sådan insats kan kräva i extra medel, men bedömer kostnaden som blygsam i förhållande till kostnaderna för de föreslagna utbildningsinsatserna.

(Kostnadsbedömning se bilaga 4.)

Studievägledning

Vi föreslår att studievägledning bör förekomma under utbildningen. Inför starten av utbildningen är det viktigt att deltagaren har möjlighet att diskutera sina förutsättningar att delta i utbildningen och hur deltagaren föreställer sig utbildningen osv. Under varje delkurs bör enskilda samtal föras med deltagarna om vilka ev. svårigheter som deltagaren möter, vilka insatser som krävs, om deltagaren behöver komplettera t.ex. sina allmänkunskaper om Sverige eller sina kunskaper i svenska språket. Samtal med del-

tagarna bör även föras utifrån ett övergripande perspektiv om framtiden som tolk, den blivande yrkesrollen, förväntningar m.m.

Det är viktigt att betona att vägledningen är en process som bör pågå under hela utbildningen och att samtalen bör ha en sådan karaktär att deltagaren själv formulerar målen för sin utbildning. För att upprätthålla kontinuiteten i dessa samtal och skapa ett förtroende mellan deltagaren och vägledaren är det viktigt att det är samma person/vägledare som deltagaren möter under hela processen. En person som vägledare och administratör bör därför finnas tillgänglig hos respektive utbildningsanordnare under utbildningen.

(Kostnader för studievägledning redovisas i bilaga 4.)

Utredningen avser att återkomma i sitt betänkande med ställningstaganden och förslag rörande behovet och vikten av aktiv rekrytering och studievägledning för deltagarna i en framtida reformerad utbildning till kontakttolk.

Kostnadsberäkningar

Kostnader för föreslagna utbildningsinsatser redovisas i bilaga 4.

Bilaga 1

Förteckning över asylsökandes modersmål perioden
1 januari till 30 november 2004

Modersmål	Antal	Modersmål	Antal
ARABISKA	3 810	UKRAINISKA	66
ROMANI/ROMANES	2 305	URDU	64
RYSKA	2 288	MAKEDONSKA	61
ALBANSKA	1 582	YORUBA	55
SERBOKROATISKA	876	BULGARISKA	51
SOMALISKA	824	KROATISKA	39
AZERISKA/AZERBAJANSK	665	NEPALESISKA/GURKHALI	35
DARISKA/PERSISKA	620	BERBERISKA	32
KURDMANJI/KURDISKA	536	MOLDAVISKA	32
BOSNISKA	525	KINYARWANDA	31
PERSISKA (FARSI)	505	DARKINKA	27
ARMENISKA	482	KINESISKA	26
SPANSKA	446	TURKMENSKA	24
SERBISKA	381	HINDI/HINDISKA	21
SORANI/KURDISKA-SYD	358	KRIO	21
TIGRINJA/TIGRINSKA	344	FEJLI/KURDISKA	18
MONGOLSKA	321	KONGO/KIKONGO	18
KIRUNDI/IKIRUNDI	313	MANDINKA/MANINKA	18
ENGELSKA	312	HAUSA	17
GEORGISKA/GRUZINSKA	290	EDO	15
TURKISKA	192	FUL/FULA/FULFULDE	15
IBO/IGBO	151	LUGANDA/GANDA	14
BENGALISKA	148	QUECHUA	14
SAKNAS REG	135	TAMIL/TAMILSKA	13
FRANSKA	130	TATARISKA	13
RUMÄNSKA	124	LETTISKA	12
BADINANI/KURDISKA	110	POLSKA	12
MANDARIN	110	TADZJIKISKA	12
VIETNAMESISKA	102	KAZAKISKA	11
UZBEKISKA	101	THAILÄNDSKA	11
AMHARISKA	100	TIGRE	11
SLOVAKISKA	99	TURKANA/TESO-TURKANA	11
PASJTO	96	UNGERSKA	11
UIGURISKA	94	KIRGISISKA	10
SWAHILI	92	TYSKA	10
PUNJABI/PANJABO	88	KUYU/KIKUYU/GIKUYU	8
VITRYSKA	85	LAOTISKA	8
TJETJENSKA	78	MALINKE	8
KELDANI	75	ARAMEISKA	7
SYRISKA/ASSYRISKA	74	BURMESISKA	7
LINGALA	72	DYULA/DIOULA	7
PORTUGISISKA	68	TJECKISKA	7
SPRÅK SAKNAS	66	AKAN/TWI-FANTE	6

Modersmål	Antal	Modersmål	Antal
GREKISKA	6	DAGBANI	1
HEBREISKA	6	EFIK-IBIBIO	1
OROMISKA	6	ESAN	1
SORBISKA	6	ESTNISKA	1
TJERKESISKA/KABARDI	6	FANTE	1
TWI	6	GUARANI	1
KOREANSKA	5	KANTONESISKA/YUE	1
KRU	5	KAREN	1
SUSU	5	LUBA/KILUBA	1
TEMNE	5	MASAI	1
URHOBO	5	MORE	1
WOLLOF	5	NDEBELE	1
BAMBARA	4	NORSKA	1
BANDI	4	OTETELE	1
DINKA	4	SAMOANSKA	1
EWE	4	SENUFO	1
LITAUISKA	4	SHAWIYA	1
MINA	4	SINDEBELE	1
SINGALESISKA/SINHALA	4	SONGHAI-DJERMA	1
TSHILUBA	4	TAMEZIGHI/TAMAZIGHT	1
COTOKALI	3	Totalt	21 265
KABRE	3		
KHMER/KAMBODJANSKA	3		
KREOL	3		
KYMRISKA	3		
LUO	3		
SLOVENSKA	3		
TAGALOG/FILIPINO	3		
AFRIKAANS	2		
GA/GAN	2		
HASSANIA/ZENAGA	2		
INDONESISKA	2		
ITALIENSKA	2		
JAPANSKA	2		
KAMBA/KIKAMBA	2		
KANURI	2		
KREOLSKA	2		
MALAJISKA	2		
MANDE/MANDI	2		
MENDE	2		
NEDERLÄNDSKA	2		
PATANI	2		
SHONA	2		
TELUGU	2		
TIBETANSKA	2		
UMBUNDU/OVIMBUNDU	2		
AFAR/DANAKIL	1		
AINU	1		
AYMARA	1		
BALUCHISKA	1		
BEMBA/KIBEMBA	1		

Källa: Migrationsverket

Bilaga 2

Auktorisationer enligt Kammarkollegiets förteckning 2004

Auktorisationer fördelade på språk och län

Språk	Stockholms län	V. Götalands län	Skåne län	Uppsala län	Ostergötlands län	Örebro län	Södermanlands län	Jönköpings län	Övriga län
Albanska	2	10	7		1	1		2	2
Arabiska	50	15	10	10	2		1	1	4
Bosn/kroat/serb	26	34	26	3	4	2	3	1	11
Bulgariska		1							
Danska	1								
Engelska	15	6	6	1				1	2
Estniska	4			1					
Finska	52	22	5	5	5	3	4	2	24
Franska	5	2	1						
Grekiska	6	1	1	1					
Italienska	2	1							1
Japanska	7								
Kantonesiska	2	5	2						
Lettiska	5	2					1	1	
Litauiska	2								
Makedoniska		2	1				1		1
Meänkieli									1
Nederländska	1		2						
Kurdmandji	3								1
Nordsamiska									2
Persiska	28	14	5	7	2	1			5
Polska	21	11	19	2	1	2		1	4
Portugisiska		1							
Rikskinesiska	5	2	2	2					
Rumänska	1								1
Ryska	32	4	5	1	2				5
Somaliska	5	3							
Spanska	54	16	5	4	1		1	2	7
Sydkurdiska	9	4		3	2	1	1		2
Tigrinska	2		1	1					3
Tjeckiska	5	2	3	2	1				1
Turkiska	22	2		2					
Tyska	4	3	3			1			1
Ungerska	3	2	6						
Summa	374	165	110	45	21	11	12	11	78

Rättstolkar fördelade på språk och län, 2004

Språk	Stockholms län	V. Götalands län	Skåne län	Uppsala län	Östergötlands län	Örebro län	Södermanlands län	Jönköpings län	Övriga län*
Albanska			1		1				1
Arabiska	4	5	1						1
Bosn/kroat/serb	6	5	6		1				
Engelska	6	1	3	1				1	
Estniska	1								
Finska	20	7	2	3	1	2	1	1	3
Franska	2	1	1						
Grekiska	1		1						
Italienska	1								
Kantonesiska		1							
Lettiska	1								
Persiska	10	1	3		2				1
Polska	6	3	7	1					
Portugisiska		1							
Rikskinesiska	1								
Ryska	1		1						
Spanska	19	1	1					1	1
Sydkurdiska	2				1				
Tigrinska	1								
Tjeckiska	2				1				
Turkiska	4			1					
Tyska	2	1	1						
<i>Summa</i>	<i>90</i>	<i>27</i>	<i>28</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>7</i>

* Övriga län: Västernorrland arabiska (1), Kalmar albanska (1), Gotland finska (1), Dalarna persiska (1) och Västmanland finska (2) och spanska (1).

Sjukvårdstolkar fördelade på språk och län, 2004

Språk	Stockholms län	V. Götalands län	Skåne län	Uppsala län	Östergötlands län	Södermanlands län	Övriga län*
Albanska		1	2		1		1
Arabiska	5	1					
Bosn/kroat/serb	8	12	3		1		
Finska	12	3	2	1		1	1
Franska	1						
Grekiska	1						
Persiska	5	2		1	1		
Polska	2	1	5				
Rikskinesiska	2						
Rumänska							1
Ryska	1						1
Spanska	24		2	2		1	
Sydkurdiska	2				1		
Turkiska	8			1			
<i>Summa</i>	<i>71</i>	<i>20</i>	<i>14</i>	<i>4</i>	<i>4</i>	<i>2</i>	<i>4</i>

* Övriga län: Kalmar albanska (1), Västmanland ryska (1) och finska (1) samt Västernorrland rumänska (1).

Bilaga 3

Beräkningsmodell

I denna bilaga har vi tagit fram en modell för att beräkna antalet tolktimmar för auktoriserade tolkar med rättstolkskompetens inom rättsväsendet. Med rättsväsende avser vi här endast polismyndighet, tingsrätt och länsrätt. Vi har även tagit med de offentliga biträdenas behov av tolkar vid asylutredningarna vid Migrationsverket. Vi har inte beräknat tolktimmar vid kammarrätt, hovrätt, Högsta domstolen eller specialdomstolarna.

Det antal tolktimmar vi får fram i beräkningen används därefter för att göra en uppskattning av behovet av rättstolkar. Beräkningen gäller hela landet och tar inte någon hänsyn till var i landet det finns rättstolkar eller var länsrätter, tingsrätter m.m. finns. Vi gör inte heller någon uppskattning av eventuella restider, uppgifterna avser tolkade timmar.

Kommentarer till modellen finns i exemplet på uträkning.

Beräkningsmodell

Antal asylsökande med språk Y =
Antal tolktimmar för de offentliga biträdena i asylutredningsprocessen

Avgår: antal direktavvisade eller avskrivna
Summa asylsökande som får avslag

Omräkning av antal personer till antal ärenden
Antal beslut som kan komma att överklagas

Avgår: ärenden som faller under omprövningsregeln
Avgår: ärenden som är s.k. ogrundade fall
Summa ärenden som leder till muntlig förhandling

Beräkning av antal timmar per ärende = Antal tolktimmar i länsrätten

Tillkommer antalet tolktimmar vid polismyndigheten och tingsrätten i språk Y

Summa tolktimmar dividerat med årsarbetstid = antal tolkar som behövs

Avgår: Antal rättstolkar idag

Summa: tillgång/brist på tolkar.

Uppgifterna om antal asylsökande och antal direktavvisade eller avskrivna har inhämtats från Migrationsverket och gäller perioden januari till november 2004. Vi har inte räknat om dessa siffror till helårssiffror. Som uträkningsexempel har vi tagit de asylsökande som talar ryska.

I den nya ärendehanteringens vid Migrationsverket, som införs i juli 2005, kommer de offentliga biträdena att få en större roll. Tidigare var det Migrationsverket som beställde tolk till asylutredningen. I fortsättningen kommer de offentliga biträdena att ta en större och mer aktiv del i asylutredningarna och därmed kommer de också att beställa tolkar, i första hand rättstolkar. Vi räknar med att de har behov av två tolktimmar per person i asylutredningarna. Vi tar inte med Migrationsverkets behov av tolkar i vår beräkning eftersom verket inte frågar efter auktoriserade tolkar med rätts-tolkskompetens utan enbart auktoriserade tolkar.

Vi har inte heller tagit med alla språk som förekommer vid asylutredningarna. Beräkningarna har gjorts för auktorisationsspråken samt för språken där vi beräknat att det finns ett samlat behov av tolkning under minst 150 timmar. (Se tabell 3 nedan.)

Exempel på uträkning – antalet tolktimmar i ryska

Per den 30 november 2004 har 3 056 rysktalande ansökt om asyl – det ger ca 6 000 tolktimmar i ryska.

Summa antal tolktimmar i ryska för de offentliga biträdena vid Migrationsverket = 6 000.

Antalet förväntade tolktimmar vid länsrätterna

Av 3 056 rysktalande som ansökt om asyl har 1 162 av olika skäl skrivits av. De resterande 1 894 har fått avslag på sin asylansökan. Alla som fått avslag kommer inte att överklaga beslutet. Det är Migrationsverkets uppfattning att ca 80 procent kommer att överklaga till länsrätten, här cirka 1 500 personer.

På Migrationsverket räknas varje person som ett ärende även om det handlar om en familj. Vid Utlänningsnämnden (och framöver vid länsrätten) räknas ärenden inte per person, en familj är ett ärende. Vi har därför räknat om antalet personer till antal ärenden.

Som underlag har vi använt Utlänningsnämndens statistik³ de tre senaste åren där ett ärende i genomsnitt omfattar 1,8 personer. De 1 500 personerna kommer alltså att motsvara ca 850 ärenden.

Vid länsrätten kommer inte alla ärenden att leda till muntliga förhandlingar. En del av dem, uppskattningsvis 2 procent, faller under en ny föreslagen, i förhållande till 27 § Förvaltningslagen, vidgad omprövningsregel, och uppskattningsvis ytterligare 30 procent kommer att betecknas som ogrundade fall⁴. Av de resterande 570 ärendena, kan cirka 80 procent komma att behandlas vid muntliga förhandlingar.

Vi beräknar att varje förhandling kommer att pågå i genomsnitt fyra timmar.

Summa antal tolktimmar i ryska vid länsrätten: 1 820 timmar.

Antal tolktimmar i tingsrätten och vid polismyndigheten

Vi har inhämtat uppgifter från två förmedlingar om antalet tolkuppdrag och språk vid tingsrätten i Göteborg. Samtliga uppgifter gäller perioden 1 april till sista september 2004. Från den ena förmedlingen har vi fått såväl antal uppdrag som antal timmar i varje språk, från den andra endast antal uppdrag och språk, där har vi uppskattat att varje uppdrag tar 1,5 timme att utföra.

Från olika tolkförmedlingar har vi fått uppgifter om tolkning vid polisen i Stockholm, Malmö och Göteborg. Även dessa uppgifter gäller perioden 1 april till 30 september 2004.

För att få fram en beräkning av antalet timmar vid tingsrätterna i Stockholm och Malmö har vi utgått från relationen mellan antalet timmar vid polisen i Göteborg och tingsrätten i Göteborg. Det sammanlagda antalet tolktimmar i alla språk vid polisen: 2 457 timmar har vi dividerat med det sammanlagda antalet tolktimmar i alla språk vid tingsrätten: 1 397 timmar. Detta ger att varje timme vid tingsrätten motsvaras av närmare 2 timmar vid polisen. Vi anger därför antalet tolktimmar i domstolen till halva antalet timmar vid polisen. Vi har endast uppgifter för ett halvår och dubblar då antalet timmar för att få fram summan per år.

Enligt våra uppgiftslämnare behövde Polismyndigheten i Stockholm ca 1 800 tolktimmar i ryska under sexmånadersperioden.

³ 2003 behandlades 84 79 ärenden med 15 428 personer, 2002 6 493 ärenden med 12 615 och 2001 4 157 ärenden med 7 709 personer.

⁴ Uppskattningen 2 procent resp. 30 procent grundas på beräkningar som gjorts inom UD.

Motsvarande tid i Göteborg var 180 timmar och i Malmö anlidade polisen tolk i ryska ca 300 timmar. Totalsumman under 1 april till 30 september blir ca 2 300 eller för hela året 4 600 timmar vid polisen. Enligt resonemanget ovan kommer det att behövas tolkar för hälften så många timmar, 2 300, i tingsrätterna.

Sammanlagt antal tolktimmar i ryska: 14 720.

Det sammanlagda antalet tolktimmar i ryska blir 6 000 vid Migrationsverket, 1 820 för länsrätterna, 4 600 för polismyndigheten och 2 300 vid tingsrätten – dvs. 14 720 timmar om året.

Sammanställning av beräkningar av antalet tolktimmar i auktorisationspråken samt i vissa språk som saknar auktorisationsmöjlighet

Tabell 1 Uppskattat antal tolktimmar i auktorisationspråk där det finns tolkar med speciell kompetens som rättstolk

Språk	Offentliga biträden i asylutredningar Antal timmar	Polis/tingsrätt Antal timmar	Länsrätten Antal timmar	Totalt Antal timmar
Arabiska	7 600	6 600	4 740	18 940
Ryska	6 000	6 900	1 820	14 720
BKS	3 640	3 200	960	7 800
Spanska	900	4 000	500	5 400
Albanska	3 160	1 220	920	5 300
Polska	20	4 000	0	4 000
Persiska	1 000	1 500	580	3 080
Sorani	700	1 400	910	3 010
Turkiska	380	2 000	180	2 560
Engelska	600	1 250	260	2 110
Franska	260	780	120	1 160
Tigrinja	690	180	260	1 130
Estniska	0	1 060	0	1 060
Finska	0	660	0	660
Mandarin/rikskines	220	270	120	610
Tyska	0	300	0	300
Italienska	0	140	0	140
Kantonesiska	2	80	5	87
Tjeckiska	0	70	5	75
Grekiska	0	60	0	60
Lettiska	0	40	0	40

Tabell 2 **Antal uppskattade tolktimmar i auktorisationsspråk där det inte finns tolkar med speciell kompetens som rättstolk**

Språk	Offentliga biträden i asylutredningar Antal timmar	Polis/domstol Antal timmar	Länsrätten Antal timmar	Totalt Antal timmar
Somaliska	1 650	720	1 740	4 080
Kurmandji	1 060	110	460	1 630
Litauiska	0	1 500	0	1 500
Rumänska	250	1 200	25	1 475
Portugisiska	140	420	80	640
Bulgariska	100	300	10	410
Ungerska	0	350	0	350
Makedonska	120	50	30	200
Nederländska	0	110	0	110
Japanska	0	40	0	40
Danska	0	30	0	30

Tabell 3 Uppskattat antal tolktimmar i språk utan auktorisationsmöjlighet. I tabellen finns endast språk där det behövs tolkning under minst 150 timmar per år

Språk	Offentliga biträden i asylutredningar Antal timmar	Polis/domstol Antal timmar	Länsrätten Antal timmar	Totalt Antal timmar
Romanes	4 600	150	610	5 360
Azerbadjanska	1 330	80	730	2 140
Armenska	960	300	410	1 670
Georgiska	580	500	210	1 290
Mongoliska	640	500	140	1 280
Dari	640	110	460	1 210
Georgiska	600	250	50	900
Fula	30	680	25	735
Vietnamesiska	200	480	45	725
Wollof	10	700	5	715
Badinani	220	140	350	710
Bengali	300	150	160	610
Ibo	300	70	140	510
Syriska/Assyriska	150	10	325	485
Keldani/Östassyriska	150	40	280	470
Amarinja	200	80	100	380
Uzbekiska	200	10	120	330
Punjabi	170	80	75	325
Swahili	180	90	50	320
Pashto	190	60	70	320
Uiguriska	190	10	110	305
Vitryska	190	5	110	305
Slovakiska	200	100	5	305
Urdu	130	70	65	265
Ukrainska	130	25	110	265
Lingala	150	10	65	225
Turkmeniska	50	15	125	190
Thailändska	20	150	15	185
Yoruba	110	30	45	185

Hur många tolkar behövs det?

En årsarbetstid enligt Försäkringskassan är 1 880 timmar (235 arbetsdagar, semesterdagar borträknade). Den effektiva tolktiden per dag är däremot endast mellan 4-6 timmar beroende bl.a. på restider. (Uppgifter från Tolkservicerådet.) I vårt exempel räknar vi därför med 5 timmar per dag vilket ger 1 175 timmar per år.

För att täcka behovet av tolkar i ryska inom rättsväsendet totalt behövs tolv rättstolkar i ryska ($14\,720$ tolktimmar/ $1\,175 = 12,5$ tolkar). Det finns två och det gör att det finns en brist på 10 tolkar. När det gäller länsrätterna bör det finnas åtminstone en rättstolk vid vardera länsrätt. De två rättstolkarna är bosatta i Stockholms respektive Skåne län. Västra Götaland står alltså utan rättstolk i ryska.

Tabell 1 i skrivelsen visar det beräknade behovet av antalet rättstolkar i auktorisationsspråken i relation till det antal som finns enligt Kammarkollegiets förteckning. Tabellen bygger på vår beräkning av antalet tolktimmar i de olika språken som återges i tabellerna ovan.

Bilaga 4

Kostnadsberäkning

Beräkning av kostnader utgår från att utbildningarna kan genomföras som reguljär folkhögskolekurs eller studiecirkel vid studieförbund. I annat fall måste man beräkna och lägga till den kostnad som folkbildningsanslaget normalt täcker.

Specialkurser för auktoriserade tolkar i rättstolkning

Folkhögskolekurs

1 kurs med 30 deltagare, 5 språk	
Timkostnad 324 timmar x 5 000 kr ⁵	1 620 000 kr
Extra lärarresurs för språkhandledning	
100 timmar x 500 kr	50 000 kr
Lärostudio och domstolsbesök i Stockholm, resor	100 000 kr
<i>Kostnad</i>	<i>1 770 000 kr</i>

Studieförbundsutbildning

Studiecirkel à 125 timmar, 5 språk	
2 cirklar, sammanlagt 40 deltagare	
Timkostnad 125 timmar x 3 000 kr ⁶	375 000 kr
Extra lärarresurs för språkhandledning	
50 timmar x 500 kr	25 000 kr
Lärostudio och domstolsbesök i Stockholm, resor	100 000 kr
Summa	500 000 kr
<i>Kostnad för 2 cirklar</i>	<i>1 000 000 kr</i>

⁵ Timkostnaden innehåller realialärare, föreläsare, språkhandledare för varje språk, kursadministration hos utbildningsanordnaren, lokaler, inackorderings- och resekostnader för lärare och deltagare, stipendier. Högre timkostnad än ordinarie utbildning p.g.a. fler deltagare och fler språk under fler timmar.

⁶ Timkostnaden innehåller realialärare, föreläsare, språkhandledare för varje språk, kursadministration hos utbildningsanordnaren, lokaler, inackorderings- och resekostnader för lärare och deltagare, stipendier. Timkostnaden är något lägre i studiecirkeln än på folkhögskolan p.g.a. färre deltagare och lägre timschablon för undervisning enl. TÖI:s kompl. föreskrifter. Studiesocialt stöd till deltagare dock högre i ovanstående utbildning än enligt TÖI:s ordinarie föreskrifter för studiecirkel.

Vidareutbildning av kontakttolkar – preparandkurser inför auktorisationsprov

Folkhögskolekurs

1 kurs med 25 deltagare, 4 språk
 Timkostnad 100 timmar x 3 000 kr 300 000 kr

Studiecirkel

100 timmar, 3 x 25 deltagare, 4 språk
 Timkostnad 1 cirkel, 100 timmar x 1 285 kr⁷ 128 500 kr
 Kostnad 3 cirklar 385 500 kr

Kostnad folkhögskolekurs + 3 cirklar 685 500 kr

Kostnad för administration

Central administration på TÖI.
 Administratör 100 % ca 6 mån. för
 planering, administration och uppföljning
 samt uppdatering av utbildningsmaterial 300 000 kr

Kostnad för rekrytering

Beräknas till ca 150 000 kr.
 Fördelas av TÖI 150 000 kr

Kostnad för studievägledning

Vägledare/administratör
 Fördelas till utbildningsanordnarna av TÖI 200 000 kr

Kammarkollegiets kostnader

Provkostnad för 50 rättstolkar 425 000 kr

⁷ Timkostnad enligt TÖI:s ordinarie schablon inkl. språkhandledning 4 språk och deltagarstöd i undantagsfall enl. TÖI:s ordinarie regler för studiecirkel.

Provkostnad för 100 auktoriserade tolkar	500 000 kr
Till detta kommer kostnader för personal, administration av proven, lokalkostnad samt andel i Kammarkollegiets overhead-kostnader om ca	900 000 kr ⁸
<i>Summa</i>	<i>1 825 000 kr</i>

Sammanlagda kostnader 2005

Specialkurser för auktoriserade tolkar i rättstolkning

Folkhögskolekurs

Utbildningskostnad	1 770 000 kr
--------------------	--------------

Studieförbundsutbildning

Utbildningskostnad	1 000 000 kr
Vidareutbildning av kontakttolkar – preparandkurser inför auktorisationsprov	
Utbildningskostnad (fhsk. + stf.)	685 500 kr

<i>Summa utbildningskostnader</i>	<i>3 455 500 kr</i>
-----------------------------------	---------------------

Provkostnader

Rättstolksprov	425 000 kr
Auktorisationsprov	500 000 kr

Administration, lokal, overhead m.m.	900 000 kr
--------------------------------------	------------

<i>Summa provkostnader</i>	<i>1 825 000 kr</i>
----------------------------	---------------------

<i>Administration</i>	<i>300 000 kr</i>
-----------------------	-------------------

<i>Rekrytering</i>	<i>150 000 kr</i>
--------------------	-------------------

<i>Studievägledning</i>	<i>200 000 kr</i>
-------------------------	-------------------

Total kostnad 2005	5 930 500 kr
---------------------------	---------------------

⁸ Specifiering av personal-, lokal-, overheadkostnader m.m. kan för närvarande inte göras.

Bilaga 5**Preliminära resultat från enkätvaren från de auktoriserade tolkarna****Tabell 1 Antal heltidsarbetande auktoriserade tolkar, rättstolkar samt språk**

<i>Språk</i>	<i>Antal heltidsarbetande</i>	<i>därav Rättstolkar</i>
Albanska	6	-
Arabiska	30	4
Engelska	4	2
Grekiska	1	-
Japanska	1	-
Kantonesiska	1	-
Kurdiska (kurmandji)	1	-
Lettiska	1	-
Rikskinesiska	2	-
Nederländska	1	-
Persiska	14	8
Polska	8	4
Ryska	14	2
Bosniska/kroatiska/serbiska	16	6
Somaliska	2	-
Sorani	8	3
Spanska	21	9
Turkiska	6	3
Tyska	1	-
<i>Summa</i>	<i>138</i>	<i>41</i>

Tabell 2 Antalet heltidsarbetande auktoriserade tolkar, rättstolkar samt språk i Stockholms, Västra Götalands och Skåne län

Språk	Stockholm Heltidsarbetande		Västra Götaland Heltidsarbetande		Skåne Heltidsarbetande	
	Aukt.	Rättstolk	Aukt.	Rättstolk	Aukt.	Rättstolk
Albanska	-	-	5		-	
Arabiska	20	1	1	1	2	1
Engelska	4	2				
Grekiska	1	-				
Japanska	1	-				
Kantonesiska	1	-	1			
Kurdiska (kurmandji)	1	-				
Lettiska		-				
Rikskinesiska/ Mandarin	2	-				
Nederländska	1	-				
Persiska	9	4	1	2	1	1
Polska	5	1		1	2	2
Ryska	8	1	3		1	1
Bosniska/kroatiska/serbiska	4	2	7	3	2	
Somaliska	2	-				
Sorani	4	2	1	1		
Spanska	17	8	2		2	1
Turkiska	5	3	1			
Tyska	1	-				
Summa	86	24	22	8	10	7

Hur många språk behöver Sverige tolkar i?

Av professor Östen Dahl

1 Inledning

Enligt databasen Ethnologue (www.ethnologue.com) finns det 6 809 levande språk i världen. I de allra flesta fall är risken minimal att det skulle uppstå ett behov av tolkar för dessa språk i Sverige. Men antalet språk som kan komma ifråga är stort nog. Uppskattningsvis finns det i vårt land modersmålstalare av ca 200 språk. Tyvärr bokförs i Sverige inte invånarnas modersmål (till skillnad från många andra länder, där detta ingår i folkräkningarna), och alla beräkningar får bli indirekta uppskattningar. Bäst verkar vara att utgå från Skolverkets och Statistiska Centralbyråns statistik över elever i grundskolan som är berättigade till modersmålsundervisning, även om den också har en hel del brister. (Siffermaterialet finns tillgängligt på <http://www.ssd.scb.se/data-baser/makro/start.asp> under rubriken "Utbildning och forskning".) Enligt denna statistik, som alla uppskattningar av antal talare i Sverige nedan bygger på, finns det ungefär 150 modersmål i grundskolan. Av dessa är ett drygt femtiotal så stora att det totala antalet talare i Sverige bör vara åtminstone 1 000. Dessa täcker ca 98 procent av samtliga berättigade elever, varför man kan utgå från att det är dessa som också är viktiga när det gäller kontakttolkar för invandrare. Antalet språk för vilka det för närvarande finns auktoriserade tolkar är 34, så det potentiella behovet är betydande. Härtill kommer behovet av tolkar för asylsökande, där det kan finnas helt andra språk företrädna, och där den framtida situationen är mycket svår att sätta om.

Det har föreslagits att man skulle kunna begränsa behovet av auktorisation och/eller utbildning av kontakttolkar i nya språk genom vad vi kan kalla "tredjespråkslösningar", dvs. att man skulle använda tolkar som inte är utbildade i tolkanvändarens modersmål utan antingen i ett näraliggande språk eller i ett annat språk som användaren behärskar väl. Eftersom det i allmänhet inte är möjligt

att i de konkreta fallen avgöra i vilken utsträckning tredjespråkslösningar är möjliga, kommer jag här att begränsa mig till två saker: dels att diskutera frågan från ett principiellt (och kanske något teoretiskt) perspektiv, dels att försöka identifiera de fall där den överhuvudtaget kan bli aktuell.

2 Ett språk eller flera?

En fråga som omedelbart dyker upp i det här sammanhanget är vad som egentligen ska betraktas som ett språk (snarare än som en dialekt eller variant av ett annat språk). Gränsdragningen mellan språk och dialekt/språkvariant görs i allmänhet på kriterier som är minst lika mycket politiska eller kulturella som språkliga i egentlig mening. Att man till exempel numera räknar med tre språk – bosniska, kroatiska, serbiska – i stället för ett – serbokroatiska, som man gjorde före Jugoslaviens uppdelning, beror inte på att språken har förändrats på något radikalt sätt utan snarare på att de politiska förutsättningarna har förändrats. Det här gör att det konventionella sättet att dra gränser mellan olika språk har begränsad användbarhet för att bedöma hur man ska organisera kontakttolkning, eftersom detta sätt inte alltid ger information om vem som begriper vem. (För att i någon mån kringgå problemet med gränsdragningen mellan språk och dialekt kommer jag i fortsättningen att ibland använda termen "varietet".)

Det är också mycket viktigt att här skilja mellan skriftspråk och talspråk. Bakom ett enhetligt skriftspråk – som oftast är identiskt med landets officiella språk – kan dölja sig ett stort antal talade språkformer som inte är inbördes förståeliga. Två välbekanta exempel är kinesiska och arabiska. Även om majoriteten av Kinas befolkning talar rikskinesiska eller "mandarin", det officiella språket och det som närmast motsvarar den skrivna kinesiskan, finns det ett par hundra miljoner som talar andra "sinitiska språk", oftast kallade "kinesiska dialekter", som inte är begripliga för en talare av rikskinesiska men som inte har egna skriftspråk (det viktigaste av dessa är kantoniska, som talas av många invandrare i Sverige). Arabiska är officiellt språk i ett tjugotal länder, men det som är gemensamt är skriftspråket, och de talade språken är så pass olika varandra att många av dem inte är ömsesidigt förståeliga. I det första fallet har man i Sverige tagit konsekvenserna av det här: det finns auktoriserade tolkar i såväl rikskinesiska som kantoniska,

men i det senare fallet används bara beteckningen "arabiska". Att det har blivit på det sättet beror förmodligen delvis på attityderna till de inofficiella språkformerna: av politiska och religiösa skäl är man i arabländerna mycket ovillig att erkänna existensen av något annat än den officiella arabiskan.

Ett skriftspråk kan alltså motsvara många, ofta mycket skilda talade varieteter. Vad som kan beskrivas som den omvända situationen förekommer också: det kan finnas två eller fler skriftspråk utan att de motsvarande talade varieteterna är klart åtskilda. Ibland är den viktigaste skillnaden vilket skriftsystem eller alfabet man använder, som i fallet hindi (officiellt språk i Indien, skrivs med devanagariskrift) och urdu (officiellt språk i Pakistan, skrivs med arabisk skrift), även om det också finns en del skillnader i vokalbulären. Ett liknande förhållande kan sägas råda mellan bosniska, kroatiska och serbiska.

Med nära sjutusen språk i världen, fördelade på ett par hundra länder, blir genomsnittantalet språk per land ett trettiotal. Det innebär att nationstillhörigheten ger dålig information om en persons modersmål. Här finns naturligtvis en mycket stor variation. I Australien och Nord- och Sydamerika finns till exempel visserligen ett stort antal språk, men de talas i allmänhet av rätt små grupper och de officiella språken (engelska, franska, spanska, portugisiska) är helt dominerande. I de flesta afrikanska länder, liksom också till exempel i Indien, finns däremot inget språk som talas av majoriteten av befolkningen. I Afrika är i de flesta fall det gamla kolonialspråket officiellt trots att det i allmänhet sällan har något större antal modersmålstalare. I många länder, framförallt i Asien, finns ett inhemskt majoritetsspråk som också brukar vara officiellt men samtidigt kan det finnas ett stort antal minoritetsspråk av varierande storlek.

3 Vem förstår vem?

Som jag nämnde ovan, skulle man kunna tänka sig en "tredjespråks-lösning" i åtminstone två typer av situationer: (i) när det tredje språket är så likt tolkanvändarens modersmål att kommunikation är möjlig mellan talare av de båda språken; (ii) när det tredje språket (oberoende av likhet med modersmålet) behärskas så väl av tolkanvändaren att han eller hon kan kommunicera någorlunda obehindrat på det. En tredje möjlighet som har nämnts är att

tolken visserligen inte är utbildad/auktorisera på det tolkade språket men ändå kan det tillräckligt bra för att kunna fungera som tolk på det. Låt oss se på dessa olika möjligheter i tur och ordning.

I Skandinavien är det normalt att man använder sitt modersmål när man talar med en person från ett av grannländerna. Samtidigt kan de skandinaviska språken vara en bra illustration till hur knepigt det faktiskt är att bestämma om två språk är inbördes förståeliga eller inte. I världens mest kända uppslagsverk, Encyclopædia Britannica, kan vi läsa att norrmän, svenskar och danskar "vanligen kan kommunicera med varandra genom att tala eller skriva sina egna språk". De som talar skandinaviska språk vet att det här nog är en sanning med modifikation.

Svenskar har väl i allmänhet inga större problem med norrmän från Oslo och andra ställen på norska Östlandet, men andra dialekter kan vara betydligt svårare. När det gäller danska så är det sällan något problem att förstå skriven text men många svenskar anser att de inte förstår talad danska och föredrar att använda engelska när de ska tala med danskar. Å andra sidan behövs det ofta inte så mycket träning för att bli avsevärt bättre på dansk hörförståelse. Med andra ord påverkas förståelsen också av ett närliggande språk av hur mycket man har blivit utsatt för språket i fråga. Hur bra man förstår påverkas dock av många olika faktorer. Till exempel är det rimligt att anta att en Malmöbo i allmänhet förstår danska bättre än en finlandssvensk från Helsingfors, eftersom Malmöbon hör danska oftare, men en person från Köpenhamn kan mycket väl ha lättare att förstå en finlandssvensk än en skåning, eftersom den förra varianten är lättare att relatera till skriftbilden och är mer lik den standardsvenska som dansken trots allt är bäst bekant med.

Slutsatsen av detta är att det är svårt att göra generella uttalanden av typen "talare av språket X förstår talare av språket Y". Det är inte heller så förvånande att det ofta är ganska svårt att få tillförlitlig information om hur pass bra talare av grannspråk förstår varandra. Citatet från Encyclopædia Britannica ovan visar att man bör förhålla sig skeptisk även till auktoritativa källor. Om man frågar talarna själva ger de ofta motsägande svar, vilket kan bero på att de faktiskt är olika bra på att förstå det andra språket men också på vilken attityd de har. Detta kan ta sig mer skämtsamma former som när någon säger "vi skulle nog kunna förstå, men vi vill inte", men på ett allvarligare plan påverkas bedömningar av vad som är ett eget språk och vem som förstår vem i stor utsträckning av bedömarens

politiska och kulturella värderingar. Den som vill hävda en viss grupps självständighet gentemot andra grupper kommer också att vara benägen att framhålla det egna språkets särart; den som strävar efter att hålla samman olika grupper till en enhet ("en nation") tonar istället ner de språkliga skillnaderna.

När vi sedan kommer till frågan om man kan förvänta sig att talare av ett visst språk även behärskar ett annat (oberoende av likheten med modersmålet), kan man inte heller alltid göra generaliseringar. I länder med någorlunda hög genomsnittlig utbildningsnivå kan man i allmänhet räkna med att de flesta behärskar landets officiella språk, men i länder där stora delar av befolkningen har kort skolutbildning eller ingen alls är detta inte alls säkert. I de afrikanska länder där det gamla kolonialspråket behållits som officiellt språk är det vanligt att det bara behärskas av några procent av befolkningen (och då främst av stadsbor). Det betyder å andra sidan inte att folk i allmänhet är enspråkiga: ofta finns det inhemska mellanfolkliga språk som de flesta (eller i alla fall många) i en viss region behärskar. Som exempel kan man ta Demokratiska Republiken Kongo (Zaire), där det talas omkring tvåhundra olika modersmål, samtidigt som det finns fyra språk (kikongo, lingala, swahili och tshiluba) som används för mellanfolklig kommunikation i olika delar av landet medan förvaltningsspråket är franska.

4 Tredjespråkslösningar i praktiken

När det sedan gäller att bedöma hur en tredjespråkslösning kan fungera i praktiken, tror jag att de skandinaviska språken igen skulle kunna tjäna som illustrationsexempel. Vi kan ställa frågan så här: skulle man kunna använda en dansk tolk (i stället för en svensk) vid tolkning mellan svenska och ett annat språk? I det här sammanhanget kan det vara värt att påminna sig att det inte alls var självklart att svenska skulle bli officiellt språk i EU. Det diskuterades på allvar om det inte räckte med danska. Förmodligen skulle det ha inneburit att svenska EU-parlamentariker skulle ha erbjudits tolkning till danska (snarare än svenska) av parlamentsförhandlingarna. För en utomstående, som har läst på i Encyclopædia Britannica, kan väl en sådan lösning förefalla helt rimlig, men man kan undra hur många svenska EU-representanter som skulle finna den tillfredsställande. Om inte annat tror jag att de flesta svenskar skulle uppfatta det som en nedvärdering av Sverige som nation.

I annonser för charterresor står det ibland att reseledarna är "skandinavisktalande". Detta antyder ju att svenskar förväntas känna sig hemma med en reseledare som har danska till modersmål. I sådana här praktiska situationer kan den interskandinaviska kommunikationen säkert fungera väl, men man får väl då komma ihåg att danskar faktiskt ofta anpassar sitt språk när de talar med svenskar. För att få en rättvisande jämförelse med en situation där man använder en auktoriserad tolk bör man istället föreställa sig att en svensk, som befinner sig i ett land där han inte behärskar språket, blir anklagad för ett allvarligt brott och tvingas förhandla med myndigheterna (som han eller hon uppfattar som fientligt inställda) via en tolk som bara talar danska och, för att göra saken värre, har vuxit upp i det främmande landet och därför aldrig kommit i kontakt med svenska. Liksom i fallet med EU-tolkningen kan man fråga sig hur många som skulle acceptera en sådan lösning. Här blir det också en fråga om rättssäkerhet. Detta är kanske mest uppenbart när det gäller asylsökande, som ju är beroende av att deras berättelser uppfattas på ett korrekt sätt för att deras trovärdighet inte ska felbedömas. Risken för felöversättningar är betydande när det gäller närliggande språk, eftersom det är lätt att missta sig på ord och uttryck som betyder olika saker i de båda språken (s.k. "false friends"). Jag har ett konkret exempel på detta som gäller just danska och svenska. När jag var utbytesstudent i dåvarande Leningrad i slutet på 1960-talet, hade en dansk stipendiat skrivit en lagom kritisk artikel om livet i Sovjetunionen och skickat den till några tidningar hemma i Danmark. De sovjetiska myndigheterna beslagtogs emellertid manuskriptet och en kampanj igångsattes som slutade med att författaren blev hemskickad. En av anklagelsepunkterna var att han hade förtalat det sovjetiska folket genom att påstå att de gärna tog sig en sup redan före frukost. Det visade sig att han hade använt det danska ordet frokost, som faktiskt betyder 'lunch' ('frukost' heter morgenmad) för det mål som ryssarna äter vid tvåtiden på eftermiddagen (obed på ryska, brukar oftast, lite missvisande, översättas som middag till svenska). Uppenbarligen hade de sovjetiska myndigheterna använt en översättare som var mera hemma på svenska än på danska. Det är inte så svårt att föreställa sig att liknande till synes triviala missförstånd skulle kunna få allvarliga konsekvenser i en tolksituation.

För att fungera väl som tolk behöver man inte bara ha språkkunskaper utan även kunskaper om det ämne som avhandlas och om den kulturella kontexten. För en kontakttolk handlar det

kanske oftast om kunskaper om det land där man befinner sig; därför ingår också orientering om det svenska samhället i kontakttolkutbildningen. Men också kunskaper om den tolkade personens kulturella bakgrund är viktiga och kan bli kritiska exempelvis vid asyltolkning, vilket gör att man i första hand bör försöka hitta en tolk som kommer från samma område och etniska grupp som den asylsökande. I många fall går detta förmodligen inte att åstadkomma.

Eftersom det vidare av ett flertal skäl är omöjligt att ha full beredskap för kommande tolkbehov, kommer det med största sannolikhet att ofta uppstå situationer när man får hitta på nödlösningar för att kunna göra sig förstådd t ex med asylsökande. Det borde dock framgå av ovanstående diskussion att det finns skäl att vara mycket restriktiv med att institutionalisera tredjespråklösningar. Innan man bestämmer sig för att det inte behövs tolkar i en viss språkvarietet, bör man konsultera alla inblandade parter och språkvetenskaplig expertis. Sanningshalten hos generella påståenden om vem som förstår vem bör kontrolleras noga.

Som jag nämnde ovan, har man också tagit upp möjligheten att använda tolkar som är auktoriserade i ett språk för tolkning till och från ett annat språk som de kan väl men inte har auktorisation i. Bland annat kan detta tänkas gälla fall där en tolk är auktoriserad i ett annat språk än i sitt modersmål. Det kan väl tyckas att man då utan vidare borde kunna tolka även modersmålet, och det kan säkert fungera bra i många fall. Problemet är hur man utan att göra någon form av prövning ska kunna ta ställning till om en person verkligen har modersmålskompetens i ett språk. Att språket har talats i vederbörandes hem under uppväxttiden ger ingen som helst garanti för en acceptabel språkbehärskning.

För inte allt för länge sedan räckte det att man visade att man kunde köra bil för att man också automatiskt skulle få behörighet att köra tung motorcykel. Den här regeln, som numera har ändrats, till båtnad för trafiksäkerheten, påminner lite om idén att det räcker med auktorisation i ett språk för att kunna tolka ett annat. Jag tror att det finns risk för att värdet av tolkauktoriseringen urholkas om man börjar tillämpa den idén mera allmänt. Om det inte är så noga med kunskaperna i det andra språket, så kanske man kan ta lite lätt på kunskaperna i det första också?

5 Vilka ytterligare språk kan behöva tolkar?

Jag övergår nu till att försöka identifiera de språk där ett behov av auktorisation och/eller utbildning av tolkar kan aktualiseras, och speciellt kommentera de fall där det kan finnas svårigheter att bestämma hur gränsdragningen mellan olika språk ska göras. I de flesta fall har jag inte tillräckligt med information för att ge slutgiltiga svar.

Av de 34 språk som för närvarande har auktoriserade tolkar är fyra inhemska minoritetsspråk och/eller språk som talas i övriga nordiska länder (finska, meänkieli, nordsamiska, danska), ett tjugotal språk som talas i resten av Europa, och återstoden, ett tiotal, rent utomeuropeiska språk. Bland de modersmål som med utgångspunkt från elevstatistiken kan bedömas ha mer än 1 000 talare i Sverige är trettio utomeuropeiska, och de representerar sammanlagt ungefär hälften av alla personer med andra modersmål än svenska. Med tanke på detta och att de utomeuropeiska språken utgör 97 procent av jordens språk är det sannolikt att en framtida expansion av tolkverksamheten i första hand kommer att gälla dem.

Om man börjar med de inhemska språken i Sverige, kan man konstatera, att auktoriserade tolkar saknas i romani (romani chib), som är ett officiellt erkänt minoritetsspråk. Romani är starkt splittrat i olika varieteter, och det är inte uteslutet, att olika tolkar behövs för några av dessa. Hur många talare av romani det finns är svårt att avgöra: med utgångspunkt från elevstatistiken kan det röra sig om ca 10 000. Bland de nordiska språken finns auktoriserade tolkar i danska och isländska; norska saknas alltså men det är kanske mindre troligt att tolkar skulle krävas i detta språk.

Bland viktigare europeiska språk som saknar auktoriserade tolkar återfinns till exempel de slaviska EU-språken slovakiska och slovenska, som väl står rätt nära tjeckiska respektive bosniska/kroatiska/serbiska, men som av olika skäl kan komma att kräva egna tolkar. De nationella språken i de gamla sovjetrepublikerna ingår också i de mer framträdande otillfredsställda tolkbehoven, förutom estniska, lettiska och litauiska, som redan har auktoriserade tolkar. I Sovjetunionen var ryska obligatoriskt språk i alla skolor, förutom att det var dominerande i de flesta samhälleliga sammanhang, och man har därför hittills kunnat räkna med att personer därifrån behärskar ryska rätt väl. För dem som gått i skola efter Sovjetunionens upplösning är det svårare att göra generaliseringar. Bland språken i gamla Sovjetunionen finns till att börja

med vitryska och ukrainska, som tillsammans med ryska bildar de relativt närbesläktade östslaviska språken. Ryskans ställning är fortfarande stark i synnerhet i Vitryssland och östra Ukraina men i varje fall för ukrainskans del tror jag inte man utan vidare kan avskriva tolkbehovet. I Moldavien kallas det officiella språket moldaviska, men tillgänglig information ger vid handen att det inte i praktiken skiljer sig från rumänska i någon större grad. Kaukasien, på gränsen mellan Europa och Asien, är känt som ett område med stor språksplittring där omkring fyrtio språk talas. De språk som i första hand kan komma ifråga är de officiella språken i de tre självständiga staterna Georgien, Armenien, och Azerbajdzjan. Georgiska bildar tillsammans med några minoritetsspråk i Georgien en helt egen språkfamilj, den kartvelska, och är troligtvis helt orelaterat till andra språk, inklusive ett fjärde språk från Kaukasien som har relativt många talare i Sverige – darginska (dargwa, 365 000 talare; 1 500 talare i Sverige), som tillhör den (sannolikt helt obesläktade) nordöstkaukasiska språkfamiljen. Armeniska bildar en egen gren av den indoeuropeiska språkfamiljen och har alltså inga nära släktingar (däremot finns två relativt klart skilda varieteter – västarmeniska som huvudsakligen talas i Turkiet och östarmeniska som talas i Armenien).

Azerbajdzjanska eller azeriska är ett turkspråk – det hör alltså till samma språkfamilj som turkiska, liksom ytterligare ett antal av de nationella språken i de gamla sovjetrepublikerna: turkmenska, kazakiska och uzbekiska, och flera språk som talas på ryskt territorium, t ex tatariska. Turkspråken, som ingår i den större familjen altaiska språk (där också mongoliska ingår, i en annan gren), uppges ofta vara ömsesidigt förståeliga, men som vanligt bör man vara försiktig med slutsatser här. Azerbajdzjanska är det som står närmast turkiska. Det talas också i flera andra länder, framför allt av så mycket som en tredjedel av befolkningen i Iran (uppskattningarna varierar). Den iranska azerbajdzjanskan skiljer sig från den som talas i Azerbajdzjan men hur kraftigt är svårt att avgöra.

Detta ger en naturlig övergång till språksituationen i Mellanöstern, varifrån ju en stor del av invandrarna i Sverige kommer. På den officiella nivån dominerar tre språk: arabiska, turkiska och persiska, som tillhör tre helt olika språkfamiljer nämligen de altaiska, semitiska och indoeuropeiska språken. Men det finns också ett stort antal andra språk från dessa familjer, och eftersom talarna av de här språken ofta tillhör minoriteter som utsätts för förföljelse och diskriminering, utgör de en stor del av de flyktingar

som kommer till Sverige. Viktigast här är kurdiska och assyriska/syrianska, med uppskattningsvis 60 000 resp. 35 000 talare i Sverige. I ingetdera fallet finns det något allmänt vedertaget standardtalspråk. Kurdiska tillhör den iranska grenen av de indoeuropeiska språken, d v s samma gren som persiska, som det emellertid är klart skilt från. Det finns ingen enighet om hur de olika varianterna av kurdiska ska indelas och om de ska räknas som olika språk eller bara som dialekter. Auktoriserade tolkar finns redan i två olika kurdiska språk: kurmanji och sydkurdiska (varmed förmodligen avses sorani, fast det senare ofta klassificeras som "centralkurdiska"). Det är omöjligt att avgöra hur många varieteter som behöver egna tolkar; detta bör utredas särskilt. Assyriska/syrianska är den gängse beteckningen i Sverige på ett antal varieteter av nyarameiska språk, som (liksom arabiska och hebreiska) tillhör den semitiska språkfamiljen. Rätt stor förvirring råder om beteckningar och indelning. De två beteckningarna "assyriska" och "syrianska" verkar i första hand vara relaterade till den religiösa tillhörigheten. Termerna "kaldeiska" eller "keldani" står för arameiska varieteter som talas av grupper i norra Irak. Liksom ifråga om kurdiskan bör behovet av tolkar för arameiska språk utredas särskilt. Det bör noteras att detta är den största gruppen invandrare som saknar egna auktoriserade tolkar.

Inte heller identiteten för de stora språken arabiska och persiska är klar. Som jag redan nämnt ovan, är de olika talade varieteterna av arabiska inte alltid inbördes förståeliga. Detta tycks dock hittills inte ha resulterat i ett erkänt behov av specialiserade tolkar. Också av persiska eller farsi finns ett antal varieteter, varav den viktigaste är den som är officiellt språk i Iran. Närstående är tadjjikiska i Tadjjikistan och dari, som talas av ca fem miljoner personer i Afghanistan. Tolkbehovet är svåravgjort. Det största språket i Afghanistan, pashto (20 milj. talare; ca 4 000 i Sverige) tillhör också de iranska språken men är mer avlägset släkt med övriga.

För Syd- och Sydostasien kan konstateras, att det finns ett flertal språk med ett mycket stort antal talare såväl på hemmaplan som i Sverige, som saknar auktoriserade tolkar. Till dessa hör vietnamesiska (70 milj. talare; 12 000 i Sverige), thailändska (ca 50 milj. talare om man räknar alla varieteter; 12 000 i Sverige), bengali (200 milj. talare; 5 000 i Sverige), hindi/urdu (200–300 miljoner talare, beroende på hur man räknar; 6 500 i Sverige), tagalog (punjabi (50–75 milj. talare; 2 000 i Sverige).

Trettio procent av världens språk talas i Afrika, men endast mycket få av dessa används som skriftspråk eller i officiella sammanhang. Som omnämnts ovan, har de flesta afrikanska länder behållit de europeiska kolonialspråken som officiella, fast endast en minoritet av befolkningen behärskar dem. I Sverige finns endast ett fåtal afrikanska länder representerade av större invandrargrupper. Den överväldigande majoriteten kommer från länderna kring Afrikas horn: Etiopien, Eritrea och Somalia och de största språken är somaliska (10 milj. talare; 30 000 i Sverige), tigrinska (tigrinja, 5 milj. talare; 15 000 i Sverige) och amhariska (närmare 20 milj. talare; 2 000 i Sverige). Dessa språk är visserligen alla besläktade men på mycket långt håll – de tillhör den afro-asiatiska språkstammen där semitiska språk (som tigrinja och amhariska ingår i) är en gren. Auktoriserade tolkar finns endast för somaliska och tigrinja.

Bland övriga afrikanska språk som talas som modersmål i Sverige av 500–2 000 personer kan nämnas wolof, swahili, mandinka, luganda och lingala. Swahili är särskilt viktigt som mellanfolkligt språk i flera afrikanska länder. Inget av dessa språk har några auktoriserade tolkar.

Inget av de inhemska språken på de amerikanska kontinenterna finns representerat i elevstatistiken. Språk där ett framtida tolkbehov kan tänkas uppkomma är quechua (som är splittrat i ett stort antal skilda varieteter), aymara och guarani.

6 Sammanfattning

Jag har här diskuterat förslaget om tredjespråklösningar för kontakttolkning, dvs. att användning av tolkar som inte är utbildade i tolkanvändarens modersmål utan antingen i ett närliggande språk eller i ett annat språk som användaren behärskar väl. Enligt min uppfattning kan detta fungera som nödlösning i situationer där utbildade tolkar saknas. Däremot bör man vara mycket restriktiv med en institutionalisering av tredjespråklösningar, och de bör permanentas endast efter noggrann prövning och hörande av inblandade parter. En genomgång av de språk där tolkbehov föreligger eller kan uppstå ger vid handen att auktorisation och/eller utbildning av kontakttolkar kan bli aktuell i en lång rad språk, i första hand sådana som talas utanför Europa. Slutligen kan konstateras, att någon form av registrering av de språk som talas i

landet skulle ge ett bättre beslutsunderlag inte bara när det gäller frågor som rör tolkning utan även för integrationsarbetet i allmänhet.

Sammanställning av enkätsvaren från de icke auktoriserade tolkarna

I vårt uppdrag har det bl.a. ingått att belysa utbildningen av kontakttolkar och lämna förslag på eventuella förändringar. Av den anledningen genomförde utredningen två enkätundersökningar till tolkar under vintern 2004. I denna bilaga redovisar vi enkätsvaren på vår stickprovsundersökning till de icke auktoriserade tolkarna. I bilaga 6 redovisar vi enkätsvaren från de auktoriserade kontakttolkarna.

Tillvägagångssätt

Enkäten har skickats till ca 550 icke auktoriserade tolkar vid två tolkförmedlingar. Enkäterna har gått ut tillsammans med tolkarnas lönebesked. Därmed fanns det inte någon möjlighet att göra en påminnelse direkt till de tolkar som fått enkäten men inte svarat.

200 personer har inkommit med svar till den sista februari 2005.

Urvalet och svarsfrekvensen är för litet för att man ska kunna dra några egentliga slutsatser av resultaten. Det är inte heller möjligt att göra några jämförelser av större vikt mellan de icke auktoriserade och de auktoriserade tolkarna. Vi betraktar därför enkäten som en stickprovsundersökning, men som sådan har den ändå ett värde för utredningen och resultaten från undersökningen har på olika sätt beaktats i utredningen.

Fråga 1. Kön

87 män, 110 kvinnor, 2 har inte uppgivit kön.

Fråga 2. Ålder

Medelålder: För män 45,5 år och för kvinnor 44 år.

23 personer är 60 år eller över.

5 personer har inte besvarat frågan.

Fråga 3. Bostadsort

Respondenterna har svarat med bostadsorten och vi har därefter placerat in dem i respektive län.

97 personer är bosatta i Stockholms län, 8 personer i Skåne län, 2 personer i Västra Götalands län, 69 personer i Örebro län, 3 personer i Södermanlands län, 2 personer i Västmanlands län, 2 personer i Västerbottens län, 5 personer i Östergötlands län, 1 person i Uppsala län, 1 person i Värmlands län, 1 person i Västernorrlands län, 1 person i Gävleborgs län.

7 personer har inte angett bostadsort.

Fråga 4. Modersmål om annat än svenska:

Vi har bearbetat svaren och gjort en indelning i modersmål=auktoriseringsbart språk samt modersmål=icke auktoriseringsbart språk.

<i>Modersmål</i>		<i>Modersmål</i>	
<i>Auktoriseringsbart språk</i>	<i>Antal personer</i>	<i>Icke auktoriseringsbart språk</i>	<i>Antal personer</i>
Albanska	4	Amarinja	1
Arabiska	32	Armeniska	3
Bks	7	Assyriska	2
Bulgariska	2	Bengali	3
Engelska	2	Burmesiska	1
Estniska	1	Dari	4
Finska	2	Farsi	1
Franska	3	Georgiska	3
Grekiska	3	Igbo	1
Kantonesiska	1	Indonesiska	1
Mandarin	3	Khmer	1
Kurmandji	7	Kirundi	1
Lettiska	1	Feili	1
Litauiska	1	Laotiska	1
Persiska	12	Lingala	1
Polska	1	Malaysiska	1
Portugisiska	3	Mandingka	1
Rumänska	2	Mongoliska	2
Ryska	12	Pashto	1
Somaliska	7	Punjabi	2
Sorani	5	Romani	4
Spanska	5	Sinhalesiska	1
Tigrinja	10	Slovakiska	1
Tjeckiska	1	Swahili	1
Turkiska	3	Tamil	2
Tyska	2	Thai	2
Ungerska	2	Tigré	1
		Uzbekiska	1
		Vietnamesiska	2

Flera har angett att de har mer än ett modersmål. I tabellen har vi endast tagit med det språk som de angett som första modersmål. Kombinationer har bl.a. varit arabiska/syrianska, assyriska/syrianska, assyriska/arabiska, amarinja/tigré, ryska/georgiska, ryska/ukrainska. Ett par av de arabisktalande har angett franska som andra modersmål.

Fråga 5. Tolkspråk

166 respondenter tolkar i minst ett tolkspråk som det går att bli auktoriserad i.

12 personer tolkar i fyra språk, 28 personer tolkar i tre språk och 59 personer tolkar i två språk.

Se även sammanställningen under fråga 4.

Fråga 6. Hur många år har du arbetat som tolk?:

0–5 år	86 personer
6–10 år	33 personer
11–15 år	23 personer
16–20 år	23 personer
21–25 år	11 personer
26–30 år	1 person
31–35 år	1 person
36–40 år	3 personer

Fråga 7. Arbetar du som tolk på heltid, halvtid samt deltid?

Vid deltid skulle respondenterna även ange hur många timmar per månad i genomsnitt.

53 personer har svarat att de arbetar som tolk på heltid, 22 män, 31 kvinnor.

Medelålder för de heltidsarbetande männen är 40,7 år och för kvinnorna 43,6 år. 1 har ej angett ålder.

19 personer har tolkuppdrag på halvtid.

120 personer anger att de arbetar deltid, vilket innebär alltifrån några timmar i månaden till något mer än halvtid.

I tabellen visar vi antal tolkar som arbetar heltid fördelat på det språk de tolkar på. Vi har markerat auktorisationsspråk med fetstil.

<i>Antal personer</i>	<i>Tolkspråk</i>
1	Swahili/engelska
3	Bengali varav 1 Bengali/hindi/urdu/engelska
3	Persiska , varav 2 persiska/dari
2	Dari
13	Arabiska , varav 2 arabiska/franska , 3 arabiska/syrianska , 1 arabiska/turkiska
1	Armeniska
2	Kurdiska/anab, 1 kurdiska/arabiska
1	Fejli/ arabiska
4	Sorani , varav 1 sorani/badinani , 1 sorani/arabiska
1	Tigrinja
7	Ryska , varav 1 ryska/ukrainska , 1 ryska/polska
3	Somaliska
3	Romani
2	BKS
1	Thai
1	Kirundi/Kinyarwanda/swahili/franska/engelska/
1	Assyriska/syrianska
1	Tyska
1	Lingala/Franska/Kingwandi: 1
1	Spanska/engelska
1	Mongoliska

Fråga 8. Utbildningsbakgrund

a) Sverige

- Grundskola
- Gymnasieutbildning
(eller motsvarande)
- Universitetsutbildning
- Annan utbildning: Vilken?

b) Annat land

- Grundskola
(eller motsvarande)
- Gymnasieutbildning
(eller motsvarande)
- Universitetsutbildning
- Annan utbildning: Vilken?

Män icke auktoriserade

Ålder	Utbildningsbakgrund						Univ. SV + Utl
	Sverige			Utland			
	Grundskola	Gymnasieskola	Universitet	Grundskola	Gymnasieskola	End utl Univ	
0–20	-	3	-	-	-	-	-
21–30	1	4	5	-	-	-	-
31–40	2	2	4	-	3	5	5
41–50	-	4	3	1	6	9	1
51–60	-	-	5	-	1	4	3
61–70	-	-	2	-	2	3	2
71–80	1	-	-	-	1	1	-
81–	-	1	1	-	-	-	-
<i>Summa</i>	<i>4</i>	<i>14</i>	<i>20</i>	<i>1</i>	<i>13</i>	<i>22</i>	<i>11</i>

Kvinnor, icke auktoriserade

Ålder	Utbildningsbakgrund						Univ. SV + Utl
	Sverige			Utland			
	Grundskola	Gymnasieskola	Universitet	Grundskola	Gymnasieskola	End utl Univ	
0–20	-	-	-	-	-	-	-
21–30	-	6	4	-	-	1	-
31–40	-	4	11	-	3	4	3
41–50	1	8	6	4	4	11	3
51–60	-	3	2	2	5	9	3
61–70	-	1	-	-	3	1	-
71–80	1	-	1	-	-	-	-
81–	-	-	-	-	-	1	-
<i>Summa</i>	<i>2</i>	<i>22</i>	<i>24</i>	<i>6</i>	<i>15</i>	<i>27</i>	<i>9</i>

Kommentar: I universitetsutbildning ingår allt från enstaka kurser till akademisk examen.

En och samma person har kunnat ange flera alternativ. I tabellen har vi angett högsta utbildning. Om en person haft universitetsutbildning i utlandet och gymnasieutbildning i Sverige har vi endast räknat den högsta utbildningen, dvs. universitetsutbildning.

Vi har också angett dem som bedrivit universitetsstudier i såväl utlandet som i Sverige, de finns alltså inte med i kategorin svenskt universitet resp. utländskt universitet.

Annan utbildning: 66 personer har angett annan utbildning, exempelvis komvux eller kurser på folkhögskola till yrkesutbildning och doktorandutbildning.

Fråga 9. Vad för typ av tolkuppdrag har du?

Svarsalternativ: Sjukvård, kommun, ex. socialtjänst, Migrationsverket, Domstol, Advokatkontor, Polis, Annat.

Svaret fördelar enligt nedan:

Sjukvård: 103 personer

Kommun, ex. socialtjänst: 97 personer

Migrationsverket: 86 personer

Domstol: 15 personer:

Advokatkontor: 68 personer

Polis: 62 personer.

Annat: 60 personer. Exempel: vanligt förekommande är skolor och förskolor, arbetsförmedlingen, Vägverket, Försäkringskassan, tullen, företag, häkte, kriminalvårdsanstalt, psykiatri och arbetsmarknad.

Annat omfattar också industri, bostadsbolag, BB, tandvård, kyrka, konferenser, handels- och politiska delegationer, statsbesök, Sida-projekt, ambassad m.m.

91 personer har alla nämnda typer av tolkuppdrag.

Fråga 10. Vilka tolkkurser har du gått?

Ålder	Män		Kvinnor	
	Universitet	Folkbildning	Universitet	Folkbildning
0–20	-	3	-	-
21–30	-	8	1	7
31–40	-	13	2	19
41–50	1	19	-	30
51–60	-	13	-	17
61–70	-	5	-	4
71–80	-	1	-	-
81–	-	1	-	-
<i>Summa</i>	<i>1</i>	<i>63</i>	<i>3</i>	<i>77</i>

Universitet: 1 person har gått tolkutbildningen, men ej avslutat den, 2 personer har gått tolkutbildningen och en person går på tolkutbildningen just nu.

b) Kurser på folkhögskola. Grundutbildningen.

Introduktionskursen: 99 personer.
 Sjukvårdstolkning: 79 personer.
 Social- och försäkringstolkning: 66 personer
 Juridikens grunder för tolkar/Vardagsjuridik: 56 personer
 Arbetsmarknadstolkning: 28 personer
 Rättstolkning: 33 personer
 Asyltolkning: 30 personer

c) Kurser hos studieförbund. Grundutbildningen.

Introduktionskursen: 58
 Sjukvårdstolkning: 45
 Social- och försäkringstolkning: 40
 Juridikens grunder för tolkar/Vardagsjuridik: 40
 Arbetsmarknadstolkning: 27
 Rättstolkning: 16
 Asyltolkning: 27

d) Fördjupningskurser och andra kurser:

8 personer har gått kurs i Viskningstolkning/simultantolkning.
 7 personer har gått kurs i Telefontolkning.

29 personer har gått övriga kurser. Exempel: tolk-etik/tolkningsteknik, HIV-kurs hos landstingen, rättstolkning, svensk prosodi, språkhandledning i sjukvård, juridik, psykiatri, sjukvård fördjupningskurs, tolkövning inför KK-prov, juridik, asyl; tandvårdstolkning, terminologigenomgång och rollspel, tolkning av militära termer, läkemedel, psykologi; rättskunskap, medicinsk teknik och psykoterapi framförallt på folkhögskolor.

Hur många har gått alla kurserna i grundutbildning?

Endast 23 personer har gått alla kurserna i grundutbildningen, 10 har gått den på folkhögskola, 9 personer på studieförbund, 1 person har gått en grundutbildning såväl på både folkhögskola och studieförbund.

3 personer har gått några av kurserna på folkhögskola och några på studieförbund.

Fråga 11. Om du inte gått alla kurser i grundutbildningen – vilka har de viktigaste hindren varit?

47 personer har uppgett ekonomiska hinder.

23 personer har uppgett geografiska hinder.

85 personer har angett att de inte har haft tillräckligt med tid.

37 personer har angett att de inte behövt alla kurser.

En har uppgett bristande information p.g.a. handikapp, blind, som skäl, en har angett att det inte fanns några kurser av ökad kvalitet, en person har angett som skäl att han/hon inte har blivit erbjuden dessa kurser samt en har angett ekonomiska och geografiska hinder för att inte gå kurserna.

Uppdrag och utbildning hos de heltidsarbetande icke auktoriserade tolkarna.

Vi har tittat lite närmare på hur de heltidsarbetande besvarat frågorna i enkäten om uppdrag och om utbildning.

Av de heltidsarbetande har 4 män och 1 kvinna angett att de gått samtliga kurser på folkhögskola, 2 män och 2 kvinnor på studieförbund. 1 kvinna har gått alla kurser antingen på folkhögskola eller på studieförbund.

Som skäl till varför de inte gått hela utbildningen anger 6 personer ekonomiska hinder, 5 personer geografiska hinder, 13 personer anger att de inte haft tid och 13 personer anger att de ej behövt alla kurserna.

Av de som angett att de ej behövt alla kurser har 5 personer haft tolkuppsdrag i samtliga kategorier som vi frågat om.

Av de 21 tolkar som angett att de har uppdrag hos Migrationsverket har 11 personer gått kursen i asyltolkning, 5 har gått den på folkhögskola, 5 på studieförbund och 1 har gått kursen både på folkhögskola och studieförbund.

Tre tolkar har uppgett att de har uppdrag i domstol, 2 tolkar i arabiska och 1 i mongoliska. Ingen av dessa har angett att de gått kursen i vardagsjuridik eller i rättstolkning.

16 tolkar både hos polis och advokatkontor. Ytterligare en person har uppdrag hos advokatkontor. 9 av dem har angett att de gått kursen i vardagsjuridik och 5 har angett kursen i rättstolkning.

Fråga 12. Hur fick/får du information om tillgänglig tolkutbildning, dvs. olika kurser?

148 personer har uppgett att de fick/fått information genom tolkförmedlingen.

28 personer genom TÖI:s hemsida.

40 personer har angett att de fick/fått information på annat sätt. Exempel: genom kollegor, vänner, släktingar, internet, tidningsannonser, letat själv, folkhögskola, kommunen, polisen, kursanordnare, studieförbundens kataloger, arbetsförmedlingen, studieförbund, media och tolkservice.

Fråga 13. Vem/vad fick dig att gå utbildningen?

67 personer har angett att tolkförmedlingen skickade dem.

3 personer har angett att arbetsförmedlingen skickade dem.

129 personer har angett eget intresse.

28 personer har uppgett att det var tips från vänner, kamrater som fick dem att gå utbildningen.

Fråga 14. Har du fått någon studievägledning?

55 personer uppger att de har fått studievägledning.

3 personer har fått studievägledning av arbetsförmedlingen, 36 personer att de har fått studievägledning genom tolkförmedlingen, 18 personer från folkhögskolan och 5 personer har uppgett annan.

131 personer har inte fått någon studievägledning.

Fråga 15. Tycker du att det ska finnas förkunskapskrav, t.ex. gymnasiekompetens eller liknande, för att få gå på kontakttolkutbildningen på folkhögskola eller studieförbund?

124 personer anser att det ska finnas förkunskapskrav t.ex. gymnasiekompetens eller liknande för att få gå på kontakttolkutbildningen på folkhögskola eller studieförbund.

24 personer anser inte att det ska finnas förkunskapskrav t.ex. gymnasiekompetens eller liknande för att få gå på kontakttolkutbildningen på folkhögskola eller studieförbund.

43 personer vet inte.

Fråga 16. Ska man genomgå kunskapsprov för att få betyg när man går kontakttolkutbildningen på folkhögskola eller studieförbund?

134 personer anser att man ska genomgå kunskapsprov för att få betyg när man går kontakttolkutbildningen på folkhögskola eller studieförbund.

17 personer anser inte att man ska genomgå kunskapsprov för att få betyg när man går kontakttolkutbildningen på folkhögskola eller studieförbund.

37 personer vet inte.

1 person har svarat nej/vet ej.

Fråga 17. Finns det något innehåll i tolkutbildningen som du saknar?

53 personer saknar något innehåll i utbildningen.

Övriga kommentarer är att tolkförmedlingen skulle stå för utbildningen och kontinuerligt utveckla sina anställda.

94 personer saknar inte något innehåll i utbildningen.

Allmän vidareutbildning och fördjupningskurser efterfrågas av ett antal av de svarande.

Andra exempel på vad de svarande anser saknas i tolkutbildningen är mer rättstolkning, mer juridik- social och försäkrings-tolkning, genomgång av nyttillkomna sociala och övriga lagar, kurser i militära termer, arbetsmarknadstolkning, språkhandledning, viskning/simultantolkning, telefontolkning, asyltolkning, barn- och ungdomspsykiatri, trafik, auktorisation, mer terminologi och realia, psykologi, fördjupningskurser i sjukvård, juridik och översättning.

Några personer vill ha mer tester och kunskapsprov, en person vill ha svårare kurser (anser att ABF:s introduktionskurs var för lätt), svenskt språkbruk med språkbehandling, mer yrkeshandledning under första tiden och som tolk. En person vill ha kurs i tolkteknik som man lär sig på universitetet.

Några vill att utbildningen ska ta upp hantering av negativa känslor, stresshantering för tolkar (eftersom man arbetar med utsatta människor), tolkens rättigheter (skyldigheterna diskuteras ofta), tolkens säkerhet, försäkringar, logopedövningar för att få ett behagligt röstläge och för att använda rösten på rätt sätt.

Fråga 18. Har du praktiserat som tolk innan du började kontakttolkutbildningen?

80 personer har praktiserat som tolk innan de började kontakttolkutbildningen varav några endast privat.

Mindre än 1 år	27 personer
1 och 5 år	20 personer
6–10 år	9 personer
16–20 år	3 personer
30–	1 person

100 personer har inte praktiserat som tolk innan de började kontakttolkutbildningen.

I likhet med de auktoriserade tolkarna kan frågan ha missuppfattats. Man har sannolikt tolkat ”praktiserat” som ”arbetat”.

Fråga 19. Har du under din tolkutbildning fått språkhandledning?

80 personer uppger att de har fått språkhandledning under sin tolkutbildning.

Svaren har varierat alltifrån några timmar per kurs till några dagar per kurs. En del har svarat flera år eller under utbildningens gång.

86 personer har inte fått språkhandledning.

Några har svarat att det inte fanns möjlighet till det, att det inte finns på personens tolkspråk exempelvis uzbekiska och uiguriska, dari och pashto. Men det har även varit svårt att få språkhandledning i spanska, rumänska, franska och italienska.

Fråga 20. Har du under din tolkutbildning fått yrkeshandledning, dvs. handledning av annan tolk?

35 personer har fått yrkeshandledning, dvs. handledning av annan tolk, under sin tolkutbildning. De flesta har svarat i några dagar, under utbildningens gång eller i samband med kurserna.

137 personer har inte fått någon yrkeshandledning under sin tolkutbildning.

Fråga 21. Tycker du att den utbildning du fått är tillräcklig för att arbeta som tolk?

114 personer anser att den utbildning de fått är tillräcklig för att arbeta som tolk. Några personer anser dock att utbildningen endast är tillräcklig under vissa förutsättningar, t.ex. tillsammans med praktik/erfarenhet och/eller att vissa kompletteringar av utbildningen behöver göras.

52 personer anser att utbildningen är otillräcklig.

Om otillräcklig: vilken fortbildning eller vidareutbildning behöver du?

Rättstolkning, sjukvårdstolkning, juridik, vidareutbildning för auktorisation, svenskt uttal, social- och försäkringstolkning, tolkutbildning på högskola, folkhögskolekurser, arbetsmarknad, terminologi, utbildningen är otillräcklig eftersom det bör ställas högre krav på att bli tolk än idag, kurserna bör finnas där man bor, visknings-/simultantolkning, praktik, utbildning i små tolkspråk: språkhandledning, asylkurs.

Fråga 22. Om du inte är auktoriserad tolk – vad beror det på?

- Finns ingen möjlighet att bli auktoriserad i mitt/mina språk
- Har försökt bli auktoriserad men misslyckades i det skriftliga provet
- Har försökt bli auktoriserad men misslyckades i muntliga provet
- Annat skäl: _____

47 personer har angett att det inte finns någon möjlighet att bli auktoriserad i deras språk.

23 personer har försökt bli auktoriserade men misslyckats i det skriftliga provet, 8 personer har misslyckats i muntliga provet:

Annat skäl:

Som annat skäl har de svarande uppgett att de inte har behövt bli auktoriserade, de har inte haft så många tolkuppdrag, inget behov av auktoriserade tolkar på bostadsorten, ingen jobbgaranti, ingen idé eftersom det ändå är så ont om tolkjobb – går inte att få fast anställning, pga. hälsotillstånd, bristande tid, ekonomiska skäl (finansiering av kurs och material), har inte fått information om auktorisationsprovet, arbetar med annat, ska gå alla kurser först, det finns inte tillräckligt med böcker på det aktuella språket, har inte erbjudits det, dyrt att göra provet, orättvist prov, utbildningarna finns på annan ort, bristande kunskaper pga. utebliven språkhundledning på utbildningen, måste finnas tillsyn över de som rättar provet på KK.

Fråga 23. Övriga synpunkter på tolkutbildningen. T.ex. hur ser du på hur lång tid det går mellan de olika kurstillfällena? Kursmaterialet?

En del av de svarande anser att kurserna bör vara oftare och en del att de bör vara längre. En del säger att det är ont om utbildningar i vissa delar av landet. Att kunna läsa på distans efterfrågas av några personer. Det varierar vad tolkarna anser om undervisningens kvalitet.

En viss diskrepans finns mellan kurserna och verksamheten, anser några. Kursens innehåll speglar inte verksamheten. Provet efter genomgången kurs efterfrågas av flera.

Urval av kommentarerna och synpunkterna:

Tolkförmedlingen skulle stå för utbildning och kontinuerlig utveckling för sina anställda.

Man borde få högre lön efter kurserna.

Tolkförmedlingen borde hjälpa tolkar som har jobbat ett antal år att bli auktoriserade genom att betala kurserna eller skaffa kursmaterial.

Teoritestet för auktorisation var för teoretiskt och irrelevant.

Tolkförmedlingarna registrerar bara tolkar med dåliga tolkkunskaper.

Studieförbund borde kolla kunskaper istället för hur många timmar man har suttit på kurserna.

Svårt för personer som talar afghanska språk att få tolkar (ofta får de iranska).

Lärarna har inte pedagogisk förmåga.

Man borde få mer kursmaterial.

Ont om information om kurser.

Man blir utnyttjad av arbetsgivaren, att man blir anställd, af borde hjälpa oss att läsa på t.ex. högskola via aktivitetsstöd, krav borde ställas på tolkförmedlingarna att anställa folk. De registrerar 100 namn nu och kan utnyttja alla samtidigt, då behöver de inte anställa någon.

Tolkutbildning som cirklar är ingen riktig utbildning, bara fikapaus.

Ämnen som saknas: svensk samhällskunskap.

De som tolkar i talspråk får lägre arvoden.

Den som inte gått gymnasieutbildning i hemlandet eller i tolkspråkets land kan ha svårighet att tolka.

Möjlighet att resa till tolkspråkländerna, borde finnas regelbunden fortbildning.

Kursmaterialet borde uppdateras. Tolkpsykologi borde finnas.

Fler vidareutbildningar för att stimulera tolkar att stanna kvar i arbetslivet, Behövs test i svenska.

Test efter avslutad kurs.

Tolkarna måste få bidrag för kursavgiften.

Arvodet borde höjas och tolkarnas säkerhet borde höjas i avtal med tolkförmedling.

Auktoriseringsprov borde göras på universitetet. Vissa som rättar auktoriseringsprov på KK är jäviga.

Fler språkhandledningstimmar, dyra lexikon.

Behövs kurser i psykologisk terminologi och militär terminologi.

Underkänner kvaliteten på grundkursen på ABF.

Sammanställning av enkätsvaren från de auktoriserade tolkarna

I vårt uppdrag har det bl.a. ingått att belysa utbildningen av kontakttolkar och lämna förslag på eventuella förändringar. Av den anledningen genomförde utredningen två enkätundersökningar till tolkar under vintern 2004. I bilaga 5 redovisar vi enkätsvaren från stickprovsundersökningen till de icke auktoriserade kontakttolkarna. I denna bilaga redovisar vi enkätsvaren från de auktoriserade tolkarna.

Enkäter är ett tidsbesparande sätt att få svar på många frågeställningar och från många personer. Vissa problem finns dock. Exempelvis är det osäkert hur frågorna har uppfattats. Vid intervjuer har man möjlighet att ställa följdfrågor, denna möjlighet saknas ofta vid enkätundersökningar.

Tillvägagångssätt

Ett frågeformulär skickades ut i november 2004 till samtliga auktoriserade tolkar i Kammarkollegiets förteckning. Formuläret omfattade 25 frågor. Syftet med enkäten var att få en uppfattning om de auktoriserade tolkarnas utbildningsbakgrund, tolkutbildning och i vilken omfattning de arbetade som tolk. Resultaten har beaktats i utredningen om kontakttolkar.

Enligt Kammarkollegiets förteckning fanns 785 personer med sammanlagt 838 auktorisationer. 7 av dem saknade adress. Enkäten skickades ut till 778 personer i november 2004. Det var möjligt att besvara enkäten anonymt, uppgift om namn var frivilligt. Svarsdatum sattes till mitten av december. 8 av enkäterna kom i retur på grund av adressändring. Två personer hade avlidit. En person befann sig utomlands och lät meddela att han/hon inte kunde svara. Sammanlagt erhöll 767 personer enkäten.

420 personer inkom med svar i första omgången. En påminnelse skickades ut i början av januari 2005 till samtliga auktoriserade

tolkar i Kammarkollegiets förteckning. Ytterligare 66 svar inkom med svar till slutet av januari. Sammanlagt har 486 svar inkommit inom tidsfristen.

Efter den första sammanställningen av enkäten har ytterligare 16 personer inkommit med svar. Totalt har 502 personer svarat, eller 65 procent. I redovisningen av vissa av frågorna har dessa personer lagts till. Dessa frågor markeras med **.

9 av de svarande är konferenstolkar. Dessa har uppgett att de nästan inte alls arbetar som kontakttolk.

Alla respondenter har inte svarat på samtliga frågor. Det har även varit möjligt att besvara flera svarsalternativ. Det gör att summan av svaren på de enskilda frågorna inte alltid är lika med antalet besvarade enkäter.

Många har lämnat utförliga synpunkter på tolkutbildningen. Detta har gett oss bättre kunskaper om respondenternas uppfattning om behovet av utbildning.

Fråga 1: Kön **

185 män, 311 kvinnor, 6 personer har ej uppgett kön.

Fråga 2: Ålder

Medelåldern för kvinnorna är 52 år, för männen 54,5 år.

94 personer är 60 år eller över. 7 pers har inte svarat på frågan.

Respondenternas åldersfördelning. N=496

Ålder	Män		Kvinnor		Ej upp- gett kön	Totalt	
	antal	andel	antal	andel		antal	andel
0–30	4	0,8	5	1	-	9	1,8
31–40	23	4,6	51	10,2	1	75	15,1
41–50	63	12,7	85	17,1	-	148	29,8
51–60	61	12,3	121	24,4	2	184	37,1
61–70	26	5,2	38	7,7	2	66	13,1
71–	5	1	9	1,8	-	14	2,8

Majoriteten av de svarande är 40–60 år, 67 procent. I kapitel 6 diskuterar vi de auktoriserade tolkarnas ålder.

Fråga 3. Bostadsort**

I enkäten ställde vi frågan om bostadsort. I redovisningen har vi placerat in de svarande i län.

Dalarnas län	7
Gävleborgs län	5
Hallands län	4
Jönköpings län	7
Kalmar län	1
Kronobergs län	3
Norrbottnens län	4
Skåne län	57
Stockholms län	231
Västra Götalands län	101
Södermanlands län	8
Uppsala län	21
Värmlands län	6
Västerbottens län	9
Östergötlands län	11
Västmanlands län	8
Örebro län	5
Västernorrlands län	1
Utomlands	7
Ej uppgett bostadsort	6

Fråga 4. Modersmål om annat än svenska **

Albanska	12	Meänkieli	1
Arabiska	45	Nederländska	2
Armeniska	2	Persiska	25
Assyriska	3	Polska	35
BKS	57	Punjabi	1
Bulgariska	1	Rumänska	1
Danska	1	Ryska	27
Engelska	8	Samiska	1
Estniska	1	Slovakiska	
Finska	74	Somaliska	6
Franska	3	Sorani	8
Grekiska	6	Spanska	23
Italienska	2	Syrianska	1
Japanska	5	Tigré	1
Kantonesiska	7	Tigrinska	3
Kurdiska	11	Tjeckiska	8
Lettiska	5	Turkiska	11
Litauiska	2	Tyska	
Makedoniska	2	Ungerska	7
Mandarin	3	Zaza	1

32 personer har angett mer än ett modersmål.

54 personer har angett svenska som modersmål.

Av de som angett svenska som modersmål har 3 personer auktorisation i BKS, 9 i engelska, 3 i grekiska, 2 i italienska, 5 i ryska, 26 i spanska samt 1 i respektive finska, franska, persiska, polska, turkiska och tyska.

Fråga 5 a) Tolkspråk med auktorisation

Vi har sammanställt svaren på frågan om auktorisationspråk med svaren på frågan om modersmål.

<i>Auktorisationspråk</i>	<i>Antal personer</i>	<i>Antal personer med samma modersmål som auktorisationspråk</i>
Albanska	13	12
Arabiska	56	45
BKS	67	56
Bulgariska	1	1
Danska	1	1
Engelska	26	8
Estniska	1	1
Finska	75	71
Franska	7	3
Grekiska	9	6
Italienska	4	2
Japanska	5	5
Kantonesiska	7	4
Lettiska	5	5
Litauiska	2	2
Makedonska	1	1
Mandarin	9	3
Meänkieli	1	1
Nederländska	2	2
Kurmandji	4	2
Nordsamiska	1	1
Persiska	33	25
Polska	37	34
Rumänska	1	1
Ryska	35	26
Somaliska	6	6
Spanska	62	22
Sydkurdiska, sorani	12	6
Tigrinska	3	3
Tjeckiska	10	8
Turkiska	16	10
Tyska	11	9
Ungerska	5	5

26 personer har auktorisation i fler än ett språk.

De auktoriserade tolkar som har ett modersmål där det saknas möjlighet att få auktorisation har istället auktorisation på ett annat språk:

4 personer har armeniska som modersmål och auktorisation på persiska resp. turkiska.

3 personer med assyriska som modersmål har auktorisation i arabiska.

1 person med azerbajdzjanska som modersmål har auktorisation i persiska.

1 person med punjabi som modersmål har auktorisation i ryska.

1 person med tigré som modersmål har auktorisation i arabiska.

1 person med zaza som modersmål har auktorisation i turkiska och kurmandji.

Några av tolkarna med modersmål där det finns möjlighet till auktorisation har ändå en auktorisation i ett annat språk, eller fler än ett språk. Exempelvis finns det några tolkar med auktorisation i arabiska, men med sorani som modersmål. En tolk har uppgett polska som modersmål men auktorisation i ryska.

Fråga 5 b) Tolkspråk utan auktorisation

Ett stort antal personer tolkar på fler språk än det språk de är auktoriserade i. I tabellen nedan redovisar vi endast svar från dem som tolkar i språk där det inte är möjligt att få auktorisation.

Vi anger modersmål, auktorisationsspråk och det tolkspråk som saknar möjlighet till auktorisation.

<i>Antal personer</i>	<i>Modersmål</i>	<i>Auktorisationsspråk</i>	<i>Tolkspråk utan möjlighet till auktorisation</i>
1	Tigrinja	Tigrinja	Amarinja
2	Tigrinja	Tigrinja	Amhariska
2	Armeniska	Ryska	Armeniska
1	Armeniska	Turkiska	Armeniska
1	Armeniska/persiska	Persiska	Armeniska
4	Assyriska	Arabiska	Assyriska
2	Arabiska	Arabiska	Assyriska
1	Persiska/azerbajdzjanska	Persiska	Azerbajdzjanska
1	Sorani	Sorani/persiska	Dari
10	Persiska	Persiska	Dari
1	Ryska	Ryska	Hebreiska
1	Sorani	Arabiska/sorani	Badinani
1	Somali	Somali	Swahili
1	Tigré/arabiska	Arabiska	Tigré
2	Ryska	Ryska	Ukrainska
1	Mandarin	Mandarin/kantonesiska	Vietnamesiska
1	Kantonesiska/vietnamesiska	Kantonesiska	Vietnamesiska
1	Arabiska	Arabiska	Östassyriska

Fråga 6. Årtal för auktorisation

Medianår: 1992.

Fråga 7 och 8. Speciell kompetens som rättstolk och sjukvårdstolk

<i>Auktorisationsspråk</i>	<i>Rättstolkar</i>	<i>Sjukvårdstolkar</i>
Arabiska	8	2
BKS	14	18
Engelska	12	-
Finska	24	11
Franska	3	1
Grekiska	1	1
Italienska	1	-
Kantonesiska	2	-
Persiska	12	3
Polska	10	6
Rikskinesiska	1	2
Rumänska	-	1
Ryska	2	2
Spanska	23	19
Sydkurdiska, sorani	4	3
Tigrinska	1	-
Tjeckiska	3	-
Turkiska	5	6
Tyska	3	1
<i>Summa</i>	<i>119</i>	<i>76</i>

Ingen av de svarande är rättstolk i albanska, bulgariska, danska, estniska, japanska, lettiska, litauiska, makedoniska, meänkieli, nederländska, kurmandji, nordsamiska, portugisiska, rumänska, somaliska eller ungerska.

Ingen av de svarande är sjukvårdstolk i albanska, bulgariska, danska, engelska, estniska, italienska, japanska, kantonesiska, lettiska, litauiska, makedoniska, meänkieli, nederländska, kurmandji, nordsamiska, portugisiska, somaliska, tigrinska, tjeckiska eller ungerska.

****Fråga 9. Arbetat antal år som tolk**

0–5 år	41
6–10 år	85
11–15	87
16–20	94
21–25	80
26–30	57
31–35	24
36–40	10
41–45	3
46–	1

Fråga 10. Uppdrag som tolk på:

Här fanns 3 svarsalternativ: heltid, halvtid eller deltid.

Vid svarsalternativet deltid fanns möjlighet att ange hur många timmar per månad i genomsnitt man arbetade. De svarande har skrivit alltifrån en–ett par dagar om året till nästan heltid. Vi har kodat om svaren och indelat dem i antal timmar per månad. De som uppgett att de arbetat mer än 70 timmar per månad har förts till kategorin ”Halvtid”. En del har ej angett hur många timmar de arbetat, dessa har förts till kategorin ”Deltid, ej angett antal timmar”.

De auktoriserade tolkarnas arbetstid som tolk. Män och kvinnor

Språk	Heltid		Halvtid		0–10 tim		11–30 tim		31–50 tim		51–70 tim		Deltid, Ej angett antal timmar	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
Albanska	5	1			3		1		1		1		1	
Arabiska	24	9	4	3	2	2	2	3		1	2		2	
BKS	6	15	5	10	3	2	2	3	1	2	2	4	2	3
Bulgariska		1												
Danska						1								
Engelska	2	3		1	2	4	2	2				1	2	
Estniska					1									
Finska		5		3		19	1	11	2	7		4	3	13
Franska		1		1		3								
Grekiska		1	1			1	3	3						
Italienska					1		1	2						
Japanska								5						
Kantonesiska		2						1						
Kurdiska	1								1					
Lettiska						1			2	1				
Litauiska				1						1				
Mandarin/rikskinesiska	2	1	1	1		1						1		
Makedoniska	1													
Meänkieli						1								
Nederländska		1		1										
Persiska	7	5	4	3	1	2	1						3	2
Polska	2	5		3	3	6	1	3	1				2	8
Rumänska						1								
Ryska	2	14	2	6	1	3	1	1				2		2
Samiska							1							
Somaliska	1	2	1	1	1									
Sorani	6	1	2				2							
Spanska	6	13	1	6		4	4	4		3			2	6
Tigrinska					1		2							
Tjeckiska					1		1	2		1	2			1
Turkiska	4	3	1	2				2					1	1
Tyska					1	1	1	1					2	2
Ungerska		1			1	1					1		1	1
<i>Summa</i>	<i>69</i>	<i>84</i>	<i>22</i>	<i>42</i>	<i>22</i>	<i>53</i>	<i>26</i>	<i>43</i>	<i>8</i>	<i>16</i>	<i>8</i>	<i>12</i>	<i>21</i>	<i>39</i>

Vi har gjort en könsindelning för de heltidsarbetande. En större andel av männen arbetar heltid jämfört med kvinnorna, 39 procent mot 29.

Arbetstid	Av männen arbetar (%)	Av kvinnorna arbetar (%)
Heltid	39	29
Deltid	13	15
0–10	13	18
11–30	14	15
31–50	4	6
51–70	4	4
Ej angett antal timmar	12	14

Vi har även sett hur de heltidsarbetande fördelar sig i de olika storstadslänen.

Antal heltids, halvtids- och deltidarbetande auktoriserade tolkar i storstadslänen. Män och kvinnor

	Skåne län		Västra Götalands län		Stockholms län	
	M	K	M	K	M	K
Heltid	6	11	12	20	44	48
Halvtid	2	6	5	9	26	24
Deltid	14	16	20	27	13	67

Antal heltidsarbetande män och kvinnor indelade i åldersgrupper

Ålder	Män	Kvinnor
0–30	3	-
31–40	16	18
41–50	26	32
51–60	18	31
61–70	6	4
71–	-	-

Ett stort antal av de auktoriserade tolkarna arbetar endast deltid som tolk. Vi har inte följt upp frågan med någon fråga om vad för annan sysselsättning de har. Det innebär att det är oklart varför så många har tolkningen som bisyssla. Vi diskuterar detta i kapitel 6.

En del har kommenterat frågan och lämnat uppgifter om att de har annan anställning, föräldraledigt eller förtidspension.

I redovisningen av fråga 2, Ålder, kan man se att 67 procent av respondenterna är i åldern 40–60 år. Det kan vara en delförklaring till den höga andelen deltidsarbetande.

I avsnitt 6.5.1. redovisar vi samtliga auktoriserade tolkars ålder och visar även en indelning i vissa språk. Den tabellen bygger på uppgifter från Kammarkollegiet.

Fråga **11. Vad har du för utbildningsbakgrund?

a) Sverige

- Grundskola
- Gymnasieutbildning
(eller motsvarande)
- Universitetsutbildning
- Annan utbildning: Vilken?

b) Annat land

- Grundskola
(eller motsvarande)
- Gymnasieutbildning
(eller motsvarande)
- Universitetsutbildning
- Annan utbildning: Vilken?

Män: auktoriserade

Ålder	Utbildningsbakgrund						Univ. sv. + utl.
	Sverige			Utland			
	Grundskola	Gymn.skola	Univ.	Grundskola	Gymn.skola	Univ.	
0–30	-	-	4	-	-	-	-
31–40	-	3	10	-	2	5	3
41–50	-	5*	17	-	3	15	21
51–60	-	5*	21	-	5	10	19
61–70	-	-	12	-	3	4	7
71–80	-	-	-	-	-	3	-
81–	-	-	2	-	-	-	-
Summa	-	13	66	-	13	37	50

* Varav 2 med såväl svenskt som utländskt gymnasium, dessa har endast räknats in i svenskt gymnasium.

Kvinnor: auktoriserade, 307 svarande

Ålder	Utbildningsbakgrund						Univ. sv + utl.
	Sverige			Utland			
	Grundskola	Gymn.skola	Univ.	Grundskola	Gymn.skola	Univ.	
0-30	-	-	2	-	-	-	-
31-40	-	6	24	-	3	5	12
41-50	-	4	41	1	4	13	22
51-60	-	9	46	1	11	13	37
61-70	3	3	17	-	3	3	11
71-80	-	-	2	1	3	-	1
81-	-	-	1	-	-	1	-
<i>Summa</i>	<i>3</i>	<i>22</i>	<i>133</i>	<i>3</i>	<i>24</i>	<i>35</i>	<i>83</i>

I universitetsutbildning ingår allt från enstaka kurser till akademisk examen.

En och samma person har kunnat ange flera alternativ. I tabellen har vi angett högsta utbildning. Om en person haft universitetsutbildning i utlandet och gymnasieutbildning i Sverige har vi endast räknat den högsta utbildningen, dvs. universitetsutbildning.

Vi har redovisat dem som haft universitetsstudier i såväl utlandet som i Sverige, de ingår inte med i kategorin endast svenskt universitet resp. endast utländskt universitet.

Annan utbildning: 175 personer. Denna utbildning har vi inte redovisat i tabellerna ovan.

Fråga 12. Vad för typ av tolkuppdrag har du?

Svarsalternativ: Sjukvård, kommun, ex. socialtjänst, Migrationsverket, Domstol, Advokatkontor, Polis, Annat.

Svaren ser ut enligt nedan:

Sjukvård: 152 personer.

Kommun t.ex. socialtjänst: 142 personer

Migrationsverket: 95 personer

Domstol: 163 personer

Advokatkontor: 175 personer

Polis: 184 personer

Annat: 254 personer. Exempel: Konferenstolkning, näringslivet, psykiatri, statliga verk, Vägverket, Tullverket, skolor, Vägverket, arbetsmarknad, statsbesök, ambassader.

243 personer har angett alla svarsalternativen.

Fråga 13. Vilka tolkkurser har du gått?

Frågan är indelad i 3 avdelningar, en för högskolan, en för folkhögskola och en för studieförbunden. Respondenterna har kunnat ge svar på flera alternativ. I tabellen nedan har vi indelat svaren efter kön och ålder, efter tolkutbildning vid TÖI på universitetsnivån, eller kurser inom grundutbildningen på studieförbund och folkhögskola i en kategori. De som läst både vid universitet och inom folkbildningen har en egen kategori.

36 personer har inte angett att de gått någon tolkutbildning (varken högskola, folkhögskola eller studieförbund). En del av dessa har lämnat kommentarer att de inte gått utbildningen, att de varit självlärda etc.

Ålder	Män, 180 svarande			Kvinnor, 307 svarande		
	Endast universitet	Endast folkbildn.	Univ. och folkbildn.	Endast universitet	Endast folkbildn.	Univ. och folkbildn.
0–30	2	2	-	-	1	1
31–40	3	16	3	14	19	13
41–50	12	29	16	17	33	27
51–60	9	31	13	25	46	36
61–70	2	11	5	5	14	18
71–80	-	2	-	2	2	1
81–	-	-	-	3	-	-
<i>Summa</i>	<i>28</i>	<i>91</i>	<i>37</i>	<i>66</i>	<i>115</i>	<i>96</i>

Hela grundutbildningen:

80 personer har gått hela grundutbildningen. Av dessa har 67 gått grundutbildning på folkhögskola och 6 på studieförbund, 4 personer har gått en hel grundutbildning på såväl folkhögskola och studieförbund och 3 personer har gått några av kurserna på folkhögskola och några på studieförbund.

Annan utbildning: 138 personer.

Exempel på annan utbildning är: tolklärare, tolklinje, kurser i tolkhandledning, ekonomi för tolkar, kommersiell tolkning.

d) Fördjupningskurser och andra kurser

Viskningstolkning/simultantolkning: 51 personer.

Telefontolkning: 17 personer.

Övriga kurser: 189 personer.

Exempel på övriga kurser: Tolkhandledning, fördjupningskurser i juridik, sjukvård, psykiatri, tandvård, konferenstolkning, språkhandledare, kurser för tolklärare.

En del av kurserna har anordnats av tolkförmedlingar. En del av tolkarna har gått kurser utomlands (bl.a. på universitet).

Fråga 14. Om du inte gått alla kurser i grundutbildningen – vilka har de viktigaste hindren varit?

4 svarsalternativ fanns. Respondenterna har kunnat ange mer än ett.

89 män och 131 kvinnor har angett minst ett svarsalternativ.

Ekonomiska hinder: 27 personer, 16 män och 11 kvinnor.

Geografiska hinder: 45 personer, 20 män och 25 kvinnor.

Har inte haft tillräckligt med tid: 86 personer, 37 män och 49 kvinnor.

Har inte behövt alla kurser: 139 personer, 47 män och 92 kvinnor.

Fråga 15. Hur fick/får du information om tillgänglig tolkutbildning, dvs. olika kurser?

3 svarsalternativ fanns. Respondenterna har kunnat ange mer än ett.

Här har även funnits möjlighet att lämna kommentarer.

Genom tolkförmedlingen: 302 personer.

Genom TÖI:s hemsida (eller TÖI): 80 personer

På annat sätt: 175 personer.

Exempelvis annons i dagspressen, genom STOF, personliga kontakter.

Fråga 16. Vem/vad fick dig att gå utbildningen?

4 svarsalternativ. Respondenterna har kunnat ange mer än ett.
Tolkförmedlingen skickade mig: 102 personer.
Arbetsförmedlingen skickade mig: 3 personer
Eget intresse: 402 personer.
Tips från vänner, kamrater: 48.

Fråga 17. Har du fått någon studievägledning?

2 svarsalternativ, ja resp. nej. De som svarat ja har även kunnat ange vem som gett studievägledningen.

90 personer har svarat ja. 1 av dem har fått studievägledning av arbetsförmedlingen, 52 av tolkförmedlingen och 33 av folkhögskolan. 10 personer har angett annan.

375 personer har angett att de inte fått någon studievägledning.

18. Tycker du att det ska finnas förkunskapsprov, t.ex. gymnasiekompetens eller liknande, för att få gå på kontakttolkutbildningen på folkhögskola eller studieförbund?

3 svarsalternativ.

387 personer har svarat ja, 40 har svarat nej och 50 personer har svarat vet ej.

Fråga 19. Ska man genomgå kunskapsprov för att få betyg när man går kontakttolkutbildningen på folkhögskola eller studieförbund?

3 svarsalternativ.

415 har svarat ja, 24 nej och 38 personer vet ej.

20. Finns det något innehåll i tolkutbildningen som du saknar?

2 svarsalternativ, ja respektive nej. Vid ja har respondenterna kunnat ange vad de saknar.

177 personer har svarat ja. De saknar bl.a. rollspel, tolketik och krishantering. Andra exempel är kurser i affärstolkning, militära

termer, ekonomi, industri, EU-rätt, läkemedel, kontinuitet, rätts-tolkning, språkhandledning i rättstolkning av rättstolkare, förståelse för mänsklig kommunikation i olika institutionella sammanhang, mer språkhandledning, anteckningsteknik, mer terminologi o realia, religion i tolkländerna, fler fördjupningskurser, allmän språklära, praktik, röstvård, ordböcker, simultantolkning, psykiatri, tolkning för barn, internetutbildning, utbildning som riktar sig till auktoriserade tolkar, telefontolkning, diplomati, departement, tolkningsmetod, svenskt uttal, arbetsmarknadsutbildning, specialiserad tolkutbildning, nya ordlistor, sekreterstolkning och personlig handledning samt uppdatering.

187 personer har svarat nej.

Fråga 21. Har du praktiserat som tolk innan du började kontakt-tolkutbildningen?

2 svarsalternativ, ja och nej. Om man svarat ja har man också kunnat ange hur länge man praktiserat som tolk.

239 personer har svarat ja.

De har angett att de praktiserat:

0–1 år	50 personer
1–5 år	81 personer
6–10 år	16 personer
11–15 år	6 personer
16–20 år	4 personer
21–25 år	2 personer
26–30 år	4 personer
31–35 år	4 personer
50–	1 person

196 personer har svarat nej.

Av svaren att döma tycks frågan ha missförståtts av vissa respondenter. Det är inte troligt att man praktiserat så länge som 26 år eller mer innan utbildningen. Man har sannolikt tolkat ”praktiserat” som ”arbetat”.

Fråga 22. Har du under din tolkutbildning fått språkhandledning?

2 svarsalternativ, ja resp. nej. Vid bägge alternativen har man kunnat förtydliga svaren.

Ja: 252 personer.

Om ja, hur länge? Svaren har varierat från några timmar, några dagar, veckor, år till att språkhandledningen har genomförts under kursens gång.

Nej: 168 personer.

<i>Språk</i>	<i>Ja</i>	<i>Nej</i>
Albanska	10	3
Arabiska	31	18
BKS	37	21
Engelska	5	10
Finska	28	35
Franska	2	2
Grekiska	2	5
Italienska	-	2
Japanska	1	2
Kantonesiska	1	3
Kurmandji	1	2
Lettiska	4	-
Makedonska	-	1
Mandarin	3	2
Nederländska	-	1
Persiska	16	10
Polska	16	13
Rumänska	1	-
Ryska	24	6
Somaliska	6	-
Sorani	10	-
Spanska	41	17
Tigrinska	2	1
Tjeckiska	3	3
Turkiska	6	6
Tyska	-	4
Ungerska	2	1

För dem som gått högskoleutbildningen ingår alltid språkhandledning, men för kurserna inom studieförbund och folkhögskola har inte språkhandledning förekommit. Även den här frågan kan ha

missförståtts av några. Någon har angett frågetecknen vilket kan vara en indikation på att man inte förstått vad språkhandledning är.

Fråga 23. Har du under din tolkutbildning fått yrkeshandledning, dvs. handledning av annan tolk?

2 svarsalternativ: ja och nej. Vid ja har man kunnat ange hur länge.
104 personer har svarat ja.
Nej: 327 personer.

Fråga 24. Tycker du att den utbildning du fått är tillräcklig för att arbeta som tolk?

2 svarsalternativ: otillräcklig respektive tillräcklig. 85 personer menar att utbildningen har varit otillräcklig, 339 personer att den varit tillräcklig.

Fråga 25. Övriga synpunkter på tolkutbildningen. T.ex. hur ser du på hur lång tid det går mellan de olika kurstillfällena? Kursmaterialet?

Någon redovisning av svaren på den öppna frågan har vi inte kunnat göra på grund av ett alltför splittrat spektrum av synpunkter. Här finns alltifrån korta meningar till ett tolvsidigt brev. Många har tagit tillfället i akt att kommentera såväl utbildningen som yrket som sådant. Svaren har rört sig kring arbetsmarknadsvillkoren, till synpunkter på auktorisationsproven, brist på vidareutbildningar, status på tolkyrket, uppdrag, tolkförmedlingar m.m.

Förordning
om statsbidrag till
kontakttolkutbildning

SFS 1991:976

Förordning
om Tolk- och översättarinstitutet

SFS 1993:920

Bilaga 9

Tabell 1 Asylsökande till Sverige under 1984–2004

1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
12 000	14 500	14 600	18 114	19 595	30 335	29 420
1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
27 351	84 018	37 581	18 640	9 047	5 753	9 662
1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
12 844	11 231	16 303	23 515	33 016	31 355	23 161

Källa: Rikspolisstyrelsen (RPS) 1984–juni 1987. Migrationsverket juli 1987–2001.

Summa asylsökande 1984–2004 = 482 041.

Tabell 2 Beviljade förstagångstillstånd 2003 och 2004

År	2003	2004
Flyktingar m.fl. (ej kvot)	5 518	4 318
Tidsbegränsade tillstånd	829	333
Kvotuttagna	942	1 822
Anhöriga*	24 423	22 214
Arbetsmarknad	10 249	8 529
Gäststuderande	5 509	6 021
Adoptivbarn	782	825
EES-avtalet**	9 234	14 959
Övriga	130	123
Totalt	57 616	59 144

*I denna summa ingår för 2003 4 763 och för 2004 3 085 anhöriga till personer fått uppehållstillstånd på flykting-, skyddsbehövande i övrigt eller humanitära grunder.

**därav arbetsmarknad 3 303 år 2003 och 6 768 år 2004, studerande 2 929 respektive 3 773.

Källa: Migrationsverket, tabell5, 2004, www.migrationsverket.se.

Tabell 3

Modersmål	Antal	Modersmål	Antal
ARABISKA	4 174	UKRAINISKA	72
RYSKA	2 509	BULGARISKA	70
ROMANI/ROMANES	2 505	MAKEDONSKA	70
ALBANSKA	1 712	URDU	67
SERBOKROATISKA	931	YORUBA	57
SOMALISKA	869	KROATISKA	44
AZERISKA/AZERBAJANSK	754	MOLDAVISKA	40
DARISKA/PERSISKA	652	NEPALESISKA/GURKHALI	40
KURDMANJI/KURDISKA	578	BERBERISKA	33
PERSISKA (FARSI)	568	KINYARWANDA	31
BOSNISKA	564	TURKMENSKA	30
ARMENISKA	547	DARKINKA	29
SPANSKA	475	KINESISKA	28
SERBISKA	401	KRIO	23
SORANI/KURDISKA-SYD	398	HINDI/HINDISKA	21
TIGRINJA/TIGRINSKA	378	MANDINKA/MANINKA	21
KIRUNDI/IKIRUNDI	351	KONGO/KIKONGO	20
MONGOLSKA	349	FEJLI/KURDISKA	19
ENGELSKA	328	HAUSA	18
GEORGISKA/GRUZINSKA	306	FUL/FULA/FULFULDE	17
TURKISKA	200	EDO	15
BENGALISKA	162	TAMIL/TAMILSKA	15
IBO/IGBO	159	LUGANDA/GANDA	14
SAKNAS REG	149	QUECHUA	14
FRANSKA	145	TATARISKA	14
BADINANI/KURDISKA	133	TURKANA/TESO-TURKANA	14
RUMÄNSKA	132	LETTISKA	12
MANDARIN	123	POLSKA	12
UZBEKISKA	115	TADZJIKISKA	12
VIETNAMESISKA	108	KAZAKISKA	12
PASJTO	106	THAILÄNDSKA	11
PUNJABI/PANJABO	106	TIGRE	11
AMHARISKA	105	UNGERSKA	11
SLOVAKISKA	99	KIRGISISKA	10
UIGURISKA	98	TYSKA	10
SWAHILI	98	BURMESISKA	9
VITRYSKA	98	DYULA/DIOULA	8
TJETJENSKA	93	KUYU/KIKUYU/GIKUYU	8
KELDANI	84	LAOTISKA	8
SYRISKA/ASSYRISKA	82	MALINKE	8
SPRÅK SAKNAS	78	TAGALOG/FILIPINO	7
LINGALA	74	TJECKISKA	7
PORTUGISISKA	74	AKAN/TWI-FANTE	6

Modersmål	Antal	Modersmål	Antal
GREKISKA	6	ESTNISKA	1
HEBREISKA	6	FANTE	1
OROMISKA	6	GUARANI	1
SORBISKA	6	KAREN	1
ARAMEISKA	6	LUBA/KILUBA	1
TJERKESISKA/KABARDI	6	MASAI	1
TWI	6	MORE	1
URHOBO	6	NDEBELE	1
KOREANSKA	5	NORSKA	1
KRU	5	OTETELE	1
SINGALESISKA/SINHALA	5	SAMOANSKA	1
SUSU	5	SENUFO	1
TEMNE	5	SHAWIYA	1
TSHILUBA	5	SINDEBELE	1
WOLLOF	5	SONGHAI-DJERMA	1
BAMBARA	4	TAMEZIGHI/TAMAZIGHT	1
BANDI	4	Totalt	23 161
DINKA	4		
EWE	4		
KREOL	4		
KABRE	3		
KHMER/KAMBODJANSKA	3		
KYMRISKA	3		
LUO	3		
SHONA	3		
SLOVENSKA	3		
AFRIKAANS	2		
GA/GAN	2		
HASSANIA/ZENAGA	2		
INDONESISKA	2		
ITALIENSKA	2		
KAMBA/KIKAMBA	2		
KANURI	2		
KANTONESISKA/YUE	2		
KREOLSKA	2		
MALAJISKA	2		
MANDE/MANDI	2		
MENDE	2		
NEDERLÄNDSKA	2		
PATANI	2		
TELUGU	2		
TIBETANSKA	2		
UMBUNDU/OVIMBUNDU	2		
AFAR/DANAKIL	1		
AINU	1		
AYMARA	1		
BALUCHISKA	1		
BEMBA/KIBEMBA	1		
DAGBANI	1		
EFIK-IBIBIO	1		
ESAN	1		

Källa: Migrationsverket

Tabell 4

Tabell 6 Auktorisationer enligt Kammarkollegiets förteckning 2004

Auktorisationer fördelade på språk och län

Språk	Stockholms län	V. Götalands län	Skåne län	Uppsala län	Östergötlands län	Örebro län	Södermanlands län	Jönköpings län	Övriga län
Albanska	2	10	7		1	1		2	2
Arabiska	50	15	10	10	2		1	1	4
Bosn/kroat/serb	26	34	26	3	4	2	3	1	11
Bulgariska		1							
Danska	1								
Engelska	15	6	6	1				1	2
Estniska	4			1					
Finska	52	22	5	5	5	3	4	2	24
Franska	5	2	1						
Grekiska	6	1	1	1					
Italienska	2	1							1
Japanska	7								
Kantonesiska	2	5	2						
Lettiska	5	2					1	1	
Litauiska	2								
Makedoniska		2	1				1		1
Meänkieli									1
Nederländska	1		2						
Kurdmandji	3								1
Nordsamiska									2
Persiska	28	14	5	7	2	1			5
Polska	21	11	19	2	1	2		1	4
Portugisiska		1							
Rikskinesiska	5	2	2	2					
Rumänska	1								1
Ryska	32	4	5	1	2				5
Somaliska	5	3							
Spanska	54	16	5	4	1		1	2	7
Sydkurdiska	9	4		3	2	1	1		2
Tigrinska	2		1	1					3
Tjeckiska	5	2	3	2	1				1
Turkiska	22	2		2					
Tyska	4	3	3			1			1
Ungerska	3	2	6						
Summa	374	165	110	45	21	11	12	11	78

Tabell 7 Kontakttolkutbildningen 1989/90, 1991/92, 2002 och 2004

År	1989/90	1991/92	2002	2004
<i>Folkhögskolor</i>				
fördelade undervisningstimmar	5 756	4 129	3 812
genomförda undervisningstimmar	4 300	4 302	3 015	3 466
deltagare	2 000	1 840	1 936	1 760
kurser/delkurser	97	104	92	73
<i>Studieförbund</i>				
fördelade studietimmar	2 356	5 358	5 383
genomförda studietimmar	1 675	2 061	3 804	4 193
deltagare	500	1 218	1 414
kurser/delkurser	52	100	89

Källa: Tolk- och översättarinstitutet. Årsredovisning budgetår 2004.

Anmärkning: Uppgifter för mellanliggande budgetår är utelämnade. Redovisade siffror åskådliggör den översiktliga utvecklingen under tidsperioden

Tabell 8 Anslag och utbildningskostnader för kontakttolkutbildningen under perioden 1991-2004.

År	Anslag inkl. reserv och extranslag	Varav utbildningskostnad
1991/92	7 241 000	6 393 717
1992/93	8 049 283 ¹	6 771 980
1993/94	9 590 303 ²	7 869 547
1994/95	9 334 756 ³	8 479 040
1995/96	8 685 716 ⁴	9 799 394
1996/97	6 890 000	6 817 423
1997	8 608 000	8 107 964
1998	8 848 000	7 617 400
1999	9 032 000	8 031 639
2000	9 106 000	8 376 921
2001	9 237 000	8 324 092
2002	9 416 000	8 418 709
2003	9 612 000 ⁵	8 610 246
2004	12 516 000	11 562 269

Källa: TÖI:s verksamhetsberättelse budgetåret 2004.

¹ Ingår reser 455 283.

² Ingår reserv 861 124 + extra anslag till serbokroatisk tolkutbildning 750 000 och återbetalning 5 179.

³ Ingår reserv 1 334 756.

⁴ Ingår reserv 465 716.

⁵ Ingår tillägg 68 000.

Statens offentliga utredningar 2005

Kronologisk förteckning

1. Radio och TV i allmänhetens tjänst. Riktlinjer för en ny tillståndperiod. Ku.
2. Radio och TV i allmänhetens tjänst. Finansiering och skatter. Ku.
3. Sveriges tillträde till 1995 års Unidroit-konvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål. Ku.
4. Liberalisering, regler och marknader. + Bilagor. N.
5. Postmarknad i förändring. N.
6. Säkert inlåst?
En granskning av rymningarna från Kumla, Hall, Norrtälje och Mariefred 2004. Ju.
7. Försvarsfastigheter – information till riksdagen och effektiv lokalförsörjning. Fi.
8. Behov av rörlig ledningsstödsresurs. Fö.
9. KRUT
Reformerat regelverk för handel med försvarsmateriel. UD.
10. Handla för bättre klimat.
Från införande till utförande. M.
11. Välfärdsverksamhet för sjömän. N.
12. Bokpriskommissionens slutrapport.
Det skall vara billigt att köpa böcker och tidskrifter. U.
13. Lördagsdistribution av dagstidningar. U.
14. Effektivare handläggning av anknyningsärenden. UD.
15. Familjeåterförening och fri rörlighet för tredjelandsmedborgare. UD.
16. Reformerat system för insättningsgarantin. Fi.
17. Vem får jaga och fiska?
Rätt till jakt och fiske i lappmarkerna och på renbetesfjällen. Jo.
18. Prospektansvar. Fi.
19. Beskattningen vid omstruktureringar enligt fusionsdirektivet. Fi.
20. Konsumentskydd vid modemkapning. Ju.
21. Vinstandelar. Fi.
22. Nya upphandlingsregler. Fi.
23. en BRASKatt? – beskattning av avfall som förbränns. Fi.
24. Arbetslivsinriktad rehabilitering.
Framtida organisation för Arbetslivstjänster och Samhall Resurs AB. N.
25. Gränslös utmaning – alkoholpolitik i ny tid. S.
26. Mobil med bil. Ett nytt synsätt på bilstöd och färdtjänst. + Bilaga, lättläst och Daisy. S.
27. Den svenska fiskerikontrollen – en utvärdering. Jo.
28. Dubbel bosättning för ökad rörlighet. Fi.
29. Storstad i rörelse.
Kunskapsöversikt över utvärderingar av storstadspolitikens lokala utvecklingsavtal. Ju.
30. Lagen om byggförsäkring.
En utvärdering. M.
31. Stödet till utbildningsvetenskaplig forskning. U.
32. Regeringens stabsmyndigheter. Fi.

33. Fjärrvärme och kraftvärme i framtiden.
M.
34. Socialtjänsten och den fria rörligheten.
S.
35. Krav på kassaregister Effektivare
utredning av ekobrott. Fi.
36. På väg mot ... En hållbar landsbygds-
utveckling. Jo.
37. Tolkutbildning – nya former för nya
krav. U.

Statens offentliga utredningar 2005

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Säkert inläst?

En granskning av rymningarna från Kumla, Hall, Norrtälje och Mariefred 2004. [6]

Konsumentskydd vid modemkapning. [20]
Storstad i rörelse.

Kunskapsöversikt över utvärderingar av storstadspolitiken lokala utvecklingsavtal. [29]

Utrikesdepartementet

KRUT

Reformerat regelverk för handel med försvarsmateriel. [9]

Effektivare handläggning av anknätningsärenden. [14]

Familjeåterförening och fri rörlighet för tredjelandsmedborgare. [15]

Försvarsdepartementet

Behov av rörlig ledningsstödsresurs. [8]

Socialdepartementet

Gränslös utmaning – alkoholpolitik i ny tid. [25]

Mobil med bil. Ett nytt synsätt på bilstöd och färdtjänst. + Bilaga, lättläst och Daisy. [26]

Socialtjänsten och den fria rörligheten. [34]

Finansdepartementet

Försvarsfastigheter – information till riksdagen och effektiv lokalförsörjning. [7]

Reformerat system för insättningsgarantin. [16]

Prospektansvar. [18]

Beskattningen vid omstruktureringar enligt fusionsdirektivet. [19]

Vinstandelar. [21]

Nya upphandlingsregler. [22]

en BRASkatt? – beskattning av avfall som förbränns. [23]

Dubbel bosättning för ökad rörlighet. [28]

Regeringens stabsmyndigheter. [32]

Krav på kassaregister Effektivare utredning av ekobrott. [35]

Utbildnings- och kulturdepartementet

Radio och TV i allmänhetens tjänst.

Riktlinjer för en ny tillståndsperiod. [1]

Radio och TV i allmänhetens tjänst.

Finansiering och skatter. [2]

Sveriges tillträde till 1995 års Unidroitkonvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål. [3]

Bokpriskommissionens slutrapport.

Det skall vara billigt att köpa böcker och tidskrifter. [12]

Lördagsdistribution av dagstidningar. [13]

Stödet till utbildningsvetenskaplig forskning. [31]

Tolkutbildning – nya former för nya krav. [37]

Jordbruksdepartementet

Vem får jaga och fiska?

Rätt till jakt och fiske i lappmarkerna och på renbetesfjällen. [17]

Den svenska fiskerikontrollen – en utvärdering. [27]

På väg mot ... En hållbar landsbygdsutveckling. [36]

Miljö- och samhällsbyggnadsdepartementet

Handla för bättre klimat.

Från införande till utförande. [10]

Lagen om byggförsäkring.

En utvärdering. [30]

Fjärrvärme och kraftvärme i framtiden. [33]

Näringsdepartementet

Liberalisering, regler och marknader. [4]

Postmarknad i förändring. [5]

Välfärdsverksamhet för sjömän. [11]

Arbetslivsinriktad rehabilitering.

Framtida organisation för Arbetslivs-
tjänster och Samhall Resurs AB. [24]